

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

türk promethe'ler

CUMHURİYET'İN ÖĞRENCİLERİ AVRUPA'DA (1925-1945)

Kansu Şarman

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz Ve Bulursanız Satın Alınız.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

5 basım

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Genel Yayın: 858

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

KANSU ŞARMAN

TÜRK PROMETHE'LER

CUMHURİYET'İN ÖĞRENCİLERİ AVRUPA'DA (1925-1945)

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2005
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
EMRE YALÇIN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: ŞUBAT 2005

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ 2. BASKI: MAYIS 2006, İSTANBUL

5. BASIM: OCAK 2019, İSTANBUL

ISBN 978-975-458-758-6

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOKAK NO:6/31 BAĞCILAR/İSTANBUL
TEL: (0212) 445 32 38 FAX: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Levent Şahverdi Arşivi

Anı

türk promethe'ler

CUMHURİYET'İN ÖĞRENCİLERİ AVRUPA'DA (1925-1945)

Kansu Şarman

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Levent Şahverdi Arşivi

Cumhuriyet'in öğretmenlerinden
sevgili annem Ayten Şarman'ın
anısına...

Levent Şahverdi Arşivi

İçindekiler

GİRİŞ

Sunuş xii
Batı'dan Işık Taşıdılar / Necdet Sakaoğlu xix
Türkiye'nin Entelektüel Kaymağı / Mete Tunçay xv

TARİHÇE

Osmanlı Döneminde Avrupa'da Eğitim 1
Yeni Türkiye İçin Yeni Nesil 13
Avrupa Öğrencisi Yola Çıkıyor 23
Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Belediyelerin Öğrencileri 35
Avrupa Öğrencisi Uygulaması Tartışmaları 37
Maarif Vekili Mustafa Necati'nin Mektubu 45
İki Bakan: Mustafa Necati ve Hasan Ali Yücel 47

TÜRK PROMETHE'LER

Hatıraları ve Fotoğraflarıyla Avrupa Öğrencileri 55
Afet İnan 57
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 67
Remziye Hisar 81
Ahmet Adnan Saygun 89
Mahmut Cûda 99
Enver Ziya Karal 105
Sabahattin Eyüboğlu 113
Samet Ağaoğlu 129
Ekrem Akurgal 139
Nüzhet Gökdoğan 153
Ali Rıza Berkem 159
Cahit Sıtkı Tarancı 167

Levent Şahverdi Arşivi

Şeref Akdik 175
Sabahattin Ali 181
Sedat Alp 189
Necil Kâzım Akses 197
Osman Cevdet Çubukçu 207
Cahit Arf 213
İhsan Ketin 221
Mustafa İnan 231
Jale İnan 239
Besim Darkot 245
Kâzım Çeçen 253
Sabri Esat Siyavuşgil 263
Şahap Kocatopçu 269
Mustafa Nusret Kürkçüoğlu 279
Macit Gökberk 291
Nüvit Arıcan 299
Oktay Aslanapa 305
Kâmile Şevki Mutlu 313
Mahir Canova 319
Zühtü Müridoğlu 329
Adnan Şener 337
Tarık Emiroğlu 343
Sedat Ersoy 353
Seyfettin Saraçoğlu 359
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 365
Bedrettin Sarp 373
Turan Kural 379
Sait Akpınar 391

EKLER

Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe
Hakkında Kanun 399
Kaynakça 405
Albüm 411

Levent Şahverdi Arşivi

Soyadı Sırasıyla İçindekiler

Samet Ağaoğlu 129
Şeref Akdik 175
Sait Akpınar 391
Necil Kâzım Akses 197
Ekrem Akurgal 139
Sabahattin Ali 181
Sedat Alp 189
Cahit Arf 213
Nüvit Arıcan 299
Oktay Aslanapa 305
Ali Rıza Berkem 159
Mahir Canova 319
Mahmut Cûda 99
Kâzım Çeçen 253
Osman Cevdet Çubukçu 207
Besim Darkot 245
Tarık Emiroğlu 343
Sedat Ersoy 353
Sabahattin Eyüboğlu 113
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 365
Macit Gökberk 291
Nüzhet Gökdoğan 153
Remziye Hisar 81
Afet İnan 57
Jale İnan 239
Mustafa İnan 231
Enver Ziya Karal 105
İhsan Ketin 221
Şahap Kocatopçu 269
Turan Kural 379
Mustafa Nusret Kürkçüoğlu 279

Levent Şahverdi Arşivi

Kâmile Şevki Mutlu 313
Zühtü Müridoğlu 329
Seyfettin Saraçoğlu 359
Bedrettin Sarp 373
Ahmet Adnan Saygun 89
Sabri Esat Siyavuşgil 263
Adnan Şener 337
Cahit Sıtkı Tarancı 165
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 67

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Levent Şahverdi Arşivi

Sunuş

Bu çalışma Türk Promethe'ler diye adlandırıldı. Promethe ya da Prometheus "önceden bilen, önceden hisseden" anlamına geliyor. Yunan mitolojisine göre Titan Promethe insanlara önce soylu ve tanrılarınkini andıran bir biçim vererek onların ayakta durmasını sağladı. Daha sonra Tanrı Zeus'un Ateş Tanrısı Hephaistos'un ocağına hapsettiği ateşi çaldı ve onu ilahi bir armağan olarak insanlara götürdü. Bazı Batılı tarihçilere ve filozoflara göre Promethe'nin çaldığı ateş "bilgi"ydi. Bu mit daha sonra insanların tanrılara meydan okuması ve aydınlanma çağının sembolik başlangıcı olarak kabul edildi.

Türk Promethe'ler yani Cumhuriyet'in öğrencileri de tıpkı Prometheus gibi medeniyetin yükseldiği ülkelere giderek oradaki bilgiyi meşalelerine alıp kendi ülkelerindeki aydınlanmayı sağladılar. *Türk Promethe'ler*'in ateşin peşinde geçen öyküsü ise Tanzimat'la başladı ama en önemli çıkışını Cumhuriyet döneminde yaşadı.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Batı bilim ve kültürünü benimseme, Türkiye'nin önderleri tarafından ulusal bir hedef olarak belirlendi. Türkiye'de üniversite Batı'daki örneklerine oranla geriydi. Bilimsel çalışmalar yetersizdi. Yetiştirdiği gençler, çağdaş bilimin ve tekniğin gerektirdiği düzeyden uzaktı. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde bu durumu hızlı bir biçimde gidermek için çeşitli çözüm alternatifleri üretildi. Bunlardan üzerinde en fazla konuşulanı 1930'lu yıllarda üniversitelerimize yabancı bilim adamlarının çağırılmasıydı. Bu dönemde Almanya'da politik nedenlerle çalışmak istemeyen

Levent Şahverdi Arşivi

ve Nazi rejiminin baskısıyla sınırdışı edilen, çoğunluğu Musevi olan Alman profesörlerin Türkiye'de çalışması gündeme geldi. Bu amaçla Zürih'te kurulan Yabancı Ülkelerdeki Alman Bilim Adamları İhtiyaç Birliği ile ilişkiye geçildi. Bu ilişkiyi uzun süren görüşmeler izledi. Birçoğu dünya çapında üne sahip pek çok Alman profesör, genç Türkiye Cumhuriyeti'ne geldi ve üniversite reformu çerçevesinde çalıştı. Alman profesörler, birçok aksaklık ve eksiğe rağmen, Türkiye'de yükseköğretimde Batı geleneği ve yönteminin gelişmesini, yerleşmesini sağladılar.

1933 Üniversite Reformu da Türkiye'de önemli bir devrim oldu. Bu reform gerek oluşum süreci gerekse sonuçları açısından üzerinde durulması gereken bir konuydu. Atatürk'ün direktifi ile üniversitede yeniden yapılanma sürecinde Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in önemli bir rolü oldu. Reşit Galip Bey, Cenevre Üniversitesi rektörlerinden Prof. Albert Malche'ın bir rapor hazırlamasını istedi. 2 Mayıs 1932'de sunulan rapor doğrultusunda 31 Mayıs 1933'te üniversite reformunun gerçekleşmesiyle birlikte, Batı'daki örnekleri düzeyinde bir üniversitenin kurulması için gereken öğretim kadrosunun yerleştirilmesi gündeme geldi.

Yeni üniversitenin kadrosunun belirlenmesi için Prof. Malche başkanlığında Prof. Dr. Kerim Erim, Milli Eğitim Bakanlığı müsteşarları Avni Başma, Rüştü Uzel, Müfettiş Osman Horasan'dan oluşan bir komisyon, ilk olarak yeni üniversitenin rektörü, dört fakültenin dekanı ve üç yüksekokulun müdürlerini belirledi.

İşin en zor bölümü öğretim elemanlarının belirlenmesiydi ve kadronun üç kaynaktan sağlanması uygun görüldü. İlk kaynak olarak Dârülfünûn kadrosundan, değişime ayak uyduracak ve benimseyecekler yeni üniversiteye aktarılacaktı. İkinci kaynak da yukarıda belirttiğimiz Alman profesörlerin Türkiye'de görev yaparak branşlarında ders vermeleriydi. Üçüncü kaynak ise Mustafa Kemal'in önerisi ile başarılı lise ve üniversite öğrencileri arasından seçilip Avrupa'ya gönderilerek orada öğrenimini tamamlayıp geri dönenlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

İşte bu üçüncü kaynağın oluşumu için Cumhuriyet'in kurucuları, üniversite reformundan ve Alman bilim adamlarının gelişinden çok önce, daha Cumhuriyet'in ilanı için hazırlık yapıldığı günlerde (Osmanlı Devleti'nin de Tanzimat'tan itibaren dönem dönem uyguladığı gibi) Avrupa'ya öğrenci göndererek yetiştirme modelini sistemli olarak uygulamaya koymuştu. 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında da uygulama şu sözlerle tarif edilmişti: "*Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tahsis olunacak, halk lisanı ile halkın ihtiyacına muvafık milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde suret-i mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderileceklerdir.*"

1923 hükümet programında yer verildiği gibi, Atatürk'ün bu konuda başta Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) olmak üzere devlet kurumlarına verdiği talimat üzerine bilim, sanat, teknik ve siyaset alanlarında yetiştirilmek üzere yetenekli öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmesi süreci başladı.

Bu uygulama çerçevesinde Maarif Vekâleti yurtdışına gönderilecek öğrencileri seçmek amacıyla Avrupa Konkuru adı verilen sınavlar düzenleme kararı alarak, 1924 Ekim'inde Cumhuriyet'in birinci yıldönümü kutlama programı çerçevesinde de ilk sınavı açtı. Sınav sonuçlarına göre 22 kişiden oluşan ilk grup Almanya ve Fransa'da öğrenim görme şansını yakaladı.

Avrupa'ya öğrenci gönderme uygulaması ilk grubun ardından hızla sürdürüldü. Yetersiz kaynaklara rağmen bütçeden ödenek ayrılarak devlet hesabına; fen bilimlerinden siyasal-sosyal bilimlere; güzel sanatlardan arkeolojiye kadar birçok alanda öğrenci yurtdışına gönderildi. 1928-1945 yılları arasında Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre ve İngiltere'ye yılda ortalama 120 öğrenci gitti.

1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Maarif Vekâleti devlet bursuyla veya kendi parasıyla giden tüm öğrencileri

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'ye geri çağırdı. Almanya'nın verdiği garanti üzerine bu ülkede öğrenim gören öğrenciler tekrar giderek bir süre daha eğitimlerini sürdürdü.

Bu noktada biraz da *Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da* çalışmasının nasıl ortaya çıktığından bahsetmek istiyorum. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, bundan yaklaşık bir buçuk yıl önce Sayın Kıymet Giray'ın hazırlayacağı *Cumhuriyet'in İlk Ressamları* sergisinden ve kitabından bana sözetti. Bu çalışma Cumhuriyet'in ilanının birinci yılında Avrupa'ya eğitime gönderilen beş Türk ressamıyla ilgili bir eser olacaktı. Yayınevi benden de, tasarlanan sergi projesi için, Avrupa'ya diğer dallarda gönderilen Türk öğrencileriyle ilgili bir rapor ve ek bölüm hazırlamamı istedi. Bu raporu hazırladığım sırada Avrupa'ya gönderilen öğrencilerle ilgili şimdiye kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamış olduğunu gördüm ve bu konuyu *Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da* başlığıyla bir kitap olarak hazırlamak istediğimi söyledim. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları bu öneriye çok sıcak baktı ve "çalışmaya hemen başlamamı" istedi.

Kıymet Giray Hanım da yaptığımız görüşmede bu konuda yıllardır büyük bir eksiklik olduğunu, kapsamlı bir çalışmayla iki projenin birbirini tamamlayacağını söyledi.

Böylece Temmuz 2003'te çalışmaya başladım. Doğrusu bu konuda kaynak bulmakta bu kadar zorlanacağımı tahmin etmiyordum. Türk eğitim tarihi ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Avrupa'ya gönderilen öğrenciler konusu genellikle çok az yer bulabilmişti.

Bunun en önemli nedeni ise eğitim tarihi araştırmacılarının konuyla ilgili belge ve kaynak bulamamalarıydı. 1946 yılında Ankara'da dönemin Maarif Vekâleti'nin büyük bir yangın sonucu ağır hasar görmesi ve bu sırada arşivinin de neredeyse yok olması yüzünden Milli Eğitim Bakanlığı'nın elinde konuyla ilgili hemen hiçbir bilgi ve belge yoktu.

Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğretim Şubesi'nde bu konuyla ilgili yaptığım görüşmelerde 1416 sayılı kanuna tabi olan yurtdışında eğitim uygulamasıyla ilgili arşiv belgelerinin

Levent Şahverdi Arşivi

1961'den başladığı, önceki dönemlere ait öğrenci belgelerinin, talebe müfettişi kayıtlarının, 1950 öncesi yapılmış tüm istatistik bilgilerinin hem bu büyük yangın ve hem de diğer etkenlerle kaybolduğunu öğrendim.

Böylece *Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da* çalışmasının araştırma aşamasında izlemem gereken başka bir yöntem ortaya çıktı. 1925-45 yılları arasında Avrupa'ya giden öğrencilerin anıları ve ellerindeki belgeler üzerinden çalışmamı sürdürdüm. Branşlarında ilk veya yurda dönüşünde görevlendirildiği alanda öncü olmuş isimleri belirledim. Ve bunların arasından anıları ve belgeleri bulunabilen 40 ismi örnek olarak aldım. Bugün hayatta olan az sayıda öğrenci ile röportajlar yaptım. Hayatta olmayan öğrencilerin aileleriyle görüştüm. Ellerindeki belgelerin ve fotoğrafların kopyalarını aldım. Sonradan alanında Türkiye'nin sıradışı isimleri arasına girmiş kişiler hakkında yapılmış biyografi çalışmalarından faydalandım.

Sonuç olarak, 'Tarihçe / Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemlerinde Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi' ve 'Hatıraları ve Fotoğraflarıyla Avrupa Öğrencileri' başlıklarıyla, iki ana bölüm halinde bu çalışma meydana çıktı.

Bu çalışmanın araştırma safhası süresince en büyük desteği sahaf dünyasının ak kişisi, araştırmacı Sami Önal ile tarihçi ve eski Talim ve Terbiye Kurulu üyesi Necdet Sakaoğlu'ndan aldım. Ayrıca Prof. Dr. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi'nden Fahri Aral ve Prof. Emre Dölen, Selçuk Üniversitesi'nden Yard. Doç. Dr. Mustafa Özodaşık, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğretim Şube Müdürlüğü'nden Perihan Pektaş ve Leyla Küçük, Firdevs Gümüşoğlu, Emekli Tümgeneral Cevat Ülkekul, Ankaralı sahaf Ahmet Yüksel, TÜBİTAK Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, Simurg Kitabevi, Kadın Eserleri Kütüphanesi, *Bilim ve Teknik Dergisi*, *Cumhuriyet* gazetesi, Basın Müzesi, Fransız Konsolosluğu Arşivi, Goethe Enstitüsü Arşivi, Harita Genel Komutanlığı, Türk-Alman Kitabevi, Denizler Kitabevi ve Turgay Erol, Sabri Koz, YKKM Sermet Çifter Kütüphanesi ve

Levent Şahverdi Arşivi

Tarih ve Toplum dergisi sıklıkla başvurduğum kişi ve kurumlar oldular.

Babalarının, annelerinin, dedelerinin, büyükannelerinin, kardeşlerinin ya da eşlerinin anı ve belgelerini benimle paylaşan Ferhan Çeçen, Sırma Kafalı, Gönül Gökdoğan, Meriç Velidedeoğlu, Arı İnan, Seçil Akgün, Filiz Ali, Meral Akurgal, Mehmet Eyüboğlu, Feza Kürkçüoğlu, Tektaş Ağaoğlu, Ferhat Boratav, Lale Özyörük, Selma Emiroğlu, Nadire Berker'e ve İhsan Ketin'in hatıra defteri için Prof. Dr. Celal Şengör'e çok teşekkür ederim.

Necil Kâzım Akses, Ahmet Adnan Saygun ve "Cumhuriyet'in İlk Ressamları" konusunda hazırladıkları birbirinden değerli kitaplardan faydalanmam için izin veren Evin İlyasoğlu'na, Emre Aracı'ya ve Kıymet Giray'a teşekkürü borç bilirim.

Araştırmayı sürdürürken desteklerini esirgemeyen Adnan Bostancıoğlu'na, Zafer Balkan'a, NTV Diyarbakır Bürosu'ndan İbrahim Ateşoğlu'na, NTV Kitaplığı'na, Fransızca çeviriler için Güldenay Sonumut'a, Defne Tozan Andaç'a, Deniz Dallı'ya, Ayhan Koç'a, Kubilay Keskin'e, Vedat Yazıcıoğlu'na, Defne Asal Er'e, Haydar Ergülen'e, Cihan Şarman'a, İhsan Önal'a, eşim Nazan'a ve oğlum Durul Ege'ye çok teşekkür ederim.

KANSU ŞARMAN

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Düşünce, Teknik ve Sanat Dünyasına Işık Taşıdılar

Necdet Sakaoğlu

Tevfik Fikret, 1910'da henüz 16 yaşındaki biricik oğlu Haluk'u Robert Kolej'den alıp İskoçya'ya öğrenime gönderirken umudu oğlunun "Yarının inkılap ordusunda çarpışacak kahramanlardan" olmasıydı. Duygulu baba, bu çetin kararının kendisine yaşattığı evlat özlemini gizleyerek, kimi didaktik şiirlerinde oğlundan ve ona akran gençlerden, vatanı yükseltecek atılımlarda bulunmak, cihanı aydınlatan nuru Türkiye'ye taşımak gibi ideallere sarılmalarını ister. "Ferdâ" da: "Vatan gayur insanların omuzları üstünde yükselir / Gençler bütün ümîd-i vatan şimdi sizdedir" derken, "Promete"de: "Onlar niçin semada, niçin ben çukurdayım? / Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayayım? / Yükselmek asümâna ve gülmek ne tatlı şey! / Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa ey / Müştak-ı feyz ü nûr olan âti-yi milletin / Meçhul elektrikçisi, aktar-ı fikretin / Yüklen getir ne varsa biraz meskenet-fiken / Bir parça ruhu, benliği, idrâki besleyen..."der. (*Rübâb-Şikeste ve Halûk'un Defteri*).

Fikret'i ve onun gibi düşünenleri, dönemlerinin alafrangacılarıyla bir tutmak bühtandır. Tanzimat aydınlanmasıyla başlayan yeni süreçte Batılılara özenerek yaşamayı seçen mukallitlerle Batı'yı örnek alarak ilerleme çabasındaki idealistlerin amaçları kuşkusuz bambaşkaydı, fakat bu iki zümrenin görüntüleri daima karıştırılmıştır. Erken ölen Fikret, ikincilerdendi. Cumhuriyet'i kuranlara bıraktığı bir düşün mirası da yurda yeni ışıkları taşıyabilmeleri için gençlerin Avrupa'ya öğrenime gönderilmesi hedefi olmuş; –sonuç beklediği yönde

Levent Şahverdi Arşivi

gelişmese de– biricik evladını bu amaç uğruna önce İskoçya'nın sisli puslu dünyasına, daha sonra dönüşü olmayan Amerika'ya göndermeyi göze alabilmiştir.

Gerçi, öğrenim amacıyla gençlerin Batı ülkelerine gönderilmesinin, Fikret'ten çok öncelere dayanan bir tarihi vardır. Bu süreç, I. Abdülhamid'in saltanatında (1774-1789) Müslüman Osmanlı uyruklarından İshak Efendi'nin Fransızca öğrenmesi için 1776'da Paris'e gönderilişi, 1784'te ise Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın, Fransa elçisi Choiseul-Gouffier'le 30 gencin Fransa'da öğrenim görmesine ilişkin, bir Avrupa devletiyle ilk kültür anlaşmasını imzalamasıyla başlamış; III. Selim (1789-1807), II. Mahmud (1808-1839) ve Abdülmecid (1839-1861) dönemlerinde –tutucu çevrelerden yöneltilen tepkilere karşın– ivme kazanmıştır. 1830'da Serasker Hüsrev Paşa'nın kölelerinden beş gencin, doğrudan Fransız okullarında okumak üzere Paris'e gönderilmeleri; izleyen yıllarda da Türk, Rum ve başka uyruklardan yetenekli Osmanlı gençlerinin devlet olanakları veya ailelerinin ön açması sayesinde yurtdışına hekimlik, mimarlık, mühendislik, dil, askerlik ve daha başka alanlarda öğrenime gidişleri; 1841'de Sultan Abdülmecid'in iradesiyle yeni okullara programlar hazırlamak ve Avrupa'ya öğrenci göndermek görevleri verilen Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin örgütlenmesi; 1855'te Paris'te Mekteb-i Osmanî'nin açılması ve iki yıl sonra da İstanbul'da kurulması düşünülen Dârülfünûn'un öğretim kadrosunu oluşturmak üzere, aralarında Hoca Tahsin ve Selim Sabit efendilerin de bulunduğu bir grup aydının, fen, matematik, lisan öğrenmek üzere yine Paris'e gönderilmeleri, yaklaşık yüz elli yıllık bir geçmişinden söz edilebilecek süreçteki girişimlerin başlıcalarıdır.

Bununla birlikte Cumhuriyet'ten önceki bu gelişmelerin sistemleştiğini söylemek ileri bir savdır. Ancak söz konusu süreçte şu ya da bu olanakla Avrupa'da öğrenim görerek Türkiye'ye dönenlerin, uzmanlık alanlarında verdikleri hizmetlerin yanı sıra, ulusalcılığa, bağımsızlığa, özgürlüklere, güzel sanatlara, eğitime araladıkları aydınlıklar azımsanamaz. Hatta

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

bunlar arasında kimileri vardır ki koşullar öyle gerektirdiğinden asıl mesleklerini ikinci planda bırakmak veya terk etmek durumunda kalmışlardır. Birkaç örnek olarak ünlü Osmanlı devlet adamlarından Keçecizade Fuad Paşa'nın Avrupa'da tıp, İbrahim Edhem Paşa'nın mühendislik, Ahmed Vefik Paşa'nın lisan öğrenimi gördüğü, şair Yahya Kemal Beyatlı'nın siyaset bilimi okuduğu gösterilebilir.

Diğer yandan, askeri mühendishaneler ayrı tutulursa Türkiye'de Avrupa'daki düzeylerde yükseköğrenim verebilecek okulların, örneğin Mekteb-i Sultanî'nin (1868), Dârülfünûn'un (1870) açılmasının, yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesinden yüzyıl kadar sonra gündeme gelebildiği ve İstanbul'daki birkaç kurumla sınırlı kaldığı; Osmanlı İmparatorluğu'nun Cunhuriyet'e devrettiği tek üniversite konumundaki İstanbul Dârülfünûnu'nun da o günkü koşullarda Avrupa üniversitelerine koşut bir yapıya kavuşmamış olduğu dikkate alındığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılındaki Batı'yı örnek alan düşün, yazın, siyaset, sanat ve sanayi gelişmelerinde, yabancı ülkelerde okuyanların etkinliği herhalde daha ağırlıklıdır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, devrim yolunda ilerlemek, toplumu uyandırıp gönendirmek için, düşüncede, teknikte ve sanatta iyi yetişmiş aydınlara, sanatçılara, fen adamlarına önceki döneme oranla daha çok gereksinim duyulması doğaldır. Unutmamalı ki, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girdiği (1924) ve Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliğine atandığı (1925) günlerden, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in (1938-1946) bu görevden çekilmesine kadar geçen 22 yıllık kısa dönem, özellikle kültür ve eğitim alanlarında akılcı ve köklü dönüşümlerin ödün verilmeksizin yaşama geçirilebildiği bir çığır olduğundan, uzmanlara duyulan gereksinim daha da artmış; o nedenle devlet hesabına ve zorunlu hizmet yükümlülüğü koşuluyla başarılı ve yetenekli gençlerin yabancı ülkelere öğrenime gönderilmesi de bir zorunluluk olarak görülmüş ve yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Söz konusu 1924-1946 evresinin Türkiye'ye her alanda kazandırdığı dinamizmi, yeterince bildiğimiz ve doğru değerlendirdiğimiz söylenemeyeceği gibi; o döneme ait arşiv de bakanlık binası yangınında (1946) kül olduğundan kültür-eğitim dünyamızın bu evresinde olup bitenleri de ne yazık ki birer satırbaşında alt alta sıralayıp geçiyoruz. Oysa bugün, o yıllardaki kazanımları daha nesnel ve ayrıntılı öğrenmek durumundayız. Telif ve Tercüme Heyeti'nin kurulması (1924), Heyet-i İlmiye, Muuallimler Birliği, Türk Ocakları kongreleri, eğitim yasalarının kabulü, (1924-1928), muhtelit (karma) eğitime geçilmesi (1924), yabancı eğitim uzmanlarının incelemeleri (1924-1932) eğitim-okul programlarının yenilenmesi (1926-1934), özerk ve bilimsel Talim ve Terbiye Heyeti'nin kurulması (1926), yeni yüksekokulların ve üniversitelerin açılması (1926-1946), Harf Devrimi ve Millet Mektepleri (1928-1929), ders kitabı yazımları (1929-1946), Türk Dili Encümeni ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti bilimsel kurullarının oluşturulması, ulusal kültür kongreleri (1929-1943), Halkevleri'nin açılması (1932), mesleki ve teknik öğretimin yeniden düzenlenmesi (1933), üniversite reformu ve yabancı profesörlerin çağırılması (1933-1946), Neşriyat ve diğer bilim kongreleri, Maarif Şuraları (1939-1946), dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi çalışmalarının başlaması (1940), Köy Enstitüleri (1940) gibi atılımlar zincirinin her bir halkasını nesnel bakışlarla daha çok işlemek gerekiyor.

Çoksesli müzikten kâğıt ve tekstil sanayilerine, felsefeden resim, heykel ve mimariye bir dizi alandaki modernleşme çabalarının temellerinde, Cumhuriyet hükümetlerinin sağladığı olanaklarla devlet hesabına yabancı memleketlerde öğrenim görüp uzmanlık elde ederek yurda dönenlerin girişim, emek ve başarıları da vardır. Bu bakımdan, Kansu Şarman'ın, Cumhuriyet'in ilk evresindeki üzeri küllenmiş nice atılım ve uygulamalar arasından, yabancı ülkelerde öğrenim gören Cumhuriyet aydınlarına, bu olgunun 1946'ya kadarki grafiğine ışık tutması önemlidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Araştırmacının özellikle son bir yıldır çalmadık kapı bırakmamacasına verdiği uğraştan anlaşılan şu ki, eğitim tarihimizin ayrıntı denebilecek alanlarına inebilmek gerçekten özveri ve azim işidir. Çünkü başka engeller bir yana, 1946'da Milli Eğitim Bakanlığı merkez binasının arşiviyle birlikte yanmış olması, bilgiye ve belgeye ulaşabilme olanağını neredeyse kurutmuş bulunuyor. Geriye sözlü tarih derlemeleriyle kişisel arşivlere, gazete koleksiyonlarına başvurmak kalıyor. Gerçi bu, yoruculuğunun yanı sıra, nesnelliği duraksamada bırakan bir yöntemse de Şarman bu çalışmasıyla konuyu güncelle de buluşturarak ilginç, renkli, yararlı ve nesnel bir çalışma gerçekleştirmiş bulunuyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi, Artist
leventsahverdi@gmail.com

Türkiye'nin Bütün Entelektüel Kaymağı

Mete Tunçay

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulaması aslında Tanzimat'tan itibaren başlayan bir süreçti. Özellikle teknik alanlarda Avrupa biliminin sonuçlarını ülkeye taşımak için birtakım adamlar gönderilmesi, Osmanlı'nın Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden itibaren süregelen bir uygulamadır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı yıllarında da, Dârülfünûn'a pek çok Alman uzman geliyor. Bu yüzden bu uygulamaya esasen bir devam süreci olarak bakmak gerekir. Osmanlı modernizasyonunda da, Cumhuriyet dönemi modernizasyonunda da temel araç olarak eğitim düşünülmüştür. Örneğin Marksistler hakim olsaydı, onlar diyeceklerdi ki; "Öncelikle maddi altyapıyı yapalım, diyelim baraj yapalım, elektrifikasyon yapalım, yol yapalım".

Oysa Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet'te de temel manivela "eğitim" olarak düşünülmüştür. O bakımdan Avrupa'ya öğrenci göndermek son derece tutarlı bir yaklaşım. Çünkü eğitimde en ileri bilgi neredeyse, oradan alıp Türkiye'ye getirmek önemlidir. Hiç şüphesiz bu süreç işledi de. Eğitim yoluyla toplumu dönüştürme projesi daha maliyetli olabilir, ama işledi. Bu çok önemli bir konu. Hele bir de Avrupa'ya gönderilen isimlere bakılırsa, Türkiye'nin bütün entelektüel kaymağı aşağı yukarı bu uygulamayla örtüşüyor. Bunun dışında belki tek tük adamlar çıkar.

Avrupa'da öğrenim gören kişiler orada edindikleri bilgiyi, yakınlık kurdukları kültürü, Türkiye'ye ne kadar taşıdılar? Bunlar da çok önemli. Bu öğrenciler hangi ülkeye gitmişseler, o kültürün etkisini ömürlerinin geri kalanında yaşadılar. Öğrencilerine de bildiklerini aynı etki altında yansıttılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Üniversite Reformu Amaçlı Değil

Ancak bu uygulamanın bir üniversite reformunun hazırlığı diye düşünülmesi bana doğru olmaz gibi geliyor. Çünkü bildiğim kadarıyla Dârülfünûn'un kapatılıp üniversitenin açılması fikri çok gerilere gitmez. Dârülfünûn'dan da –bütün eğitimden olduğu gibi– Cumhuriyet devrimlerine sahip çıkması isteniyor, bekleniyor. Hatta bunun için bir ödül konuyor. Ama bu ödüle bir aday bile çıkmıyor, yıllar yılı.

Zaten o dönemde bir tek İstanbul Dârülfünûn'u var, üniversite adına. Ankara'daki hükümetle İstanbul arasında ciddi bir soğukluk var. Mesela Ankara'da Hukuk Mektebi'nin açılmasını bu kapsamda düşünmek gerekir. Çünkü İstanbul hukukçuları Ankara'nın beklediği devrimci propaganda hevesinde görünmüyor. Yani 1933'te bir değişiklik yapacağız, yeni bir üniversite kuracağız, bunun kadrolarını hazırlayalım diye bir fikir olmamıştır. Ancak yeni üniversiteye Avrupa'da okumuş, uzmanlaşmış insanlar sağlamak amaçlanmıştır.

Hocam Yavuz Abadan

Bir örnek vereyim. Ben rahmetli hocam Yavuz Abadan'ın asistanıydım. O da devletin, Almanya'ya hukuk doktorası yapmak üzere gönderdiği bir insandı. Ondan çok şey işitmiştim. Enflasyon dolayısıyla Mark'ın dehşetli düşmesiyle, bu öğrenciler öğlene kadar harcayacakları parayı bozdurup, öğleden sonra yeniden para bozduruyorlarmış. Çünkü sabah bozdurduğu para, öğleden sonra işe yaramıyormuş. Yavuz Abadan 1932'de gidiyor. Onun doktora hocası Heidelberg, Nazi olmayan bir Alman ama komünist değil. Nazilerin iktidara gelmesi üzerine üniversiteden ayrılıyor, protesto olarak. Fakat Yavuz Hoca'yı orada kalan, güvendiği, yine Nazi yanlısı, daha genç hocalara emanet ediyor. Tam doktora yeterlilik sınavına girileceği zaman, emanet edildiği Alman hoca ona, 'Şu kanunları çalış' diyor. Ve Yavuz Abadan sınavda doğru yanıtları veriyor. Yavuz Abadan çok zeki bir adamdı. Nazile-

Levent Şahverdi Arşivi

re bir hayli kritik bakmayı becermişti. Tabii o da klasik Halk Partisi ve tek parti ideolojisini benimseyen bir adamdı ama Nazi rejimine kritik olarak bakabilmişti. Fakat Heidelberg doktorası çok önemli bir şeydir. Türkiye'de kaç tane böyle bir doktora yapmış adam vardır?

Fransa ve Almanya'nın Ağırlığı

Türkiye'de Avrupa eğitiminde Fransa ve Almanya'ya verilen önceliğe gelince; Osmanlı'dan itibaren öncelikle bir Fransız kültürüne yöneliş var. Bütün dünyada da böyle, Fransız kültürüne bir hayranlık. Bu büyük Fransız Devrimi'yle de ilişkili belki. Özellikle sosyal alanlarda ve güzel sanatlarda.

Ardından Abdülhamit zamanında başlayan Almanya'ya açılış dolayısıyla da Almanya ağırlık kazandı ve Cumhuriyet döneminde bu şekilde sürdü. Nedense Yeni Osmanlılar, Jön Türkler arasında İngilizce bilen hemen hiç yoktu yahut çok azdı. Dolayısıyla Fransız ve Alman etkisi önemli. Mesela Prens Sabahattin, İngiliz sistemini beğenir ama Fransız gözlüğüyle beğenir. Çünkü kendi İngilizcesi yeterli değildir. Zaten İngilizcenin hakim olması İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında oldu. Hatta Amerika üzerinden oldu.

Alman Hocaların Gelişi

Almanların gelmesi, 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin bir ciddi üniversite kimliğine bürünmesine yardım ediyor. Bu Alman hocalar kendi disiplinlerinde, en son bilgilerle donanmış olarak geliyorlar. Hitler'in gönderdiği adamların en parlakları bize gelmiyor çünkü gidebilen Amerika'ya gitmiş veya bir kısmı önce Türkiye, ondan sonra fırsat bulursa ABD'ye gidiyor. Yine de burada kalanlar çok önemli kişiler. Hatta o zaman bir söz çıkmıştır, "İstanbul Üniversitesi, Berlin'den sonra en büyük Alman üniversitesidir" diye.

Benim anladığım kadarıyla Almanya'dan bu önemli hocaların gelişi üniversite operasyonunu kurtardı. Yani, bugün

Levent Şahverdi Arşivi

1933'e biz pozitif bir gözle bakabiliyorsak, bu tamamen o rastlantıyla ilgilidir. Üniversite reformu, tamamen Reşit Galip'in projesi ve kötü bir proje.

Dârülfünûn'u çok yüceltmek için de fazla bir sebep yok. Gerçekten, orijinal çalışmalar yapılmıyor. Doğru dürüst bir kütüphanesi yok. Araştırma zayıf. Hocalar, ezberciliğe dayanıyor. Bütün bunlar doğru ama Almanların gelişi ve yurtdışında eğitim gören öğrenciler durumu kurtarıyor.

PROF. METE TUNÇAY İLE SÖYLEŞİ / OCAK 2005

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Tarihçe

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@yahoo.com

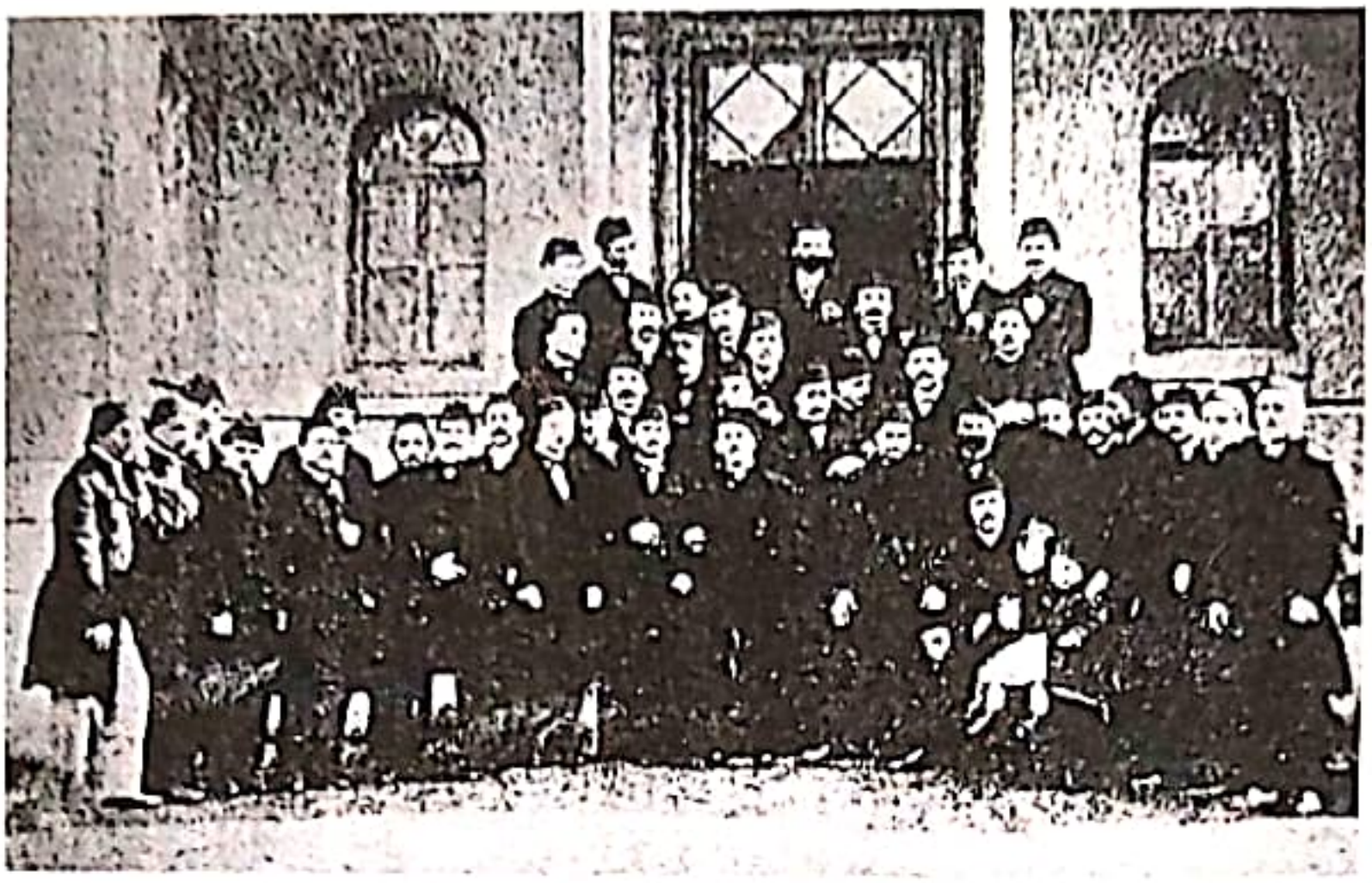
Osmanlı Devleti Döneminde Avrupa'da Eğitim

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın sonundan itibaren görülmeye başlayan Batılılaşma ve yenileşme hareketi kısmen de olsa kendisini eğitim-öğretim alanında da hissettirdi. Bu sayede, Batı tarzında eğitim veren yeni kurumlar da ortaya çıkmaya başladı. Özellikle art arda uğranan askeri yenilgiler ve sonrasındaki antlaşmalar sonucu yaşanan büyük toprak kayıpları, ülkeyi yönetenleri, Batı'nın askeri strateji ve teknik dallardaki üstünlüğünü kabul etmek durumunda bıraktı.

Avrupa'ya gönderilen ilk Osmanlı öğrencileri. 1830'da Fransa'ya tahsile gönderilen (soldan sağa) Sadrazam Edhem Paşa, Miralay Abdüllatif Bey, Bahriye Mektebi'nde tahsil yaparken bir Fransız savaş gemisinde, Amerika'da ölen Ahmet Bey ve Topçu Feriki Hüseyin Paşa (Tanzimat Döneminde Fransa'ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri, *Adnan Şişman*).

Levent Şahverdi Arşivi

Daha önce Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın, Paris'te Mısırlı öğrenciler için açtırdığı okuldan esinlenilerek benzeri bir Mekteb-i Osmani açıldı. Okulda Paris'teki askeri okulun programı uygulanıyor ve Fransız hocalar ders veriyordu. 60 öğrencisi olan okul 1867'de kapatıldı.
(Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, *Necdet Sakaoğlu*).

Bu durum karşısında bulunan çözüm ise, eksik görülen alanlardaki eğitim kurumlarının Batı'dan alınarak Osmanlı Devleti içinde örneklerinin oluşturulmasıydı. Osmanlı Devleti'nde öncelik askeri yapılanmada olduğundan ve gelişmeler büyük ölçüde askeri açıdan izlendiğinden Batılılaşma çabaları da, ordudan ve ordunun Batı'nın izlediği yolla yenilenmesinden başladı. Ancak bu durumda öncelikle, yetişmiş eğitmen subaylara gereksinim duyuldu.

Yeni askeri teknikleri uygulayabilecek personel ve silahları üretecek mühendisler gerekliydi. Sağlık alanında da, modern anlamda yetişmiş tıp adamı ihtiyacı vardı.

Özellikle III. Selim ve II. Mahmut'la başlayan dönemde, Batı tarzında eğitim veren Mühendishane-i Bahri-i Hûmayun, Mühendishane-i Berri-i Hûmayun, Tıbbiye, Harbiye gibi yüksekokullar kurulmaya başlandı.

Fakat, alıştıkları biçimde yaşamakta ısrar eden kesimler ve Batı tarzı eğitimi benimsemekte zorlanan çevreler, bu değiş-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

şime ayak uyduramıyordu. Bu durumda, yaşanan sıkıntının hızla giderilebilmesi için yurtdışına öğrenci gönderilmeye başlandı.

Eğitim amaçlı bu yenileşme hareketi girişimleri, Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilere de farklı boyutlar kazandırmaya başladı.

Yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyan Osmanlı yönetimi, ilk olarak Sultan III. Selim zamanında Fransa Büyükelçisi'nin yardımı ile İshak Efendi'yi eğitim alması için Fransa'ya yolladı.

II. Mahmut da konu üzerinde önemle durdu; Tanzimat Fermanı'ndan önce, Harbiye ve Hendesehane-i Âmire'den seçilen yüz elli öğrenciyi Avrupa'ya yolladı.

1834 yılında Harp Okulu'nun açılmasından sonra burayı bitiren yetenekli öğrencilerin Viyana, Paris ve Londra askeri okullarına yollanmaları adeta bir kural halini aldı.

1909'da Hamburg'da askeri öğrenci olarak bulunan Ömer Lütfi bey.

Levent Şahverdi Arşivi

Tanzimat Dönemi

Osmanlı Sultanı ile Osmanlı vatandaşları arasındaki ilişkilerin yazılı bir belgede belirlendiği Tanzimat Fermanı ile, Batılılaşma girişimleri ve kurumların yeniden düzenlenmesi büyük bir hızla sürdürüldü. Tanzimat döneminde en önemli yenilikler, eğitim alanında gerçekleştirildi ve bugünkü birçok eğitim kurumunun temeli, Tanzimat döneminde atıldı.

Ancak Osmanlı Devleti'nin yüzyıllardır kemikleşmiş olan yapısal sorunları, bu yenileşmenin programlı olarak sürdürülmesini Tanzimat döneminde de güçleştirdi. Batı normlarına uygun eğitim elemanı ihtiyacı vardı. Pek çok yeni okul açıldı; ancak bu okullarda ders verecek öğretmen sayısı yok denecek kadar azdı. İstenen yeniliklerin ve Batılılışma talebinin gelişmesi için yeni bir zihniyete sahip insanların yetiştirilmesi gerekiyordu.

Tanzimat'la birlikte, Avrupa'da olduğu gibi, genel eğitim ilk, orta, lise ve üniversite aşamalarıyla kurulmaya başlandı ve yine Avrupa'da olduğu gibi çok sayıda mesleki ve teknik okul açıldı. Bu dönemde maarif alanında örgütlenmeye gidilerek Maarif Nezareti kuruldu.

Maarif, bakanlık düzeyinde ele alınmaya başlandığında, önce okul binalarının yerleri düzenlendi. Tanzimat dönemi ile, eğitim programlarına hayata dönük dersler konularak ve pratik becerilere sahip insanlar yetişririlmeye çalışılarak neslin çağdaşlaşma süreci başlatıldı.

Tanzimat uygulaması ile, eğitim ve öğretim işleri doğrudan doğruya devletin görev alanı içine girdi. Eğitim konusunda devlet politikaları oluşturulmaya çalışıldı.

Bu dönemde kayda değer bir diğer önemli gelişme de, yükseköğretimin kurumlaşması olmuştur. Yükseköğretimi kurmaktaki en önemli amaç: Osmanlı Devleti'ni bir arada tutmak ve çözülmeleri önlemek için yapılan düzenlemelerin ışığı altında, Müslüman ve gayri müslim tüm tebaayı Osmanlılık potası içinde eriterek ortak değerlere ulaşmak ve Batılılaşma yolundaki devletin kamu hizmetlerinde görev alacak nitelikli bürokratlar yetiştirmekti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu alanda, 1847'den 1856'daki Islahat Fermanı'na kadar yurtdışına giden öğrenciler, "Ecole Préparatoire de Monsieur Morisson, Ecole Egyptienne, Ecole Impériale d'Application et de l'Artillerie et du Génie" gibi kurumlarda eğitim gördü. Osmanlı Hükümeti, bu konuda tebaası arasında milliyet ve din ayrımı yapmadan Türk, Ermeni, Rum ve Bulgar asıllı öğrencileri Avrupa'ya gönderdi. 1839-1876 yılları arasında gönderilen öğrencilerden yüzde 71'i Müslüman, yüzde 29'u gayri müslimdi.

Öğrenim için dışarıya gönderilen öğrencilerin sayıları çoğalınca, bunların milli ve dini eğitim yönünden sıkı bir denetim altında tutulmaları ihtiyacı duyuldu ve 1856'da Osmanlı talebelerinin yoğun olarak bulunduğu Paris'te "Mekteb-i Osmani" adıyla bir okul açıldı. Mekteb-i Osmani, bir nevi hazırlık okulu niteliğini kazandı; Fransız askeri okullarına girecek olan öğrencilere bu okulların ders programlarını izleyebilecek kadar Fransızca öğretilmeye çalışılıyordu. Ancak 1864'e kadar geçen sürede, yapılan masraflara rağmen istenen başarıya ulaşamayan Mekteb-i Osmani lağv edildi.

Ancak, dışarıya öğrenci gönderme uygulaması uzun süre devam etti; yurtdışına çıkan öğrenciler, Batılı fikirlerle tanışma olanağını buldular. Ülkelerine dönünce çeşitli devlet hizmetlerine girerek Avrupa ülkelerinde öğrendiklerini uygulamaya başladılar. 1870'li yıllarda sadrazamlık yapan İbrahim Ethem Paşa, 1849'da Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenci grubunun içindeydi ve devlet hesabına, Paris Maden Okulu'nda okumuştu.

Ayrıca, bu öğrencilerin pek çoğu, Batı ülkelerinde karşılaştıkları siyasi akımlardan etkilendi ve Tanzimat Fermanı'ndan sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatında önemli roller aldı. Hatta içlerinden bazıları, çeşitli reform hareketlerinin öncülüğünü üstlendi. I. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan siyasi hareketin kadrosunda bulunanların birçoğu, Avrupa'da öğrenim gören kişilerden oluşuyordu.

II. Mahmut ve Tanzimat devirlerinde modern eğitim ve öğretim alanında yapılan çalışmalar, 1869 Maarif-i Umumiye

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Dârülfünûn öğrencileri 1910'larda bir tören sırasında.

Nizamnamesi'yle yeni bir safhaya girdi. Bu nizamname ile; maarif teşkilatı, ilk ve ortaöğretim, öğretmen ihtiyacının karşılanması ve maarifin mali yönü gibi hususlar, modern bir anlayışla esaslara bağlandı. Fransa'ya bilimsel eğitim için öğrenci gönderildiği gibi, kalifiye işçiler yetiştirmek üzere de torna, döküm, süsleme sanatı, gravür, modelcilik, demircilik, marangozluk, saraçlık, makine gibi dallarda çıraklar yollandı. Yine 1869'da Fransa'daki öğrencilerin durumunu takip amacıyla Talebe-i Osmaniye Müdürlüğü kuruldu.

Dârülfünûn ise, Sultan Abdülmecid tarafından Ayasofya yakınında İsviçreli mimar Fossati'ye yaptırılan 3 katlı 125 odalı bina içinde, 1863'te derse başladı. Derslerde fizik deneylerinin bile yapıldığı bu kurum, gericilerin etkileri sonucu uzun ömürlü olmadı.

Dârülfünûn, 20 Şubat 1870'te, Dârülfünûn-u Osmaniye adıyla modern ilim anlayışına ve düzeyine ulaşmak beklentisi içinde ikinci kez, Çemberlitaş'ta bugün Basın Müzesi olan binada hikmet ve edebiyat, hukuk, ulum-i tabiiye ve riyaziye bölümleriyle dört yıllık eğitim vermek üzere tekrar kuruldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Ancak, öğretim kadrosunun ve kitap yetersizliğinin yanı sıra, verilen bir konferanstan duyulan hoşnutsuzluk 1872'de bu girişimin sonu oldu. Medrese kanadından da Dârülfünûn eğitimine ağır eleştiriler yöneltildi.

Bu dönemde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulaması, Fransa ağırlıklı olmak üzere sürdürüldü. Fransa'ya bilimsel eğitim için gönderilen öğrencilerin yanı sıra, staj yapmak üzere subay ve doktorlar da gönderildi. Osmanlı Hükümeti'nin burslusu olarak gönderilen bu öğrenciler; Devlet-i Âliyye'nin Müslüman tebaasından gönderilenler, gayri müslim tebaadan gönderilenler ve Avrupa'nın diğer şehirlerinden Paris'e nakledilenler olarak üçe ayrılıyordu.

Tanzimat döneminde yapılan tüm bu yenileşme çabalarında girişimler kurallarla ve kanunlarla belirlendiyse de, uygulamada istenen başarı tam olarak sağlanamadı.

1870 Fransa-Prusya savaşı sırasında öğrenciler, güvenlikleri bakımından Belçika'ya nakledildi. Eğitimlerine bir süre Liege ve Brüksel'de devam eden öğrenciler, Talebe-i Osmaniye'nin son müdürü Agah Efendi'nin Paris Elçisi Ali Paşa'ya gönderdiği mektupla geri çağırıldılar.

II. Abdülhamit'in tahta çıkması ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından gelen yaklaşık 30 yıllık süreç içinde, Tanzimat döneminde ağırlıklı olarak görülen Batılı tarzda insan yetiştirme çabaları yerini, milli ve manevi değerlere sahip bir insan modeli yetiştirmeye bıraktı. Eğitim kurumlarının başına Batı'da öğrenim görmüş, dil bilen ve fikren Batı dünyasının etkisinde olan kişilerin yerine daha muhafazakâr yöneticiler getirildi.

Osmanlı Devleti yaşadığı pek çok olumsuzluğa karşın eğitim-öğretimde önemli gelişmeler kaydetti. Bu devir özellikle, özel okulların altın çağı oldu. Devlet okullarına oranla fiziki durumları ve göz doyurucu öğretim kadrolarıyla özel okullar ön plana çıktı. Bir başka değişiklik de, eğitim ve öğretimin İstanbul dışındaki kentlere de yaygınlaştırılması çabasıydı. Ancak burada asıl amaç halkın bilinçlendirilmesinden çok, ülkenin en ücra köşelerine kadar merkezi

Levent Şahverdi Arşivi

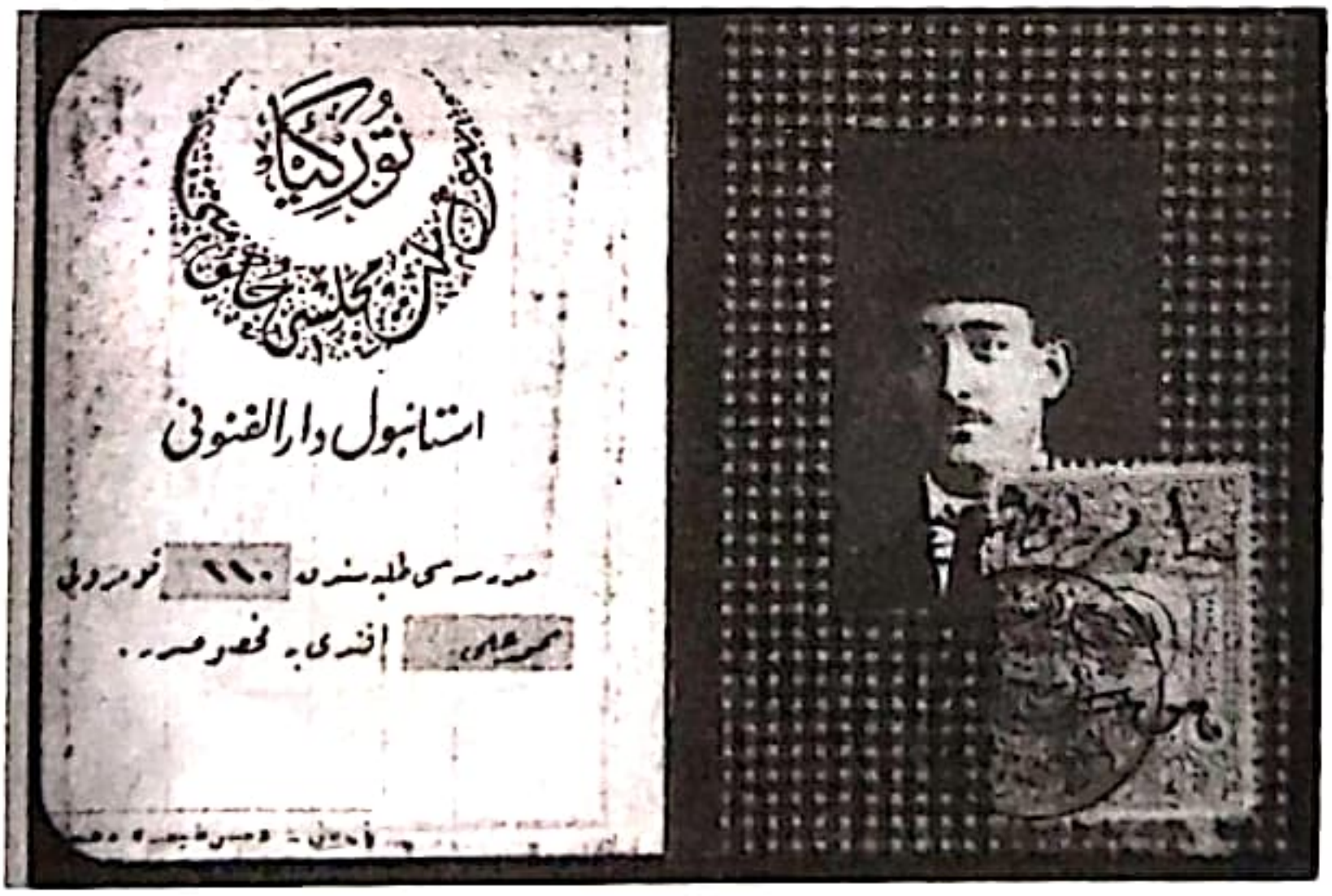
otoritenin etkisini göstermek ve bürokrasi ile resmi kurumlaşmayı sağlamaktı.

Sultan II. Abdülhamit döneminde ilk ve ortaöğretim yaygınlaştı. Ancak, basın-yayın organlarıyla birlikte yükseköğretim de sürekli denetim altında tutuldu.

Genellikle toplumsal örgütlenmelerin kuşkuyla karşılandığı bir devir olmasına rağmen, bilim ve meslek örgütlerinde önemli atılımlar yapıldı. Çok sayıda meslek ve sanat okulu açıldı.

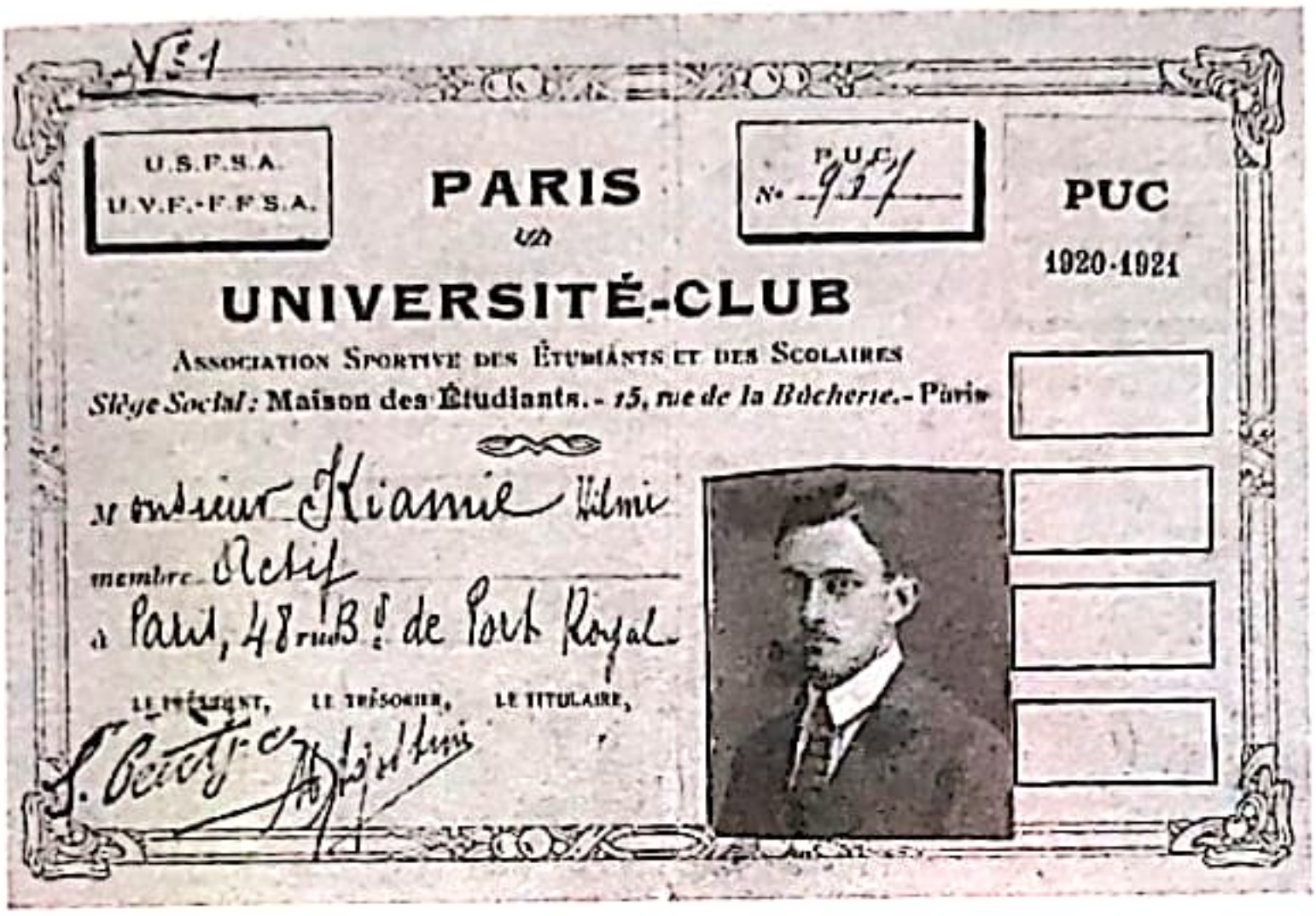
Dönemin en kayda değer gelişmesi ise üniversitenin kurulmasıydı.

Bu dönem, 1874'te Galatasaray binasında edebiyat, hukuk ve fen bölümlerinden oluşan Dârülfünûn-u Sultani'nin açılmasıyla başladı. Derslerin Türkçe ve Fransızca okutulduğu bu kurum hakkında 1881'den sonra resmi kayıtlarda hiçbir belge ve bilgi yoktur. Ancak üç dönem mezun verdikten sonra 20 yıl süreyle ortadan kalktığı biliniyor.

İstanbul Dârülfünûnu öğrencilerinden Mehmet Ali Efendi'nin (Kâğıtçı) kimliği. Mehmet Ali Kâğıtçı daha sonra yurtdışında eğitim aldı ve 1930'lu yıllarda Türkiye'de kâğıt sanayiinin kurulmasında öncü oldu (Dârülfünûn'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı, *Emre Dölen - Nuran Yıldırım*).

Levent Şahverdi Arşivi

U.S.F.S.A.
U.V.F.-F.F.S.A.

PARIS
UN
UNIVERSITÉ-CLUB

P.U.C. N° 937

PUC
1920-1921

ASSOCIATION SPORTIVE DES ÉTUDIANTS ET DES SCOLAIRES
Siège Social : Maison des Étudiants. - *15, rue de la Bûcherie.* - Paris

Monsieur Kiamil Hilmi
membre Actif
à Paris, 48 rue Bd de Port Royal

LE PRÉSIDENT, LE TRÉSORIER, LE TITULAIRE,

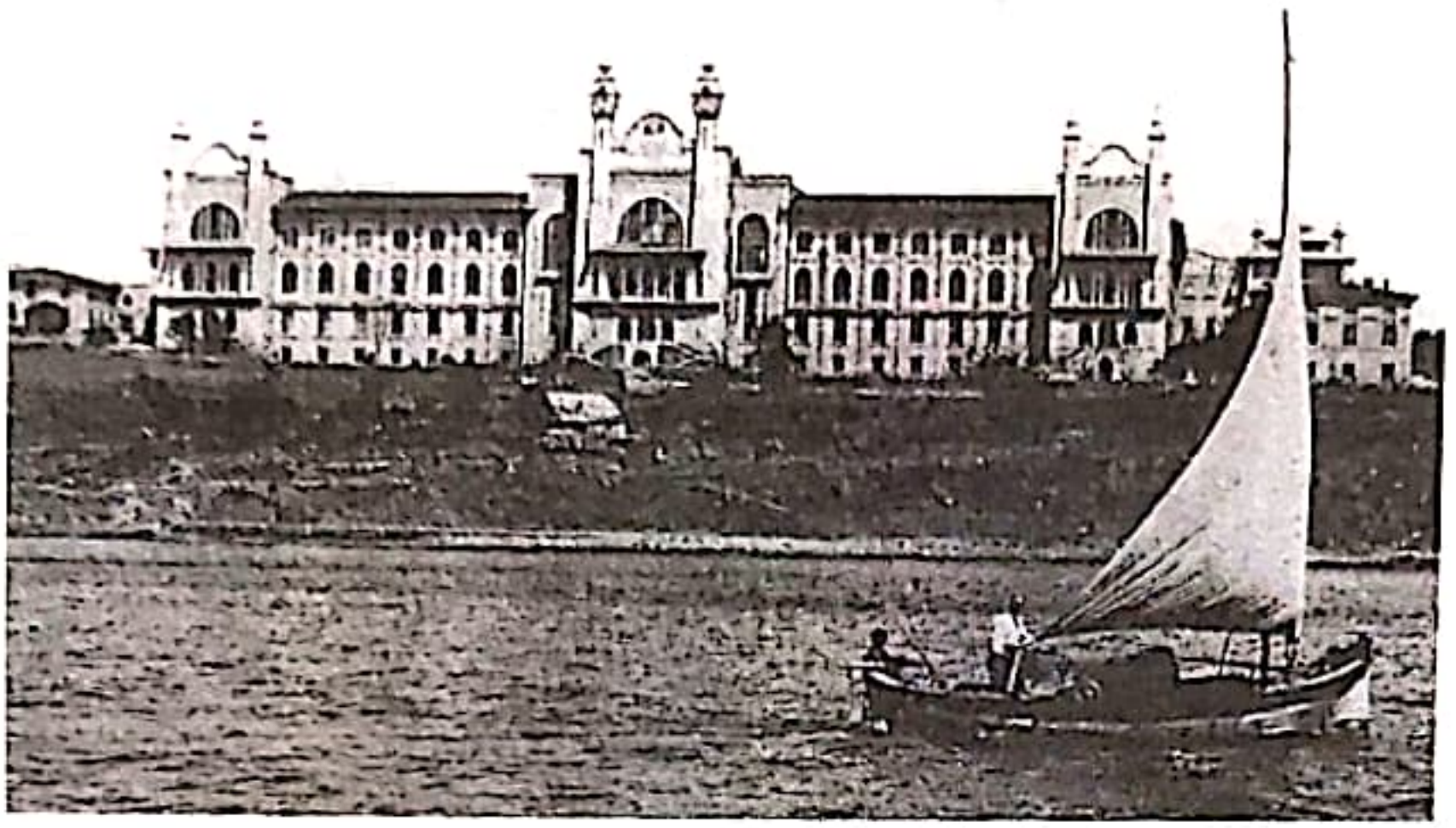
Sadrazam Kamil Paşa'nın oğlu Hilmi Kamil Bey'in (Bayur) Paris'teki ögrenci kulübü kimliği

II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 24. yılında, 1 Eylül 1900'de din, matematik ve edebiyat bölümlerinden oluşan dördüncü Dârülfünûn, Dârülfünûn-u Şahane (İmparatorluk Üniversitesi) adıyla açıldı. Ancak bu okulun da hiçbir konuda özerkliği yoktu ve istibdat yönetiminin sıkı denetimi altında oluşturulmuştu.

II. Abdülhamit döneminde, eğitimin Batılılaşma ve Avrupa eğitimiyle desteklenme politikası Tanzimat dönemine göre daha kısıtlı ve tek yönlü olarak yürütüldü. Batılılaşma, okul türlerinden, sayısından, programlara değin, örnekleri hep Fransa'dan alındığı için Fransızcanın tek yabancı Batı dili, Fransız kültürünün taklidi zorunlu bir uygarlık olduğu fikri de giderek yerleşti.

Her alandaki Fransız özentisi, eğitimdeki taklit anlayışının doğal sonucu olarak ortaya çıktı. Örneğin Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi, Müze-i Hümayûn ve 1876'dan sonra Osman Hamdi Bey'in öncülüğündeki girişimlerle Fenni Resim ve Mimari Mektebi hizmete sokuldu. Buralarda, Fransa'daki sanat eğitimi ve anlayışı daha ilk günden egemen ol-

Levent Şahverdi Arşivi

Vallaury'nin inşa ettiği Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye.

du. Bunun gibi, 1882'de açılan Ticaret Mektebi'nde de Fransızcanın etkinliği vardı.

1890'lardan itibaren Osmanlı yönetiminde artan Alman nüfuzu, Avrupa'ya yetiştirilmek için gönderilen öğrencilere, Fransa dışında Almanya'da da çeşitli alanlarda öğrenim görmeleri fırsatını verdi.

II. Meşrutiyet dönemi ise eğitimde Avrupa yaklaşımının en hakim olduğu dönemlerden biri oldu. Mülkiye Mektebi'nden Ticaret Mektebi'ne, Harbiye'den Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kadar pek çok okulun öğrencileri Avrupa'ya, özellikle de Fransa ve Almanya'ya yüksek öğrenimlerini tamamlamak ve geliştirmek amacıyla gönderildi.

Bilimsellikten uzak bir eğitim kurumu olan Dârülfünûn-u Şahane, II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul Dârülfünûnu'na dönüştü. Bernard Lewis bu dönemi, "Müslüman dünyasında gerçekten yerli ve modern ilk üniversite" olarak nitelemektedir.

1839'dan 1919'a kadar uzayan 80 yıllık çalkantılı dönemde, tüm sorunları Avrupa'dan taklit yöntemiyle çözmeye çalışan Tanzimat aydınları ile dünyayı önemsemeden, duygularını hep ahiret olgusuyla yönlendirmeye çabalayan medrese

Levent Şahverdi Arşivi

mensuplarının çatışması ve sonrasında II. Abdülhamid döneminde medreselerin büsbütün yozlaşması, II. Meşrutiyet döneminde yerini ilerici aydınlarla, gelenekçi aydınların seviyeli tartışmasına bıraktı.

II. Meşrutiyet günleri, kendinden önceki Tanzimat ve mutlakiyet dönemine oranla çok daha dinamik bir eğitim politikası süreci geçirdi. Fakat devrin karışıklığı ve siyasi dengesizliği eğitime de aynen yansıdı.

Yine de yurtiçi ve yurtdışı eğitimde hızlı gelişmelerin sağlandığı, kadınların eğitimin olanaklarından yararlandıkları, öğretim birliği düşüncesinin uyandığı bu dönemin iç ve dış eğitim dinamikleri, kendi içinde barındırdığı çelişkileriyle Cumhuriyet'in çözümleyeceği olumlu bir miras bıraktı.

Levent Şahverdi Arşivi

Yeni Türkiye İçin Yeni Nesil

Cumhuriyet'in lider kadrosu, gelecek kuşakların temel değerlerinin ne olması gerektiği ve nasıl bir insan gücüne gereksinim duyulduğu konularında temel ilkeleri görüştükten sonra Türkiye'nin eğitim siyasetini belirledi. Aslında Türkiye 23 Nisan 1920'de, Ankara'da TBMM'nin toplanması ile birlikte, aydınlanma devrimi konusundaki adımlarını atmaya başlamıştı. Cumhuriyet ile birlikte bu adımlar hız kazanarak, amaçlar daha açık dile getirilmiş, daha köklü çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Yetişmiş insan potansiyeli hazırlamak, Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçasıydı.

25 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Mektebi'nin açılış töreninden: Ön sırada sağdan sola, Yusuf Kemal Tengirşenk, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hasan Saka, Atatürk, İsmet İnönü. Aynı sırada soldan ikinci Mahmut Esat Bozkurt ve soldan üçüncü ise Şükrü Kaya'dır (Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, Necdet Sakaoğlu).

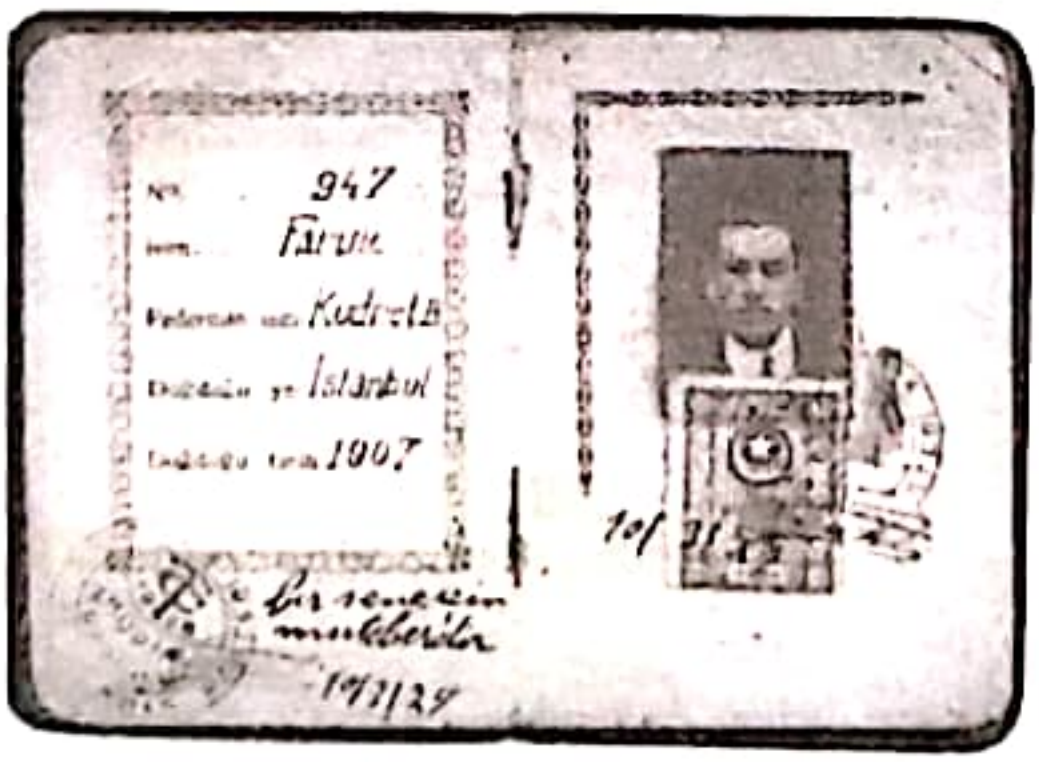
Levent Şahverdi Arşivi

Eğitim birliği, ilköğretimin zorunlu kılınması, kız ve erkeklerin birlikte okuması planları bu hedefin ilk aşamalarıydı. Cumhuriyet'in kurucularına göre, "Bunlar yapılmadığı sürece, başlatılan devrimin geleceği olamazdı." Bu nedenle yeni bir eğitim sistemine geçilmiş ve bu eğitimin, devrimin hem yapıcısı hem de koruyucusu olması amaçlanmıştı.

Çünkü Türkiye'de bu yönde sistemli ve bilinçli bir adım yoktu. Tanzimat'tan itibaren atılan adımlar halka ulaşmamıştı. Halkın büyük çoğunluğu eğitimsizdi ve bilimsel değerlerin farkında bile değildi.

Atatürk de bu noktada, "Bazı şeyler vardır ki bir kanunla, bir emirle, bir düdük çalarak düzeltilebilir. Ama bazı şeyler vardır ki; kanunla, emirle, milletçe omuz omuza boğuştuğumuz halde düzelmezler. Fesi atar, şapkayı giyer adam; ama alnında fesin izi vardır. Siz, sarıkla gezmeyi yasaklarsınız. Kimse sarıkla dolaşmaz ama bazı insanların başındaki görünmeyen sarıkları yok edemezsiniz. Çünkü onlar zihniyetin içindedir. Zihniyet, binlerce yılın birikimidir. O birikimi bir anda yok edemezsiniz; boğuşursunuz onunla sadece... Yeni bir zihniyet, yeni bir ahlak yerleştirinceye kadar boğuşursunuz ve sonunda muvaffak olursunuz" sözleriyle eğitim siyaseti konusundaki hassasiyetini vurgulamıştı.

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından başlatılan eğitim seferberliği ile, yükseköğretim kurumlarının Anadolu'ya ya-

*Yüksek Mühendis Mektebi'ne 1929'da giren 1907 doğumlu Faruk Bey'in okul kimliği. Faruk Bey, 1939'da Yol şubesinden Yüksek Mühendis olarak mezun oldu (*Dârülfünûn'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı, *Emre Dölen - Nuran Yıldırım).*

Levent Şahverdi Arşivi

yılmasındaki ilk adımlar atılarak Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi, 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü kuruldu.

Dönemin Milli Eğitim bakanlarından Vasıf Bey, eğitim politikasının ana ilkelerini 1924-1925 öğretim yılı nedeniyle yayınladığı genelgede çok ayrıntılı olarak, maddeler halinde açıkladı.

Bu genelge; yaşamla mücadele edebilecek, pratik kararlar alabilecek, donanımlı gençler yetiştirmek ve bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü ve yararlarını savunabilecek, idealist Türk gençleri yaratmak ilkesini taşıyordu. Genel Eğitim Yasası hazırlamak üzere bakanlık içinde komisyonlar kuruldu ve bu komisyonlar yasa için raporlar hazırladı.

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber, okuma-yazma bilmeyen büyük kitlenin Cumhuriyet ilkelerine göre eğitileceği Halk Mektepleri ya da Halk Dershaneleri'nin kurulması, halkın yaygın olarak okuma-yazma seferberliğine katılması ve okuma-yazma oranının artırılması zorunluydu. Bu görüşle, Türk Ocakları'nın Halkevi adını almalarına karar verildi ve bünyelerinde gece okullarının veya seyyar okulların kurulması amaçlandı.

Atatürk, 15 Aralık 1930'da İstanbul Üniversitesi'ni ziyaretinde izlenimlerini yazıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Batılı Uzmanların Raporları

Türk eğitimcileri, sistemin eksikliklerini görmek amacıyla yüksek düzeyde yabancı uzmanlarla da çalıştılar. Bu uzmanlar 1923 yılından itibaren ilk ve ortaöğretimden meslek öğretimine, ziraat yüksekokullarından üniversiteye, tıp fakültelerinden güzel sanatlar okuluna ve konservatuvara kadar bütün eğitim hareketleri ve yenilik projelerinde danışman olarak veya doğrudan görevlendirildi.

Türk toplumu ile kalkınmasını ve gelişmesini büyük ölçüde tamamlamış olan Avrupa toplumları arasında paralellik gösteren bir yapı oluşturulmaya çalışılırken, Türkiye'ye davet edilen yabancı eğitimciler kendi alanlarına göre incelemelerde bulunarak, Türk eğitim sistemi ile ilgili görüşlerini birer rapor halinde sundular.

Dewey, Buyse, Kühne ve Malche gibi yabancı eğitimci ve uzmanların Türkiye'ye davet edilmesi, nesillerin yetişmesinde önemli bir yeri olan eğitim kurumlarının Batı tarzı modern bir yapıya dönüştürülmesine ve eğitim reformlarının yapılmasına zemin hazırladı. Özellikle Prof. Dewey ve Kühne, raporlarında, köklü bir reform için mesleki eğitimin önemi ile yurtdışına öğrenci ve öğretmen gönderilmesi üzerinde titizlikle durdular.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın daveti üzerine 1924'te Türkiye'ye gelen Amerikalı eğitimci Prof. Dr. John Dewey, incelemelerini, hazırladığı iki raporla ortaya koydu. Dewey bu raporlarında şu saptamayı yapmıştı: "Türk eğitiminde yapılacak reformlar ve yeni eğitime verilecek yön, ancak Türk uzmanlarınca ve uzun bir planlama ile hazırlanabilir. Bunun için de ilkin, bir uzmanlar kadrosu yetiştirilmelidir. Eğitim reformlarına vaktinden evvel ve hazırlıksız başlamaktansa, meseleyi iyice incelemek ve her konuda uzmanlar yetiştirene kadar beklemek daha iyidir. Eğitimde girişilecek köklü değişmeler için iki yıl daha beklenebilir ve bu sürede yurtdışına yollanacak ve yurtiçinde çalışacak uzmanlar gerekli hazırlıkları yapar; bilgileri toplarlar. Onların uzmanlık birikimiyle

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi, Ergili
leventsahverdi@yahoo.com

hazırlayacağı eğitim reformu planı, öncelikle her türlü politik etkinin dışında tutularak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmelidir."

Dewey, Batı'ya öğrenci gönderilmesi konusunda ilk raporlardan birini hazırlayan eğitimciydi. Dewey, raporunda "Batı'ya yalnız öğrenciler değil, öğretmenler de gönderilmeli; eğitim için değişik ülkelerden kısa süreli de olsa uzmanlar getirilmeli ve onların görüşlerinden faydalanılmalıdır. Ayrıca öğretmen ve öğretim üyeleri de getirilerek üniversitelerde ders vermelerine imkân sağlanmalıdır" görüşünü savunuyordu.

Batılı anlamda teknik eleman ve mesleki eğitim konusunda rapor sunan diğer bir yabancı uzman da, 1925'te meslek okulları üzerine incelemeler yapan ve önerilerde bulunan Alman Ticaret ve Sanayi Danışmanı Prof. Dr. Albert Kühne idi.

Hazırladığı raporda, genel öğretim veren okullar, meslek öğretim kuruluşları, çırak ve uzman işçilerin yetiştirilmesine özgü kurumların açılması, teknik personel yetiştirilmesi gibi daha çok teknik öğretim konuları üstünde duran Kühne, "Türkiye eski eğitim sistemini terkederek, yeni ve modern bir eğitime geçmelidir. Devlet işleyişindeki hantal yapı terk edilmeli; eğitim için yeni kararlar alınarak, modern bir eğitim sistemine geçilmelidir. Mesleki eğitime önem verilmeli ve yeni meslek okulları açılmalıdır" şeklindeki önerilerini sundu.

Modern eğitim dallarında, yetişmiş eleman sıkıntısının giderilmesi için başlatılan uygulama, eğitim devriminin en önemli sacayaklarından birini teşkil ediyordu.

Yabancı eğitimcilerin de raporlarında destekledikleri uygulamaya göre, yetenekli ancak maddi durumları yeterli olmayan öğrencilerin, branşlarında yükseköğrenim düzeyinde ihtisas yapmaları için Avrupa'daki okullara gönderilmesi kararı alındı.

Aslında, yeni Türkiye'nin Avrupa'ya öğrenci göndermek konusundaki planı daha Cumhuriyet'in ilanından önce, 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında da aynen şu sözlerle tarif edilmişti:

Levent Şahverdi Arşivi

"Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi, çocukların terbiye ve talimi; ikincisi, terbiye ve talibi; üçüncüsü, milli güzidelerin yetiştirilmesi için lazım gelen vasıtaların izhar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabii mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekemmulata mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak derslerle tevsi-i malumat etmelerine, binaların ıslahına, alat-ı dersiyenin ikmaline çalışılacaktır.

"Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tahsis olunacak; halk lisanı ile halkın ihtiyacına muvafık milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsait olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde, suret-i mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi, ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderileceklerdir. Muhtelif şuabat-ı ilmiye ferdin bedeni ve fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dârülmuallimini açılacak; izcilik teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek;

Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Yüksek Okulu) öğrencileri resim atölyesinde.

Levent Şahverdi Arşivi

programlar ile mektepler teşkilatı, tedricen içtimai esasata tevcih olunacaktır."

Yetersiz kaynaklara rağmen bütçeden ödenek ayrılarak devlet hesabına yurtdışına; fen bilimlerinden siyasal-sosyal bilimlere, güzel sanatlardan arkeolojiye kadar birçok alanda öğrenci gönderme politikası, öncelikli olarak gündeme alındı. Büyük bir savaş verilerek kurtarılan topraklarda kurulan Türkiye Cumhuriyeti, var olabilmek için gerekli ekonomik kaynaklarının bir kısmını gençlerin öğrenimlerine harcamayı göze almaktaydı. İşaretlenen hedef, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirecek uzmanları yetiştirmekti. Bunun için yeni üniversitelerin açılması ve güçlenmesi zorunluydu ve bu üniversitelerin öğretim üyelerinin bilimsel yöntemlerle eğitilmelerini sağlamak amacıyla, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi kararının bir an önce uygulamaya konulması gerekiyordu.

Bu konuda Atatürk'ten sonra en çok emeği geçen ve Türk Milli Eğitimi'ne damgasını vuran kişi, Maarif Vekili Mustafa Necati oldu. Bakan Mustafa Necati, yayınladığı bakanlık genelgeleri ile Türk Milli Eğitimi'ndeki bu değişim sürecini şöyle anlatıyordu:

"Türkiye'de herkesin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir terbiye alması esastır. Eğitimin milli olmasından maksat; gençleri, yaşayan bütün kurumları, düşünce ve idealleriyle milli topluma uydurmaktır. Dünyevi kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin laik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü dini etkiden uzak bulunmaktır. Modern deyimiyle, eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi; demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın-erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti ve toplumdaki yeri ne olursa olsun her gencin yeteneği ve zekâsı derecesinde öğrenim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür."

Yaptığı Avrupa ziyaretinde özellikle Almanya'dan etkilenen Mustafa Necati, yetişmiş eleman sıkıntısını giderecek ilk çekirdek kadronun yurtdışında eğitim görmesi üzerinde dur-

Levent Şahverdi Arşivi

du. Mustafa Necati Avrupa'dan dönüşünde verdiği ve 19 Mart 1927 günü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan beyanatında, "Memleketimizde, bilhassa terbiye-i bedeniye teşkilatına ve sanayi-i nefiseye ihtiyaç görülmektedir. Bunun teminine çalışılacaktır. Sanayi-i nefise ve meslek mektepleri için mütehassıslar getirilecek ve Avrupa'ya talebe gönderilecektir" demişti.

Mustafa Necati, Meclis'te yaptığı konuşmada, yurtdışına öğrenci gönderme konusunda şunları söylemişti: "Her sahada mütehassıs ve malûmatlı gençlere muhtacız. Bundan sarf-ı nazar edemeyiz; mekteplerimize kıymetli muallim bulmak için gençlerimizi kabil olduğu kadar fazla Avrupa'da tahsil ettirmek ihtiyacında olduğumuza şüphe yoktur."

Mustafa Necati aynı günlerde, Meclis'teki bir başka konuşmasında da, "Bizim için Avrupa'ya geniş nisbette talebe

ملیت

"Genç ressam ve heykeltıraşlarımız dün geldi". 14 Ağustos 1928 tarihli Milliyet gazetesinde Avrupa'ya gönderilen ilk grup öğrencilerden bazılarının eğitimlerini tamamlayarak yurda dönüşlerinin haberi bu başlıkla yer aldı.

Levent Şahverdi Arşivi

göndermek ve gelenlerden azami nisbette istifade etmek hayati bir zarurettir. Gönderdiğimiz talebenin, hakkıyla istifade etmesi için en kati tedbirleri aldık. Gittikleri müesseseleri idare edenlerle daimi muhabere ve münasebette bulunarak, talebemizin oradaki mesaisini yakından takip ediyoruz. Heyet-i Âliyenizin tasvibine iktiran ederse bu sene de muhtaç olduğumuz ilim şubeleri için yeniden fazla talebe göndereceğiz" demişti.

Bu noktada Türkiye'de eğitim seferberliğinin iki ana temeli sağlamlaştırılıyordu. Bunlar, 1924'te yapılan öğretim birliğinin sağlanması ve yazının değiştirilerek Latin alfabesinin kabulüydü.

Öğretim birliğinin sağlanmasıyla, ülke okulları arasındaki ikilik ortadan kaldırılıyordu. Tarih, coğrafya, felsefe, hesap, biyoloji tüm okulların programlarında yer aldı. Ayrıca bu şekilde, Cumhuriyet'in laiklik temeline dayanacağı da gösterilmiş oldu. 1 Kasım 1928'de Latin alfabesinin kabulüyle de Arap harfleri terk edilerek, Latin harflerini esas alan Yeni Türk Alfabesi kabul edildi. Alfabenin ve yazının değiştirilmesiyle, Cumhuriyet bilimsel alanda gelişmiş Batı'ya yönelmekte olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Batı'da yetiştirilen yeni kuşaklar, döndüklerinde, öğrendiklerini rahatça aktarabilecekleri bilimsel altyapıya sahip eğitim koşulları bulmalıydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Avrupa Öğrencisi Yola Çıkıyor

1924 yılı başındaki Tevhid-i Tedrisat Yasası sonrasında planlanan yurtdışı eğitimi uygulaması, 29 Ekim 1924'te, yani Cumhuriyet'in birinci kuruluş yıldönümünde açılan Maarif Vekâleti Avrupa sınavıyla hayata geçirildi. Böylece yeni Türkiye Cumhuriyeti için ekonomistler, siyasetçiler, hukukçular, felsefeciler ve sanatçıların yetiştirilmesi hedeflenmekteydi.

Dârülfünûn Emini İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun başkanlığında kurulan jüri tarafından düzenlenen ve Ağustos ayında uygulanan konkur sonucunda 22 kişi Almanya ve Fransa'da öğrenim görme hakkı kazandı. Bu öğrenciler arasından iki kişi Almanya'ya, diğer 20 kişi Fransa'ya öğrenime gönderilecekti.

اوروپایه تحصیله گیده جك گنجلریمز

8 Ocak 1925 tarihli Vatan *gazetesinin birinci sayfasında yayınlanan bir haber ve sınavı kazanan öğrencilerin yola çıkış müjdesi: "Maarif Vekâleti tarafından muallimlik tahsil edilmek üzere birkaç gencin Avrupa'ya izamı (gönderilmesi) takarrür ettiğini (kararlaştırıldığını) yazmıştık. Yapılan musabaka imtihanında muvaffak olan gençlere dün harcırahları tesviye edilmiştir (yollukları verilmiştir). Bunlar üç güne kadar Avrupa'nın muhtelif şehirlerine gideceklerdir".*

Levent Şahverdi Arşivi

8 Ocak 1925 tarihli Vatan gazetesinin birinci sayfasında yayınlanan bir haber ve fotoğraf, sınavı kazanan öğrencilerin yola çıkış müjdesini veriyordu.

"Avrupa'ya Tahsile Gidecek Gençlerimiz" başlığı altında yayınlanan bu haberde şöyle denilmekteydi:

"Maarif Vekâleti tarafından muallimlik tahsil edilmek üzere birkaç gencin Avrupa'ya izamı (gönderilmesi) takarrür ettiğini (kararlaştırıldığını) yazmıştık. Yapılan müsabaka imtihanında muvaffak olan gençlere dün harcırahları tesviye edilmiştir (yollukları verilmiştir). Bunlar üç güne kadar Avrupa'nın muhtelif şehirlerine gideceklerdir. Bu gençlerden Vildan Aşir ve Suad Hayri beyler Terbiye-i Bedeniyye (Beden Eğitimi) tahsili için Belçika'nın Gand şehrine; Ulvi Cemal (Erkin) ve Cezmi Rıfkı beyler musiki tahsili için Paris'e, Sadi Bey (Irmak) Ulum-u Tabiiye (doğa bilimleri) tahsili için Berlin'e, Muhiddin Sebati ve Refik beyler de resim tahsili için Paris'e gideceklerdir."

Avrupa'ya eğitime gönderilen öğrencilerden Sabahattin Ali (soldan ikinci) Nurullah Şevket Taşkıran (Soldan birinci) ve diğer arkadaşlarıyla Almanya'da (Filiz Hiç Üzülmesin, *Filiz Ali*).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
Leventsahverdi@yahoo.com

22 kişiden ikisi Almanya, diğerleri Fransa ve Belçika'ya gönderildiler. İlk grupta Mahmut Cûda, Muhittin Sebati, Refik Epikman, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Rıfkı, Cemil Sena Ongun, Naci Ecer, Vildan Aşir Savaşır, Burhan Toprak, Ekrem Zeki Ün, Osman Horasanlı, Necip Fazıl Kısakürek, Sadi Irmak, Suad Hayri Ürgüplü, Cevad Dereli, Şeref Akdik, Ali Münip Karsan, Namdar Rahmi ve Necmi Bey gibi isimler yer alıyordu.

Maarif Vekâleti'nin açtığı Avrupa sınavını kazanan öğrenciler, Pormida adlı küçük bir İtalyan teknesi ile Ocak 1925'te İstanbul'dan ayrılırlar. Bunların arasında yer alan genç sanatçılar, arızalı bir gemi ile ancak on gün süren yolculuktan sonra Marsilya'ya ulaşır ve trenle Paris'e geçerler.

Atatürk de, yurtdışına gidecek öğrencilere çektiği telgrafta şöyle diyordu: "Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Volkan olup dönmelisiniz."

Avrupa'da eğitim için Maarif Vekâleti'nin açtığı sınavların günü gazetelerden duyuruluyordu. İmtihanlar, Vefa ya da Galatasaray gibi liselerle çeşitli fakültelerin salonlarında yapılırdı. Sınav sonuçları okul panolarının yanı sıra gazetelerde de açıklanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

İlk grubun ardından Maarif Vekâleti ile birlikte birçok devlet kuruluşu, açtığı sınav ve verdiği burslarla yetenekli öğrencileri Avrupa'nın çeşitli ülkelerine eğitim için göndermeye başladı. İlk grubun yola çıktığı 1925 ile II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılları arasında Türkiye'de edebiyattan matematiğe, felsefeden mühendislik bilimlerine, güzel sanatlardan fen bilimlerine kadar pek çok branşta yetenekli öğrenci Fransa ve Almanya başta olmak üzere Belçika, İngiltere ve İsviçre gibi yükseköğretimde ilerlemiş Batı ülkelerine gönderildi.

1929 yılında, 1416 sayılı "Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun" çıkarıldı. Bu kanun; devlet dairelerinin, valiliklerin, belediyelerin, ticaret odalarının, Sümerbank, MTA gibi iktisadi devlet kurumlarının ve Harp Okulları ile askeri kurumların Avrupa'ya öğrenci gönderme kurallarını belirliyordu.

Yabancı ülkelere gönderilecek öğrenciler, Maarif Vekâleti tarafından seçiliyordu. Öğrenci gönderecek kurumlar göndermek istedikleri öğrencilerin sayısını, öğrenim durumunu, göndermek istedikleri ülkeyi ve alacağı eğitimi her yıl, nisan ayına kadar Maarif Vekâleti'ne bildiriyordu. Maarif Vekâleti de o yıl yabancı ülkelere gönderilecek öğrencilerle ilgili bilgileri gazeteler aracılığıyla duyuruyordu.

Kanunda, yurtdışına gönderilecek öğrencilerin sağlık durumlarının da kontrol edilerek yollanması düzenleniyordu. Sağlık raporu olmayan öğrenci Avrupa imtihanına giremiyordu.

Avrupa imtihanları Maarif Vekâleti'nin tayin ettiği bir komisyon tarafından hazırlanıyordu. Sınav tarihleri en az 15 gün evvel ilan ediliyor, sınav sonuçları aynı komisyon tarafından değerlendiriliyordu. Sınavlar ağırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi'nde, İstanbul Erkek Lisesi'nde, Vefa Lisesi'nde, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ve Ankara'da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde düzenleniyordu. Avrupa sınavını kazanan ve gönderilmeleri kararlaştırılan öğrencilerden 1416 sayılı kanun gereğince, dönüşlerinde yapacakları zorunlu hiz-

Levent Şahverdi Arşivi

metle ilgili Maarif Vekâleti tarafından bir taahhütname alınıyor ve bu taahhütnamelerin onaylı birer örneği de ilgili makamlara veriliyordu.

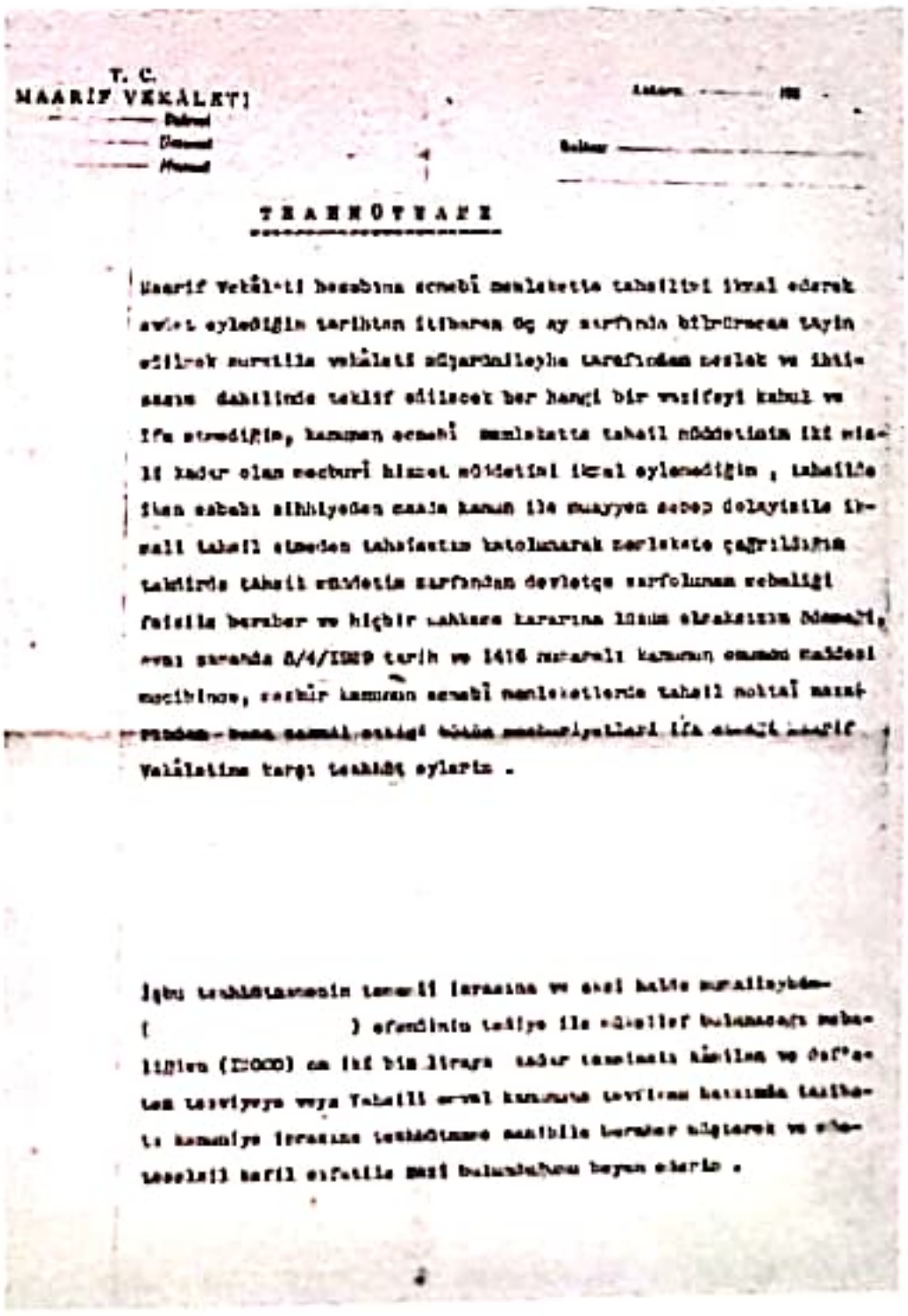
Avrupa'ya gönderilen öğrenciler –hastalık ve herhangi bir olağanüstü hal olmadığı takdirde– öğrenim planında gösterilen sürede eğitimini bitirmemesi halinde geri çağırılıyordu.

Maarif Vekâleti, yurtdışında eğitimini sürdüren öğrencileri düzenli şekilde denetliyor ve bu denetim göreviyle ilgili olarak o ülkede en fazla dört maarif müfettişinden oluşan bir heyet bulunduruyordu.

Talebe müfettişleri, önemli bir neden görürse öğrencinin bulunduğu şehir veya okulu ziyaret edip rapor verebiliyordu.

Bu kapsam içine, ailelerinin isteğine bağlı olarak kendi paralarıyla yurtdışına giden öğrenciler de giriyordu. Kendi hesabına giden öğrencilerden ulusal haysiyeti kıracak şekilde

Maarif Vekâleti ve iktisadi devlet kurumları, Avrupa'ya eğitim için gönderdikleri öğrencilere döndüklerinde kendilerini gönderen kuruma karşı yapacakları mecburi hizmet ve öğrenciliği sağlık nedenleri dışında yarım bıraktıkları takdirde ödenecek tazminat konusunda taahhütname imzalatıyorlardı. Belgede fizik öğrenimi için Fransa'ya gönderilen Mustafa Nusret Kürkçüoğlu'nun Maarif Vekâleti'ne imzaladığı taahütname görülüyor (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ

TAAHHÜTNAME

Maarif Vekâleti hesabına ecnebî memlekette tahsilini ikmal ederek avdet eylediğin tarihten itibaren üç ay zarfında bilâücret tâyin edilecek surette vekâleti müfettişliğine tarafından meslek ve ihtisasın dahilinde teklif edilecek her hangi bir vazifeyi kabul ve ifa etmediğin, kanunen ecnebî memlekette tahsil müddetinin iki misline kadar olan mecburî hizmet müddetini ikmal eylemediğin, tahsilde fiilen sebebi sıhhiyeden maada kanun ile muayyen sebep dolayısile ikmali tahsil etmeden tahsilatını katolunarak memlekete çağrıldığın takdirde tahsil evvelinde sarfından devletçe sarfolunan mebaliği faizile beraber ve hiçbir mahkeme kararına lüzum olmaksızın ödemeği, evvel zamanda 8/4/1929 tarih ve 1416 numaralı kanunun ahkâmı mucibince, vezaifi kanuniyen ecnebî memleketlerde tahsil mahalli mazaretsiz bunu kabul ettiği bütün mesuliyetleri ifa etmek üzere Maarif Vekâletine karşı taahhüt eylerim.

İşbu taahhütnamenin tanzimi esnasında ve asıl halde mevcudiyetimde ( ) efendinin tediye ile mükellef bulunacağı mebaliğden (2000) on iki bin liraya kadar temlikata dâhilen ve defaatle tasviyeye veya tahsili evvel kanununa tevfikan hazinece tazminat kanuniye ilzamına taahhütname sahibile beraber müştereken ve müteselsil kefil sıfatile mezi bulunduğumu beyan ederim.

hareket ettikleri müfettişler tarafından belirlenenler, ailelerine, öğrenim gördüğü ülkenin büyükelçiliğine ve Maarif Vekâleti'ne bildiriliyordu.

Önceden kendi hesabına eğitime gitmiş ancak eğitimlerini sürdüremeyecek duruma gelen Avrupa öğrencileri, bulundukları büyükelçilik veya devlet kurumu şubesinde sınava girip başarılı olurlarsa müfettişliğin de onayı alındıktan sonra devlet hesabına, öğrenci olarak eğitimlerini sürdürebiliyorlardı.

Avrupa eğitimine girmiş öğrencilere verilen harcırah da Maarif Vekâleti veya gönderen kurum tarafından karşılanıyordu. 1930'lu yıllarda öğrencilere verilen aylık para, 94 lira civarında idi.

Almanya'da eğitime gönderilen öğrencilerden Ekrem Akurgal (soldan ikinci) ve İhsan Ketin (sağ başta) diğer Türk öğrencilerle birlikte (Meral Akurgal Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

1928'de Paris'te öğrenimlerini tamamlayan öğrenciler Tarı adlı vapurla İstanbul limanında. Resimde Cevat Dereli, Muhittin Sebati, Mahmut Cûda, Refik Epikman, Hale Asaf, Şeref Akdik ve İsmail Hakkı Oygar (Kıymet Giray Arşivi).

Bu para, Türk lirasının o dönem Avrupa ülkelerindeki değerinin yüksek oluşu ve özellikle savaş dönemi yaklaştığında öğrencilerin bulunduğu ülkelerde yapılan devalüasyonlar nedeniyle, öğrenci için genellikle rahat bir yaşam koşulu sağlıyordu. Öğrencilerin gönderildiği ülkeler arasında Fransa ve Almanya en yoğun ilgiyi görüyordu. 1932-33 yıllarında Milli Eğitim istatistiğine göre Fransa'da 99, Almanya'da 97, Belçika'da 29, İsviçre'de 16, İngiltere'de 9, Çekoslovakya'da 5, İtalya'da 4, İsveç'te 2 ve Avusturya'da 1 Türk öğrenci bulunuyordu. Gönderilen öğrenciler arasında, özellikle 1930'ların başından itibaren o dönemin koşulları düşünüldüğünde, oldukça yüksek oranda kız öğrenci de bulunuyordu. 1935-1936 yılına ait Milli Eğitim Bakanlığı istatistiğinde o dönem devlet hesabına Avrupa'da bulunan 271 öğrenciden 59'unun kız öğrenci olduğu görülüyor.

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulamasına katılanlar arasında askeri kurumlar da vardı. Milli Savunma Bakanlığı, Harp okullarındaki öğrenciler arasından çeşitli branşlarda

Levent Şahverdi Arşivi

Maarif Vekâleti sınavı ile seçtiği askeri öğrencileri, diğer devlet kurumlarının öğrencileri gibi, dönüşlerinde zorunlu hizmete tabi olmak koşulu ile Avrupa'ya gönderdi. Örneğin 1416 sayılı yasanın çıktığı 1929 yılında haritacılık eğitimi için Harp Okulu öğrencilerinden Ali Muhittin ile Osman Fahri adlı iki genç Almanya'ya gönderildi. 1931 yılında Paris'e Mehmet İbrahim, Berlin'e Reşit Hilmi adlı öğrenciler basımcılık-litografya eğitimi için gönderildi. 1934 yılında da Milli Savunma Bakanlığı tarafından Almanya'nın Liepzig kentine gönderilen İbrahim Kasım Yaşar adlı askeri öğrenci haritacılık ve mühendislik eğitimi aldı. 1939'a kadar, Milli Savunma Bakanlığı kanalıyla düzenli olarak Avrupa'ya gönderilen askeri öğrenciler de II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yurda çağırıldılar.

Türk öğrencilerin Avrupa'daki öğrenim ve sosyal yaşamları, Türkiye'dekinden çok farklıydı. Türkiye'nin pek çok şehrinden sınavla seçilerek Batı ülkelerine gelen öğrenciler, Avrupa'nın bu bilim ve kültürde ileri gitmiş ülkelerinde bambaşka bir dünyayla tanıştılar. Bir kısmı İstanbul'u bile görmemiş veya sadece birkaç kez görmüş bu gençler, Batı ülkelerindeki günlük hayata uyum sağlamak için hızlı ve akıllı davranmak zorundaydılar. Çünkü devletin onlara Avrupa'da eğitim için verdiği süre sınırlıydı.

Bu yüzden birden fazla sertifika programına yazıldılar. Her yıl onlarca sınava hazırlandılar. Ancak bir yandan da Türkiye'de o günlerin şartlarında mümkün olmayan, üstün koşullarda öğrenim gördüler. Laboratuvarlar, anfiler, uygulamalı dersler, öğretmenler üst düzeydeydi.

Çoğunluğu önce dil öğrenmek için kurslara başladı. Yine birçoğu, gittikleri ülkenin insanlarıyla tanışmak için dans okullarına yazıldı. Operaları, konserleri kaçırmamaya çalıştılar. Birçoğu bulundukları ülkede özel dostlar, arkadaşlar hatta aşklar edindi. Bazı öğrenciler o ülkede tanıştıkları yabancı öğrencilerle evlendi.

Bu öğrencilerin büyük bir kısmı, eğitimlerini başarıyla tamamlayarak yurda döndü. Bir kısmı ise çeşitli nedenlerle öğ-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

renimlerini yarım bırakmak zorunda kaldı. Ancak, Avrupa öğrencileri en fazla II. Dünya Savaşı'ndan etkilendiler.

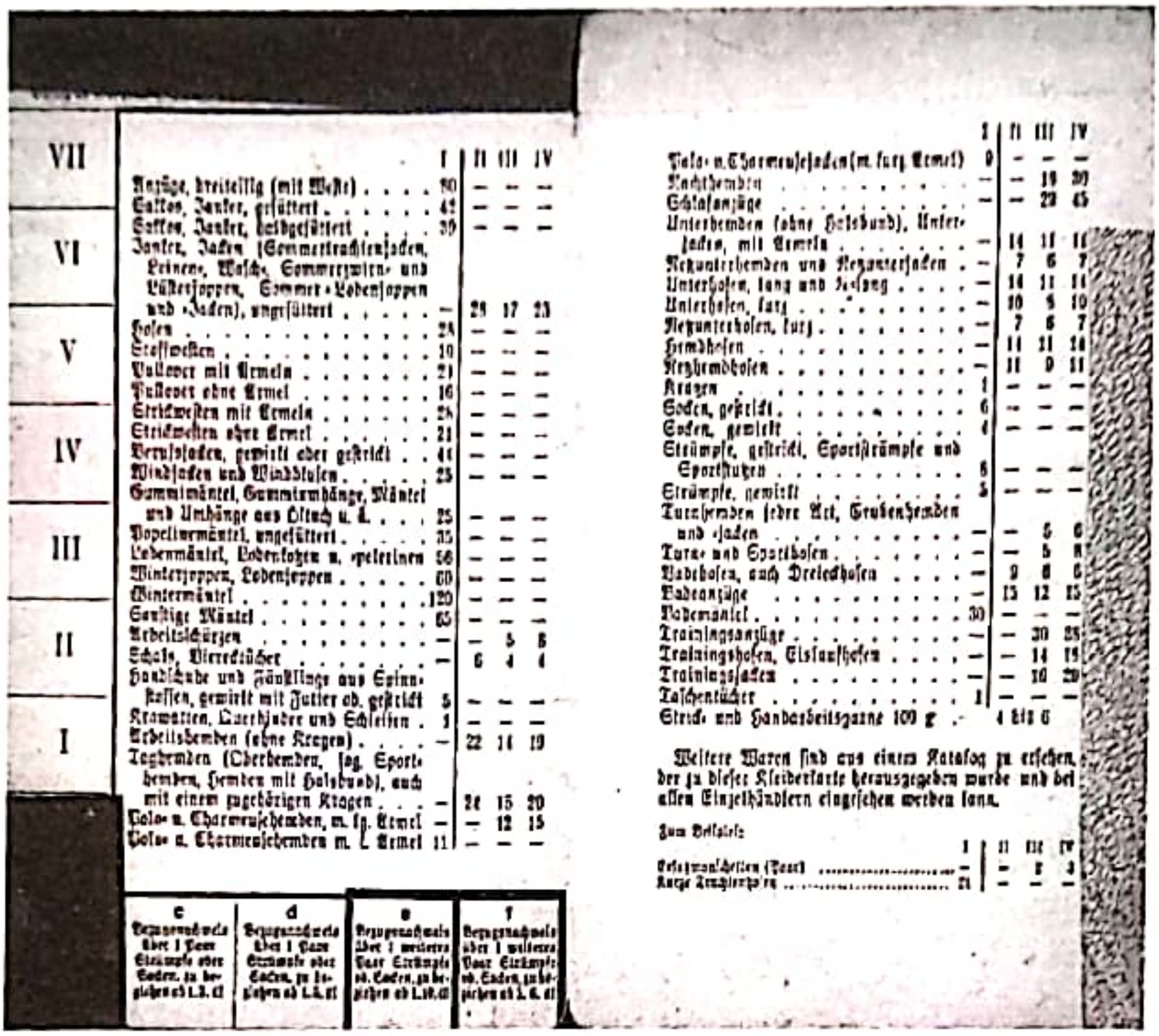
1930'lu yılların ortalarından itibaren Türk öğrencilerin bulunduğu Fransa ve Almanya, savaş psikolojisi içine girdi. Almanya'da 1933'te iktidara gelen Nazi rejimi, yükseköğrenim kurumlarını da baskı altına almıştı. Ancak esas vahim durum 1939 Eylül'ünde savaşın başlamasıyla ortaya çıktı. Türkiye, Avrupa'da öğrenim gören öğrencilerinin tamamını (devlet bursuyla gitmiş olsun olmasın) geri çağırdı. Fransa ve Belçika'daki öğrenciler çok güç şartlarda, bombardıman altında yurda geri döndüler. 1940'ta Maarif Vekâleti, Avrupa'daki öğrencilere "geri dönün" talimatını verdiğinde yaklaşık 1.000 Türk öğrenci yurda döndü. Bunlardan 462'si devlet hesabına gönderilen öğrenciydi. Bu sayının 312'si Almanya'da, 150'si Fransa, Belçika, İsviçre ve İngiltere'de bulunuyordu. Almanya'da öğrenim görenlerin büyük bir kısmı ise –diğer ülkelerde okuyanlar gibi savaşın başında geri döndülerse de– Almanya'nın Türkiye'ye öğrenciler konusunda verdiği garanti ve savaşın ilk yıllarında Almanya'nın şehirlerinin askeri harekât bölgelerinden uzak olması nedeniyle bu ülkeye dönerek, öğrenimlerine devam ettiler.

Ancak, Almanya'nın savaşı kaybetmeye başlaması ve savaşın Alman topraklarını da direk olarak içine almasıyla birlikte Berlin'de, Leipzig'de, Dresden'de, Münih'te, Stuttgart'ta okuyan Türk öğrenciler de çok zor şartlar altında yaşamak

N° 2258
UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES
FACULTÉ droit
Reçu de M. Hilmi, Kamil
la somme de deux cent cinquante
pour droit d'inscription aux cours pour 1929-1930.
Bruxelles, le 10 - 4 - 1930.
Le Trésorier
Cours
Cautionnement
Assurance

1929-30 tarihinde Brüksel'de öğrenim gören Hilmi Kamil Bayur'un öğrenci kimliği.

Levent Şahverdi Arşivi

VII

VI

V

IV

III

II

I

	I	II	III	IV
Anzüge, dreiteilig (mit Weste)	80	—	—	—
Gattos, Jacken, gefüttert	42	—	—	—
Gattos, Jacken, teilgefüttert	39	—	—	—
Jacken, Jacken (Sommertrachtenjacken, Leinen-, Wasch-, Sommerzwirn- und Lüsterjoppen, Sommer-Lodenjoppen und -Jacken), ungefüttert	—	28	17	23
Hosen	28	—	—	—
Steffwesten	10	—	—	—
Pullover mit Ärmeln	21	—	—	—
Pullover ohne Ärmel	16	—	—	—
Strickwesten mit Ärmeln	25	—	—	—
Strickwesten ohne Ärmel	21	—	—	—
Berufsjacken, gewirkt oder gestrickt	41	—	—	—
Windjacken und Windblusen	25	—	—	—
Gummimäntel, Gummiumhänge, Mäntel und Umhänge aus Stoff u. ä.	25	—	—	—
Popelinemäntel, ungefüttert	35	—	—	—
Lodenmäntel, Lodenstoffen u. -pelerinen	56	—	—	—
Winterjoppen, Lodenjoppen	60	—	—	—
Wintermäntel	120	—	—	—
Sonstige Mäntel	65	—	—	—
Arbeitsschürzen	—	—	5	8
Schals, Vierecktücher	—	6	4	4
Handschuhe und Fäustlinge aus Spinnstoffen, gewirkt mit Futter od. gestrickt	5	—	—	—
Krawatten, Querbinder und Schleifen	1	—	—	—
Arbeitshemden (ohne Kragen)	—	22	14	19
Taghemden (Oberhemden, sog. Sporthemden, Hemden mit Halsbund), auch mit einem zugehörigen Kragen	—	24	15	20
Polo- u. Charmeuseshemden, m. kl. Ärmel	—	—	12	15
Polo- u. Charmeuseshemden m. l. Ärmel	11	—	—	—

c	d	e	f
Bezugnahmevermerk über 1 Paar Strümpfe oder Socken, zu beziehen ab L.3. 41	Bezugnahmevermerk über 1 Paar Strümpfe oder Socken, zu beziehen ab L.4. 41	Bezugnahmevermerk über 1 weiteres Paar Strümpfe od. Socken, zu beziehen ab L.10. 41	Bezugnahmevermerk über 1 weiteres Paar Strümpfe od. Socken, zu beziehen ab L. 6. 41

	I	II	III	IV
Polo- u. Charmeusejacken (m. kurz. Ärmel)	9	—	—	—
Nachthemden	—	—	19	29
Schlafanzüge	—	—	23	45
Unterhemden (ohne Halsbund), Unterjacken, mit Ärmeln	—	14	11	11
Reinunterhemden und Reinunterjacken	—	7	6	7
Unterhosen, lang und Kniebund	—	14	11	11
Unterhosen, kurz	—	10	9	10
Reinunterhosen, kurz	—	7	6	7
Hemdhosen	—	11	11	14
Reithemdhosen	—	11	9	11
Kragen	1	—	—	—
Socken, gestrickt	6	—	—	—
Socken, gewirkt	4	—	—	—
Strümpfe, gestrickt, Sportstrümpfe und Sportstutzen	6	—	—	—
Strümpfe, gewirkt	5	—	—	—
Turnhemden jeder Art, Grubenhemden und -jacken	—	—	5	6
Turn- und Sporthosen	—	—	5	8
Badehosen, auch Dreieckhosen	—	9	8	8
Badeanzüge	—	15	12	15
Bademantel	30	—	—	—
Trainingsanzüge	—	—	30	35
Trainingshosen, Eislaufhosen	—	—	14	19
Trainingsjacken	—	—	16	20
Taschentücher	1	—	—	—
Strick- und Handarbeitsgarne 100 g	4 RM 6			

Weitere Waren sind aus einem Katalog zu ersehen, der zu dieser Kleiderkarte herausgegeben wurde und bei allen Einzelhändlern eingesehen werden kann.

Zum Beispiel:

	I	II	III	IV
Oberhemden (Popel)	—	—	2	3
Kurze Unterhosen	21	—	—	—

Almanya'da savaş döneminde eğitim gören öğrencilere mahsus kıyafet kartı. Bu karneyle belli bir limitte giyim eşyası kartın kuponları kesilerek alınabiliyordu. Kıyafet karnelerinn dışında öğrencilere ayrıca yiyecek karneleri de veriliyordu (Ferhan Çeçen Arşivi).

zorunda kaldılar. Birçoğu günlerini sığınaklarda geçirdi. 1945'teki büyük Dresden bombardımanında trajik şekilde ölen Türk öğrenciler oldu.

II. Dünya Savaşı'nın ardından yurtdışına öğrenci gönderme uygulamasında ağırlık ABD'ye verilmeye başlandı. Milli Eğitim Bakanlığı kayıtlarına göre, 1929 ile 1945 yılları arasında yüzde 70'i fen dallarında olmak üzere ABD ile birlikte 2.800 kişi yurtdışına gönderildi. Yaklaşık 500 kişinin de 1925-1929 yılları arasında gönderildiği ve bunlara iktisadi devlet kurumları ve belediyelerin gönderdiği 700 kişinin eklendiği düşünülürse, yaklaşık 3.500 kişinin devlet hesabına yurtdışına (ABD hariç) gönderildiği sonucu ortaya çıkıyor. Bu

Levent Şahverdi Arşivi

dönemde 1.500 kadar Türk öğrenci de, Avrupa ülkelerinde ailesi tarafından okutuluyordu.

Avrupa'daki talebe müfettişlikleri 1950'lerden sonra eğitim müşavirliklerine dönüştürüldü. Bakanlık yurtdışı teşkilatı için büyükelçilikler bünyesinde Lyon'da, Berlin'de, Paris'te eğitim müşavirlikleri açtı.

Levent Şahverdi Arşivi

Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Belediyeler de Öğrenci Gönderdi

1925 yılında yapılan Sanayi Kongresi, ülkede özel sektörün bulunmadığı gerçeğini ortaya çıkardı. Genç Cumhuriyet'in Batılı devletler gibi modernleşmesini ve kalkınmasını hedefleyen Atatürk, sanayileşmeyi devlet eliyle başlatmaya karar verdi. Bu kararla Sümerbank, Etibank, SEKA, MTA, MKE, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Türkiye Çimento Fabrikaları A.Ş. gibi birçok şirket kuruldu. Ancak daha sonra Türkiye sanayisinin temel taşlarını oluşturacak bu şirketlerde çalışacak kalifiye eleman ve yönetici bulunamaması yeni bir girişimi gerektirdi.

Bu noktada, tıpkı Maarif Vekâleti'nin kullandığı yöntemin hayata geçirilmesi benimsendi.

Devlet adına kurulan bu şirketlerin yöneticilerine, ihtiyaçları olan elemanları yurtdışında eğitime göndermeleri talimatı verildi.

Bu talimat üzerine harekete geçen şirketler de 1933 yılından başlayarak sınavla belirledikleri yaklaşık 700 öğrenciyi Almanya, Fransa, İngiltere ve Belçika'ya gönderdi. Genellikle, mühendislik fakültelerinde öğrenim gören gençlerin üniversite ve barınma masrafları da gönderen şirketler tarafından karşılandı.

İlk gidenler, eğitimlerini tamamlayıp dönme şansı buldular; ancak 1937'den sonra gidenlerin pek çoğu, Avrupa'yı saran II. Dünya Savaşı nedeniyle eğitimlerini yarım bırakarak yurda dönmek zorunda kaldı. Bu öğrencilerin bir kısmı Türkiye'ye döndükten sonra yine aynı devlet kurumları eliyle ABD'ye gönderilerek eğitimlerini tamamladılar.

Levent Şahverdi Arşivi

MTA ve Sümerbank gibi iktisadi devlet kurumlarının gönderdiği öğrenciler de Maarif Vekâleti'nin denetiminde öğrenim gördüler. Resimde bu kurumlar tarafından gönderilen Şahap Kocatopçu (önde en sağda) ve Nüvit Arıcan (önde en solda) öğrenci arkadaşlarıyla birlikte görülüyor.

Türkiye'ye döndüklerinde ise, öğrenimlerini sağlayan kurumlarda çalışmaya başlayan bu kişiler şirketlerinin yeni yatırımlarında yönetici olarak görev aldılar. Zorunlu çalışma sürelerini dolduranların bir kısmı, görevlerinden ayrılarak kendi işlerini kurdu ve ülkenin ilk sanayicileri arasında yer aldı. Aralarında siyasete atılıp bakanlığa kadar yükselenler oldu.

Gönderilen öğrenciler arasında bulunan Nüvit Arıcan, ülkenin, zor şartlarla boğuşurken kendilerini Avrupa'da eğitime gönderme konusundaki yaklaşımını, "Bir annenin veyahut da bir babanın kendisi aç kalıp çocuklarını doyurması gibi. Günlük problemlerine bakmayıp ilerisini düşünmenin, ona göre en uygun şekilde hareket etmenin bir misalidir bu" diye özetliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi, Arşiv
leventsahverdi@gmail.com

Avrupa Öğrencisi Uygulamasıyla İlgili Tartışmalar

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi uygulaması, tamamen eleştirilerden uzak bir uygulama da değildi. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından uygulamada meydana gelen bazı aksaklıklar, eğitim çevrelerinden eleştiriler almaya başladı. Tartışmalar, genel olarak Türkiye'de bulunan bazı branşlarda Avrupa'ya öğrenci göndermenin gerekli olmadığı ve bunun mali bir yük getirdiği üzerine idi.

1940 yılının Mart ayında Halkevleri dergisi Ülkü'de –kendisi de devlet hesabına Fransa'nın Strassbourg kentinde sosyoloji eğitimi gören– Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cumhuriyet'in ilk yıllarından o güne kadar sürdürülen projenin başarıyla uygulandığını ancak son dönemde hedeften uzaklaşıldığını ve bazı noktalarda mali yük getirdiğini öne sürüyordu:

Avrupa'ya gönderilen öğrenciler bulundukları ülkede seçkin okullara devam ettiler. Fotoğrafta resim öğrencisi Refik Epikman, Paris'te, Julian Akademisi'ndeki Paul Albert Laurens atölyesinde (Kıymet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Cumhuriyet Türkiyesi, felsefî ve müsbet ilimleri ihmal etmekle beraber bilhassa Avrupa'nın Türkiye'ce mesleki, teknik ve ilmi maddelerin tahsili için ehemmiyetli olduğu görüşünü güder görünmektedir.

"Bu son on sene içinde Avrupa'ya giden talebelerimizin neleri tahsil ettiklerini gösteren bir liste içinde görülen (Elektrik Mühendisliği, Deniz İnşaatı, Sınai Kimya gibi nazari-amelî, konservecilik, şapkacılık, çamaşırcılık, otomobil tamirciliği gibi tam amelî) tahsil branşları, Tanzimat'ın hatta II. Meşrutiyetin Avrupa talebesi işinde asla gözönüne getirmeyeceği bir zihniyetin eseridir.

"Bu gibi vasıfların yanında mali bakımdan ehemmiyetli olan bir nokta, bu içtimai meselenin devlet bütçesine yaptığı tesirdir. Mesela 1845'te Paris'e gönderilen tek talebeye verilen tahsisat miktarı ile, mesela 1932 senesinde Avrupa talebesine milli bütçeden ayrılan ve sarfedilen 422.115 lirayı da düşününüz ve buna bir de milli müdafaanın, devlete bağlı müesseselerin Avrupa talebesi sarfiyatını ilâve ediniz: Türk müstahsilinin sırtına yüklenen bu gibi meblağların toplamı, Avrupa talebesi meselesinin Cumhuriyet Türkiyesi'nde arzettiği ehemmiyeti göstermeğe

1930'da Strassbourg Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde eğitime gönderilen Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu.

Levent Şahverdi Arşivi

kâfidir. Diğer taraftan bu durum, Avrupa şehirlerinde tahsil yapan Türk gencinin tüm vatandaşlar karşısındaki mesuliyetlerini göstermektedir."

Fındıkoğlu bazı branşlarda ilgili bölümlerin Türkiye'deki üniversitelerde bulunduğunu ve öğretim heyeti içinde Avrupalı hocalar bulunduğunu belirterek şunları söylüyordu:

"Bu suretle Avrupa'yı, hocası ve lisanı ile ayağımıza getirttiğimiz halde neden hâlâ Avrupa'ya talebe izamı endişesiyle boş yere uğraştığımız, düşünmeğe değer bir nokta teşkil etmez mi?

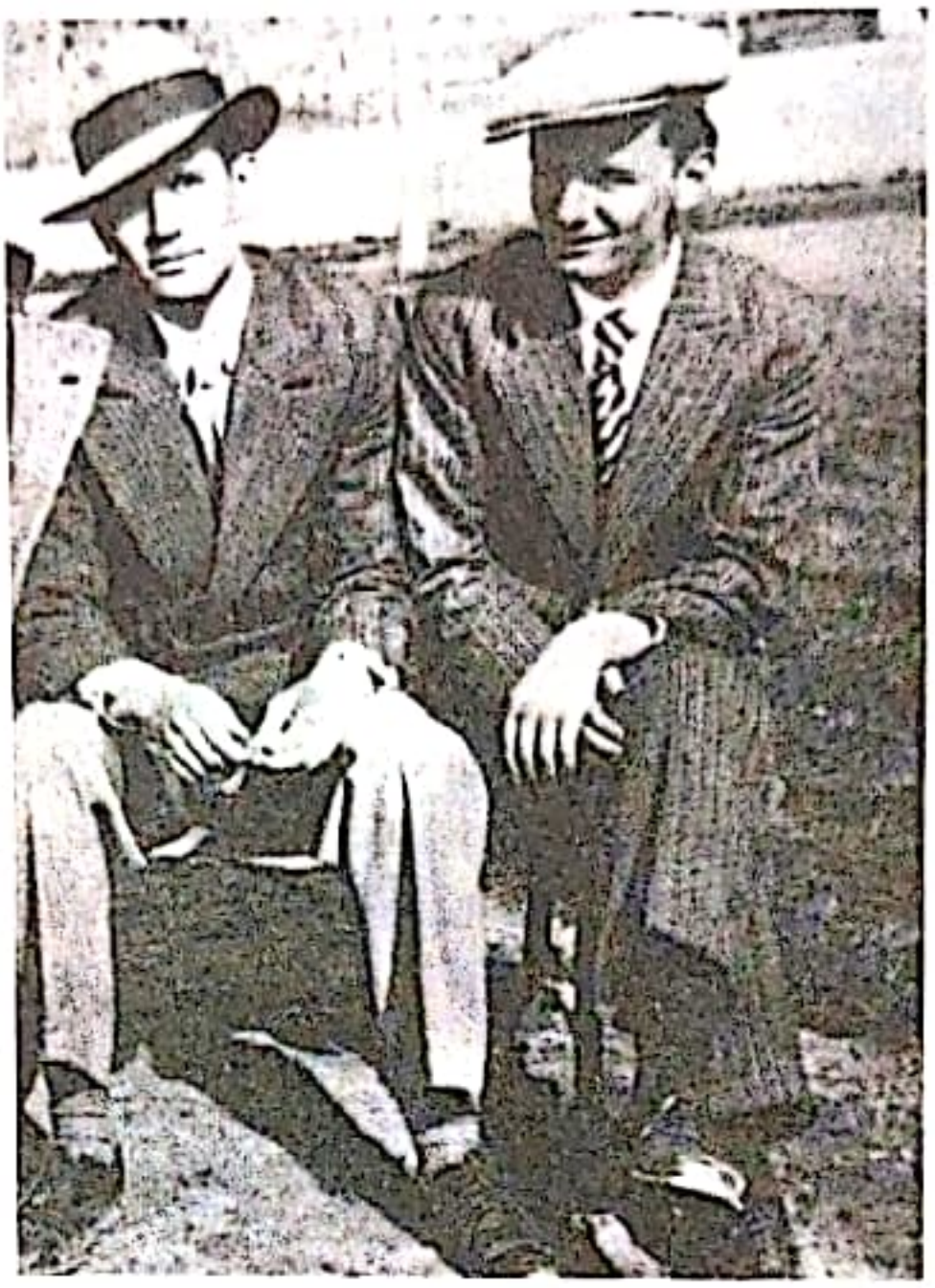
(...)

"Hemen söyleyeyim ki, harpten sonra Avrupa ülkelerinde eğitime tümden bir yüz çevirmeye de karşıyız. Teknik ve fikir terbiyesi almak hususunda Avrupa'dan yüz çeviremeyiz. İlmi zihniyet, şahsi araştırma, felsefi tefekkür ancak bu zihniyet ve araştırma cereyanlarının yurdu olan memleketlerin fiziki ve içtimai hava-i nesimesinde yaşamak ve çalışmak ile olur. Ancak şu var ki mesele, manevi veya müsbet ilimlerin herhangi birinde tahsil için göndereceğimiz talebenin seçilmesinde toplanmaktadır.

"Kanaatimizce bu mesele de şöyle prensip vaz etmelidir: Türkiye'deki yüksek tahsil müesseselerini bitirmiş, istikametini bulmuş, Türkiye'deki tahsilin kifayetsizliğini bizzat yaşamış ve tahsilini ilerletmek şuurunu duymuş, yani ilim ve kültür vadisinde bir davada bulunmak çağına gelmiş ve böyle olduğu onunla alakadar müessese veya şahsiyet tarafından tasdik edilmiş gençler, orta tahsilini bitirdikten sonra, Avrupa'ya tahsile gönderilmelidir.

Prof. Hasan Refik Ertuğ da Siyasi İlimler Mecmuası'nda (Ocak 1948) yaptığı değerlendirmede yurtdışına gönderilecek öğrencilerin seçimi için kurallar koyan 1416 sayılı kanunun, eski olduğunu ve o günkü ihtiyaçları karşılamakta zorluk çekildiğini ifade etti. Ertuğ, "Eski kanunu gözden geçirmek, yeni hükümler koymak mecburiyeti"ni dile getirdi. Prof. Ertuğ şöyle yazmıştı:

Levent Şahverdi Arşivi

1930'larda Avrupa'ya eğitim için gönderilen Türk öğrencilerinden iki önemli isim. Şair Melih Cevdet Anday (sağda) (Toplumbilim eğitimi için gittiği Belçika'da iki yıl kaldı) ve Şair Oktay Rifat Horozcu (Maliye Bakanlığı hesabına Paris'e gönderildi. II. Dünya Savaşı nedeniyle, orada yaptığı doktora çalışmasını tamamlayamadan 1940 yılında Türkiye'ye döndü.)

"Fikrimizce, pek istisnaî haller hariç olmak üzere, yabancı memleketlere gönderilecek öğrenciler yüksek tahsillerini bitirmiş ve gideceği memleketin lisanını hakkıyla öğrenmiş olanlar arasından seçilmelidir. Henüz lise mezunu olan 18-20 yaşlarındaki bir çocuğun, yabancı memleketlerin hayat tarzına, geçim şartlarına ve kendisi için yepyeni çalışma, öğrenme ve öğretme usullerine uyması, kolaylıkla kabil olamaz. Böyle olmakla beraber, Cumhuriyet'ten beri, binlerce Türk genci, yabancı memleketlerde başarı ile tahsillerini bitirmişler, memleketimiz için ve şahısları için çok iyi neticeler kazanmışlardır. Fakat dikkat edilince başarı gösterenlerin mühim bir kısmı, Türkiye'de yüksek tahsilini bitirdikten sonra doktora, ihtisas veya tahsili tamamlama gibi maksatlarla gönderilenler arasından çıkmaktadır. Türkiye'de mükemmel bir hukuk tahsili yapılır; bu hukuk tahsili üzerine İsviçre'de bir doktora tahsili ilave edilirse, memleketimizin hakiki ihtiyacı karşılanmış olur. Türkiye'de iktisat alanında kafi derecede

Levent Şahverdi Arşivi

yüksek tahsil yapmak kabildir; fakat bu tahsilin üzerine İngiltere'deki London School of Economics and Social Science'den bir master derecesi kazanılabilirse, ihtiyacımız mükemmelen karşılanmış olur."

Ertuğ, görüşlerinde öğrencilerle ilgilenmek üzere gönderilmiş olan talebe müfettişlerine de ciddi eleştiriler getirdi:

"Fikrimizce, yabancı memleketlere gönderdiğimiz öğrencilerin faydalı olabilmeleri, tahsil planlarını zamanında tamamlayabilmeleri, oradaki çalışma ve yaşayış tarzlarının ve tahsil müesseselerine devamlarının sıkı bir surette kontrole tabi tutulmasıyla mümkündür. Bulundukları şehirden dışarı çıkmayan talebe müfettişleriyle, koca bir kıta üzerine yayılmış öğrencilerimizin kontrolünü sağlamak mümkün değildir. Öğrenci aylıklarını ödetmeğe tavassut etmek ve yılda bir defa iki satırlık rapor yazmak suretiyle vazifelerini yapmış olduklarını zanneden talebe müfettişleriyle bu işi yürütemeyiz. Evvela, talebe müfettişlerimizin sayısını artırmalı ve en çok yirmi, yirmi beş öğrenciye bir müfettiş göndermeliyiz. Bunlar, kendilerine ayrılan öğrencilerle devamlı surette alakadar olmalıdırlar; hocalarıyla sık sık görüşüp her birinin tahsil safhalarına ve hususi hayatlarına iyice nüfuz etmeye çalışmalıdırlar."

Avrupa'ya öğrenci gönderme konusundaki tartışmalar sadece basın-yayın organlarında değil, Meclis'te de uzun müzakerelere neden oldu.

1948 yılının Ocak ayında TBMM Bütçe Komisyonu'nda Milli Eğitim Bakanlığı ödenekleri müzakere edilirken, bazı devlet daire ve teşekküllerinin yabancı ülkelere eğitim için gönderdikleri öğrencilere alt tahsisat maddesiyle ilgili müzakere açılması istendi.

Buna göre açılan müzakerenin gerekçesi şöyleydi:

"1416 sayılı kanuna göre; devlet, iller, belediyeler ve KİT'ler tarafından yabancı memleketlere gönderilecek öğrencilerin, müsabaka imtihanları, tahsil planlarının takibi,

Levent Şahverdi Arşivi

paralarının gönderilmesi ve öğretim safhalarının teftiş ve murakabesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na bırakılmış olup, bütün bu daireler ve teşekküller, öğrencilerinin masraflarını karşılayacak bir ödeneği her yıl kendi bütçelerinden ayırıp Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesindeki bölüme koyarlar. İşte bu sebepledir ki, münakaşalar, mahdut ölçüde kalmamış, Türkiye'den yabancı memleketlere öğrenci gönderme politikasının prensipleri ve teferruatı üzerinde, geniş bir müzakere açılmıştır."

Meclis oturumunda müzakereye konu olan öğrenci göndermenin esasları ve yeniden düzenlenmesi üzerine tartışmalar yaşandı. Bazı milletvekilleri yabancı ülkelere öğrenci göndermenin, o günkü mali şartlarda yanlış bir yol olduğunu, eğitimlerini bitirip gelenlerden bir kısmının gayretsiz ve gözleri dışarıda kimseler haline geldiğini ileri sürdüler. Ve bu kişilerin ülkeye beklendiği kadar faydalı olmadıkları iddia edildi.

Bu tartışmalara ve iddialara, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, öne sürülen noktaların gerçeklerle tam olarak bağdaşmadığı yanıtını verdi ve iddiaları kabul etmediğini açıkladı.

Kendisi de 1936'da Almanya'da eğitim görmüş olan Banguoğlu yaptığı konuşmada, "Türkiye'nin ilim ve irfan dünyasına nazır bulunan pencerelerini ve kapılarını kapatamam, ben bu mevkide kaldıkça bu imkânları kabil olduğu kadar genişleteceğim" cevabını verdi. Banguoğlu, yabancı ülkelere öğrenci göndermekten vazgeçmenin, Türkiye'nin Batı medeniyetiyle kaynaşma yolunda aldığı mesafeyi yok saymak olacağını söyledi.

Tahsin Banguoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gönderilen öğrencilerin, ülkede eğitimi bulunmayan bilim dalları için ayrıldıklarını ve diğer bakanlıkların, belediyelerin ve KİT'lerin de bu dallarda Türkiye'deki üniversitelerde olmayan bölümler için öğrenci göndermelerini isteyeceğini söyledi.

Levent Şahverdi Arşivi

Banguoğlu, bu ifadesinin Türkiye'de öğrenilmesi mümkün olan bilgi şubelerinde eğitim için yabancı ülkelere hiçbir öğrenci gönderilmeyeceği anlamına gelmediğini ekledi ve şöyle dedi: "Acaba İngiltere'de tarih okutan fakülteler yok mudur ki İngilizler bu harpten önce Fransa'da, Almanya'da, İsviçre'de yüzlerce tarih talebesi okuturlardı? Amerika'da teknik sahada yükseköğrenim müesseseleri yok mudur ki, bir kısım Amerikan öğrencileri, İngiltere'de ve İsviçre'de muhtelif mühendislik fakültelerine devam etmektedirler? Hukuk için de, edebiyat için de aynı şeyi söyleyebiliriz. İrfan ve medeniyet, milletlerarası temaslar ve mübadeleler sayesinde gelişir ve büyür; yoksa, devamlı surette aile içinde yapılan evlenmeler gibi, milli hayatın irfan bünyesinde maddi ve manevi bir dejenerasyon başlayabilir."

Avrupa öğrencisi tartışması 1950'lerden sonra da sürdü. Zaman zaman çeşitli ideolojik tartışmaların gündemini oluşturdu. 1950'lerden sonra özellikle ABD ağırlıklı olarak sürdürülen yurtdışı eğitimi uygulamasının Türkiye'nin bilimsel ve kültürel gelişimine çok önemli katkı sağladığı ortadadır.

1925'teki ilk grupla birlikte Paris'e gönderilen Şair Necip Fazıl Kısakürek, Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe okudu. Paris'teki günlerinde en yakın arkadaşı ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu'ydu.

Levent Şahverdi Arşivi

Özellikle 1925-1945 yılları arasındaki dönemde Türkiye'de birçok branşın ilk temsilcileri Avrupa'ya gönderilen öğrencilerdi. Modern Türkiye'nin kültürel, sanatsal ve bilimsel hayatının öncülerinin pek çoğu Avrupa'da devlet tarafından öğrenim görmeye gönderilmiş kişiler arasından çıktı.

Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ve Londra büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın, İngiltere'de okuyan öğrencilerle birlikte.

Levent Şahverdi Arşivi

Maarif Vekili Mustafa Necati'nin Avrupa Öğrencisine Mektubu

"Aziz genç, önünde yeni ve feyizli bir ufuk açılmıştır. Bu ufka doğru çok kuvvetli bir şevk ve heyecanla atlayacağından eminim. Gideceğin ilim ve irfan diyarında yılmak bilmeyen hudutsuz bir azim ile çalışmak hem vazifen ve hem de borcundur. Bulunacağın yerlerde her şeyden azami nispette istifadeyi düşünmekle beraber, bir Türk gencine yakışacak bir surette hareket ederek etrafında bulunanların muhabbetini, takdirini kazanmalısın. Seni aziz vatanın birçok umutlar besleyerek ne azim ve fedakârlıklarla gönderdiğini unutma. Ona göre çalış. Yolun açık olsun. Muvaffakiyetler dilerim."

Avrupa eğitiminin öncü isimlerinden Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Atatürk ile birlikte.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Avrupa Eğitiminin Öncüsü İki Bakan: Mustafa Necati ve Hasan Âli Yücel

Türk eğitim sisteminin gelişmesi için pek çok kişi seferber olmuştur. Ama Mustafa Necati ve Hasan Âli Yücel'in özel bir yeri vardır. Her iki bakan da Türk gençlerinin yüzünü Batı'ya dönüşü projesinde büyük rol oynamış ve Avrupa öğrencisi uygulamasına destek vermiştir.

Mustafa Necati (1894-1929)

İzmir'de doğdu. İzmir İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul Hukuk Mektebi'ne girdi. Mezun olduktan sonra, İzmir Öğretmen Okulu'nda öğretmenliğe başladı. Bir yandan da ailesinin bulunduğu bölgede avukatlık yaptı. 1915-1918 yılları arasında arkadaşı ve daha sonra milli eğitim bakanlığı yapacak olan Vasıf Çınar'la birlikte Özel Şark Mektebi'ni yönetti. 1920'de Manisa (Saruhan) milletvekili olarak I. Meclis'e katıldı. 20 Aralık 1925'te Milli Eğitim Bakanı oldu. 31 Aralık 1929 tarihinde yaşamını yitirdi.

Mustafa Necati, çeşitli görevlerde bulunmasına rağmen, en çok eğitim tarihimizde milli eğitim bakanlığı yaptığı yıllardaki kararlı uygulamaları ile biliniyor. Bakanlığı zamanında güçlü kişiliğini ve gerçek bir yenilikçi olma özelliğini göstererek, milli eğitim sistemi ve örgütünün gelişmesi için büyük çabalar gösterdi. Atatürk dönemi eğitimi dendiğinde akla ilk gelenler, Mustafa Necati'nin bakanlığı döneminde yaptıkları oldu. Mustafa Necati, eğitim sistemine hem dinamizm getirdi, hem motivasyon kazandırdı. Atatürk devrimlerinin yerleşmesi için büyük çaba gösterdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in (ortada saçları hafif dökük), bakanlık görevlileriyle 1925-1926 öğretim yılında, kız öğrencilerin formalı ve başları açık olarak öğrenim gördükleri bir okulu ziyareti
(Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, Necdet Sakaoğlu).

Harf devrimi, yurtdışından uzmanlar getirtilmesi, yurtdışına öğrenci gönderilmesi, yeni eğitim sisteminin felsefesinin oluşturulması gibi birçok yenilik onun bakanlığı döneminde gerçekleşti.

Mustafa Necati, eğitim yasaları ve yönetmeliklerini hızla çıkarttırdı. Eğitim örgütünün işleyişinde, kurumsallaşmasında çok önemli olan bu uygulamaları yaparak, eğitim sisteminin asgari düzeyde de olsa kişisel inisiyatiften çıkarılıp, kurallara bağlanmasını sağladı.

Bu amaçla, bakan olur olmaz uzmanları toplayarak, on yıllık bir eğitim planı yaptırdı. Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri hazırlanmakta olan yeni eğitim örgütü yasasını da çıkarttırdı. Bakanlığı sırasında bütün gücüyle bu yasada öngörülen eğitim örgütünü kurmaya çalıştı. 1924'te Türkiye'ye davet edilen ve Türk Eğitim Sistemi konusunda rapor yazan John Dewey'nin sunduklarını uygulamayı başardı. Mesleki ve teknik öğretimin de düzenlenmesi için yabancı uzmanlar

Levent Şahverdi Arşivi

getirterek, raporlarını uygulamaya çalıştı. Bu çabalarında 1927 sonrasında çıktığı Avrupa gezisindeki gözlemlerinin etkisi büyük oldu.

Avrupa'dan döndükten sonra üzerinde önemle durduğu konulardan biri de sanat eğitimi oldu. Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) programı ve beden eğitimi programlarının yeniden ele alınmasını sağladı ve bu konuda çalışacak komisyonlar kurdu.

Öğretmenleri, müfettişleri yetiştirmek için pek çok genel ve hizmet içi kurslar açtırdı. Bir yandan eldeki olanakları düzeltirken, devrimleri de kararlılıkla uygulamaya çalıştı. Kız, erkek meslek okullarına, ortaokul ve liselere öğretmen; ilkokullara müfettiş yetiştirmek üzere Avrupa ve çeşitli ülkelere öğretmen ve öğrenci gönderdi.

Mustafa Necati yazı alanındaki devrim ve dil alanındaki gelişmelerin dışında, okuma-yazma bilmeyen kitlenin de Cumhuriyet ilkelerine göre yetiştirilebilmesi için Halk Mektepleri'ni kurdurdu.

Hasan Âli Yücel (1897-1961)

17 Aralık 1897'de, İstanbul'da doğdu. Mekteb-i Osmani'yi başarıyla bitirdi ve Vefa İdadisi'ne yazıldı. Son sınıftayken, I. Dünya Savaşı başladı. Bunun üzerine askere çağrıldı. Savaştan sonra, 1918'de Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu. 1921'de Dârülmuallimin-i Âliye'deki öğrenimini üstün başarıyla bitirdi. 1923-27 yılları arasında edebiyat öğretmenliği yaptı. Hasan Âli Yücel, 1927 yılı başında milli eğitim bakanlığı genel müfettişi oldu. Bu dönemde yoğun bir biçimde, yazı ve dil konularıyla uğraştı. 1930'da Paris'e gönderilen Hasan Âli Yücel, burada "Maarif teşkilatı ile mekteplerini ve buna müteferri muamele, kanun ve nizamnameleri"ni incelemekle görevlendirildi.

1930'da Atatürk'ün Türkiye çapındaki denetleme gezisinde danışmanlık yaptı. 1932'de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Eylül ayında ilk Dil Kurultayı'nı yaptı. 1 Mart 1935

Levent Şahverdi Arşivi

Türk eğitim tarihinin efsanevi ismi olan, bakanlığı döneminde ve yaşamının bütün aşamalarında eğitim ve kültür alanlarına büyük katkılar sağlamış, eğitimci, yazar, kültür ve siyaset adamı Hasan Âli Yücel'in Sabahattin Ali'ye imzaladığı bir fotoğrafı.

tarihinde CHP İzmir Milletvekili olarak Meclis'e girdi. 1935-37 yıllarında yayımladığı yazılarda kültür ve eğitim konularındaki sorunları ele aldı. 28 Aralık 1938'de 41 yaşındayken, Celâl Bayar'ın kurduğu kabinede maarif vekilliğine atandı. İsmet İnönü'nün de desteğiyle hümanist reformlarına başladı. 17 Temmuz 1939'da, ülke çapında bilim adamlarının, eğitimcilerin, yazar ve sanatçıların, Türk eğitim sisteminin ilkelerini ortak bir çalışmayla belirlemek üzere bir araya geldiği Birinci Maarif Şûrası'nı topladı. 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Yasası çıkarılarak, köy okullarında görev alacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere kent ve kasabalardan uzak, geniş arazisi bulunan uygun yerlerde Köy Enstitüleri kurulmaya başlandı. Fakat, 1947'den sonra amacından uzaklaştığı gerekçesiyle 1950'den sonra Köy Enstitüleri tamamen kapatıldı.

Hasan Âli Yücel, 20 Mayıs 1940'ta Devlet Konservatuvarları'nın kuruluş yasasını çıkardı. 1941-1942 yıllarında di-

Levent Şahverdi Arşivi

lin Türkçeleştirilmesi, ortak bir bilim dili oluşturulması çabalarını yoğunlaştırdı. Bunlardan Coğrafya Kongresi'nde coğrafi bölgelerimizin sınırları belirlendi. Yüksekokulların gelişmesi, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesi ve Ankara'da yeni yükseköğretim kurumlarının açılmasıyla sürdürüldü. Yücel'in bakanlık yaptığı dönemde, Ankara Fen Fakültesi (1943), İstanbul Teknik Üniversitesi (1944) ve Ankara Tıp Fakültesi (1945) kuruldu. Dört yıl süren bir hazırlıktan sonra 13 Haziran 1946'da, 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarıldı. Türkiye'de üniversitenin gelişiminde ikinci büyük aşama olan bu yasanın getirdiği bilim ve teknik alanındaki en önemli yenilikler şunlardı:

Öğrencilerini, bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve yükseköğrenime dayanan mesleklerle, türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi elemanlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek.

Memleketi ilgilendirenler başta gelmek üzere bütün bilim ve teknik meseleleri çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, bu çalışmalarda ilgili milli bilim ve araştırma kurumları ile, yabancı veya uluslararası benzer kurumlarla işbirliği yapmak.

Yücel, 5 Ağustos 1946'da bakanlıktan, 1950'de de CHP'den istifa etti. 1956'da İş Bankası Kültür Yayınları'nı kurdu. Aynı dönemde Cumhuriyet gazetesinde yazılarını yayımladı. 12 Kasım 1960'ta Paris'te yapılan UNESCO 11. Genel Toplantısı'na delege olarak katıldı. Bir yıl sonra yüksek ateşli bir hastalığa yakalandı ve 26 Şubat 1961'de vefat etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk Promethe'ler

Levent Şahverdi Arşivi

Hatıraları ve Fotoğraflarıyla Avrupa Öğrencileri

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devlet eliyle Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gönderilen Türk öğrencilerine, bugünden baktığımızda branşlarının en tanınmış veya öncü isimleri haline geldiklerini görüyoruz. Almanya, Fransa, İsviçre, İngiltere, Avusturya ve Belçika gibi gelişmiş ülkelerin okullarında eğitime gönderilen bu öğrenciler döndüklerinde, bir kısmı mesleklerinde, bir kısmı da eğitmen olarak üst düzeyde görevler aldı.

Modern Türkiye'nin bilimsel temellerinin atılmasında ve kültürel gelişmesinin sağlanmasında Avrupa öğrencilerinin

1940'ta Paris'te Türk öğrenciler, Oktay Rifat, Bülent Cimcoz, Ercümend Kalmık, Mehmet Ali Aybar ve Emel Kalmık bisikletle kır gezisinde (Ercümend Kalmık Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

payı çok büyük oldu. Ayrıca yine Maarif Vekâleti'ne bağlı talebe müfettişinin denetiminde olarak ailesinin parasıyla Avrupa'da öğrenim gören pek çok öğrenci de dönüşlerinde Türkiye'nin geleceğini kurmada önemli rol sahibi oldu.

Elbetteki 1925-1945 arasındaki 20 yılda gönderilen öğrencileri kapsayan bu çalışmada Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin tamamını saymak mümkün değil. Kitapta hatıralarına, söyleşilerine ve fotoğraflarına yer verdiğimiz 40 ismin dışında: Ekrem Zeki Ün, Mesut Cemil Tel, Nevit Kodallı, Ahmet Zeki Kocamemi, Ali Avni Çelebi, Hale Asaf, Hamit Görele, Ali Karsan, Refik Epikman, Hüseyin Nail Kubalı, Sıddık Sami Onar, Mehmet Ali Aybar, Osman Bölükbaşı, Sadi Irmak, Suat Hayri Ürgüplü, Vildan Aşir Savaşır, Melih Cevdet Anday, Sait Faik Abasıyanık, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Burian, Suut Kemal Yetkin, Oktay Rifat, Haldun Taner, Süreyya Tahsin Aygün, Tahsin Banguoğlu, Pertev Naili Boratav, Lerzan Bengisu, Saadet İkesus, Semiha Berksoy, Semavi Eyice, Vedat Ar, Hilmi Ziya Ülken, Behram Kurşunoğlu, Hasan F. Ethem Karatay, Ata Nutku, Kazım İsmail Gürkan, Seyfi Arkan, Mithat Yenen, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Suavi Eyice, Ahmet Mithat Dilge, Ali Hadi Bara, Muazzez Kurdoğlu, Ömer Lütfi Barkan, Hüseyin Saraçoğlu, Selahattin Batu, Mehmet Rauf İnan, Remzi Oğuz Arık, Malik Aksel, Tevfik Okyay Kabakçıoğlu, Şevket Aziz Kansu, Behram Kurşunoğlu, Saffet Süray, Hadi Altay, İlhan Baran, Cevat Memduh Altar, Şevket Taşkıran, Burhan Toprak, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Fehmi Yavuz, Halil Demircioğlu, Şinasi Hakkı Erel, Bekir Sıtkı Baykal gibi yüzlerce öğrenci daha, devlet bursu ya da ailelerinin katkısıyla Avrupa'da eğitim şansı buldu.

Bu öğrencilerin bir kısmı eğitimlerini tamamladı, bir kısmı çeşitli nedenlerle tamamlayamadan geri döndü. Hangi koşullarda yurda dönmüş olurlarsa olsunlar, Avrupa eğitiminin etkisi, bu öğrencilerin hayatlarının sonraki kısmına damgasını vurdu.

Levent Şahverdi Arşivi

Afet İnan

Tarihçi
1935-1938, Fransa

1908'de Selanik'te doğdu. 1925'te Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu bitirdi. İzmir'de öğretmenlik yaptığı sırada, Atatürk tarafından Fransızca öğrenimi yapmak üzere bakanlık izni ile Lozan'da Rochemont adlı bir okula gönderildi. 1927'de Türkiye'ye döndü. Ankara Kız Lisesi'nde ve Musiki

Levent Şahverdi Arşivi

Muallim Mektebi'nde ders vermeye başladı. 1935'te Saffet Arıkan'ın görevlendirmesiyle, 1938 yılına kadar Cenevre Üniversitesi'nde Toplumsal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gördü. 1939'da aynı fakültede doktora çalışmasını tamamladı. Türkiye'ye döndükten sonra Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş çalışmalarına katıldı. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde 1942'de doçent, 1950'de profesör oldu. Hacettepe Üniversitesi'nde de devrim tarihi dersleri verdi. Medeniyet tarihi, Türkiye Cumhuriyeti, Türk devrimi ve Türk kadın hakları konularında incelemeleri olan Afet İnan, çalışmalarını, Türklerin medeniyet tarihine katkısı üzerinde yoğunlaştırdı. Piri Reis'in Eserleri ve Amerika Haritası, Gevher Nesibe Şifahiyesianesi, Mimar Koca Sinan, Türk-Osmanlı devri Ekonomi Tarihi *başlıca incelemeleridir. 8 Haziran 1985'te öldü.*

Fotoğraf: Afet İnan, 1935-38'de Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi Yakın Çağ ve Modern Tarih Bölümü'nde okuduğu dönemde (Arı İnan Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Afet Hanım'ın Avrupa Mektupları
Saffet Arıkan'dan Afet Hanım'a

Maarif Vekili Saffet Arıkan, 1935 yılında Afet Hanım'a, DTCF'de yapacağı öğretmenlik görevine Avrupa'da hazırlanması için Cenevre'ye gönderileceği haberini şu mektupla haber vermişti.

"14 Ekim 1935
Sayı: 40390
Bayan Afet, Ankara Kız Lisesi, Tarih ve Yurt Bilgisi Öğretmeni,

1- Bakanlık size, Ankara'da açılmakta olan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi tarih bölümünde bir öğretmenlik ödevi veriyor.
2- Bu ödevi gereği gibi yapmaya hazırlanmanız için Cenevre Üniversitesi'nde ödevinizle ilgili ders kurslarını yakından takibe Bakanlıkça memursunuz. Bu ders kursları müddetince de izinlisiniz. Cenevre Üniversitesi'ndeki eğitiminizle ilgili sertifikalarınız Bakanlık tarafından Cenevre'deki okulunuza, Ankara Kız Lisesi'ne ve Bern Büyükelçiliği'ne gönderilerek bilgi verilecektir."

Afet İnan'dan Atatürk'e

Afet Hanım, Cenevre'de geçen öğrencilik hayatı boyunca Atatürk'e sık sık mektup yazarak öğrenim durumu, yurtdı-

Levent Şahverdi Arşivi

şındaki günlük hayatı ve çalışmaları hakkında bilgiler verdi. Çalışmamızda yer verdiğimiz 1935 ve 1938 tarihli iki mektupta Afet Hanım, Avrupa öğrenciliği günlerinden ilginç anekdotlar sunuyor.

Cenevre, 3.6.1935

"Atatürk,

Uzun günler geçti. Yolculuk, yeni üniversite hayatı, yerleşme işleri ve birçok düşünceler hep bugünler içinde yer aldı. Sizden haber aldıkça kuvvet topluyor ve çalışma kudretini kendimde bulabiliyorum. Ankara yolunda iken dil teorinizi, tarih ve tarihten önceki zaman içinde düşündüm. İnsan, Güneş'in aydınlığını ve sıcaklığını yeryüzüne indirdikten sonradır ki, kültür sahasında ilerlemiş ve kendi emeği ile tabiata hâkim olabilmiştir. Ateş'in keşfi, kültür ışığının parlamasını ve bu suretle dilde tekâmülü sağlamıştır. Bu, bir düşüncenin kırıntıları. Çankaya Üniversitesi'nde çalışmalar devam ediyordur her halde.

Ben buradaki derslere, gelir gelmez başladım. İmtihan için mecburi olan kısımların profesörlerini tanıdım ve derslerine devam ediyorum. Yalnız Prof. Pittard'ın dersini, benim seçtiğim bölümde gelecek yıl için olduğu halde, onun ısrarı ve benim de isteğim üzerine bu seneden almaya başladım. Şimdilik en iyi anlaştığım profesör o. Bizim yeni hafriyattan bahsetmiştim. İlk dersinde, kalabalık bir talebe grubuna, Türkiye'deki bu yeni arkeolojik buluntulardan bahsetti ve üzerinde ehemmiyetle durdu. Fırsat düştükçe gerek ders, gerek konferans hazırlamalarında Türklüğe ve Küçük Asya kültürüne karşı olan admirasyonunu ve ilgisini tebarüz ettiriyor. Bütün bu profesörlerden birçok bilgiler ve metod öğreneceğime inanıyorum. Bir iki ders hariç, diğerlerini anlamakta hiç güçlük çekmiyorum. Bana, üniversite kürsüsüne girişim için öğrettiklerinizi burada tamamlamaya uğraşacağım. Kaydolduğum bölümden başka derslere de şimdilik tecrübe için giriyorum. Mesela, 'Linguistique'i dinleyici olarak takip etmek istiyorum. Çalışma saatlerim dolu olmasına rağmen fırsat bulduk-

Levent Şahverdi Arşivi

Afet Hanım 1925 ile 1927 yılları arasında da İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Rochemont adlı yatılı okulda okumuştu. Resimde Afet Hanım o yıllarda modelini Atatürk'ün çizdiği kostümüyle (Arı İnan Arşivi).

ça istifade edeceğim. Fakat, çok yeni teoriler bulacağıma kani değilim.

Derste bir tarih profesörü, Türklük üzerinde bilgisizce bir söz kullandı. Rektörün bir lokaldeki toplantısında bu profesörle münakaşa ettim. Bugün aynı profesör seminer konferansları için birçok talebelerle ders yaparken, daha önce yaptığı hatayı yerinde olarak tashih etti. Pek memnun oldum. Telgraf cevabınıza teşekkür ederim. Saygı ile ellerinizden öperim.

Afet"

Cenevre, 15. 2. 1938

"Atatürk,

31.1.1938 tarihli Yalova'dan gönderdiğiniz mektupta Paris'teki çalışmalarımdan memnun olduğunuzu bildirmeniz

Levent Şahverdi Arşivi

bana mükâfat oldu. Telgraf cevabınıza da teşekkür ederim. Ben şimdi bu ay zarfında, muayyen olan derslerimin takibi ile beraber, Osmanlı tarihi ekonomisi üzerinde yazmağa başladım. Arşivden gönderilen vesikaların aynen tercümesini yaptırıyorum. Eğer hepsi birden iyi olursa bu mevzuu bir kitap halinde tanzim etmek istiyorum. Neşri belki enteresan olabilir. İmtihan için lüzumlu olan iki sertifikayı, konferansları tamamen bitirerek, aldım.

Etrüskler konferansı üzerindeki tenkit, pek uzun olmadı. Profesör, umumiyetle iyi ve enteresan yazılmış olduğunu tebarüz ettirdi. Yalnız, parantez içinde aynen aldığın yazıların sayfa numaraları olsa idi, iyi olurdu, dedi. Ben umumi bibliyografi verdiğim için buna lüzum görmemiştim. Müsveddemde sayfaların işaretli olduğunu bildirdim.

Bu da böylece bitti. Buradaki aza olduğum Tarih Cemiyeti'nde de Profesör Pittard, bizim Tarih Kongresi üzerine bir konferans yapacaktı. Bir toplantıda iki konferans yapmak âdet olduğu için, ben de bir şey yaparım dedim. Cemiyet bunu memnuniyetle karşıladı ve vereceğimiz tarihi 12 Mayıs 1938'e tespit ettik. Ben kongrede yaptığım arkeoloji raporunu, burada söyleyeceğim gibi hazırladım. Türkiye'ye döndüğümde buna dair resim ve haritalar da hazırlarım.

Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sefireleriyle birlikte. Soldan sağa: Sabiha Ünaydın, ?, Sabiha Gökçen (arkada), Leman Karaosmanoğlu ve Afet İnan (Arı İnan Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
levent.sahverdi@gmail.com

Şimdilik derslerle beraber çalışmalarım bunlar. Arada muhtelif konferanslara ve tiyatroya da gidiyorum.

Bunlar üzerinde nazar-ı dikkatimi çeken bir noktayı size bildirmek isterim. Mevzu doğrudan doğruya Türklere ait olmadan dahi, bahis oraya intikal ediyor.

Bulunduğum konferanslardan biri, Prof. Pittard'ın idi. Akademi sosyetesinin toplantısında veriyordu. Mevzu; Avrupa'nın tarihten önceki devirlerinde 'Prehistoire'ında brakisefallerin gelişi. Ecdadımızdan ve bilhassa Anadolu üzerinde durarak, Türklerden çok dostane bir dille konuştu. Dinleyen biz Türkler hep memnun olduk.

İkinci bir konferansı burada Tarih Cemiyeti'nde dinledim. Bir Fransız generali, XIV. Lui'nin kumandanları mevzuu üzerinde verecekti. Konferans, Türklerin Viyana muhasarası ve Orta Avrupa'daki hareketleri etrafında oldu. Bu, Türkleri bilerek ve severek bir konuşma değildi. Bir başka konferans; Macarlardan biri, Macar köylü hayatını resimlerle göstererek anlattı. Türklerle olan menşe birliğine işaret etti. Göstердiği motifler Türklük damgasını taşıyordu.

Bir sinemaya gittim. Fransızlar Fas'ı aldıklarının yüzüncü yıldönümünü tesit ediyorlar. Yine o da Türk hakimiyetinin bir başka ele geçişi değil mi?

Radyoda Bulgarlar hakkında bir konuşma vardı. Hikâyeler Türk atlıları etrafında toplanıyor, iyi ve fena.

Paris'te bir tiyatroda hep Türklük üzerinde tabirler geçiyordu. Tabii her nerede ve ne suretle olursa olsun, Türk sözü bütün dikkatimi üzerine çekiyor. Ben de vatanıma karşı olan vazifemi, sizin fikirlerinizi yaymakla, yapmak istiyorum. Onun içindir ki Tarih Cemiyeti'nde konferans vermeyi kabul ettim. Diğer bütün çalışmalarım bu minval etrafında dönüyor.

Mart haftasında sömestr tatili oluyor. Çalışmalarımı kolaylayıp bir an evvel yurduma kavuşmak istiyorum. Ellerinizden öperim.

Afet"

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün Afet İnan'a Mektubu

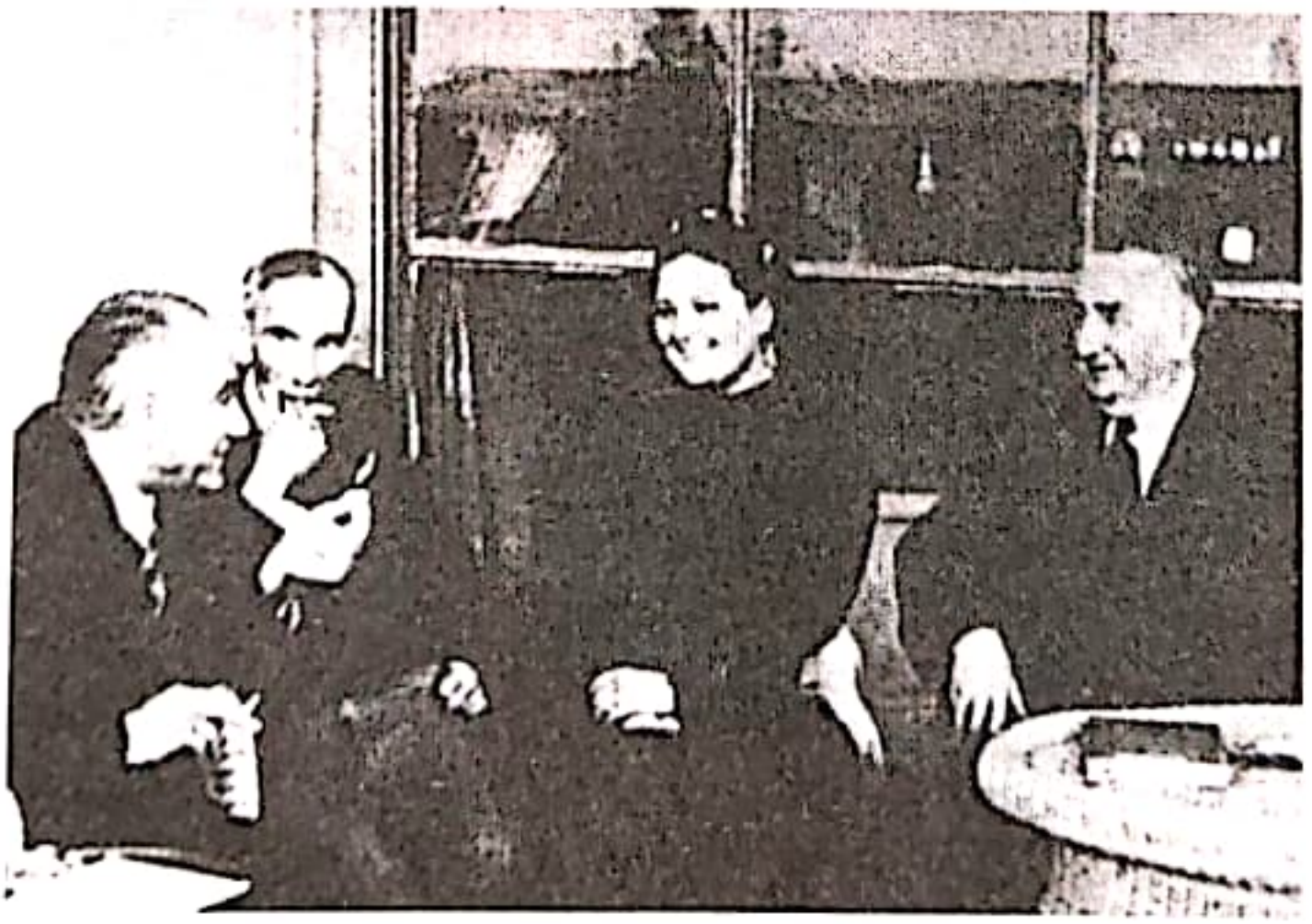
Atatürk'ün hastalığının kendini iyiden iyiye gösterdiği Haziran 1938'de Afet Hanım'a yazdığı mektup ise, onun hasta yatağında dahi Afet Hanım'ın Avrupa'daki tahsili ile nasıl yakından ilgilendiğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

14.6.1938
"İstanbul, Savarona yatı

Afet,

Hasan Rıza Soyak ile, benden mektup beklediğini bildirmiştin. Arzun her gün hatırımdadır. Şifahen Celâl'e (Üner) telefonla bildirmek üzere söylemekteyim. Ancak henüz kendim bir şey tespit edemedim.

Vaziyetim şudur: Hastalık durmamış, ilerlemiştir. Vakitsiz ayağa kalkmak, yürümek hususile burunda yapılan atuşman üzerine gelen kusma neticesi, yapılan istirahatleri hiçe indirmiştir. İstanbul'a gelince, Hükümet reyimi almaya dahi lüzum görmeksizin Fissenger'yi getirtti. Yeniden tetkik, mu-

Afet İnan, 1936'da Atatürk ile birlikte Dolmabahçe sarayı'nda III. Türk Dil Kurultayı'nda (Atatürk ve Bilim, *Güneş Kazdağlı*).

Levent Şahverdi Arşivi

ayene yapıldık. Karaciğeri, eski halinden farksız ve karnı, birkaç kiloluk birikmiş su ve gaz dolayısıyla şişkin ve defigüre bir halde buldular. Şimdilik Temmuz on beşe kadar yeni tiretman ve yeni rejim altında repo apsolüyü (kesin istirahatı) zaruri buldular. Bunun esası da yatak ve şezlong istirahatidir. Bu müddet sonunda Fissenger tekrar gelecektir. Umumi ahvalim iyidir. Tamamen iadeli afiyet ümit ve va'di kuvvetlidir. Senin için asla merakı ve endişeyi mucip olmamalıdır. Serinkanlılıkla imtihanlarını vererek muvaffakiyetle dönmeni bekler ve muhabbetle gözlerinden öperim.

İkamet için Savarona'yı tercih ettiler. Yat, şimdilik saray karşısında demirlidir.

Malumun olan devlet işleri için, başbakan ve diğer bakanlar sık sık gelip yatta misafir olmaktadırlar. *Nutuk*'unu, Şükrü Kaya Türkçeye çevirmektedir. Matbuata verilecektir.

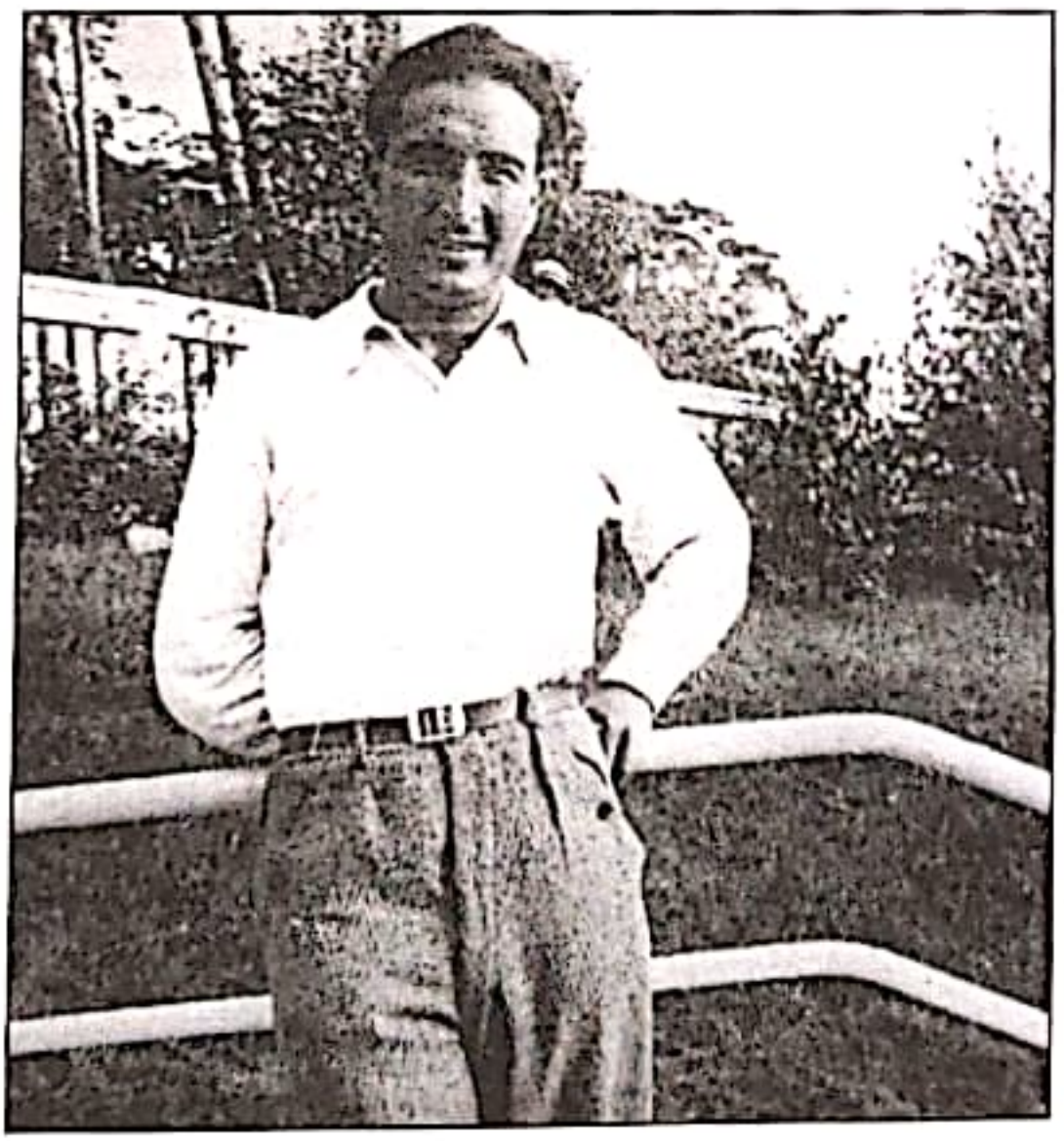
K. Atatürk"

(Atatürk'ten Mektuplar, Afet İnan)

Levent Şahverdi Arşivi

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Hukukçu/Yazar
1928-1934, İsviçre

24 Ağustos 1904'te İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çorum ve Yozgat'ta tamamladı. Liseyi Ankara, Konya ve Trabzon'da okudu. 1922'de Trabzon Lisesi'ni bitirdi. 1925'te Ankara'da açılan Hukuk Fakültesi'ne yazılıp, 1928'de bu fakülteyi bitirdi. Hukuk devriminin yapıldığı bu yıllarda Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, bu büyük devri-

Levent Şahverdi Arşivi

min ilk heyecanını Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yaşama imkânı buldu. Adalet Bakanlığı tarafından açılan sınavı kazanarak 1928 sonunda hukuk doktorası yapmak üzere, devlet bursuyla Avrupa'ya gönderildi. Burada Batı hukuk sistemini derinden inceleme fırsatı buldu. İsviçre'de Neuchatel Hukuk Fakültesi'nde, 1933 Haziran'nda doktora sınavını vererek "hukuk doktoru" unvanını kazandı.

Avrupa'dan döndükten sonra 31 Mayıs 1934'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Doçentliği'ne atanan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 1942'de profesörlüğe, 1948'de ordinaryüslüğe yükseldi. Beş ciltlik Medeni Hukuk kitabı, yetmişe yakın bilimsel inceleme, araştırma ve konferansı, Almanca ve Fransızcadan büyüklü küçüklü 15 kitap, inceleme ve çevirisi yayımlandı. Ayrıca, başka yazarlarla ortaklaşa yazdığı dört Medeni Hukuk ve Borçlar Hukuku kitabı vardır.

İlki 1946-1948, ikincisi 1952-1953'te olmak üzere İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iki kez dekanlık yaptı.

27 Mayıs 1960 günü, Milli Birlik Komitesi'nce İstanbul Üniversitesi'nde kurulan Anayasa Bilim Komisyonu'na seçilen Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, kendi düşüncesine göre bir Anayasa öntasarısı taslağı hazırlayıp, Milli Birlik Komitesi'ne sundu.

Hukuk dilinin Türkçeleştirilmesi için büyük çaba gösteren Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 1975 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki profesörlük görevinden emekliye ayrıldı. Uzun yıllar Cumhuriyet gazetesine haftalık yazılar yazdı. 1992'de hayatını kaybetti.

Türk Hukuk Kurumu, Velidedeoğlu'na onur ödülü vererek Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu (1985) adlı kitabı yayımladı.

Fotoğraf: Hıfzı Veldet Bey mahallesindeki eczanenin kendisine kefil olmayı kabul etmesi sayesinde gidebildiği Neuchatel'de (Meriç Velidedeoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Bizde Bu Yaprakları Hayvanlar Yer"

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun altı yıl süren Avrupa eğitimi sırasında eşi Saime Hanım da yanındaydı. Velidedeoğlu anılarında, Avrupa'daki öğrencilik yıllarını anlatırken hem ekonomik koşullar nedeniyle geçirdikleri zor günleri hem de İsviçre'deki sosyal hayata uyum sağlamak için katıldıkları faaliyetleri aktarıyor.

"Ankara'da 5 Kasım 1925'te hukuk öğrenimine başladıktan birkaç ay sonra, 1926 yılı Ocak ayının ilk günü Saime ile evlendik. O tarihte –gerek İstanbul, gerek Ankara'da– üç yıl olan fakülte öğrenimini 1928'de bitirdim ve devlet tarafından açılan Avrupa sınavını kazanarak, aynı yılın son günlerinde İsviçre'ye gönderildim. 1929 Eylül'ünde, yani dokuz ay sonra, eşimi de Neuchatel'e getirttim. Yakında, evliliğimizin üçüncü yılı dolacaktı. Birkaç ay kalmış olduğumuz şehir içindeki pansiyondan çıkarak Neuchatel kentinin bir banliyösü olan ve tramvayla yarım saatte gidilen –ortaçağ stilindeki binalarla dolu– bağlık Cormondreche köyünde, dul bir kadının evinde aylığı 40 İsviçre frangına bir oda kiraladık. Mutfağı ortaklaşa kullanıyorduk. Benim 280 frank öğrencilik ödeneğimden başka bir gelirimiz yoktu. Bununla geçiniyorduk. Eşim haftada üç gün kurulan kent pazarına tramvayla iner; arar, bulur, buluşturur kesemize uygun yiyecek malzemesi satın alır; Türk yemekleri pişiri; bazen bunlardan ev sahibimize de ikram ederdi. Hatta bir gün, köydeki komşumuzdan izin alıp bağ kütüklerinden yaprak toplayarak zeytinyağlı yaprak dolması bile yapmıştı. Yaprakları toplarken, bundan yemek

Levent Şahverdi Arşivi

yapılacağını öğrenen ve 'Bizde bu yaprakları hayvanlar yer' diyen komşumuza akşam bir tabak dolma göndermişti. Ertesi günü teşekküre gelen komşu madam, bu yemeği pek beğendiklerini söyleyerek eşimden tarifini almış; kendisi de yaparak birkaç gün sonra bize göndermişti. Teneke kutular içinde kapalı olarak aldığımız İtalyan zeytinyağı (Ne yazık ki, Türk malı yoktu burada) pahalıydı; seyrek olarak kullanabiliyorduk. Cins cins olan ekmeklerden en ucuzunu seçerdik. Meğer kepekli undan yapıldığı için, bu ekmek en besleyicisi imiş. Et çok pahalıydı. Haftada yalnız üç gün –sadece öğle yemeklerinde– et yiyebiliyorduk. Evin bütün idaresi eşimdeydi; bütçeyi o yapar ve her ay biraz para da artırırdı. 'Ne olur ne olmaz, aylık gecikebilir veya ileride başka şey için lazım olur; azıcık paramız bulunsun' derdi. Ev işleri yüzünden kendisi İsviçre'de bir okula devam edemedi.

"Ankara'da –henüz çocuk yaşta olduğumuzu ileri süren onun ve benim babalarımızın şiddetle karşı koymalarına rağmen– evlenmiştik. Evlendiğimiz tarihte o ortaokul ben ise lise mezunu idik. Hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde memurluk yapıyor, hem de yeni kaydolduğum Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam ediyordum. Bir yıl sonra doğan oğlumuzun yaygarası, beni ders çalışmaktan alıkoymasın diye Saime onu alır, iki odalı evimizin öteki odasına geçirir, bir ananın bebeğine yapabileceği her türlü özeni gösterirdi. Şimdi oğlumuz iki yaşına yaklaşıyordu. Ankara'da anneannesinin ve dedesinin yanında kalmıştı. İkimiz de onun özlemiyle yanar, memleketten dört gözle mektup ve resim beklerdik.

"Saime, bana evladı gibi bakardı. Benden dört yaş küçük olduğu halde, sanki burada annem olmuş, beni bu yabancı ülkede okutuyor; Türkiye'deki yükseköğrenimim sırasında çektiği sıkıntılar yetmiyormuş gibi, bir de buradaki sıkıntılarımı paylaşıyordu. Zor, hatta kimi zaman çok zor geçiniyorduk; fakat mutlu, olabildiğince mutlu idik. Birbirimizi seviyorduk ve bir gayemiz vardı: Geleceğimizi hazırlamak, ülkemize hizmet etmek...

Levent Şahverdi Arşivi

"Pazar günleri en sevdiğimiz ve en ucuz eğlencemiz, Neuchatel Gölü'nün küçük limanından bir kayık kiralayarak açıkta kürek çekmek ve tepelerin yamacına yaslanmış güzel Neuchatel kentini gölden seyretmekti. Vatan ve deniz özlemini böyle gidermeye çalışırdık. Kimi zaman da, havanın güneşli olduğu günlerde, tramvayla füniküler istasyonuna kadar gider, bu dişli trenle Neuchatel kentinin kuzeydoğusundaki 900 rakımlı Chaumont Dağı'na çıkarak ormanlarda dolaşır, çocuklar gibi kovalamaca oynar; sonra beraberimizde götürdüğümüz kumanyamızla bir ağaç altında öğle gıdamızı alır, öğleden sonra da oradaki otelin lokantasına giderek ikindi kahvaltısı yapardık. Kaynamış İsviçre kahvesine bol süt karıştırarak içmeyi Saime pek severdi. Ben ise, her zaman olduğu gibi, çayı yeğlerdim. Ekmek, peynir, tereyağı ve reçelle karnımızı güzelce doyururduk. İsviçre'de peynirler çeşit çeşit ve çok güzeldi. Kendi kendimize çektiğimiz, daha doğrusu eşimin bana çektiği bu ziyafet, bizim o günkü akşam yemeğimizin yerine geçerdi.

"Ufkun açık bulunduğu, yani sis olmayan günlerde –Chaumont'un otomatik kilidine para atarak çevirdiğimiz turnikeden, çelik gözetleme kulesine çıkıp oradaki sabit dürbünlerle– görkemli İsviçre Alpleri'nin karlı sıradağlarını 4.000'e yakın rakımlı Eiger, Mönch, Jungfrau sivrilerini seyrederdik.

"Bazı günler yine hükümet öğrencisi olup, eşiyle birlikte Peuseux'de oturan arkadaşım Cemal Hakkı (Selek)'leri ziyarete gider –bizim oğlumuzla yaşıt olan– yavruları Lâle'yi bağrımıza basarak, oğlumuz Erdoğan'a olan özlemimizi gidermeye, hiç değilse hafifletmeye çalışırdık.

"Avrupa'daki öğrencilik yaşamımızın bir yaprağını daha anlatayım. İnsanın kendi karısıyla da macerası oluyormuş meğer. 1930 yılının sonunda onunla birlikte bir öğrenci balosuna gitmiştik. Fakültedeki kız arkadaşlarımın hemen hepsi oradaydı. Saime bunlardan bir kısmını tanıyordu. Şehirde onlara rastladıkça selamlaşır, durur, konuşurdu. O gün kendisine yeni bir iskarpin satın almıştık. Hemen bütün hanım-

Levent Şahverdi Arşivi

lar gibi, o da ayağına biraz sıkı, hatta bence dar gelen bir pabuç seçti. 'Ayağın şişer bunun içinde, sonra rahatsız olursun' dedimse de dinletemedim. Biçimini çok beğenmişti, 'Biraz giyince nasıl olsa genişler' diyordu. Aldık.

"Ben dans etmesini, özellikle tangoyu, hele valsi çok severdim o zaman. Yıllar sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'nde doçent olduğum zaman bunu öğrencilerim de farketmiş olacaklardı ki, her ders yılı sonunda öğrenciler tarafından çıkarılıp geleneksel Hukuk Balosu'nda dağıtılan ve içindeki birçok şakalarla hocalara ve öğrencilere sataşılan Guguk Dergisi'nde bir yıl benim için: 'Orkestranın vals çalması, Hıfzı Veldet Hocamızın dansa kalkacağına kesin karinedir' sözünü ve karikatürümün altına da –Abdülhak Hamit'in– 'Karlar altında nevbaharım ben' dizesini koyarak ince bir şaka mevzuu yaratmışlardı. Saime ile çok uyuşurduk dans ederken.

"1930 yılı sonunda, İsviçre'deki öğrenci balosunda dansın zevkini çıkarırken eşim bir ara topallamaya başladı ve yerimize oturduğumuz vakit bana, 'Sana söylemeyeyim dedim

Hıfzı Bey Neuchatel'de bir hocası ve okul arkadaşlarıyla (Meriç Velidedeoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

ama, canımın acısına daha fazla dayanamayacağım. Pabuç ayağımı vuruyor. Artık dans etmeye mecalim kalmadı. Ama kabahat benim. Sen dansı seviyorsun. Burada üniversiteden bu kadar kız arkadaşın var. Benden sana izin. Onlarla dans et. Mesela bak şu banka müdürünün kızı güzel Manon ve onun yanında oturan sarışın kız. Başkaları da var. Beni rahat bırak da, dans ederken seni uzaktan seyredeyim' dedi.

"Acaba ağzımı mı arıyor, yoksa ciddi mi konuşuyor diye gözünün içine baktım. Masanın altında yavaşça pabuçtan sıyırdığı sağ ayağını işaret etti. Ayağının üzeri yuvarlak keskin bir kabarıklık içinde kan toplamıştı sanki. Üzüldüm, ben de oturdum. Fakat o, 'Eğer dans etmezsen bir daha hiçbir baloya gelmem. Emin ol samimi söylüyorum' diye ısrar edince, fakülteli kız arkadaşlarımla birer birer dans etmeye başladım. O sırada fevkalade vals yapan tanımadığım bir kız dikkatimi çekti ama, kavalyesini tanıyordum, fakülteden arkadaşımdı. Dans sırasında bir fırsatını bularak arkadaşıma işaret ettim; anladı ve orkestra durunca daha yerlerimize oturmadan bizi birbirimize tanıştırdı: 'Mösyö Hifzi (Fransızlar 'ı' harfini 'i' olarak söylerler), Matmazel Blanche.' Hemen oracıkta, bundan sonraki ilk valsi bana 'lütfetmesini' rica ettim. 'Memnuniyetle' dedi. Sonra geçtik yerlerimize oturduk. Birkaç dans sonra orkestra vals çalmaya başlayınca gidip kaldırdım onu. O kadar ince, o kadar hafif ve ahenkli bir vals yapıyordu ki, kendimizi sadece müziğin sihirli akışına kaptırmış, hiç konuşmadan boyuna dönüyorduk. O da benim gibi çok hoşlandığını hissettiriyordu bu valsten. Orkestra durunca, geleneğe uyarak, onu yerine kadar götürürken, eğer bir sakıncası yoksa gelecek valsi de rica edip edemeyeceğimi sordum. Kabul etti. Orkestra, iki vals arasında 15-20 dakika kadar başka cinsten (yani tango, foxtrot, pazaduble gibi) birkaç dans havası çalıyor; ben bunların bazısında kalkıyor, bazısına kalkmıyor, dinleniyordum. Arada bir eşime ayağının iyi olup olmadığını soruyor, 'Hayır acıyor' cevabını alıyordum. 'Sen keyfine bak, ben seni seyrederken memnun oluyorum' diyordu Saime. Böylece Matmazel Blanche ile muhtelif zamanlar-

Levent Şahverdi Arşivi

da üç vals yaptım ve ayrılırken dördüncüsü için yine söz aldım. İkinci valste bana anlattığına göre, bu kız, konservatuvarın ileri sınıflarında bale öğrencisi imiş ve hayatını, Neuchatel'de gençlere dans öğreten ve küçüklere bale yaptıran özel dans okulunda öğretmenlik yaparak kazanıyormuş. Kendi kendime, 'Sanki bir kuş uçuyormuş gibi hafif vals etmesi, demek ki bundan' demiştim. Valslerden birinde, 'Yanında oturduğunuz hanım kim?' diye sordu. 'Karım' deyince de şaştı. 'Demek Türk kadınları da bizler gibi, hatta buradakilerin çoğundan zarif ve güzel' dedi. 'Eğer bir gün Türkiye'ye gelirseniz, çok daha güzellerini görürsünüz' cevabını verdim ve 'Gelin, sizi tanıştırayım' dedim. Başka zaman, diyerek istemedi.

"Saat sabahın dördüne yaklaşıyordu. Orkestra yeniden valse başlayınca, ben daha ayağa kalkarken, eşim kolumu tuttu: 'Yine şu zayıf, beyazlı kızla mı dansedeceksin?' diye sordu ve başımla 'evet' işareti verince: 'Olmaz. Ayağımın acısı geçti, bu valsi beraber yapacağız' dedi. 'Aman yapma, bir defa söz verdim, ayıp olur, bundan sonraki valsi seninle yaparız' dedimse de ikna edemedim. 'Şu halde gidip kendisine söyleyeyim, baksana dansa davet edenleri geri çeviriyor bana söz verdiği için' dedim. Eşimin razı olması üzerine matmazele giderek, 'Affedersiniz, ben sabah olmadan son valsi karıma söz vermiştim. Vakit geç oldu, belki orkestra bir daha vals çalmaz. Beni anlayacağınızı umarım' dedim. Bu yalanı söylerken yüzümün kızardığını ve vücudumun ter içinde kaldığını hissediyordum. Dans sırasındaki konuşmalarımızda 22 yaşında olduğunu söyleyen bu genç kız, beni çok olgun karşıladı ve 'Ben de eşinizin yerinde olsaydım, aynını yapardım. Hatta o biraz geç bile kaldı. Üzülmeyin' dedi. Daha önce adını vermiş olduğu dans okulunun ismini tekrarlayarak, 'Beni görmek isterseniz öğleden sonraları orada, öğleden önceleri ise konservatuvarda bulabilirsiniz' dedi. Uzattığı elini sıkarak ayrılacağım sırada, ömrünün en zevkli valslerini bu akşam yaptığını ve bana teşekkürlerini söylemeyi de ihmal etmedi. Tek kelime cevap vermeden onu başımla selamlayarak ayrıldım.

Levent Şahverdi Arşivi

"Saime masada beni bekliyordu. Dans ederken bana, 'Bak senin beyazlı kız kimseyle dansetmedi, kalktı gidiyor, manâlı değil mi bu?' dedi. O güne kadar kendisinde hiç kıskançlık belirtisi görmediğim eşimin gözlerine bakarak, 'Neden benim kız oluyormuş?' deyince, 'Bir defa ben, fakülteden böyle bir arkadaşını hiç görmedim. Benimle de tanıştırmadın. Sonra öbür arkadaşlarınla hep birer defa dans ettiğin halde bu kızla üç kere dansettin. Hem de hepsi vals. Senin en sevdiğin dans. İşte onun için (senin kız) dedim' cevabını verdi. Siteminde haklıydı. O tarihte eşim de 22 yaşındaydı ve kadınlığın altıncı duygusu onu aldatmıyordu. Haklıydı, çünkü bu kız beni etkisi altında bırakmıştı. Susmayı yeğledim.

"Şimdi aradan çok uzun yıllar geçti. Bir tek noktasını gizlemeden her şeyi açıkça geçirebilirim bu anılarıma. Bu kızın

Hıfzı Bey İsviçre'deki eğitiminden dönüşünde (Meriç Velidedeoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

davetine gitmedim, ne dans okuluna, ne de konservatuvara. Ve onu bir daha görmedim ve görmek istemedim. Korktum. Bende vals ve incelik merakı, bale öğrencisi bu kızda da şiir gibi kıvrak bir vücut ve dansta kuş hafifliği varken o, benim aile yuvam ve İsviçre'deki doktora öğrenimim için tehlikeli olabilirdi. Aynı yaşta oldukları halde, iki yaşında bir çocuk annesi olan hayat arkadaşımın altıncı hissi –yukarda söylediğim gibi– onu aldatmıyordu. Hiçbir şey söylemeden, bana doğru yolu göstermiş ve sezgisi beni kurtarmıştı."

Hıfzı V. Velidedeoğlu'nun Avrupa'daki öğrencilik günlerinin bir bölümü de (1931-1932 arası) Berlin'de geçiyor. Velidedeoğlu'nun Berlin'deki günleri, Almanya'nın Nazi iktidarı öncesindeki son günleri hakkında da ilginç bilgiler veriyor.

"1929 yılının Mayıs ayında bir gün Neuchatel tren istasyonuna doğru yürüyerek çıkarken, karşıdan aynı yaya kaldırımı üzerinde Tahsin Bekir'in geldiğini gördüm. Tıpkı Trabzon'daki gibi, başını önüne eğmiş, yere bakarak yürüyordu. Dalgındı. Beni görmedi. Birbirimize yaklaştık. Ben kasten onun tam karşısına yanaşınca başını kaldırdı ve hayretle bana baktı. 'Burada ne arıyorsun Tahsin?' dedim. 'Yahu Hıfzı, sen nerden çıktın?' cevabını verdi. Burada hükümet talebesi olarak öğrenim gördüğümü anlatınca, o da, İstanbul Üniversitesi tarafından müderris muavini (doçent) yetiştirilmek üzere Avrupa'ya gönderildiğini ve şimdi trenden indiğini, eşyasını istasyonda emanet bürosuna bırakarak bir pansiyon aramaya gittiğini söyledi. Benim kaldığım pansiyonda boş bir oda vardı. Onu istasyona doğru geri döndürdüm. Birlikte giderek eşyasını aldık ve tramvayla şehre inip benim pansiyona gittik. Pansiyon sahibesi Madam Böhm'e, yedi yıl önce bir Anadolu şehrindeki lisede arkadaşım olan –ve o zamandan beri, hiç görmediğim– Tahsin Bekir'i tanıtınca, bu garip tesadüfe kadın da şaştı. Trabzon neresi, Neuchatel neresiydi. 'Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur' atasözünün demek ki bir hikmeti vardı.

"Tahsin odasına yerleştikten sonra uzun uzun konuştuk. Eski, yatılı okul hatıralarını andık. Yedi yıldan beri başımız-

Levent Şahverdi Arşivi

dan geçenleri birbirimize anlattık. En çok şaştığı şey, benim 1926 başında evlenmekliğim ve şimdi bir çocuk babası bulunmaklığım olmuştu. Nasıl oluyordu da, evli ve çocuk babası olduğum halde, öğrenci olarak Avrupa'ya gelebilmiştim.

"Tahsin Bekir'le 1929 yaz tatilini, Neuchatel'de birlikte geçirdik. Tahsin Bekir, Eylül ayında İstanbul Üniversitesi'ne yazıp öğrenim yerini Berlin olarak değiştirtti ve Berlin'e gitti. Mektuplaşıyorduk.

"İşte iki yıl sonra, 1931 Temmuzu'nda Berlin'e gittiğim zaman, Tahsin Bekir'in beni istasyonda karşılayıp, kendi pansiyonuna götürmesi, Neuchatel'deki bu raslantının bir devamıydı.

"Tahsin ile her gün Türkçe konuştuğumuz için, Almancayı öğrenmek ve ilerletmek maksadiyle –gazeteye ilan vererek– Berlin'in bir banliyösü olan Zehlendorf/Mitte'de, bir aile yanında kendime bir oda buldum. Orada tek pansiyonerdim. Aile fertleriyle birlikte yemek yiyor, üniversiteye giden oğullarından ve liseye giden kızlarından Almanca dersi alıyordum. Ayrıca üniversitedeki Almanca kurslarına da devam ediyordum. Böylece ekim ayından itibaren Hukuk Fakültesi derslerini az çok izleyebilecek derecede dil bilgisine sahip olmuştum.

"Evden üniversiteye, trenle 45 dakikada gidiyordum. Odamın penceresi yakındaki ormana bakıyordu. Aile fertlerinin –ana ve baba dahil– hepsinin bisikleti vardı ve her pazar ormanda ve civardaki köylerde ailece bisiklet gezintileri yaparlardı. Hiç unutmam, kendime 40 Mark'a, kullanılmış bir bisiklet satın aldım. Bir hafta içinde her akşam çalışarak, binmesini öğrendim ve onların bisiklet gezintilerine ben de katılmaya başladım. İçinden asfalt bir yol geçen orman çok güzeldi. Hafta ortasında da vaktim oldukça, bisikletle ormana dalar, 30-40 kilometre dolaşırdım. Doktora tezimi, kütüphanelerde oturarak, yoğun bir çalışma ile hazırladığım için, kafa yorgunluğunu böyle giderebiliyordum.

"Berlin'de hareketli bir sanat hayatı vardı. Üniversite öğrencilerine çok ucuz opera biletleri verilirdi. Kuyruğa gi-

Levent Şahverdi Arşivi

rip ben de alır, daha önceden opera konusunu okur ve temsillere öyle giderdim. Hele operetler çok eğlenceli oluyordu. En ucuz mevki için bilet alarak onlara da giderdim. Mümkün olduğu kadar tiyatrolara, o zaman yeni meşhur olan Marlene Dietrich'in çıktığı müzikal revüye devam eder; kendi kendime, 'Sinema nasıl olsa her yerde var' deyip, arkadaşların sinema davetlerini pek seyrek olarak kabul ederdim.

"Biraz garip ama, bir deniz memleketi olan Türkiye'den gittiğim halde, yüzmeyi ilk defa Berlin'de bir yüzme havuzunda öğrendim. Bir süre sonra Cahit ve Suat da, İsviçre'den Berlin'e geldiler. Onlarla her zaman üniversitede buluşur; birbirinden çok uzak semtlerde bulunan pansiyonlarımıza, karşılıklı olarak seyrek giderdik. Ben boş zamanlarımın çoğunu, evlerinde oturduğum aile halkıyla geçirerek, Almancamı ilerletmeye uğraşırdım.

"Arka arkaya birkaç gün süren tatillerde bazen, yanlarında kaldığım aile ile birlikte muhtelif yerlerde kala kala, 300 kilometrelik bisiklet turları yaptığımız olurdu. Mesela bir defasında, beş kişilik bir bisiklet kafilesi halinde, Berlin'in güneyinde Spreewald denen bir yere gidip gelmiştik. Orada oturanlar Slav asıllı kimseler olup, Almanlaşmış bulundukları halde, eski kıyafet ve âdetlerini bırakmamışlardı. Köyün içindeki erkek ve kızlar, Avrupa'da görmeye alışık olmadığım elbiseler içinde dolaşıyorlardı. Köy, küçük küçük dereleri, etraftaki gölcükleri ve sık ağaçlarıyla, gerçekten cennet gibi bir yerdi. Üç gün süren bu bisiklet turumuzda, tertemiz köy misafirhanelerinde kalmış; basit fakat lezzetli, temiz ve kalorili yemekler yemiştik.

"Berlin'deki öğrenciliğim sırasında (1931/1932 yıllarında) Noel ve yılbaşı tatillerinde, talebeye demiryollarının yaptığı yüzde yetmişe kadar indirimden yararlanarak, arkadaşım Cahit'le birlikte Almanya içinde Hamburg, Bremen, Münih, Dresden, Leipzig gibi mühim şehirleri gezmiş; hatta Viyana, Prag, Budapeşte, Roma, Napoli gibi diğer Avrupa şehirlerine kadar uzanmıştık. Berlin'de basit ve çok tutumlu bir hayat

Levent Şahverdi Arşivi

sürüyor; artırdığımız paraları seyahate, tiyatro ve operaya harcıyorduk.

"1932 yılında Berlin'de siyasi hayat karmakarışık olmaya başlamış; sağ-sol çatışmaları günlük olay haline gelmişti. Bu durum, üniversitenin içine de sirayet ediyordu. Komünist ve Nasyonal-Sosyalist gençlik örgütlerinin üyeleri karşılaştıkları zaman, fakülte içinde yumruk yumruğa kavgalar oluyordu. Fakat bu pek seyrekti. Benim fakülte içinde, her eğilimde ve her siyasi düşüncedeki gençlerden Alman arkadaşlarım vardı. Hepsi de Türkleri ve dolayısıyla beni sevdikleri için, alıp bira içmeye götürürler; memleketin geleceği hakkında kendi siyasi düşüncelerini uzun uzun anlatırlardı. Ben hiç yan tutmadan onları dinlerdim. Bununla birlikte, itiraf etmeliyim ki; o tarihlerde Berlin'de hüküm süren anarşinin önlenmesi için otoriter bir rejimin, daha doğrusu Nasyonal-Sosyalistlerin iktidara gelmesini sanki özlüyor gibiydim. Bunda belki, evlerinde oturduğum ailenin bütün fertlerinin Nasyonal-Sosyalizm yanlısı olmasının da etkisi vardı. Teknik üniversitede okuyan oğul, gizli gizli gece talimlerine; lisede okuyan kız ise Hitler Gençlik Teşkilatı'nın gündüz kamplarına giderlerdi. Bunlar güya yasaktı; ama iktidardaki Bruning'in Merkez Koalisyonunun gücü, anarşiyi önlemeye ve otorite kurmaya bir türlü yetmiyordu. Ben bütün bu olan bitenleri büyük bir dikkatle izliyordum. Türkiye'de Milli Mücadele ve İstiklal Savaşı devrinde yetişmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi siyasi bir müessesede senelerce çalışmış olmak, bana az çok siyasi olgunluk kazandırmıştı."

(*Anılarım İzinde*, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu;
eşi Meriç Velidedeoğlu ile söyleşi)

Levent Şahverdi Arşivi

Remziye Hisar

Kimyacı
1926-1933, Fransa

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın kimyacısı olmasının yanı sıra, Fransa'nın Sorbonne Üniversitesi'nden mezun olan ilk Türk kadını Remziye Hisar'dır. 1902 yılında Üsküp'te doğdu. Davutpaşa'daki üç yıllık Mekteb-i İptidai'yi bir yılda başarıyla tamamlayıp, dokuz yaşında ilk şahadetnamesini aldı. 15 Temmuz 1919 tarihinde İstanbul Dârülmuallimatı'nın

Levent Şahverdi Arşivi

Dârülfünûn'a hazırlamak üzere oluşturduğu iki sınıflık bölümünden birincilikle mezun oldu; sonra da Dârülfünûn'un kimya bölümüne kaydını yaptırdı. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden ayrı saatlerde ders aldığı bu dönemde, öğretmeni ve okul arkadaşlarıyla birlikte Bakü'ye gitti. Kafkasya'daki savaşlar ve Bakü'de kendilerine gereksinim olmadığını öğrenmek bile onu yıldırmadı ve bir erkek öğretmen okulunda öğrencilere ders vermeye başladı. Sovyet Rusya'nın, Azerbaycan'ın bağımsızlığına son vermesi ile orada tanışıp evlendiği eşi Doktor Reşit Süreyya Gürsey ile birlikte İstanbul'a döndü. İlk çocuğunu dünyaya getirmesinin ardından, Adana Dârülmuallimatı'na müdür atanan Remziye Hisar, çocuğunu annesine bırakarak Adana'ya gitti. Güç koşullarda çalışmasını sürdürmek zorunda kalan Hisar, tedavi için Paris'e giden eşini yalnız bırakmadı, kendisi de gitti. Adını bilim dünyasında duyurmak amacı ile, Sorbonne'da kimya bölümünde öğrenim görmeye başladı. Biyokimya sertifikası alan Hisar, Paris'te Maarif Vekâleti'nin verdiği bursla öğrenim gördü. Doktorasına başlayacağı dönemde bursu kesildi ve Erenköy Lisesi'ne kimya öğretmeni olarak atandı. Öğrenimini yarım bırakmak zorunda kalarak yurda dönen Remziye Hisar, zorlu bir çaba sonucunda doktorasını yapmak üzere 1930 yılında yeniden Paris'e gitti. Boşarak kızı ve kardeşiyle Paris'e giden Remziye Hisar, kendini çalışmaya verdi. Doktora tezini tamamlamasının ardından, Türkiye'ye dönüp, 1933-1936 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde kimya doçenti olarak görev yaptı. 1947'de İTÜ Makine ve Kimya doçentliği görevine başladı, 1959 yılında profesör oldu ve 1973 yılında da emekliye ayrıldı.

Cumhuriyet kadını Remziye Hisar, dünyaca ünlü fizikçi Feza Gürsey ve Milletlerarası Psikoloji Cemiyeti'nin tek Türk üyesi psikiyatrist Deha Hanım'ın annesidir. Remziye Hisar, 1992 yılında hayata veda etti

Fotoğraf: *Tarih ve Toplum*, Sayı 156, Taha Toros Arşivi.
Remziye Hanım'ın babasına gönderdiği dört satırlık şiiri ve fotoğrafı

Levent Şahverdi Arşivi

"Madam Curie'nin Dersinde Öğrenciler Çok Hürmetkârdı"

1926 yılında Paris'e kimya öğrenimi için giden Remziye Hisar'ın öğrencilik yılları tanıklıkları, Osman Hamdi Bey'den sonra ilk kez bir Türk öğrencinin Sorbonne Üniversitesi'nde okumasının yanı sıra, genç bir Cumhuriyet kadınının Avrupa izlenimlerini kendi ülkesine taşıması açısından da önem taşıyor. Remziye Hisar'ın ünlü Madam Curie'nin öğrencisi olma fırsatını yakalaması da anılarını daha değerli kılıyor.

"Fransa'da eğitim, başlangıçta çok zor oldu. Şöyle ki, Fransa'da Mathematique Speciale adı verilen bir eğitim vardı. Yüksekokullara gidenler, liseden mezun olmadan önce iki sene Mathematique Speciale yaparlardı. Onu yaptıkları için iki senede dört sertifika alarak üniversitede tahsillerini, lisanslarını kolayca bitirirlerdi.

"İki sene de Mathematique General okunur, ancak ondan sonra fizik ve kimya biraz daha kolay hale gelirdi. Fizik ve kimyada sürekli, burada öğretilen formüller karşımıza çıkardı. Ben bunların hiçbirini yapmadığımdan bütün bu eksikleri kendi kendime halletmeye çalıştım ve çok zorluk çektim.

"Esas amacım hep, kimya okumak oldu. Bu amaç hiçbir zaman zaafa uğramadı. Sorbonne'da o yıllarda çok tanınmış hocalar vardı. Langevin gibi, Madam Curie gibi. Onların derslerini izlemek, onları tanımış olmak bana çektiğim bütün zahmetleri unutturuyordu. Sorbonne'da birçok şey beni şaşırtıyordu. Hoca kürsüye çıktığında talebe ayağa kalkmaz; beğendikleri hocayı alkışlar, beğenmedik-

Levent Şahverdi Arşivi

lerine ayak sürtüp bağırırlardı. Dersleri dinlerken kâğıttan uçak yapıp birbirlerinin kafasına atarlardı. Yalnız bunu her hocaya yapmazlardı. Sözgelimi Madam Curie'nin dersinde tüm öğrenciler çok sessiz ve hürmetkârdılar. Laboratuvarlar çok iyi organize edilmişti. Her laboratuvarda bir asistan vardı ve rahatlıkla 20'yi aşkın öğrenciyi idare ederdi; çünkü elimizde föyler olurdu. Bu föylerde yapılacak işler ayrıntılı bir şekilde yazıyordu. Numuneler numaralıydı. Ayrı ayrı talebeye verilmezdi. Kendimiz gider, beş numaralı şişeden alırdık. Kimse de birbirine, bunda ne var, diye sormazdı. Herkes orada öğrenmek için bulunuyordu, birilerini aldatmak için değil! Umumi kimya laboratuvarını, tatbiki kimya laboratuvarlarını yaptım. Tatbiki kimya laboratuvarlarında, yalnız kantitatif analiz vardı. Biyokimya laboratuvarına da kendi merakımdan gitmiştim. Enstitü Pasteur'deydi ve çok iyi tanzim edilmiş bir laboratuvardı. Pratik çok ilginçti. Muhtelif sebzelerde cisimleri tecrit ederdik, ölçerdik.

İlk Türk kadın kimyacı Remziye Hisar 1927 yılında Fransa'da, Sorbonne Üniversitesi'nde (ayakta, sol başta)
*(*Bilim ve Teknik Dergisi, *1995, Sayı 333).*

Levent Şahverdi Arşivi

"Hatta hiç unutmam, kanında molibden aramak için sümüklüböceğin kalbine iğne batırmak gerekince çok üzülmüştüm. Böylece biyokimya sertifikasını da aldım. Kimyanın dalları arasında en çok ilgimi çeken, biyokimya oldu. Sorbonne'daki eğitimimin ikinci yılında Maarif Vekâleti'nin verdiği burstan yararlanarak, yarım maaşla yardımcı talebe oldum. Üçüncü senesinde tam maaşla talebeliğe alındım. O zaman da, ablam Feza ile Paris'e gelerek çocuklarımla ilgilendi. Ben de kendimi tamamen derslerime verebildim. Ancak doktoraya başlamak istediğimde bursum kesildi. Beni yurda çağırıp Erenköy Lisesi'ne kimya hocası olarak tayin ettiler. Buna hiç gerek olmadığını, yurda dönünce anladım. Çünkü lisenin kadrosu tamamdı. Orada ders verip, maaşımı almak için açık kadrosu bulunan Çapa'daki Dârülmuallimat'a gidiyordum. Yani beni sırf inatla getirdiler. Bursumu kesip, beni çağırdıklarına çok üzülüyordum. Bu arada Maarif Vekili Cemil Hüsnü ile kavga ettim. Beni çağırmıştı; 'Sizi tekrar Avrupa'ya göndereceğiz ama doktora yapmanız için değil. Sizi mektep müdürü yapmak istiyoruz' dedi. Ben de, 'Ben bunu istemiyorum. Müdürlük yaptım ama etrafımda sempati uyandıramadım. Onun için doktora yapmazsam, müdürlük yapmak üzere gitmek istemem' dedim. Böyle cevap verince Vekil Bey bana çok kızdı. 'Zaten karşımda bu şekilde konuşana ben de müdürlük vermem' dedi. Cevabım, 'Çok iyi edersiniz' oldu, çantamı sallayarak çıktım. Maarif Vekili'ni böylece son derece kızdırmış oldum! Doktoranın ne olduğunun farkında bile değildi. Fen laboratuvarının ne olduğu, araştırmanın değeri hakkında bir fikri yoktu. O günlerde Avrupa'da doktora yapan kimyacımız olmadığı gibi, devlet bu konuda burs da vermiyordu. Zaten, Sorbonne'dan benden önce mezun olan Türk öğrenci sadece Osman Hamdi Bey'dir. Devlet lisansı yapmıştır, buna jeoloji de dahildir. Devam sertifikası alan bile 'Sorbonne mezunuyum' dediğinden, bu konuda epeyce yanlış malumat vardır.

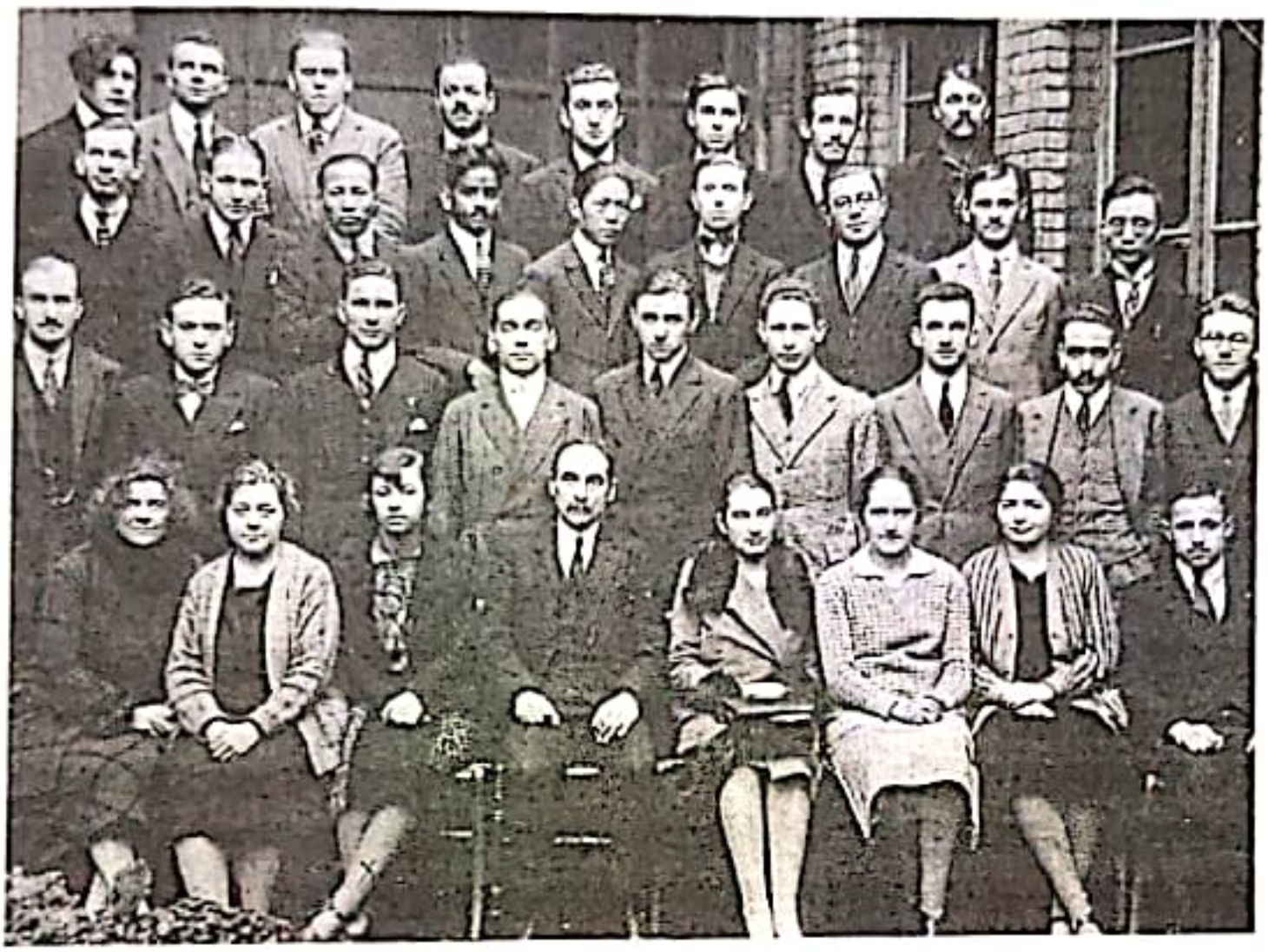
"Erenköy Lisesi'ne böyle tayin oldum, hem de nasıl tayin! Ben müdürlük istemedim ya, Cemil Hüsnü Bey beni üçüncü

Levent Şahverdi Arşivi

muavin olarak atadı. Üçüncü muavinin vazifesi de ne, biliyor musunuz? Defterleri açıp, 'adı, anasının adı, babasının adı, hamamda odun var mı' buna benzer şeyleri kaydetmek. Burnumu sürtmek için beni buna mahkûm etti. Sonra bir gün gazetede 'Zonguldak'taki Maden Mühendis Mektebi'nde bir kimya hocası aranıyor' diye bir ilan okudum. Bunun üzerine 'Maarif Vekili ne yaparsa yapsın, ben buna gene de bir mektup yazacağım' dedim. Acı bir mektup yazarak, 'Ben bu tahsili devlet parası ile yaptım ve senelerce bu paraları aldım. Şimdi bulunduğum bu üçüncü muavinlikte ilimle hiç alakası olmayan idari vazifeler görüyorum. Beni müdürlük yerine muavinliğe koymakla gururunuz kafi derecede tatmin edilmiştir zannederim. Bu müsaadeyi esirgemeyin, Zonguldak'taki Maden Mühendisliği Mektebi'nde, hiç olmazsa bu tahsilden öğrendiklerimi başkalarına da nakledebileyim; bir faydam olsun' dedim. Araya tatil girdi. İkmal imtihanları için okula gittiğimde, bir mektubum olduğunu gördüm. Bir aydır duruyormuş. Bir de açtım ki, ne göreyim! Mektup Maarif Vekili'nden geliyor. 'Çok yanlış anlamışsınız, benim amacım memleketin sizden daha çok yararlanmasıydı. Zonguldak'a gidebilirsiniz; ama doktoranızı yapmak üzere Paris'e gidebilmeniz için gereken işlemleri hemen yaptırmaya hazırım' diyor. Hemen eve döndüm. Evde İstanbul Maarif Müdürlüğü'nden 'Derhal gelin!' diyen bir telgraf beni bekliyor. Gittim, 'Vekilin yazdığı mektuba cevap vermemişsiniz' dediler. Haberim olmadığını söyledim. Cemil Hüsnü Bey ertesi gün İstanbul'a geliyormuş. Beni de görmek istermiş. Gittim, görüştük, ilk sorusu 'Remziye Hanım, benim hakkımda ne düşündünüz?' oldu. 'Ama samimi söyleyin' deyince, ben de 'Vekil Bey otoritesini hissettirmekten çok hoşlanıyor, bir de müspet ilimden hiç anlamıyor diye düşündüm' dedim. Bana yaptığını telafi etmek istediğini, oğlum Feza'yı Galatasaray'a yazdırarak ilk adımı atacağını söyledi. Feza'nın Galatasaray'a girmesi böyle mümkün oldu; yoksa parasal açıdan böyle bir yükü taşımama imkân yoktu.

(...)

Levent Şahverdi Arşivi

Remziye Hisar 1929 yılında Sorbonne Üniversitesi'nde Genel Fizik eğitimi aldığı günlerde (en ön sırada, soldan üçüncü) (Bilim ve Teknik Dergisi, *1995, Sayı 333).*

"Ben de Deha ile beraber, 1930 yılında bu kez doktora yapmak üzere tekrar Paris'e gittim. Deha'yı yanımda götürmek için de çok uğraştım. Deha 1924 doğumlu, o sıra altı yaşındaydı. Eşimden boşanmıştım. Onun izni olmadan kızımı yurtdışına çıkaramıyordum. Vali muavinine çıktım, çocuğun velayetinin bende olduğunu, Reşit Bey'in adresini bulamadığımı anlattım. Sorumluluğu üzerine alarak, şifahi emir verdi. Böylece pasaportum imzalandı.

"Bu ikinci devrede kardeşim Mihri'yi getirttim. Paris'te doktora yaparken Mihri, Deha ve ben birlikte yaşıyorduk. Tez hocam Mösyö Pascal ile çalışmaya başladık. Laboratuvara sabah yedi buçukta gider akşam yediye kadar kalırdım. Hademeler, benden el aman demişti. Çünkü akşamüstü beş olunca laboratuvarda kimse kalmazdı. Orada üç sene çalıştım. Sonra doktoramın bitmesine üç ay kalmıştı ki, tekrar maaşımı kestiler ve 'Kâfidir tahsiliniz, dönün' dediler. Sebep

Levent Şahverdi Arşivi

de çok komikti. Yüksek Tedrisat Müdürü de vaktiyle Sorbonne'a gitmiş. Orada dersleri takip edememiş; Marsilya'da lisansını yapmış, dönmüş. 'Ben yapamadım, bu kadın iki çocuğuyla Sorbonne'da doktora yapıyor' diye öfkelenmiş olmalı. Fransa'da doktora almak için o zamanlar, iki tez ya da iki tecrübi tez vermek veya bir tecrübi tez, bir de teorik kısım hazırlamak gerekiyordu. Ben birinci tez olarak elektrolitler teorisini hazırladım, ikinci olarak da kendi tecrübe ettiğim tezim vardı. Böylece imtihana girdim. Jürinin karar vermesi normalde 5 dakika sürerken, 10 dakika geçti, 15 dakika geçti, çıkmıyorlar. 'Eyvah' dedim 'reddedildi'. 20 dakika sonra geldiler. Mösyö Pascal, 'Biraz geciktik, çünkü Madam Reşit'in meziyetlerini jüri azalarına anlatmak uzun sürdü' dedi. Sonra da beni öylesine övdü ki, yerin dibine geçtim. Ondan sonra jürinin özel mansiyonunu aldığımı söyledi. Bu da çok nadir verilen bir derecedir. Jüri böylece tebrik etti ve doktorayı geçtik."

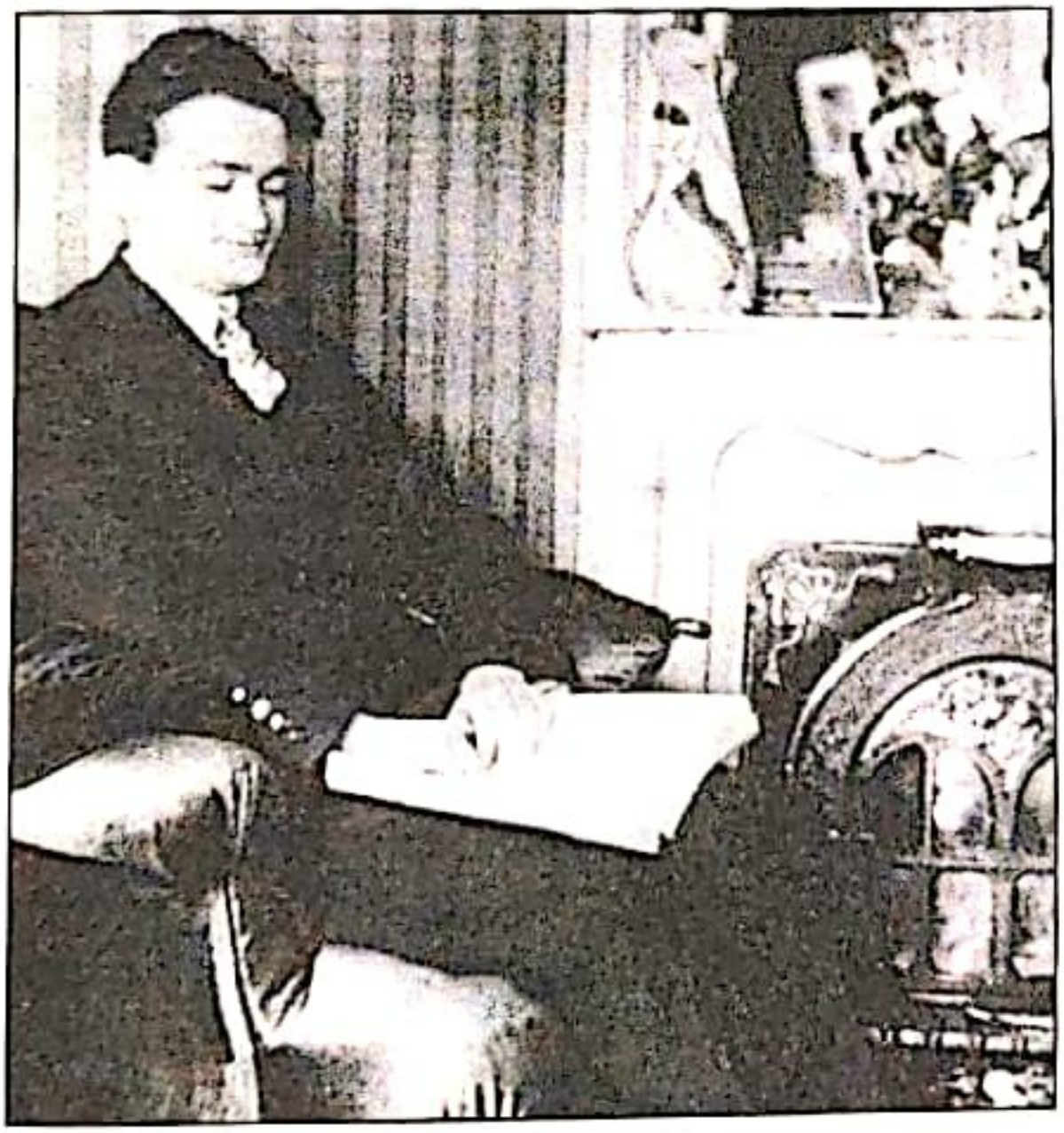
(*Tarih ve Toplum, Sayı 156;*
TÜBİTAK *Bilim ve Teknik, Sayı 333*)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Ahmet Adnan Saygun

Besteci
1928-1931, Fransa

Ahmed Adnan Saygun, 7 Eylül 1907'de İzmir'de doğdu. İzmir İttihat ve Terakki İdadisi'ndeyken, okulun müzik öğretmeni İsmail Zühtü Bey'in kurduğu dört sesli koroya katıldı. Onun önerisiyle Rossati adında bir öğretmenden piyano dersi aldı. Sonra Macar Tevfik Bey'in öğrencisi oldu. Okulu bitirince, üniversiteye girmeyerek kendini tümüyle müziğe verdi. 1923 sonlarında, o yıl İzmir'e yerleşen Hüseyin Saadettin (Arel) Bey'den iki ay kadar armoni dersi aldı. Daha sonra

Levent Şahverdi Arşivi

kendi kendine armoni bilgisini ilerletti ve kontrpuan çalıştı. 1926'da Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde verdiği bir sınavdan sonra İzmir Lisesi'nde müzik öğretmenliği yaptı.

1928'de açılan sınavı kazanarak müzik öğrenimi görmek üzere, devlet bursuyla Paris'e gönderildi. Ünlü müzik okulu Schola Cantorum'da Vincent d'Indy, Eugene Borrel, Bouberbielle ve Amedee Gastoue'nun derslerini izledi. 1931'de Türkiye'ye dönünce, Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde kontrpuan öğretmenliğine atandı. 1934'te kısa bir süre Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı yönetti. 1936'da İstanbul Belediye Konservatuvarı'na (İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı) öğretmen atandı. Aynı yıl, Türkiye'ye gelen Bela Bartok'un Anadolu gezisine katıldı. 1939'da CHP'nin müzik danışmanlığına ve Halkevleri'nin müzik müfettişliğine getirildi. 1940'ta birkaç arkadaşıyla birlikte "Ses ve Tel Birliği" adlı bir dernek kurdu. Bu dernek, Batı müziğinin çeşitli dönemlerine ait koro yapıtlarının seslendirildiği birçok konser düzenledi; müzik konusunda kitaplar ve broşürler yaymladı.

1946'da, Ankara Devlet Konservatuvarı'nda öğretmenliğe dönen Saygun, bir süre sonra kompozisyon bölümünün başına getirildi. 1972-78 arasında TRT *Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. 1973'te İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda (Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı) etnomüzikoloji öğretmenliği yaptı. Uluslararası Halk Müziği Konseyi'nde yönetim kurulu üyeliği yaptı; 1971'de "devlet sanatçısı", 1985'te "sanatçı profesör" unvanları ve 1981'de "Atatürk Sanat Armağanı" aldı; 6 Ocak 1991'de vefat etti.*

Türk Beşleri arasında yer alan Adnan Saygun, ritm ve melodi bakımından Türk halk ve sanat müziklerinin etkilerini taşıyan yapıtlarında, zaman zaman izlenimci, zaman zaman da romantik estetiğe bağlı kaldı. Çok sayıda beste yaptı. Tek perdelik Özsoy *(1934) Cumhuriyet döneminin ilk operasıdır.* Taşbebek *(1934),* Kerem *(1947-52),* Köroğlu *(1973) ve* Gılgamış *(1962-83) öbür operalarıdır.* Yunus Emre *(1946) adlı bir oratoryo,* Bir Orman Masalı *(1939-43) adlı bir bale müziği bestelemiştir.*

Fotoğraf: Ahmed Adnan Bey 19-20 yaşlarında Paris'teki eğitimine gitmeden önce, elinde ilk senfonisinin partisyonuyla (Emre Aracı Arşivi).

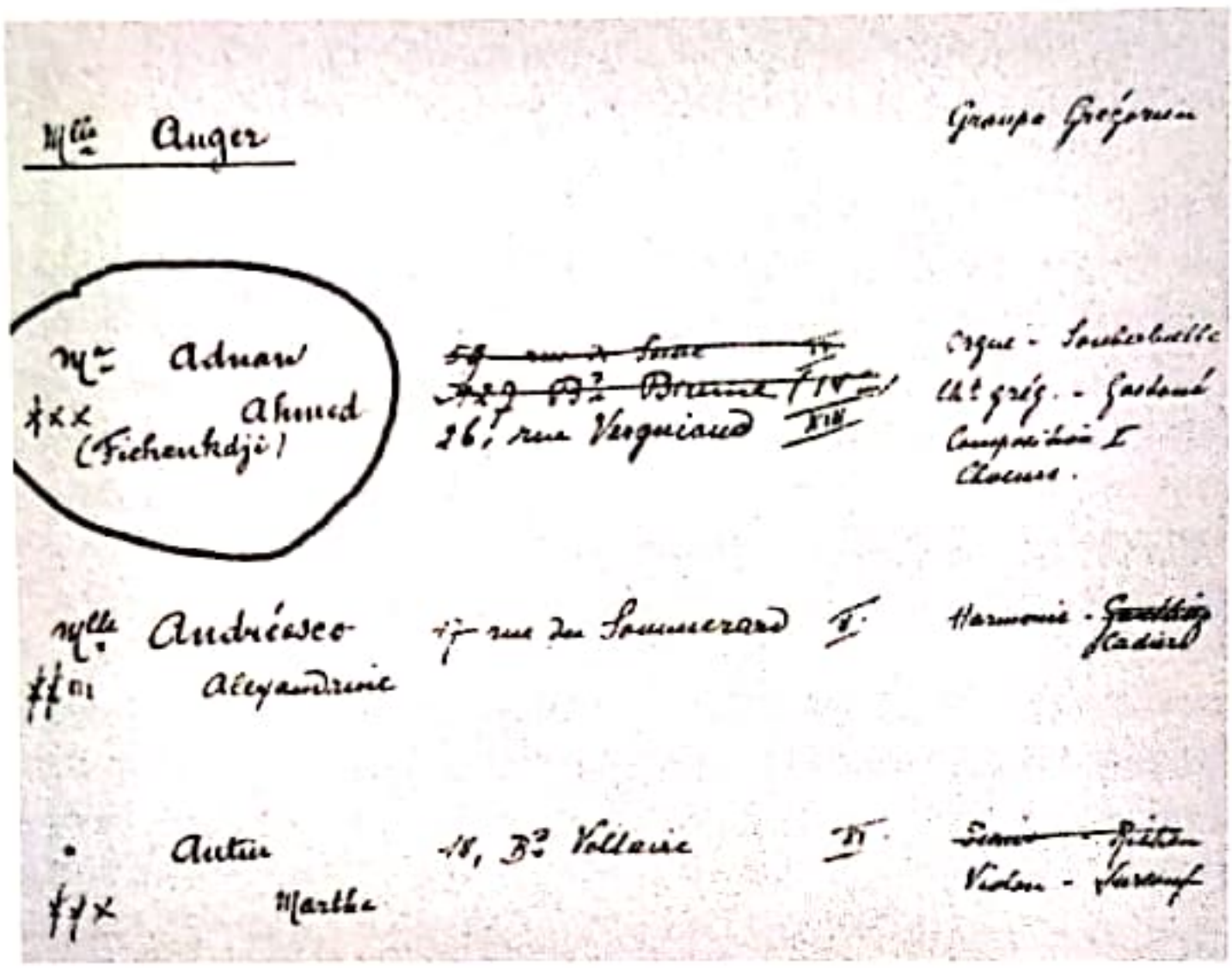
Levent Şahverdi Arşivi

"Çayımızı Kaynatır, Ekmeğimizi, Keçi Peynirimizi Yeriz"

21 yaşındaki Ahmed Adnan Bey, Paris'e ulaştığı zaman Fransa, büyük bestecilerinin bir kısmını geçen on sene zarfında kaybetmişti. Debussy, Saint-Saens, Satie ve Faure birbiri ardına ölmüştü. Bu kayıplar, Paris sanat çevrelerini belki sarsmıştı; ancak müzik dünyasındaki yaratıcılık, kesinlikle doyum noktasına ulaşmış değildi. Paris'in bohem havası, Picasso'nun ve Fransız ressamlarının eserlerinin sergilendiği galeriler, konserler ve cafe'lerdeki entelektüel tartışma ortamı, şüphesiz İzmir'den gelen genç Adnan için göz kamaştırıcı bir tecrübe olmuştu.

Adnan Saygun, İttihat ve Terakki Lisesi'nde Fransızca öğrenmişti ve ayrıca Madame Bonnal isimli bir Fransız öğretmenden özel ders almıştı. İkinci olarak, Paris o yıllarda bugün de olduğu gibi önemli bir sanat merkeziydi. Yalnızca Türk sanatçı adayları değil, birçok Amerikalı da kendilerine Avrupa'da merkez olarak Paris'i seçmişti. Bu dönemde Türkiye'den yurtdışına yollanan öğrencilerin hepsi Fransa'ya gitmemişti; Berlin, Viyana ve Prag, devlet bursları ile gidilen diğer merkezler arasındaydı. Örneğin Halil Bedi Prag'a ve Nurullah Şevket (Taşkıran) Berlin'e yollanmıştı. Ama Adnan Saygun Paris'teki tek Türk öğrenci değildi: Ulvi Cemal (Erkin) Ecole Normale de Musique'de Nadia Boulanger ile çalışmaktaydı, Ekrem Zeki (Ün) Jacques Thiba-ud'nun öğrencisiydi ve Mahmud Ragıp (Gazimihal) Schola Cantorum'da derslere girmekteydi. Cemal Reşit (Rey) ise bu sıralarda çok-

Levent Şahverdi Arşivi

Ahmed Adnan Bey'in soyadı Paris Schola Cantorum'daki kayıt defterlerinde aile soyadı olan Fişenkçi (Fichenkdji) olarak yazılmıştı (Emre Aracı Arşivi).

tan Türkiye'ye dönmüştü. Esasında Türk grubunda sadece müzisyenler değil; ressam, yazar ve diğer akademisyenler de vardı.

Paris'teki diğer yardımcı insanlar arasında özellikle Adnan Saygun için önemli olan aile, Borrel'lerdi. Schola Cantorum'da ders vermekte olan Fransız müzisyen Eugene Borrel ve müzisyen eşi Madame Borrel Adnan Saygun'a evlerini açtılar ve sahip çıktılar. Daha da önemlisi Eugene Borrel Türkçe bilmekteydi; çünkü çocukluğu, babası bir süre Osmanlı İmparatorluğu zamanında Fransız postalarının müdürlüğünü yaptığı için, İzmir'de geçmişti. Yani Eugene Borrel, Adnan Saygun'un doğduğu İzmir'i çok iyi bilmekteydi. Karıkoca Borrel'ler, Ahmet Adnan'ın Paris'teki ilk öğretmenleri oldular. Eugene Borrel, Adnan Saygun'a, kompozisyon dersleri alabilmek için, o sıralarda Schola Cantorum'un başında bulunan Vincent d'Indy'ye bir mek-

Levent Şahverdi Arşivi

tup yazmasını söyledi. Türk Hükümeti, Adnan Saygun'a burs vermişti; ancak okuyacağı okulu seçmek kendisine ait bir karardı. Borrel'in sözünü dinleyen Adnan Saygun, d'Indy'ye bir mektup yazdı. Daha sonra dostu Henri Guilloux'ya 1964 senesinde yazmış olduğu bir mektupta o günlerden şöyle bahsediyordu:

"1928 senesinde Maitre Borrel'in tavsiyesi ile, direkt olarak Maitre d'Indy'e bir mektup yazdım. Bu mektupta kendisine, Paris'te eğitimimi tamamlamam için Türk Hükümeti tarafından verilmiş çok kısa bir zamanımın olduğunu (en fazla üç sene) söyledim. Bana, zamanı kısıtlı olmayan diğer öğrencileri gibi kompozisyon derslerini düzenli olarak takip edemeyeceğimi söyledi. Ben ise bana, derslere katılabilme iznini vermesi için dua ettim. Bunu takiben bir armoni imtihanına girdikten sonra Hoca (d'Indy) kursuna öğrenci olarak (gözlemci olarak değil) yazılmam için, aynı zamanda kontrpuan derslerine de katılmam şartı ile, gerekli izni verdi. Kendisi bizzat beni, Paul Le Flem'in dersine yolladı ve böylece Hoca'nın talebesi olmuş oldum."

Yabancı bir öğrenci için Paris'te hayat hiç de kolay değildi. Adnan Saygun önce Rue de Seine 59 numara adresindeki bir otele yerleşti ve buradan Boullevard Brune 127 numaraya taşındı. Bu adresler, Schola Cantorum'un o dönemdeki kayıt defterine işlenmiştir. Kayıtlara işlenen bir başka önemli bilgi de, Adnan Bey'in Paris'te Fişenkçi soyadını kullandığıydı. Nitekim aile geçmişi göz önüne alındığında bu gayet doğal bir seçenekti. Hatta 1934 senesinde soyadı kanunu çıktığında aile Fişekçi soyadını almak istemişse de, "meslek, soyadları olmaz" gerekçesiyle nüfus idaresi buna karşı çıktı.

Saygun'un Paris'teki öğrencilik yıllarının kısıtlı imkânlar içinde ve zor şartlar altında geçtiği görülmekteydi; besteci o dönemde en yakın arkadaşı Mahmud Ragıp (Gazimihal) ile birlikte çektikleri sıkıntıları şöyle anlatıyordu:

"O talebe, ben talebe. Bir otelde otururuz. Derslerimize gitmediğimiz zamanlar benim odamda yazar, çizer, okuruz.

Levent Şahverdi Arşivi

Para az, lokantaya ayda bir mi gidilir nedir? Çayımızı kaynatır, ekmeğimizi, keçi peynirimizi yeriz. Çalışmaktan yorulduğumuz bir ara, kim bilir hangi değer değmez bir konu üzerinde tartışmaya gireriz. Yan odadan duvar vurulur; gecenin ikisi mi olmuş, üçü mü? Böylece aylarımız geçmişti."

Adnan Saygun daha sonra Mademoiselle Alquie'nin Rue Verguiaud 26 numaradaki evine kiracı olarak taşındı. Paris'teki hayat tarzına ışık tutan anılardan biri de Suut Kemal Yetkin'e aittir:

"Paris'te 1928 ders dönemindeydi sanırım, Pare Montsouris yakınlarındaki bir pansiyonda oturan Adnan'ı, yakın dostum Osman Horasanlı ile birlikte görmeye gitmiştik.

"Bir süre güncel konuşmalardan sonra Adnan, piyanosunun başına geçti ve bize çok sevdiği Debussy'den, Ravel'den bir şeyler çaldı. Sonra da kendisinden üç lied ekledi. Bu küçük parçalar beni o kadar etkiledi ki, heyecanla cebimden bir kâğıt çıkardım ve okuması için ona verdim. Aruz vezniyle yazılmış olan şiiri okuyan Adnan, 'Gerçekten güzel, pek sevdim' gibi, beni sevindirici bir sözden sonra ben hemen 'Bunu bestelemek ister misin?' deyiverdim. 'Hem de zevkle, bir ay kadar beklemen gerekecek' yanıtını verdi. (...) Bir ay sonra Adnan'a uğradığımızda hemen sordum: 'Bitirdin mi?' Başıyla evet der gibi, piyanosunun başına geçti ve alacakaranlıkta beliren parıltılarıyla birlikte, giderek uzaklaşan, fısıltıya benzer bir müzik odayı doldurmaya başladı. 15 dakika kadar süren ve beni büyüleyen parça bitince, coşku ile Adnan'ı kucaklayıp öptüm. Sanırım Osman da duygulanmıştı. O zaman, heyecandan olsa gerek, Adnan'a 'Şiiri niçin mırıldanmadın?' demesini unutmuştum. Bir süre sonra Adnan'ın şiirimi bestelemediğini, sadece bir improvisation yaptığını kendisinden öğrenince, onun bu muzipliğine kızmayı bile beceremiştim; sanat fantezisi deyip geçmiştim. Ama o melodilerin uçup gittiğine hâlâ üzülürüm."

Adnan Saygun Schola Cantorum'a Vincent d'Indy'nin öğrencisi olarak geldiği zaman, müziğe yeni başlamış, tecrübe-

Levent Şahverdi Arşivi

Ahmed Adnan Saygun, Paris'ten döndükten hemen sonra Atatürk'ün kurduğu Musiki Muallim Mektebi'nin ilk öğretmen kadrosunda yer aldı. Soldan sağa: Ekrem Zeki Ün, Cezmi Ersöz, Ahmed Adnan Saygun, Necdet Remzi Atak ve Ulvi Cemal Erkin.

siz bir kişi değildi; bilakis giriş imtihanlarını başarılı bir şekilde geçmiş, İzmir'de tercüme etmiş olduğu müzik teorisi kitaplarından armoni ve kontrpuan konularında yeteri derecede bilgi edinmişti. Hatta bir senfoni, tamamlanmamış bir yaylı çalgılar kuarteti ve en geleneksel formlarda eserler bestelemişti.

İlginç olan bir durum da, Schola Cantorum ortamının bir taraftan Saygun'a Avrupa müziğinin kapılarını açarken, diğer taraftan onda kendi ülkesinin müziğine karşı bir ilgi doğmasına sebep olmasıydı. Büyük olasılıkla, ülkesinden uzaklarda olmanın verdiği bir özlemle Ahmed Adnan Saygun, Paris'te kendi ülkesinin müziğine yönelerek, Op. 1 sıralamasını verdiği, resmi listesindeki ilk eseri Divertimento'yu besteledi. İşte bu eser onun özleminin bir kanıtıydı.

Ahmed Adnan Saygun'un Paris'te kaldığı süre içerisinde birçok konsere katılma ve önemli prömiyerlerde bulunma

Levent Şahverdi Arşivi

şansı oldu. Kendisi de, "Kendi memleketim olan İzmir'de bulabildiğim ilkel plaklardan sonra hayatımda ilk defa Paris'te büyük bir orkestrayı, canlı olarak şefi ve müzisyenleri ile gözümün önünde çalarlarken dinleme imkânım olmuştu" derken, ortamdan duyduğu hoşnutluğu dile getirmekteydi. Ahmed Adnan Saygun Fransa'dan ayrılmadan önce öğretmeni Eugene Borrel'in tavsiyesi üzerine Op. 1 Divertimento'sunu o sıralarda Paris'te, Fransız sömürgelerinden oluşan Büyük Koloniler Sergisi kapsamında düzenlenen bir beste yarışmasına yolladı. Ancak Adnan Saygun bursu bittiği için, sonuçlar açıklanmadan önce Türkiye'ye döndü. Daha sonra Ankara'da eline ulaşan bir mektuptan Divertimento'nun ödül kazandığını öğrendi; şef Gabriel Pierne ve yarışma jüri başkanı Henri De-fosse, Adnan Saygun'u bir mülakata çağırmaktaydı. Adnan Saygun seyahati için gerekli olan 250 lirayı Maarif Vekâleti'nden bulmaya çalıştı ise de sonuç alamadı. Böylece ne Defosse ne de Pierne ile görüşebildi. Sadun Tanju'nun bildirdiğine göre Divertimento'nun prömiyerinde de bulunamadı ve hayatının en verimli safhasında böyle önemli bir buluşma fırsatı kaçmış oldu." (...)

Paris'te aldığı dersler, Saygun'un müzik eğitiminin ve gelişiminin önemli birer parçası olmuştu. Eugene Borrel, Mahmud Ragıp'a yazmış olduğu bir mektupta Saygun'un Paris'teki eğitimini şöyle özetlemekteydi:

"Adnan burada bir yığın ciddi bilgiler edindi; hadsiz hesapsız musiki dinledi, iyi füg yazıyor; kompozisyon alanında bütün faydalı örnekler ile bütün senfonik musikiyi en ince teferruatına kadar gözden geçirdi; İtalyan şifreli basso'sını realize etmeyi ve orkestra partisyonunu piyanoda ihtisar etmeyi öğrendi. Schola'da elde ettiği hayli org bilgisi de vardır. Zevcem kendisine piyano teknik ve pedagojisi hakkında fevkalade ve müteferri yollar gösterdi. Nihayet, son zamanlarda Anadolu temleri üzerine bir orkestra parçası yazdı ki iyi genişletilmiş, ince bir şekilde orkestra edilmiş ve içinde fevkalade fikirler bulunan bir yazıdır. Ciddiyetle çalışmakta devam

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

ettiği takdirde Adnan'ın dikkati çekecek eserler meydana getirmesi pek mümkündür."

(Kaynak: *Ahmed Adnan Saygun/Doğu Batı Arası Müzik Köprüsü*, Emre Aracı)

Levent Şahverdi Arşivi

Mahmud Cûda

Ressam
1924-1928, Fransa

1904'te Fethiye'de doğdu. Fatih Merkez Rüştiyesi'nde ve Darüşşafaka'da okudu. Sanayi-i Nefise'nin Hazırlık Bölümü'ne girdi. Burada Hikmet Onat'ın atölyesinde öğrenim görürken, başarısı nedeniyle "asli" öğrencilik hakkını elde etti. Öğrenimini Çallı atölyesinde sürdürdü. 1919 yılından başlayarak, Galatasaray Sergileri'ne katıldı. 1923'te Münih'e gitti. Ali

Levent Şahverdi Arşivi

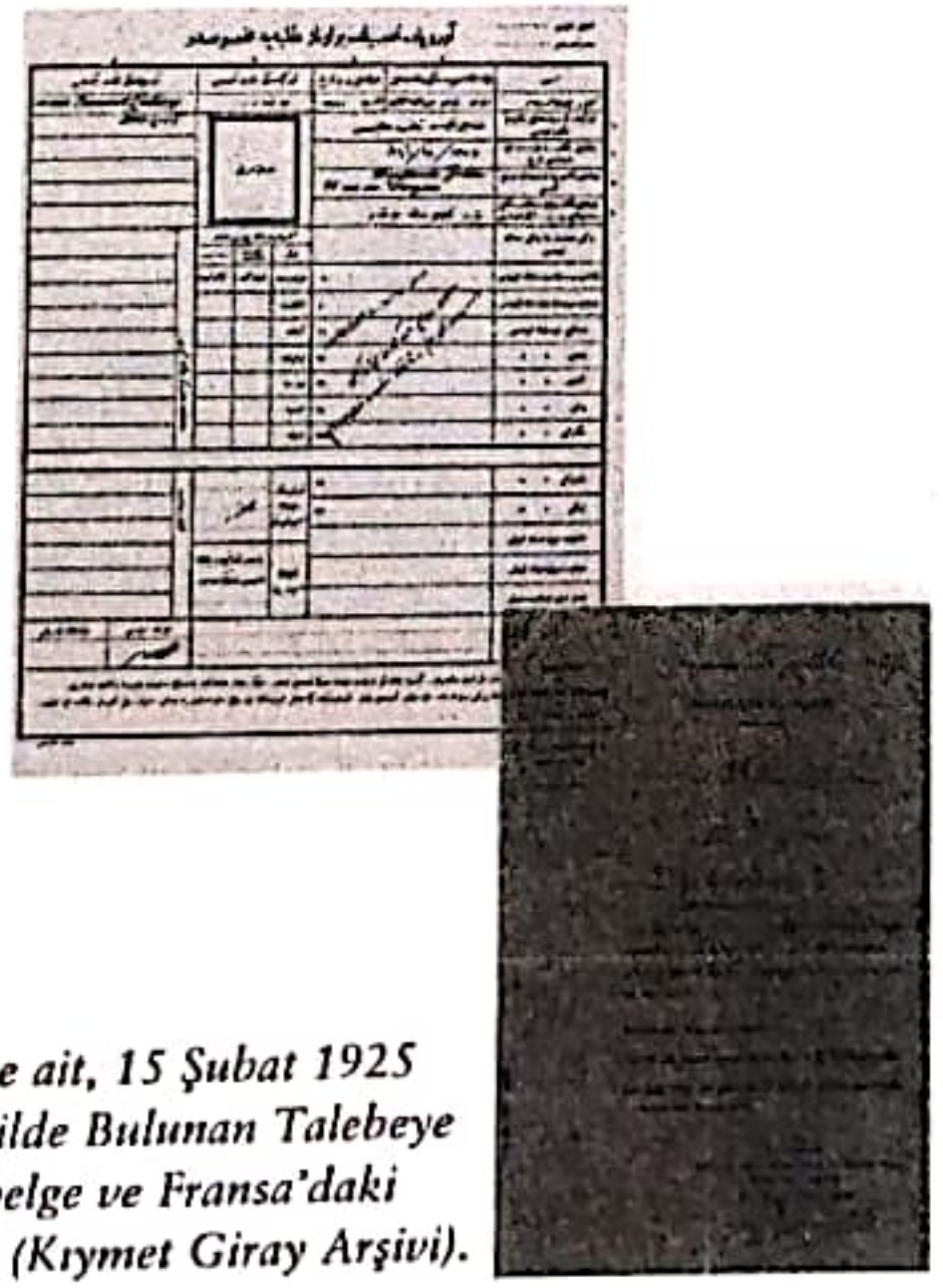
Çelebi ve Kocamemi ile Hoffmann atölyesine devam etti. Dönüşünde bir süre daha Çallı'nın yanında çalıştı. 1924'te devlet sınavını kazanarak gittiği Paris'te, Lucien Simon'un atölyesinde dört yıl öğrenim gördü. İstanbul'a dönünce Akademi'de, N. İsmail'in yanında yardımcı öğretmen olarak meslek yaşamına atıldı. Yazılarıyla, toplumda sanat beğenisinin kökleşmesi yolunda çaba gösterdi, sanatçı haklarını savundu. Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucularından oldu. 1939'dan başlayarak Yeni Adam dergisinde kapak kompozisyonları yaptı. 1942'de Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti'nin kurulmasında öncü oldu. CHP'nin yurt gezileri programında önce Trabzon'a, 1943'te de Bitlis'e gönderildi. Cemiyetin 1943'te Akademi salonlarında düzenlenen sergisiyle ilgi topladı. 1944'te, 6. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde ikincilik ödülünü aldı. 1950'de Türk Ressamlar Derneği'ni kurdu. 1956'da serbest sanat kursları düzenledi. 1969'da Edebiyat Fakültesi'ndeki görevinden emekliye ayrıldı. Cûda, 26 Mart 1987'de yaşama veda etti.

Fotoğraf: Mahmut Cûda, 1924-28 yılları arasında Paris'teki öğrencilik yıllarında (Kıymet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Şeyhülislam'ın Oğlu ile Avrupa"

Mahmut Cûda, Darüşşafaka'da öğrenim görmüş, özellikle de resim öğretmeni Agâh Efendi'nin dikkatini ve takdirini kazanmıştı. Okul müdürü, Mahmut Cûda'nın özellikle portre resimlerinde ulaştığı başarıyı titizlikle takip etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, resim öğreniminin yurtdışında yapılabilmesi devlet büyüklerinin taltiflerine bağlı olduğu için Darüşşafaka Müdürü, Cûda'nın bu başarısını

Mahmud Cemaleddin'e ait, 15 Şubat 1925 tarihli "Avrupa'da Tahsilde Bulunan Talebeye Mahsustur" başlıklı belge ve Fransa'daki okulunun öğrenci belgesi (Kırımet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

devrin Şeyhülislam'ı Ürgüplü Hayri Efendi'ye duyurdu ve dokuz yaşındaki Cûda, Şeyhülislam'ın sarıklı portresini yaptı.

Bu başarısı sonucunda Şeyhülislam, Mahmut Cûda'nın kendi oğlu Suat'la birlikte yurtdışına öğrenime gönderilmesini sağlayacağına söz verdi. Ancak, savaşın başlaması bu kararın gerçekleşmesine engel oldu. Mahmut Cûda 1923 yılında kendi olanaklarıyla Münih'e gitti. Ali Avni Çelebi ve Zeki Kocamemi ile birlikte bir buçuk yıl Hans Hoffmann okuluna devam ettiler. Ardından tekrar İstanbul'a, İbrahim Çallı atölyesine döndü. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenim gören Cûda, 1924 yılında Cumhuriyet'in birinci kutlama etkinlikleri kapsamında bu şansı yeniden yakaladı. Açılan büyük konkuru kazanarak yurtdışında öğrenim görme hakkını elde etti. Şeyhülislam Hayri Efendi'nin oğlu Suat Hayri Ürgüplü de aynı sınavı kazanmıştı. Gençlerin, bilimin ışığıyla aydınlanmalarının önemini belirleyen ve kimsesiz çocuklara bu şansı vermeye çabalayan Ürgüplü'nün oğlu

Ali Karsan, Ratip Âşır Acıdoğu, Zeki Kocamemi, Mahmut Cûda ve Ali Avni Çelebi 1926 yılında Münih'te (Kıymet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Suat Hayri Ürgüplü ile Paris'e giden Mahmut Cûda, bu dostluğu yaşam boyu paylaşacaklardı.

1924 yılında yapılan ilk büyük konkuru Mahmut Cûda, Cevat Dereli, Şeref Akdik, Muhittin Sebati ve Refik Epikman kazandı.1925 yılında Paris'e ulaşan bu genç ressamlar, öğrenim görecekleri okulu kendileri belirlemek durumundaydılar. Mahmut Cûda o günleri şöyle anlatıyor:

"Aslında Avrupa sınavı açıldığında resimden kimse gönderilmeyecekti. Okula koştuk. İlgilenen olmadı. Aramızda para toplayarak Maarif Vekâleti'ne telgraf çektik. Aynı zamanda Estetik hocamız olan Üniversite Emini (Rektör) İsmayıl Hakkı Bey'e (Baltacıoğlu) gittik. O da bize gerçekten yardımcı oldu. Sonuçta en çok talebe bizden gitti."

Öncelikle ve özellikle de Ecolé de Beaux Art'ın sınavına katılmak istediler. Paris'te beş yıl sürecek olan öğrenimlerinin master ve doktora dereceleriyle tamamlanması anlamını taşıyacak olan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne kayıt yaptırmanın gerekli olduğu düşüncesini paylaşıyorlardı. Ancak, bu kayıt için bir ön sınav vermeleri gerekiyordu. Yapılan sınav sonucunda yalnızca Mahmut Cûda Ecolé de Beaux Art'ın sınavlarını kazanmayı başardı ve Lucien Simon atölyesinde öğrenime başladı. Diğer bütün sanatçılar; Refik Epikman, Şeref Akdik, Muhittin Sebati ve Cevat Dereli Académia Julien'de Paul Albert Laurens'in öğrencisi oldular. Aynı pansiyonda kalan ve aynı lokantada yemek yiyen genç sanatçılar, aynı müzelerde, galerilerde ve sanatçı atölyelerinde dolaştılar.

Ecolé de Beaux Art'ta bir başka ressam arkadaşı, Nurullah Berk, Cûda ile birlikte öğrenim görüyordu. Paris'e bireysel olanaklarıyla giden Berk de Ecolé de Beaux Art'ın sınavını kazanmayı başarmıştı ve Cûda ile birlikte bu okulun atölyelerinde çalışmaya hak kazanmıştı. Berk ve Cûda bu öğrenim süreleri boyunca Paris'te sanat etkinliklerini takip ederek, yurda döndüklerinde sanatçı haklarını koruyacak ve yüceltecek dernek kurmak ve yayın yapmak düşüncesini paylaştılar ve İstanbul'a dönünce de bu girişimlerini gerçekleştirdiler.

Levent Şahverdi Arşivi

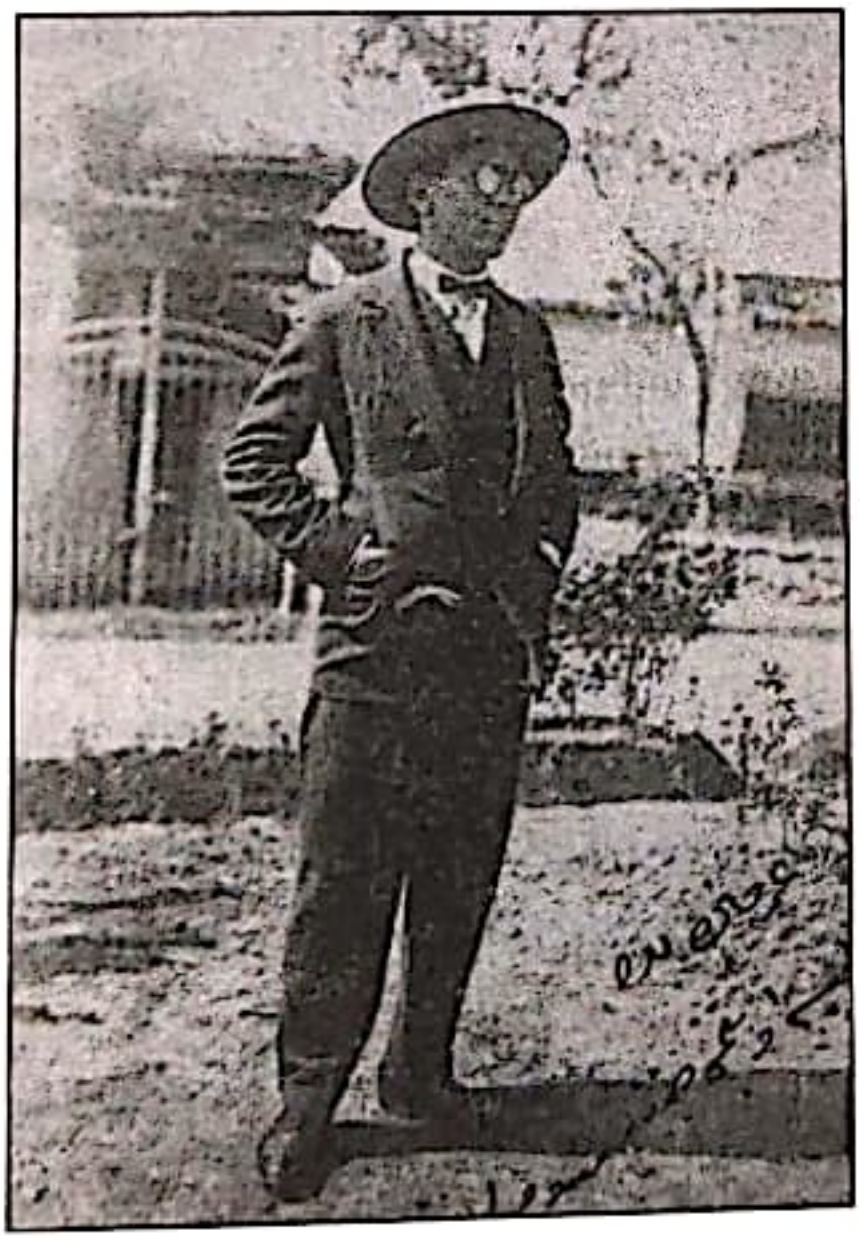
1928 yılında İstanbul'a dönen Mahmut Cûda, arkadaşlarının seçimi ile Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in yanında öğretmen olarak göreve başladı. Ayrıca Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kuruluş sistemini hazırladı.

(*Cumhuriyet'in İlk Ressamları*, Kıymet Giray;
Cûda'nın yayımlanmamış öğrencilik anıları)

Levent Şahverdi Arşivi

Enver Ziya Karal

Tarihçi
1928-1933, Fransa

1906 yılında Kosova'nın Osmaniye ilçesinde doğdu. Çocuk yaştayken Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşlarındaki yenilgisi, Balkanlar'da yaşayan binlerce Türkle birlikte Enver Ziya Karal'ın ailesini de üzerinde yaşadıkları topraklarını terk ederek göç etmek zorunda bıraktı. Ailesinin büyük bölümünü göç sırasında kaybetti. Enver Ziya Karal, ağa-

Levent Şahverdi Arşivi

beyi Mustafa tarafından büyütüldü. Daha sonra da yetimler yurduna verildi.

Enver Ziya, ilkokul öğrenimini İzmir'de sürdürürken I. Dünya Savaşı bitti. 1923 yılında Edirne Lisesi'ne parasız yatılı öğrenci olarak başladı ve 1928 yılında mezun oldu. Aynı yıl Avrupa sınavlarını kazanarak tarih-coğrafya alanında yükseköğrenim görmek üzere Fransa'da, Lyon Park Lisesi'ne gönderildi. Bir yıllık dil öğreniminden sonra aynı kentte 1929-1933 yılları arasında üniversite öğrenimi gördü.

1933 yılında, İstanbul Üniversitesi'ne yakınçağ tarihi doçenti atanarak üniversitedeki kariyerine başlayan Enver Ziya Karal, 1940 yılında yeni kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne yakınçağ tarihi profesörü oldu. 1940-1944 yılları arasında maarif vekâleti talim terbiye dairesi üyeliği yaptı. 1942 yılında DTCF*'ye bağlı Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nü kurdu. 1944-1946 ve 1946-1948 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dekanlığı, 1948-1950 yılları arasında da Ankara Üniversitesi rektörlüğü yaptı. 1960 yılında Kurucu Meclis'e Devlet Başkanlığı kontenjanından atanan Karal, 1960 Anayasası'nı hazırlayan komisyona da başkanlık yaptı. 1960 yılında ordinaryüs profesörlüğe yükseltilen Enver Ziya Karal, 1972 yılında Türk Tarih Kurumu başkanlığına seçildi. 1976 yılında, 43 yıl aralıksız sürdürdüğü üniversitedeki görevinden emekli oldu ve 18 Ocak 1982 günü geçirdiği kalp krizi sonunda yaşamını yitirdi.*

Fotoğraf: Enver Ziya Karal, 1930'larda Lyon'da, üniversitedeki öğrencilik yıllarında (Seçil Karal Akgün Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Gurbette Milli Bayram, Ne Hazin Şey

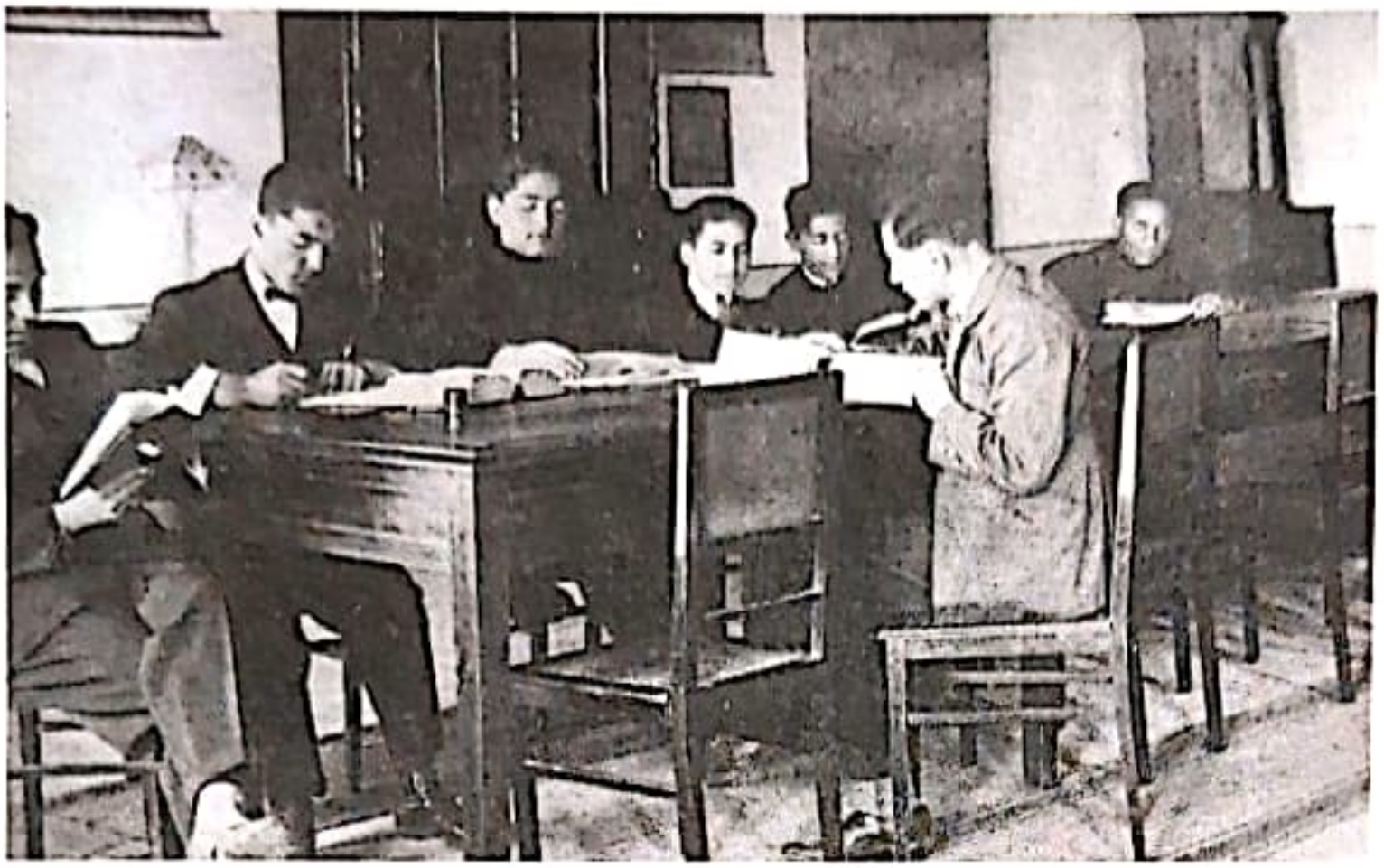
Türk tarihçiliğinin en önemli isimlerinden biri olan Enver Ziya Karal, Lyon'da ilk önce lisede dil öğrenimi gördü. Ardından da Lyon Üniversitesi'nde tarih eğitimi aldı. Karal'ın Avrupa öğrencilik günlerinden kısa bir bölümünü kaydettiği küçük not defterinde, Edirne'den yola çıkışından Lyon'daki ilk yılına kadar olan dönemde önemli bulduğu anlar yer alıyor. Karal defterine, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in Avrupa'ya eğitime gönderilen öğrencilere çektiği telgraf mesajı ile Cumhuriyet Bayramı'nda Mustafa Necati'ye gönderdiği bayram mesajını da not etmiş.

"18 Temmuz 1928, Edirne
Meclis-i Muallimin, Avrupa imtihanları için 3 kişiyi namzet göstermiş. Bunlardan biri de benim. Avrupa imtihanları için müsabaka imtihanına girdim. Sorular oldukça kolaydı.

1. Coğrafya: Muson rüzgârları, Anadolu iklimi.
2. Tarih: Rönesans'ın milletler üzerinde olan tesiri, Türkiye'de Tanzimat'ın siyasi iktisadı, ilmi müspet ve menfi neticeleri.
3. Tabiiyat: Büyük denizlerde yaşayan hayvanlar, infidaç.

18 Eylül 1928'de Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a hareket ediyoruz. 20 Eylül'de İstanbul'da bulunmak mecburiyetimiz var. 26 Eylül'de, İstanbul'da 300 liradan ibaret olan harcırahlarımızı aldık.

Levent Şahverdi Arşivi

Enver Ziya Bey, 1928'de Lyon'daki Park Lisesi'nde üniversite eğitimi öncesi dil öğrenimi gördüğü günlerde (Seçil Karal Akgün Arşivi).

28 Eylül 1928

Maarif Vekâleti'nden zarflarımız geldi. Vekil Bey talebeye şöyle bir hitap yazmış:

'Aziz genç, önünde yeni ve feyizli bir ufuk açılmıştır. Bu ufka doğru çok kuvvetli bir şevk ve heyecanla atlayacağından eminim. Gideceğin ilim ve irfan diyarında yılmak bilmeyen, hudutsuz bir azim ile çalışmak hem vazifen ve hem de borcundur. Bulunacağın yerlerde her şeyden azami nispette istifadeyi düşünmekle beraber, bir Türk gencine yakışacak surette hareket ederek etrafında bulunanların muhabbetini, takdirini kazanmalısın. Seni, aziz vatanın birçok umutlar besleyerek ne azim ve fedakârlıklarla gönderdiğini unutma. Ona göre çalış. Yolun açık olsun. Muvaffakiyetler dilerim. Mustafa Necati.'

3 Teşrinievvel (Ekim) 1928'de İstanbul'dan vapur ile Marsilya'ya hareket ettik. 8 Ekim'de, 07.00'de Marsilya'ya geldik. Eşyalarımızı gara götürdükten sonra şehri gezdik. Ertesi gün Lyon'a vardık. Bu gece yanımızdaki Yahudi ile gez-

Levent Şahverdi Arşivi

meye gittik. Birlikte dans salonuna gittik. Saat 11.30'a kadar oturdum. Ertesi gün mektebimize yerleştik. Ben hemen sınıfa girdim. Çocuklar çok müşfik.

11 Ekim 1928

Artık liseli oldum. Bütün gün çocuklar ile konuşuyoruz. Bana Fransızcayı galiba öğretecekler. Hele bir tanesi var ki, kırmızı yanaklı, mavi gözlü, melek gibi bir çocuk. Bütün gün ona anlatıyorum. İkinci derste yanıma bir Çinli geldi. Esasen iki de İspanyol var. Velhasıl dört bir milletin talebeleri bir arada bulunuyoruz.

19 Ekim 1928

Yeknesak hayat devam ediyor. Bugün coğrafya dersinde aklıma istikbalim geldi. Oldukça düşündüm ve hoşuma da gitmedi. Derhal memlekete mektup gönderdim.

20 Ekim 1928

Bugün Pazar. Allah belasını versin, ne biçim millet bu. Pazar günleri bile öğleye kadar mülakat. Canım ilk defadır sıkılıyor. Yanımda bir çocuk var. O da sıcaktan perişan duruyor. Bugün de geçti, hâlâ memleketten mektup yok. Çok çalışıyorum. Her tarafım ağrı içinde.

22 Ekim 1928

Cumhuriyet Bayramı geliyor. Bir iki tebrik yazdım. Biri Maarif Vekili Necati Bey'e, öteki de liseli arkadaşlarıma. Onların kopyalarını bir hatıra olsun diye defterime yazıyorum:

'Lyon Park Lisesi'nden Enver Ziya'dan Maarif Vekili Necati Bey'e; Efendim, felaketler ve ıstıraplar karşısında çelikten bir irade, ölmez bir ümit ile yürüyor, inkılapçılarımızın milletimize kazandırdığı bu güneşli Cumhuriyet gününü kalbimin bütün coşkunluğuyla tebrik ediyorum.'

28 Ekim 1928

Bugün öğleden sonra sinemaya gittiğimde şayanı hayret bir film gördüm. Çok hoşuma gitti. Hele o müzik yok mu,

Levent Şahverdi Arşivi

Enver Ziya Bey Avrupa'ya öğrencilik için gitmeden hemen önce Edirne'de (Seçil Karal Akgün Arşivi).

beni bitirdi vesselam. Fransa'ya geldiğimizden bu yana ilk defadır güzel bir gün geçirdim. Film Rus inkılabına ait idi. Beni çok mütehassıs etti. Bugün aynı zamanda müfettişlikten bir kart geldi. Üç şey hakkında sual soruyor, derhal cevap yazdım. Yarın milli bayramımız, gurbette milli bayram, ne hazin şey.

30 Ekim 1928

Bugün müdür bizi yanına çağırdı. Ve hükümetimizin tebliğ ettiği emri iletti. Artık bundan sonra filozofi sınıfının bütün derslerine gireceğiz. Nitekim de öyle oldu. Bugün fizik ve kimya derslerine girdik. Talebe Müfettişi'ne yazı yazdım:

'Avrupa'da Türk Talebe Müfettişi'ne. Paris. M.M. İzzet.

Maarif Vekâleti Celilesi'ne

Yeni emriniz mucibince filozofi sınıfının bütün derslerine devama başladığımı arz ile hürmetlerimi takdim ederim.'

2 Kasım 1928

Bugün öğrencilerin bir kısmı, onların dini bayramı olduğu için izinli çıktı. Oldukça muzdarip olduk. Çünkü tüm dük-

Levent Şahverdi Arşivi

kânlar kapalı. Hiç eğlenemedik. Bugün öğleden sonra yine Gazino de Lyon'a gittik."

(E. Ziya Karal'ın yayımlanmamış hatıraları;
kızı Prof. Seçil Karal Akgün ile söyleşi)

Levent Şahverdi Arşivi

Sabahattin Eyüboğlu

Edebiyatçı
1928-1932, Fransa

Sabahattin Eyüboğlu 1908'de Akçaabat'ta doğdu. İlköğrenimini Kütahya'da, ortaöğrenimini Trabzon'da yaptı. Yükseköğrenimini ise 1928-1932 yılları arasında devlet hesabına gittiği Fransa'da Dijon, Lyon ve Paris üniversitelerinde dil, edebiyat ve estetik okuyarak tamamladı. Yurda dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve

Levent Şahverdi Arşivi

Edebiyatı doçenti oldu. Daha sonra Ankara'da maarif müfettişliği ve talim terbiye kurulu üyeliği yaptı. 1943-1947 yılları arasında Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde kültür tarihi dersleri verdi. 1947'de ikinci kez Paris'e gitti. Dönüşünde İstanbul Üniversitesi Fransız Dili Bölümü'nde Karşılaştırmalı Türk-Fransız Edebiyatı, Teknik Üniversite'de ve Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nda Sanat Tarihi dersleri okuttu; 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra 147'ler içinde, iade edildiği görevlerinden yalnızca Teknik Üniversite'deki öğretim üyeliğini kabul etti.

Sabahattin Eyüboğlu, 1963'te Vedat Günyol'a birlikte Babeuf'tan çevirdiği, Devrim Yazıları adlı kitap dolayısıyla Ceza Yasası'nın 142'nci maddesine uymamakla suçlanarak mahkemeye verildiyse de 1966'da beraat etti. 12 Mart muhtırasından sonra da Sıkıyönetim Komutanlığı'nca gizli örgüt kurmak suçuyla Vedat Günyol ve Azra Erhat'la birlikte tutuklandı ve dava sonucunda beraat etti. 13 Ocak 1973'te İstanbul'da öldü. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz'la birlikte yaptığı Eflatun'un "Devlet" çevirisi ile 1959'da Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü, Mavi ve Kara adlı deneme kitabı ile de 1960'ta Ataç Armağanı'nı kazanmıştı.

Fotoğraf : Sabahattin Eyüboğlu Fransa'daki öğrencilik günlerinde kardeşi Bedri Rahmi Eyüboğlu (sağdaki) ile birlikte (Mehmet Eyüboğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Paris'in Metrosu, Bir Çeşit Yeraltı Treni"

Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyüboğlu kardeşler, babalarının Avrupa eğitimine verdiği önem sayesinde Fransa'da öğrenim görme şansına sahip oldular. Bedri Rahmi Eyüboğlu, ailesi tarafından Fransa'ya gönderildi. Sabahattin Eyüboğlu da devlet tarafından burslu olarak Avrupa'da okutuldu. Her iki kardeşin de ailelerine olan bağlılıkları, hem Türkiye'ye hem de Fransa'nın farklı şehirlerinden birbirlerine gönderdikleri mektuplarda yoğun olarak hissedilir. Sabahattin Eyüboğlu'nun öğrencilik yılları mektupları Dijon ve

Bedri Rahmi, Eren Eyüboğlu, Enver Ziya Karal, Sabahattin Eyüboğlu (Mehmet Eyüboğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Lyon'daki günlük hayatın yanı sıra aile özleminin şiirsel anlatımına tanıklık etmememizi sağlar.

Sabahattin Eyüboğlu'ndan Babasına

"Dijon - 16 Aralık 1928

Babacığım, muhterem babacığım. Şimdi postacı mektupları dağıttı. Birçokları gibi beni de çok sevindirdi. Ama benim kadar sevinen olduğunu hiç sanmıyorum. Allah bir kalbe bu kadar sevgi koyabilir mi babacığım? Mektubunuz çok kısa idi, ama bir kelime de olsa benim için gökler kadar büyüktür baba. Bana oğlum demeniz gözlerimin sevinçle yaşarmasına yeterlidir.

Büyük, çok büyük babacığım.

Sizin mektuplarınız beni hep pazar günleri sevindiriyor. Niçin biliyor musunuz babacığım? Pazar günü burada Fransızların babaları gelip oğullarını alıyorlar. İşte ben de, bu mektubumu yazdıktan sonra ruhumda sizinle beraber çıkacağım.

Kış başladı. Bu gece epeyce kar yağdı; ama şimdi birden güneş çıktı. Çok güzel bir hava var. Evimizi, sıcak odamızı hatırlıyorum. Gurbette ilk kış, ilk kar.

Sağlıkça hamdolsun çok iyiyim babacığım. Bugün çok daha iyi oldum. Sağlığımdan yana hiç merak etmeyiniz babacığım. Kendime iyi bakıyorum. Yakında resmimi göndereceğim. Annem belki inanmaz.

Bu hafta bakanlığa ilk raporumu gönderdim, ama doğrusu şimdiye kadar böyle rapor yazmadığım için çok yoruldum ve çok vakit kaybettim. Önce izlediğim dersleri ve çalışma programını yazdım, sonra bütün bu derslerdeki durumumu anlattım. İngilizceye henüz başlamadığımı ve müfettişimiz Mehmet İzzet Bey'den aldığım mektupta kendisi gelinceye kadar özel ders de almak gerektiğini söylediğini yazdım. Bu raporun suretini de müfettişliğe göndereceğim. Henüz göndermedim; çünkü müfettiş, on beş gün evvelki mektubunda bir hafta sonra geleceğini yazmıştı. Bugün yarın gelecek diye raporu yazmamıştım. Artık yazmak gerek, belki gelmez.

Levent Şahverdi Arşivi

Sabahattin Eyüboğlu (arka sırada ortada), öğrenci arkadaşları ve kardeşi Bedri Rahmi ile birlikte Paris'te (Mehmet Eyüboğlu Arşivi).

Babacığım, Şükrü amcamızın ölümü düşüncemi birdenbire sarstı. Hiç böyle kara bir haber beklemiyordum. Ben, Şükrü amcamı bütün hayatımda üç veya dört kez gördüm; demek son kezmiş. Ruhuna istirahat dilerim. Maçka'daki evimizde demek şimdi yas var. Onu hayatımda dere kenarında sessiz ve mahzun görüyorum ve derinden bir acı duyuyorum.

Dijon'a geleli iki ay ve bir hafta oluyor. Daha şimdiden ayların çabuk geçmesini diliyorum. Şimdiye kadar iyi şeylerden yararlandım. Günlerimin hiçbiri boş ve yararsız geçmiyor; ama bu kadar çok okuma saatleri olmasına rağmen vakitlerin yeterli olmadığını söylesem garip bulmayınız; çünkü bütün bu dersleri tamamen yapmak için günler yetmez. Felsefeden öğretmen yirmi sayfaya yakın ders veriyor. Ben yirmi sayfa Fransızcayı kaç saatte okuyup anlayabilirim? Yalnız felsefe olsa tabii vakitler çoktur bile; ama tarih, coğrafya ve Latinceye de zaman bırakıyorum.

Felsefeden özel sınava girdim. Öğretmen yazmaya çalışarak hiç olmazsa Fransızcadan yararlanırsınız diyerek bizi de imtihan odasına aldı. Rastlantı bu ya, soru biz gelmeden ön-

Levent Şahverdi Arşivi

ce verdiği derslere ait çıktı. Önceki dersleri okumaya vakit yoktu. Bununla beraber eski bilgilerden hatırladığım genel fikirleri yazdım; ama öğretmen bu Fransızcayı anlamak için epey güçlük çekecek herhalde. Ödevleri bize geri verirse size göndereceğim.

Haftada bir saat edebiyata gidiyorum. Şimdi bir yazma ödevi yapmaya çalışıyorum. Klasiklerle romantiklerin arasındaki farklara dair. Özel Fransızca dersleri yararlı gidiyor. Bize atasözleri veriyor ve savunma biçiminde yazma ödevleri yaptırıyor. Üniversiteye hazırlık için.

Ödevleri, giriş iki veya üç bölüm ve bir sonuca ayırarak yapıyorum. Herhalde yararlanacağım.

Tarih derslerini, felsefe kadar izleyemiyorum; çünkü öğretmen çok, pek çok çabuk konuşuyor. Ama, Fransızların notlarını kopya ediyorum. Latinceden epey kelime öğrendim.

Sabahattin Eyüboğlu, babası Rahmi Bey ile Türkiye'de (Mehmet Eyüboğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Özellikle Fransızca kelimelerin kökeni olan Latince kelimelere önem veriyorum. Artık elimden geldiği kadar çalışacağım. Grameri okuyorum, alıştırmaları yapıyorum.

Babacığım, Gustave Le Bon'un eserlerinden istemiştiniz, ama ne terslikler oldu bilseniz. Tam üç haftadan beri her perşembe bu kitap için kütüphaneye gidiyorum. Gustave Le Bon'un eserleri arasından, Psychologie de la Politique'i istemiştim. Kütüphanede yoktu. Paris'e sipariş ettiler. Başka bir kitap geldi. Geri gönderdiler. Bu hafta gittim, yani perşembe günü. Paris'ten kitap yerine, 'yoktur' haberi geldi. Belki binlerce kitap var da benim aradığım yok. Ne talihsizlik! Başka kütüphanelere bakacağım. Perşembe günü vakit kalmamıştı. 'Yanımda senin olmadığını hatırlayınca tercümeden vazgeçiyorum' diyorsunuz. Babacığım, o kadar büyük bir acı duydum ki. Hep o çeviri günleri, geceleri birer birer hayalimi dolduruyor ve ne iyi günler kaybettim diye içlendim; ama babacığım artık Bedir benim yerimi alsın. Fransızcaya çalıştığını söylüyor. Ondan yakında mektup almıştım. Kardeşim şimdiden para kazanmaya başlamış. Ne derin bir haz duydum; ama onun istediği harf modellerini bir türlü bulup gönderemedim. Ama on beş gün Noel tatili var. Okulda kalacağım. Bizim arkadaş zannederim Paris'e gidecek. O zaman bu modelleri muhakkak bulacağım. Noel tatilinde bazen okulu kapatırlarmış. Öyle olursa, bir otele gitmek gerekecek. Ama herhalde Dijon'da kalacağım.

Bedir'le beraber Nezahat, Muallâ, hatta Mustafa da mektup yazmışlardı. Kardeşlerim hep birden ziyaretime geldiler. O kadar sevindim ki. Ama hepsine istediğim gibi cevap yazamadım. İkinci aylığımı da alarak Ekonoma'ya verdim. Halihazırda Ekonoma'da iki bin beş yüz frangım var. İlk aylığım hemen hemen tamamen taksit için alınmıştı.

Dişlerimi yaptırmaya devam ediyorum. Şimdiye kadar bir tanesini doldurdu. Şimdi iki altın diş yapacak. Çok usta bir dişçi. Ama biraz pahalı. Bizim Trabzon'daki dişçiden epeyce daha pahalı.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdiye kadar bir aile pansiyonundaydım. Lisenin yakınlarında büyük bir pansiyon. Yemek ve yatmak, her türlü möbleli bir oda, aylığı beş yüz otuz frank. Fazla pahalı değil; ama daha ucuz bulunur diyorlar.

Efendibabacığım nasıldır? Ona da tekrar mektup yazacaktım. Ama kısacık bir mektup yazar diye bekliyordum. Ellerinden, sakallarından hasretle öperim. Büyükannelerimin, dayılarımın, Emine halamın, bütün büyüklerimin ellerinden öperim. Nihayet evin kirasını olsun aldığınıza çok çok sevindim. Bizim evin ağır kirası hiç hatırımdan çıkmıyordu. Hamdolsun. Şimdi anneme ve teyzeme de mektup yazacağım. Vakit kalırsa Vesim amcama da bugün yazacağım. Cevabımı epeyce geciktirdim.

Babacığım, ellerinizi ruhuma sığmayan bir sevgi ve hürmetle öper, öperim. Çok sevgili, çok büyük babacığım.

Oğlunuz Sabahattin.

Babacığım,

Şahadetnamemi Bedir mektepten aldı mı, bilmiyorum. Gözlerinden öptüğümü söylerken bunu söyleyiniz."

Sabahattin Eyüboğlu'ndan Bedri Rahmi Eyüboğlu'na

"Dijon, Aralık 1928

Teneffüslerde işitilen şeyler bunlar Bedir. Kitap dili değil; ama bütün bunlar, yavaş yavaş gazetelere giriyor. Özel öğretmen de bize birçok şey yazdırıyor. Bedri'm o kadar yeknesak, yek ahenk bir hayat ki, günlerin bir dakikası bile değişmiyor. 'Toujour la meme chanson (Hep aynı şarkı).'

Mekanik bir düzen, ne söylesem anlatamam. Ne düzenli insanlar, makineler... Hayret ediyorum. Dikkat ettim, yemek sofraya oturduktan beş dakika sonra geliyor. Emin ol Bedir, kaç defa saate baktıysam aynı şeyi gördüm. Yemekten kalkarken saniyeyi hesap edip hemen kaldırıyorlar. Ağır yiyenin vay haline.

Levent Şahverdi Arşivi

Pazar ve perşembe günlerini yapayalnız geçirmek hoş bir şey değil. Ama bazen düşünceleriyle yalnız kalmak, insanı kendi kendine arkadaş ediyor. Hemen hemen her pazar sinemaya gidiyorum. Birçok sinema var. Hepsine bakıyorum, bir film seçip gidiyorum. Bu aynı zamanda yararlı, çünkü zorunluluk olunca insan Fransızca yazıları zorla anlıyor. İnsanın kendini koca sinemada yapayalnız, hiçbir tanıdığı olmamasını hissetmesi garip Bedri'm; ama arkadaşlarımın zevklerini, sevdikleri filmleri bildiğim için, her defa bir tanesi yanıma geliyor. Buradaki Türk arkadaşlarla aramızda derin uçurumlar var. Yalnız kalmayı tercih ediyorum. Yüksek adamlar. Onurumu ezeceğime hiç görüşmem daha iyi... Her neyse. Bundan söz etmek istemiyorum bile. Bu ayın 24'ünde Noel tatili var, on gün sanırım. Okulda kimse kalmayacak. Komşu memleketlere gidebiliriz. Belki de Türk öğrenciler toplanırlar. Çünkü burada tatillerde her ulusun öğrencileri toplanıp seyahate çıkıyorlar. Çekoslovaklar, Belçika'ya gidiyor. Müsaade etseler, onlarla gider Rahmi'yi görürdüm. Hem de gayet ucuz olurdu. Bir öğretmen ile beraber gidiyorlar. Biletler filan yarım olacak. Orada bir lisede kalacaklar. Ama gidilmesi en kolay Paris. Dört saat. Belki de bir arkadaşım olursa, giderim. Lyon'da bir Enver Ziya var. Onunla vapurda iyi anlaşmıştık. Belki gelir, buluşuruz. Yanımda oturan arkadaşım Belçika'ya gidiyor. Onunla Rahmi'ye mektup göndereceğim. O burada kalsa iyi idi. O senin ismini biliyor. Birkaç kelime Türkçe de öğrendi. 'Yaz Bedir'e, istiyorum pul.' Daha sonra kekeliyor. Pula o kadar meraklı var ki burada. Gelen mektupların zarflarını görmemle kaybetmem bir oluyor.

Arkadaşlardan sık sık mektup alıyorum. Cemal ağabeyim bazen, Ferit sık sık, Niyazi sık sık, Hakkı ve Melek ara sıra beni ziyaret ediyorlar. Mektupları seviyorum diyorsun. Ben de Bedir, ben de. Hatta burada tek sevdiğim şey mektuplar.

Ne yazık ki, hepsine istediğim gibi cevap yazamıyorum. Ve artık seyrekleşecekler diye korkuyorum. Ferit'i, görürsen değil; gör ve gözlerinden öptüğümü söyle. Ondan aldığım

Levent Şahverdi Arşivi

mektupları görsen Bedir, ne uzun, ne tatlı. Niçin Niyazi'den o modeli istemiyorsun? O öyle şeylerden darılmaz. Benim arkadaşlarımı, benim arkadaş olduğum insanların özünü bilmiyor musun? Hiç duraksama. Ama ben de yazarım.

Her dışarı çıktığım zaman bu aklımda, ama hiçbir yerde izine rastlayamıyorum. Ama herhalde bir gün bulacağım. Bedri'm daha uzun yazacağım. Yarım saat sonra bu etüd kapanacak.

Bugün öğrencilerin şenliği varmış. Saat dört buçukta toplanıp caddelerde gösteri yapacaklar. Buna, 'Monom' diyorlar. İsteyen gidiyor. Öğretmen filan yok. Öğrenciler düzenliyor. Şimdi dışarıda, bahçede şarkı hazırlıyorlar.

Babacığıma mektup yazamadım. Ellerinden öperim. Benim için sen öp, öp Bedri'm, elini yüzünü... Babacığımın.

Annem nasıl? Ellerinden, yüzünden öperim. Kendime iyi baktığıma emin olsun. Büyükannem ne yapıyor, ellerinden öperim. Fehime teyzeme bugün mektup yazamıyorum, affetsin. Yakında yazarım. Ellerinden öptüğümü söyle. Efendibabamın ellerinden, sakallarından öperim. Orada mı, Polathane'de mi? Vesim amcamdan mektup aldım. Henüz cevap yazamadım. Hısım akrabaya tabii selamlarımı, hürmetlerimi söylemeyi unutma. Sezai ağabeyime mektup yazmıştım, ama cevap alamadım. Babam bir şey yazmıştı. Anlayamadım. Bana darılmış mı? Bana Avrupa'dan bir selam bile yazmayan Sezai ağabeyim, bana darılmakta biraz haksızlık ediyor doğrusu. Selamlarımı söyle. Münir'e, Rudolph'a, Alistan'a selamlar. Gözlerinden öperim. Bekir Sıtkı orada imiş demek. Dün bir mektup aldım, Avrupa sınavını kazanmış ama hâlâ yolluğu gelmemiş. İstanbul'a gidip başvurması gerekirdi, çünkü unutmak ihtimalleri vardı. Allahaısmarladık kardeşim. Mektup, mektup, mektup beklerim. Senin gecelerin var. Benim gecelerim yok, olsa idi gece yarılarına kadar yine oturur seninle konuşurdum. Gözlerinden hasretle, büyük bir hasretle öper, senin için kalbimle

Levent Şahverdi Arşivi

birçok dualı temenniler ederim, iki gözüm Bedir'im. Ağabeyin Sabahattin."

Sabahattin Eyüboğlu'ndan Babasına

"Paris, 14 Temmuz 1929

Aziz Babacığım,

Dün okul tatil oldu. Bugün Paris'teyim. Size Sorbonne'un yanında bir otel odasından yazıyorum. 14 Temmuz şenliğini görebilmek için acele etmiş, ama otellerin çok dolu olacağını düşünmemiştim. Dün akşam birçok saatler elimde bavulumla otel aradım. Sonunda biraz pahalı olmasına rağmen burayı buldum. Gazetede, Arc de Triumph önünde tören yapılacağını okuduğum için akşam yemeğinden sonra oraya gittim. Paris'in metrosu –bir çeşit yeraltı treni? o kadar basit ve o kadar düzenli ki hiç kimsenin yönünü kaybetmesi ihtimali yok. Her istasyonda büyük ve güzel haritalar ve ayrıca trenin hangi mahalleye gittiği yazılı... Giriş, altmış santim. Bu para ile yeraltında istediğiniz kadar dolaşabilirsiniz. Büyük bir şehir için bundan daha iyi ve daha kolay bir sistem düşünemezdim. Büyük ve görkemli Paris, bu sistemle küçülüyor ve adeta herhangi bir şehir haline geliyor. Arc de Triumph'ın önünde, Dijon'da tanıdığım bir Türk ve bir Çekoslovak iki arkadaşa rast geldim. Bu, insanların karıncalandığı yerde ne rastlantı... Beraber seyrettik. Yollarda dans edenler, bize ne büyük hayret verdi. Bu gecenin onuruna birçok büyük meydan, 'dansing' şekline girdi. Yorgun olduğum için fazla kalamadım. Ama Dijon'da saat sekizde yatmaya alışmış iken, on ikiye kadar uykum gelmemişti. Bugün nereye gideceğimi henüz bilmiyorum. Paris En Huitjours (Paris'te Bir Hafta) isminde bir kitap. Onunla dolaşacağım. Bugün, akşamki Türk arkadaşla, bana tarif ettiği bir Türk lokantasında buluşacağım. Hasret kaldığım yemekleri bulacağımdan, sabırsızlanıyorum.

Üç gün önce bakanlığa ve müfettişliğe raporumu göndermiştim. Son güne kadar öğrenim programının gösterdiği sınıfta derslerde bulundum ve iki özel öğretmenden ders aldım.

Levent Şahverdi Arşivi

Öğrenim yılı içinde yaptığım çeşitli disertasyonlara göre, öğretmenlerim gelecek yıl üniversiteye kolaylıkla devam edeceğimi söylemişlerdir. Gereğinde belgelerimi gönderebilirim. Tatil içinde bir haftalık bir geziden sonra Dijon'da kalacağım. Raporumda özetle bunlar vardı. Tabii burada müfettişi göreceğim ve inşallah Fethi Beyefendi'nin yanına gitmek cesaretini de bulacağım.

Geçende Trabzon Lisesi'ne, Şerif Bey'e bir resmi mektup yazıp diplomamı istedim. Niçin göndermek istemediğini anlamıyorum. Bana verdiği belge geçiciydi. Yakında geri verilmek şartı kaydedilerek verilmişti. Sonra belgeyi İstanbul'da almış ve geri yollamışlardı. Eğer bu defa da göndermezse Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yazmak gerekecek.

Babacığım, son günlerde mektuplarımın düzensiz olmasına çok üzülüyorum. Af buyurunuz; çünkü tatil yaklaşınca günlerin ve beynin düzeni bozuluyor.

Özel öğretmenlerimden M. Prot, yaşlı ve çok ciddi olmasına rağmen çok içten bir adamdı. Bunu, özellikle son günlerde gösterdi. Beni evine bir öğle yemeğine çağırdı. Ailesine çok iyi tanıtarak bana çok iltifat etti. Burada henüz ilk defa böyle içten yüzler ve davranışlar gördüğüm için bu beni çok memnun etti ve kendisine kalben teşekkür ettim.

Ekonoma'dan paramı aldım. Üç bin beş yüz frank. Bin frangını bir hafta sonra almak üzere tekrar Ekonoma'ya bıraktım. Diğerlerini, yarısını valizimde, yarısını da portföyümde taşıyorum. Burada tahminen bin frank sarf edeceğim zannediyorum, çünkü her şey pahalı. Bu otelin geceliği yirmi frank. Yemekler, ortalama on frank tutuyor.

Bedir için ne karar verdiniz beybaba? O üzücü dert olmasa ne olurdu... Ama beybaba, İstanbul yerine buraya gelmesi daha iyi değil midir? Aylığım muhakkak ikimize de yardım edecek. Babacığım, Bedir'in yaptığı küçüklüklerden üzülmeyiniz. Garip bir tabiat gereği yaptığı bu şeylere rağmen, o sizin yüce kanınızı taşıyor. Kalbinde, ruhunda siz varsınız. O, bunu biliyor, yahut henüz çok az biliyor. Üzülmeyiniz babacığım.

Levent Şahverdi Arşivi

Dün hareket etmezden evvel Niyazi ve Ferit'ten ortak bir mektup aldım. Bana, sizlerden uzun uzun söz ediyorlardı. Niyazi benim yerime size gelmiş. Sizi görmek!.. Oh babacığım.

Müsaadenizle şimdi arkadaşlara kartlar yazacağım.

Anneciğim şimdi diyor ki, 'O sarı oğlan orada kendine nasıl bakacak?' Ama hiç de öyle değil. Her şeyim düzenli, ellerinden, bana düzenliliği öğreten ellerinden öper, öperim.

Efendibabamın, büyükannelerimin, teyzelerimin, Fehime teyzemin saygı ve özlemlerle ellerinden; kardeşlerimin özlemden taşan bir kalple, gözlerinden öperim. Sizin de babacığım, aziz büyükbabacığım, bütün ruhumla, varlığımla ellerinizden öperim, öperim, öperim.

Oğlunuz Sabahattin"

Sabahattin Eyüboğlu'ndan Babasına

"*Dijon, 29 Temmuz 1929*

Babacığım,

Dün Paris'ten döndüm. Paris'ten ancak bir mektup yazabildiğim için affınızı isterim.

Elçiliğe ve konsolosluğa gitmiş ama ne Fethi Beyefendi'yi ne de müfettişleri bulamamıştım. Fethi Beyefendi'nin Türkiye'de olduklarını ve müfettişlerin Paris'te bulunduklarını söylemişlerdi. Elçilikte Meşale şairlerinden Ziya Osman Bey'i ve babası Osman Nafiz Bey'i tanıdım. Osman Nafiz Bey'i belki siz de tanırsınız. Orada kâtip olarak bulunuyor. Paris'in ünlü olan her tarafını gördüm. Özellikle müzelerin hepsini dolaştım. Öğleden sonra, bütün gece içinde kaldığım halde, Louvre Müzesi'nin her tarafını göremedim. Otelin ve yemeklerin pahalılığı dolayısıyla bu gezide yaptığım masraf bin frangı buldu.

Dijon'a geldiğim gün iyi bir rastlantı eseri olarak derhal bir pansiyon buldum ve otel parası vermeden yerleştim. Yalnız istediğim gibi bir aile pansiyonu değil. Birçok pansiyonerle beraber yiyorum. İki yüz frank odaya ve üç yüz elli frank yemeğe veriyorum. Bana bir oda verecek bir aile bulduğum

Levent Şahverdi Arşivi

zaman tabii buradan çıkacağım. Pansiyonum lisenin karşısında ve adresim şöyle: 7 Rue du lycee 7 Dijon. Trabzon'daki sel faciasını gazetede okudum ve ürperdim. Fazla ve gerçek ayrıntıları öğrenmek için sabırsızlanırken bugün arkadaşlardan bu olayı yazan bir Akşam gazetesi aldım. Yolda, şimdi beni gören arkadaşlar hep 'geçmiş olsun' diyorlar. Bu olayı, Dijon'da çıkan Humanite gazetesi idarehanesinin önünde ilana yazmışlar. Hâlâ bu kadar korkunç yıkım olduğuna inanamıyorum. Gazeteler çok abartıyorlar zannediyorum. Zavallı Trabzon! Bu yıkıma dayanmak için hiç olmazsa zengin ve bayındır bir bölge olsaydı... Zavallı köylüler, onlara karşı doğa da mı böyle zalim olacaktı?

Kalemimi değiştirdiğim için bağışlayınız, bununla daha iyi yazıyorum.

Şerif Bey, diplomamı hâlâ göndermedi. Müfettişler Paris'te olmadıklarından diplomamın elçilikte çeviri ve onayı için tekrar Paris'e gitmesi gerekecek zannediyorum. İnşallah o zamana kadar gelirler. Bize gelirken Paris'te iki müfettişten birisinin her zaman hazır bulunacağını söylemişlerdi.

Elçiliğimizin bende bıraktığı izlenimi söylemekten kendimi alıkoyamayacağım beybaba. Burası, Türk Elçiliği olduğu ancak 33 numarasından anlaşılan bir bina. Kapısı kapalı. Bayrak yok. Kapısını çalıyorsunuz. Açıyorlar. Türkçe bilmeyen iki yabancı. Sizinle istemeye istemeye konuşuyorlar. Yabancı bir memlekette bulunduğumu elçiliğimizde daha çok hissettim. Konsolosluk daha canlı. Orada Konsolos Nebil Bey ile konuştum. Bana, durumu filan sordu. İyi bir insan. Bedir'den çok zamandır mektup alamadım. Neye karar verdiniz babacığım? Bedir'in kesin olarak bir yere yerleştiği gün en büyük ferahlığı hissedeceğim. Kararınızı sabırsızlıkla bekliyorum.

Emile Zola'dan bana salık verdiğiniz Verite'yi aldım. Bugün okumaya başlıyorum. Bitirince sunacağım. Bu kitabı bulmak için birkaç kütüphaneyi aramak gerekti. "Reimpression"da imiş. Gelecek baskısı daha ucuz olacakmış, ama o zaman belki benim derslerim çok olacak diye şimdiden aldım. İki ciltlir. Evimiz ne haldedir? Bu sene sıcakları yine

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Trabzon'da mı geçireceksiniz? Ama Trabzon'da, köy zahmetini gerektirecek kadar sıkıntı çekilmiyor. İnşallah canınız sıkılmıyor babacığım. Polathane'ye sık sık gidiyor musunuz?

Annem yine mutfakta çok yoruluyor mu? Aşağı onun yanına iner, herhalde terlemiş ve kızarmış yüzünden uzun uzun öperim. Hasretimden söz etmeye cesaret edemiyorum babacığım. Kardeşlerimi çok çok öperim. Yazılarını dört gözle beklerim.

Gelecek tatil, izin verirseniz, muhakkak izin alıp geleceğim. Üç yıl beklemek gücüm olmadığını hissediyorum. Efendibabacığım, büyükannelerimin, teyzelerimin, Vesim amcacığımın, dayılarımın özlem ve saygıyla ellerinden öperim.

Tatil kurslarına henüz kaydedilmedim. Bugün öğleden sonra gideceğim. Fazla değil, üç yüz frank veriliyor. Bütün tatil için. Müsaadenizle babacığım ellerinize sarılır, ruhumun bütün kudret ve hasretiyle öper öperim, babacığım, babacığım.

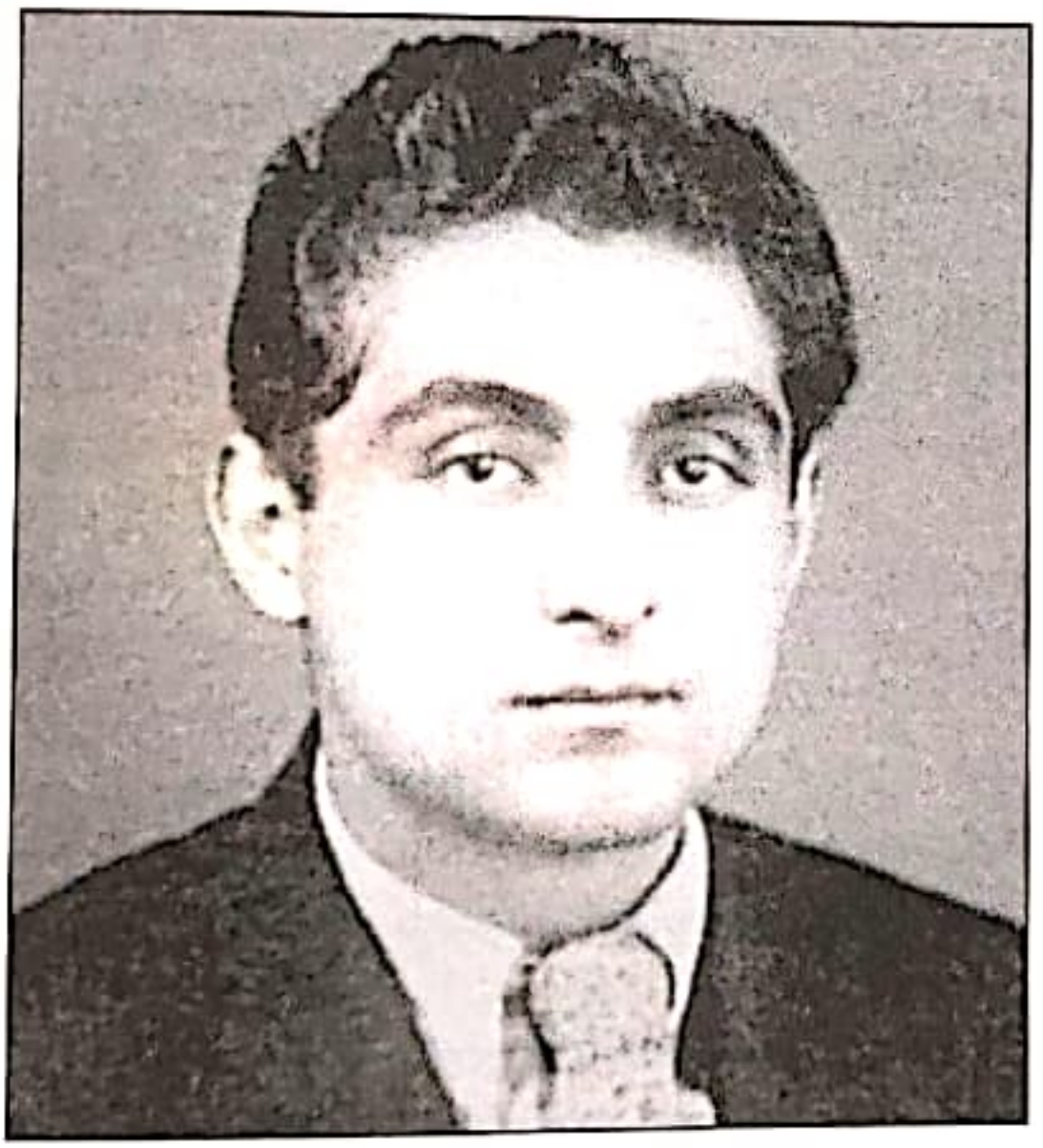
Oğlunuz Sabahattin"

(*Kardeş Mektupları*, S. Eyüboğlu-Bedri R. Eyüboğlu; yeğeni Mehmet Eyüboğlu ile söyleşi

Levent Şahverdi Arşivi

Samet Ağaoğlu

Hikâyeci, Hukukçu, Siyasetçi
1931-1933, Fransa

Türk düşünce yaşamında önemli bir yeri olan Ahmet Ağaoğlu'nun oğlu, Samet Ağaoğlu 1909 yılında Azerbaycan, Karabağ'da doğdu. Türkiye'ye göç eden ailesinin dördüncü çocuğudur. İlk ve orta öğrenimini Bayazıt Fevziye Lisesi'nden sonra, Ankara Lisesi'nde tamamladı (1926). Ankara Hukuk Mektebi'nden mezun oldu. 1931'de Strassbourg'a giderek

Levent Şahverdi Arşivi

üniversitenin "yüksek etütler" bölümünde 16 ay okudu ancak doktorasını tamamlayamadan yurda dönmek zorunda kaldı. 1933'te yurda döndükten sonra Ekonomi ve Ticaret bakanlıklarında üst düzey görevlerde bulundu. Daha sonra devlet hizmetinden ayrılarak avukatlık yapmaya başladı. Bu sırada Demokrat Parti saflarında politikaya atıldı. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde üç dönem milletvekili seçildi, bakanlık yaptı. 1960'ta 27 Mayıs askeri müdahalesinde tutuklanarak hüküm giydi. Yassıada'da cezasını çekerken affedilerek serbest bırakıldı. Yazmaya lise sıralarında başlayan Samet Ağaoğlu, 1929-1931 yıllarında Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Muhip Dranas gibi arkadaşlarıyla Hep Gençlik adında bir dergi çıkardı. Politik çalışmaları dolayısıyla kitaplarını, uzun aralıklarla çıkardı. Ancak yaşamının sonuna kadar yazınla ilgisini koparmadı. 6 Ağustos 1982'de öldü.

Fotoğraf: Samet Ağaoğlu öğrenci olarak Fransa'ya gitmeden hemen önce (Tektaş Ağaoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Alzasca Alzaslı Kadın İçin Bir Felakettir"

Türk siyaset hayatının önemli isimlerinden biri olan Samet Ağaoğlu'nun Fransa'daki öğrencilik günleri, ülkenin hem Alman hem Fransız etkisi taşıyan en ilginç kentlerinden biri olan Strassbourg'da geçti. Bu kentte yaşayan pek çok yabancının ilgisini çeken Alzaslı halk, Samet Ağaoğlu'nun Strassbourg Hatıraları'nda da önemli yer tutar. Ağaoğlu hatıralarına Strassbourg'un kent tasvirini, insanların karakter özelliklerini ve öğrencilerin günlük hayatlarında yaşadıklarından kesitleri de koymayı ihmal etmez.

"Yolculuk esnasında tanıştığımız, Paris'e giden genç bir Avusturyalı mühendis kolumu tuttu; 'İşte', dedi, 'Strassbourg'un meşhur katedrali. Bakın, biraz sağda.'

"Gece başlayan yağmur Fransa'ya doğru kuvvetlenmişti. Camlar buğulanmış ve ufuk yaklaşmıştı. Buğuyu silerek baktım. Ağaçlar ve fabrika bacaları arasında narin bir gölge bulutlara doğru yükseliyor.

"Mekteplerin ilk sınıfları için yazılmış coğrafya kitaplarında çöllerin seraplarını gösteren resimler vardır. Katedral öyle bir serap resmi gibi karşımda duruyor.

"Ben bu ilk görüşün intibaını, orada kaldığım müddetçe daima yaşadım. Orada geçirdiğim bütün günler, benim için birer serap silsilesi oldu. Gittim ve geldim. Ancak şimdi, yeni yeni, hatıralarım muayyen çizgiler içinde canlanıyor.

"Burası, iki yüz bin kişilik meşhur bir şehirdir. Burası, iğneden otomobile kadar yapan bir sanayi merkezidir. Burası,

Levent Şahverdi Arşivi

dün Almanya'nın Fransa'yı gözetleyen, bugün Fransa'nın Almanya'yı tehdit eden gözüdür.

"Bu cümlelerin hiçbirisi benim gördüğüm, tanıdığım ve sevdiğim Strassbourg'u ifade etmiyor. Ben diyorum ki, burası en güzel tezatların bir araya toplandığı yerdir ve biz talebeler bu tezatlar arasında yalnız kalbimiz ve hissimizle yaşıyoruz.

"Orada hocalarımıza hürmet etmekten başka bir kayıt tanımadık. Hür, nihayetsiz derecede hürdük. Mazimiz ve istikbalimiz bizlere hatıralar gibi geliyordu. Her gün en derin bir aşk ile seviyorduk ve böyle bir aşk gecesinin sabahında uyandığımız zaman on saat evvel geçenleri bir kitapta okuduğumuz, bir arkadaştan dinlediğimiz maceralar gibi düşünüyorduk.

"Belki, biz, altı bin talebe kırk lisan konuşuyorduk. Renk, boy ve ses farkları o kadar çok ve derindi ki; birbirimizle konuşurken nasıl oluyor da aynı fikirler üzerinde anlaştığımıza hayret ediyorduk. Zaten hislerimiz ve anlayışlarımız, geceye ve gündüze, karnımızın aç veya tok bulunduğuna ve sevdiğimizin sarışın veya esmer oluşuna göre mütemadiyen değişiyordu.

"Ve nihayet umumiyetle Alzaslıları sevmiyorduk. Niçin? Bunlar misafirperver ve sevimli insanlardır. Bizim gibi ecnebilere kızmakla beraber zararları dokunmaz. Bizim onlardan hoşlanmayışımızın en mühim sebebi konuştukları lisandı. Bu memlekette gördüğüm en büyük tezatların biri de bu oldu. Alzasca Almanların anlamakta zorluk çektikleri bir Alman lehçesi imiş. Lisandan ziyade insiyaki seslere benziyor. Bir arkadaşım bana zarif Almanca ile bu kaba lisanın münasebetini keşfettiğini söyledi ve anlattı: 'Sen Almanca bilmiyorsun. Bak şimdi! Küçük Alman çocuklarının kelimelere verdikleri sesler bu Alzascadaki seslerin hemen hemen aynıdır. Asıl Alman çocukları, beş yaşından sonra bu sesleri tashih ederler. Alzasca pek ilkel Almanların lisanı, belki tarihten evvelki Almancanın devamıdır.'

"Alzasca muhakkak ki, herkesten evvel Alzaslı kadın için bir felakettir. Bazan sokakta bir köşeden birdenbire muhte-

Levent Şahverdi Arşivi

şem bir kadın karşınıza çıkıverir. Güzeldir. Lâtif bir üslup üzerinde yükselen vücudunun taşıdığı baş, güneş gibi insanı çarpabilir. Bir an için zannedersiniz ki, bu kadının dudakları dünyanın en güzel ahenkli lisanını konuşur. Fakat heyhat! İnkisarınız onu dinlediğiniz zaman ne hazindir! Kaba, kalın, acayip bir konuşma kulaklarınızı rahatsız eder. Deminki güzellik, bir gülünçlüğe dönüşmüştür.

"Bunu iyi bilen Alzaslı kadın, yavaş yavaş Fransızca konuşmaya çalışıyor. Onun bu temayülü, ne Fransızların gayretindendir, ne de kozmopolit oluşundan. Alzaslılar kendi milliyetleriyle çok mağrurdurlar. Onlar için Alzas her şeydir. Genç Alzaslı kızın Fransızca konuşmak istemesi yalnız kendi lisanının kabalığını bildiğindendir.

"Kimbilir, belki de yanılıyorum.

(...)

"Büyük ve geniş bir meydan! Bu meydanda göz alan kocaman, 19. asır üslubunda bir bina!

"İşte Strassbourg Üniversitesi'nin dıştan görünüşü!

"Meydan, havuzlarla ve iki abide ile süslüdür. Birisi Goethe'ye ait ve Almanlar yapmış. Diğeri Pasteur için, Fransızlar birincinin karşısına, sanki nispet olsun diye yerleştirmişler ve bu iki ayrı tabiatta insanın, iki harsın, iki medeniyetin, iki yaman dev gibi çarpıştığı yer, bu meydan, bu meydana bakan kocaman binadır!

"Üniversite, Alman ve Fransız dövüşü, Goethe ve Pasteur heykelleri, her milletten yüzlerce talebe ve hepsinin ortasında Kargalar! (Karga: ilahiyat talebesine siyah cüppeleri dolayısiyle verilen isim.)

"Goethe abidesi üç parçadan ibaret. Sağda, geniş bir eteklik içinde genç kadın oturuyor; solda, aynı kadın yarı çıplak ve elinde bir kitara var. İkisinin ortasında yirmi yaşında Goethe, ince ve zarif endamı, muntazam, şık başı ve güzel elbisesiyle ayakta, uzak bir hayale dalmış!

"Göğsü açık kadın 'aşk', ötekisi 'ilim ve felsefe' imiş!

"Çapkın birkaç talebe, kadının bronzdan memelerinin uçlarını bir gece törpülemişler ve parlatmışlar!

Levent Şahverdi Arşivi

Samet Ağaoğlu, Fransa'nın Strassbourg kentinde öğrenci arkadaşlarıyla (Tektaş Ağaoğlu Arşivi).

"Ben buraya gelinceye kadar Goethe'yi Alman diye biliyordum! Fakat Strassbourg'ta anladım ki, onda biraz da Fransızlık varmış! Evvelki sene ben orada iken yüzüncü senesi anıldı. Hayatı, şiirleri, eserleri ve fikirleri üzerinde uzun konferanslar dinledik. Üniversitenin rektörü, 'Goethe' dedi, 'damarlarındaki kanı Cermen, kalbindeki ve kafasındaki ruhu Fransız olan bir dehâdır. O bizim üniversiteden yetişti ve bizim zihniyetimizle terbiye edildi.'

"Goethe, hukuk tahsilini Strassbourg'da Fransızlar zamanında yapmış.

"Yine aynı toplantıda anladım ki; büyük adam olmak, bizim kusur ve ayıp diye telakki ettiğimiz bazı şeyleri, şeref ve iftihar vesilesi yapar!

"Kanı Alman, kafası Fransız olan şair, tahsil senelerinde, genç bir Alzaslı kız ile sevişerek ve ona çok canlı bir hatıra, mini mini bir çocuk bırakarak bir nevi yerli Alzaslı da oluyor!

(...)

"A. Rue Precther (Prekter Sokağı 5A numaralı pansiyon).

"Yabancı bir ülkede okumaya giden her gence, kaderin nasip kıldığı iki nevi hayat vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

"Ya üniversite ve kitaplar arasında geçecek temiz bir yaşayış; yahut sergüzeştler, hadiseler, heyecan ve yeislerle dolu bir rüya!

"Her üniversite şehrinde bu iki talih için iki muhit vardır. Strassbourg'da birinci kısımda olanlar üniversitenin arka tarafındaki geniş ve güzel pansiyonlarda otururlar. Buraları pahalıdır, sakin ve asildir. Evlerden kahkahalar, şarkılar işitilir; ikinci kısımdakiler için Strassbourg'da bir tek sokak vardır. Eski umumhanelerin olduğu yer. Şimdi pansiyon olarak kullanılıyor. Kavga, gürültü, küfür ve zaman zaman anormal insanlar. İşte bu Prekter Sokağı'dır.

"Ben, paramın bana sırasıyla temin ettiği bu iki hayat biçimini de tattım. Çekinmeden söyleyeceğim: Bana hakiki Avrupa'yı öğreten, hakiki insanları gösteren ve nihayet kafamın içindeki şık, süslü hülyaları yıkarak yerine tam bir realite koyan bu sokak ve bu sokaktaki 5A pansiyonu oldu.

"İrlanda ve Güney Avustralya'dan gelmiş tipler burada, bu karanlık, pis uğultulu sokakta birbirleriyle insan olarak pek güzel anlaştılar.

"Prekter Sokağı bir âlemdir. Bu âlemin en garip köşesi de bu 5A pansiyonudur.

"Şimdi bu satırları yazarken, burada tanıdığım yüzleri düşünüyorum. Hepsi birer birer gözlerimde canlanıyor. İyi biliyorum ki, şimdi hiçbiri orada değil. Fakat yine iyi biliyorum, bu pansiyonda şimdi oturanlar o benim vaktiyle gördüğüm insanlar gibi insanlardır.

"Pansiyonu, tek kelime Fransızca bilmeyen bir Alman kadını işletiyordu. Şişman, iri ve geniş yüzlü, açık yeşil gözlü bir kadın! En alt katta, âşığı olan bir Alzaslı ile beraber oturuyordu. Bu adam müthiş kumar oynar ve içerdi. Her cumartesi gecesi hepimiz bilirdik ki şişman kadın kıskançlık yapacak, bağıracak, ağlayacak ve mükemmel bir dayak yiyecektir. Sonra pazar sabahı ikisi de şık ve mesut, kolkola gezmeye gidecekler. Erkek, 'Ne yapayım' derdi, 'Karım dayak istiyor.' Kadın, 'Ne yapayım' derdi, 'Kocam dövmekten zevk alıyor!'"

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrılış

"Bir buçuk senenin günleri ve geceleri, birbiri ardından o kadar süratle geçti ki; elimde valizlerim, kendimi istasyonun bekleme salonunda bulduğum zaman, sabahtan beri duyduğum hüzün hayrete dönüştü.

"Biri Rus, diğeri Leh iki arkadaşla beraberdim. Yüzlerini belki ömrümde bir daha görmeyecektim. Bir tesadüf bizi aynı binanın içinde yanyana getirmişti. Birkaç dakika sonra onlardan bana ve benden onlara birer mazi çehresinden başka bir şey kalmayacaktı. Öyle ise haydi büfeye! Şu ana kadar, hep gelecek günlerin şerefine dubleleri kaldırdık. Şimdi artık geride kalmış hatıralar ve hayat parçası için içeceğiz. Tren yavaş yavaş kalkıncaya kadar bu hatıraları hep beraber ve hepsini birden birbirimize anlatmak ihtiyacı içinde kaldık.

"Sonra Strassbourg arkamda gittikçe ufalan bir dizi ışık halinde uzaklaştı.

"Ben Türkiye'den binlerce kilometre uzaktaki bu yağmurlu ve rutubetli şehre, bu şehrin göğsünde her milletten yüzlerce genci taşıyan üniversitesine, saçsız ve çürük dişli Alzaslı erkeğe, güzel yeşil gözlü ve kaba dilli Alzaslı kıza alış-

Samet Ağaoğlu Avrupa'daki eğitiminden dönmeden kısa bir süre önce (Tektaş Ağaoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

mıştım. Bulgar lokantasının kavgalı ve gürültülü sofraları, 'Palais des Fetes'in mest ve laubali baloları, Goethe'nin mağrur ve dimdik heykeli, trenin sarsıntısı içinde daha şimdiden geçmiş zamanlarda yaşanmış hatıraların arasında yer almaya başlıyor.

"Onlar bu dakikada yine aynı dekorların içinde, aynı hava altındadırlar. Kim bilir, belki benim içlerinden çıkıp uzaklaştığımı fark etmediler bile.

"Alzaslı kız ve Alzas'ta okuyan yabancı talebe! Bunlar unutmak tesellisini bulmaya, unutulmak acısını tatmaya mecburdurlar. Güzel bir tesadüf onları yanyana getiriyor, biliyorlar ki, bir gün ayrılacaklar. Çılgın bir hevesle seneleri, günleri, geceleri ve hatta dakikaları durdurmaya çalışıyorlar. 'Mademki bir gün öleceğiz!' demiyorlar; 'Mademki, nihayet buradan gideceğiz' diyorlar.

"Yabancı talebe için Alzas fani dünyanın fani bir köşesidir. Ben yola çıkmadan bir ay evvel memleketine giden bir başka arkadaşı uğurlamak için istasyona gelmiştim. Bu arkadaş, üç seneden beri küçük bir kızla beraberdi. Kız trenin hareket saati yaklaştıkça daha fazla ağlıyor, daha fazla dövünüyordu. Delikanlının elleri yüzünde, hıçkırıklarla boğuluyor zannettim.

"Teselli etmek istedim, ebediyen ayrılmıyorsunuz ki, dedim, yine gelecek!

"Yüzüme baktı. Yaş taşan gözlerinde tevekkül ve anlayış vardı. Hayır, diye mırıldandı, gidiyor ve gitmeye mecburdur.

"On beş gün sonra genç kızı tığ gibi bir delikanlı ile beraber gördüm. Uzaktan, memnun ve mütebessim selam verdi.

"Hayat hakikatte bundan ibarettir.

"Yarın sabah ben Marsilya'ya girerken Strassbourg yine sisler ve dumanlar içinde uyanacak; yine katedral, şehri ağır, tane tane, vakur seslere boğacak; yine üniversite meydanı talebeler, sarışın küçük çocuklar, geveze mürebbiyelerle dolacak ve yine trenden gara inen bir genç, hülya ve heyecan içinde bu, senelerce kalacağı memleketi dolaşmaya koşacak!

Levent Şahverdi Arşivi

"Bütün bunları düşünüyorum ve anlıyorum ki, ben Strassbourg'da son talebelik günlerimle beraber başıboş, avare, hür gençliği de bıraktım.

"Bu şehir kendim için, vatanım için hülya kurduğum son yer oldu ve şimdi hayatımın bir merhalesi daha günleri, geceleri, hikâye ve çehreleriyle geride kaldı."

(*Strassbourg Hatıraları*, Samet Ağaoğlu;
oğlu Tektaş Ağaoğlu ile söyleşi

Levent Şahverdi Arşivi

Ekrem Akurgal

Arkeolog
1932-1939, Almanya

1911 yılında Hayfa kentinin Tulkarim kasabasında doğan Akurgal, hukuk fakültesinde okuduğu dönemde bir arkeoloji bursu kazanarak 1932'de Almanya'ya gitti.

Berlin Üniversitesi'nde klasik arkeoloji öğrenimi aldı. Türkiye'ye döndüğünde, yazılı tezle doçent olan ilk kişi unvanını aldı. Soyadı kanunu çıktığında soyadını Sümer dilinde

Levent Şahverdi Arşivi

su, büyük kral ve ülke *anlamına gelen üç ayrı heceden alan Akurgal, özellikle İyon medeniyeti üzerine uluslararası çalışmalarda bulundu. Anadolu arkeolojisiyle ilgili yayımlanmış kitapları derleyerek arkeoloji kitaplığı kuran Akurgal, 1948'de kazılarına başladı. Eski İzmir (Smryna), Foça (Phokai), Sinop, Çandarlı (Pitane) ve Erythrai antik kentlerinde 40 yılı aşkın süre kazılarını sürdürdü. 1956 yılında Türk Sanatı Tarihi Kürsüsü'nün kurulmasına öncülük eden Ekrem Akurgal, arkeoloji çalışmalarıyla ilgili çok sayıda makale ve kitap yazdı. Akurgal, 1957 yılında ordinaryüs profesör unvanı aldı. Çok sayıda ödül sahibi olan Akurgal'ın ödülleri arasında* Goethe Madalyası, I Cavalli d'Oro di San Marco *ödülü ve* Legion d'Honneur *nişanı en önemlilerini oluşturuyor. Son yıllarında yaşamını İzmir'de sürdüren Ekrem Akurgal, İzmir ve Ege tarihi konusunda kitaplar yayımlamayı sürdürdü. Ekrem Akurgal, 1 Kasım 2002 tarihinde vefat etti.*

Fotoğraf: Ekrem Akurgal, Berlin'deki öğrencilik hayatı sırasında Atlı Spor Kulübü üyesi idi (Meral Akurgal Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

su, büyük kral ve ülke *anlamına gelen üç ayrı heceden alan Akurgal, özellikle İyon medeniyeti üzerine uluslararası çalışmalarda bulundu. Anadolu arkeolojisiyle ilgili yayımlanmış kitapları derleyerek arkeoloji kitaplığı kuran Akurgal, 1948'de kazılarına başladı. Eski İzmir (Smryna), Foça (Phokai), Sinop, Çandarlı (Pitane) ve Erythrai antik kentlerinde 40 yılı aşkın süre kazılarını sürdürdü. 1956 yılında Türk Sanatı Tarihi Kürsüsü'nün kurulmasına öncülük eden Ekrem Akurgal, arkeoloji çalışmalarıyla ilgili çok sayıda makale ve kitap yazdı. Akurgal, 1957 yılında ordinaryüs profesör unvanı aldı. Çok sayıda ödül sahibi olan Akurgal'ın ödülleri arasında* Goethe Madalyası, I Cavalli d'Oro di San Marco *ödülü ve* Legion d'Honneur *nişanı en önemlilerini oluşturuyor. Son yıllarında yaşamını İzmir'de sürdüren Ekrem Akurgal, İzmir ve Ege tarihi konusunda kitaplar yayımlamayı sürdürdü. Ekrem Akurgal, 1 Kasım 2002 tarihinde vefat etti.*

Fotoğraf: Ekrem Akurgal, Berlin'deki öğrencilik hayatı sırasında Atlı Spor Kulübü üyesi idi (Meral Akurgal Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Gizli Polis Teşkilatından Sık Sık Baskın Yapılırdı"

Ekrem Akurgal'ın Almanya'da yedi yıl süren öğrencilik günleri başarılı bir okul hayatının yanı sıra pek çok kültürel ve sportif etkinliğe katılarak geçmişti. Akurgal Almanya'da tenis oynuyor, binicilik sporu yapıyordu. Yakın arkadaşı Sedat Alp ile birlikte sık sık opera ve konserleri izleyen Akurgal, tatil dönemlerini de okul arkadaşlarıyla çeşitli etkinliklere ve gezilere katılarak geçiriyordu. Savaş öncesi Nazi iktidarının Almanya'ya ağırlığını koyduğu yıllara tanıklık eden Akurgal'ın kaldığı pansiyon ve evler de sık sık gizli polisin baskınlarına uğramıştı.

"Dokuz kişilik bir kafile halinde 1932 Kasım ayı sonlarında Sirkeci İstasyonu'ndan, Sedat Alp, Rüstem Duyuran, Suat Baydur, Necip Üçok, Cemil Cahit Cem, İhsan Ketin, Afif Erzen ve ben yola çıktık. Uzun süren yorucu tren yolculuğundan sonra bizi Berlin İstasyonu'nda, sonradan dışişleri bakanı olan ikinci kâtip Selim Sarper karşıladı. O gün doğruca Berlin'de, muhteşem Kurfürstendamm Caddesi'nde 'Tempo' isimli güzel bir pansiyona yerleştirildik. Azeri bir Türk'ün işlettiği, bugün hâlâ Berlin'de ayakta kalmış olan bu pansiyon fevkalade güzel bir oteldi, daha doğrusu benim o güne kadar görmüş olduğum en güzel oteldi. Zaten Kurfürstendamm Caddesi beni çok etkilemişti. Ertesi gün kalktığımda banyo yaptım, tıraş oldum, kahvaltımı ettikten sonra iki saat kadar Kurfürstendamm'da aşağı yukarı gezindim. Öğle yemeğine gittiğimizde, kendime güzel bir kırmızı şarap ısmarladım. Beni gören Sedat Alp, 'Ne o ? Sen evinde de şarap içer

Levent Şahverdi Arşivi

miydin?' dedi. Cevabım kısaydı: 'Orası İstanbul'du, burası Berlin. Şimdi buradaki havaya uymamak için hiçbir neden yok' diyerek onun bardağına da şarap koydum. 'Hadi şekerim, sen de bana iştirak et. Şerefe, sağlığa ve başarıya' dedim. 'Yaman adamsın' dedi ve o da bardağı alıp kırmızı şarabı yudumlamaya başladı. Yemekte garson gelince 'Ne yersiniz?' diye sordu. Ben de daha önce menüyü tetkik ettiğim için 'Wiener Schnitzel' dedim. Arkasından da bir güzel pasta yiyerek yarım saatlik bir siesta yaptım.

"Ertesi gün müfettişliğe gitmemiz gerekiyordu. Sabah erken yola çıktık ve bizi bekleyen müfettişimiz Cevat Dursunoğlu tarafından sevgi ve muhabbetle karşılandık. Kısa bir söyleşiyle bizi güçlendiren direktiflerde bulundu. Gündemde Almanca öğrenmemiz için bizim, Almanya'nın hangi liselerine (gymnasium'larına) ikişer ikişer gönderileceğimiz konusu vardı. Ben arkadaşımı seçmiştim bile. Sedat Alp'e yanaştım, 'Biz beraber gitsek, olmaz mı?' dedim. Bana şöyle yan yan baktı; biraz düşündü ve 'Eh, olur' gibilerden 'Evet' dedi. Yakışıklıydı, şık giyinmişti ve ölçülü bir davranışı vardı. Böyle başlayan beraberliğimiz, bugüne kadar tam 68 yıl sürdü. Öyle ki Berlin'de, sonra da Ankara'da rastlantı eseri olarak hemen hemen aynı sokakta veya birbirimizden 500-600 metre uzakta oturduk. Bir karıkoca gibi hem kavga ettik hem de sevgi dolu bir arkadaşlık sürdürdük. Özünde benzer taraflarımız olmakla birlikte, oldukça değişik davranışlarımız vardı. Ama her zaman, sonunda anlaşıyorduk.

"İkişer ikişer ayırma sırası gelip de müfettişimiz Cevat Dursunoğlu bizi yan yana görünce, 'Siz ikiniz Naumburg civarındaki Schulpforta Gymnasiumu'na gideceksiniz' dedi.

"Almanya'da bakanlık müfettişi olan büyük Türk eğitimcisi Cevat Dursunoğlu'nun, Sedat Alp ile beni çok ünlü Schulpforta Gymnasiumu'na göndermesi bizim için büyük bir şans oldu. Yazar Klopstock (1704-1803), filozof Nietzsche (1844-1900), klasik filolog Wilamowitz Moellondorff, Schulpforta'da okumuşlardı. Bizim orada bulunduğumuz

Levent Şahverdi Arşivi

Akurgal, 1935 yılında Berlin'de tenis oynarken (Meral Akurgal Arşivi).

sırada okulun 396. kuruluş yıldönümü kutlanmıştı. Sonradan İstanbul Üniversitesi'nde felsefe dersleri veren Walter Kranz o tarihte (1932-1933) Schulpforta'nın rektörü, yani müdürü idi. Bizden önce aynı Gymnasium'da Şinasi Altundağ, Takiyettin Mengüşoğlu, Sadettin Buluç ve Halil Demircioğlu okumuştu.

"Schulpforta yatılı okuldu. Ancak yaşımız büyük olduğu için bizi, öğretmenlerin evlerinde yatırıyorlardı ve Almancayı da yanında kaldığımız öğretmenin evinde öğreniyor, aynı zamanda okulun derslerine devam ediyorduk. Her ay bir sınıf atlıyorduk. İlk ay, bizde ortaokul birinci sınıfa karşılık olan sınıfa devam ettiğim zaman ortalama 12 yaşındaki öğrenciler, önümde ayağa kalkıyorlar; giyinirken paltomu tutuyorlardı. Son aylarımızı Ober Prima'da yani lise 3'te geçirdik.

"Ben gymnasium'un müzik öğretmeninin, Bay Lichey'ın evinde kalıyor ve onun eşinden Almanca öğreniyordum. Bay Lichey'ın unvanı 'Königlicher Musik-Direktor' idi. Bazı besteleri radyoda yayınlanıyordu. Güzel bir klavieri, yani kuyruklu piyanosu vardı. Odasının, devamlı 22 derecede olmasına titizlikle dikkat ediliyordu. Frau Lichey'ın da ayrı bir piya-

Levent Şahverdi Arşivi

nosu vardı. Kızı İnge Lichey keman çalıyordu. Evin hizmetini genç bir kız görüyordu.

"Schulpforta'nın yanı başından akan Saale Irmağı'nda yüzerdim, suya ilk atladığımda Almanlar şaşırıp kalmışlardı. Çünkü Schulpforta'da daha önce okuyan Türklerden hiçbiri yüzme bilmiyormuş.

"Schulpforta'nın hemen yakınındaki Bad Kösen, ünlü bir dinlenme ve eğlence yeri idi. Dans etmek için Sedat Alp'le ve bizi ziyarete gelen Halil Demircioğlu'yla oraya giderdik. Naumburg'da ise sinema seyrederdik. Orada, Stabila adlı gymnasium'da İhsan Ketin, Suat Baydur ve Necip Üçok okuyordu. Naumburg'ta bizi hemen herkes tanırdı ve herkes şayet Naumburg'a gelmiş isek hangi pastanede ya da sinemada olduğumuzu bilirdi.

"Tiyatro oyunları için Jena'ya, opera gösterileri için de Weimar'a ekseriya okulun son sınıf öğrencileri ile giderdik. Sonraları yıllarca Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası şefliği yapan Ernst Praetorius o tarihlerde Weimar Operası'nda şef olarak çalışıyordu.

"Türkiye'de, yetenekli öğretmenlerin yardımı ve kişisel çabalarımla Türk ve Fransız kültürlerini köklü bir biçimde tanımıştım. Schulpforta'daki özel öğretmenim Frau Paula Lichey'dan ise Alman kültürünün ana çizgilerini öğrenmek mutluluğuna eriştim. Frau Lichey romantik yaradılışta, ancak çok kültürlü bir insandı. Kendisi antropologtu ve '... die den Gral gesucht' başlıklı bir kitap yazmıştı. Naumburg'un yerel gazetesinde bazen, mistisizme kaçan makaleler yazıyordu. Ancak, Ortaçağ, Rönesans ve aydınlanma çağını çok iyi biliyordu. Bana, filozof ve hekim Paracelsus'tan (1493-1541) başlayarak Almanya'nın bütün yazarlarını, filozoflarını ve müzisyenlerini özet biçimde öğretmişti.

"Kendisinden en çok müzik konusunda yararlandım. Bana piyanoda, okul öğrencileri ile birlikte görmeye gideceğimiz operaların leitmotiv'lerini, başlıca ve ilginç thema'larını çalar ve ben kavrayana kadar tekrar ederdi. Batı müziğini daha Türkiye'de iken çok seviyordum. Vefa Lisesi'nde müzik

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

öğretmenimiz Halil Bedii Yönetken isteyen, hevesli öğrencilere kendi evinden getirdiği plakları okul yemekhanesinde dinletir ve gerekli açıklamaları yapardı. Ben, bu özel müzik saatlerini hiç kaçırmazdım. Babamın ve halamın evlerinde yalnız annem bir aralık ut çalmıştı. Kardeşim Fikri ise yine sadece bir süre gitar çalışmaları yapmıştı. Ben hiçbir müzik aleti çalmadım; ancak, gramofonumla sürekli müzik dinlerdim. Benim bu ilgimi sezen Frau Lichey bana çok yardımcı oldu. Ruhumun başlıca gıdası olan müzikten bundan sonra daha bilinçli olarak zevk almaya devam ettim. (...)

"Türkiye'den ayrılalı iki hafta kadar olmuştu. Schulpforta'ya geldiğim ilk akşam gymnasium'un sessiz ve karanlık atmosferi beni bir hayli sarsmıştı. Bana ayrılan oda da karanlıktı. Türkiye'nin aydınlığından sonra Kuzey Avrupa'nın karanlığı beni hüzünlendirmişti. Oturdum, doyasıya ağladım. Ancak, bu odada kaldığım ilk aylarda at biniciliğinde Mussolini Kupası'nı kazanmamız ve Almanya'daki at yarışlarında da birincilikler elde etmemiz bana yine neşe ve canlılık kazandırdı.

"Almanların sucuk ve schinken gibi besinlerine hiç alışmamış vücudum isyan etti. Öyle ki vücudumun her yanında kırkı aşan çıbanlar çıkmaya başladı ve yatağa düştüm. Burada Frau Lichey'da, yani bir Avrupalı kadında, insan sevgisinin ne derecede yüksek olduğunun örneğine tanık oldum. Üşenmeden ve iğrenmeden bir hastabakıcı gibi çıbanlarımı iki hafta boyunca tedavi edişi inanılmaz bir özveriydi. Frau Lichey'a büyük bir hayranlıkla bağlı kaldım. Bugün hâlâ bana gösterdiği sevginin minnettarlığını duymakta ve onu hasretle anmaktayım.

"Berlin'de okuduğum sırada, 1934 ve 1935 yıllarında Prof. Unverzagt'ın, Landsberg an der Warthe'deki Zantoch kazısına öğrenci olarak katıldım. Orada theodolit kullanmasını ve kazı tekniklerini öğrendim. Türkiye'de büyük kazılar yapmış olan ünlü arkeolog Theodor Wiegand, Zantoch'a sık sık gelirdi. Onun kazıyı ziyaret ettiği günler, Türk olduğum için çay sofrasına beni de davet ederlerdi. Zantoch kazıların-

Levent Şahverdi Arşivi

Ekrem Akurgal, 1932'de Almanya'da Schulpforta Gymnasiumu'nda özel öğretmeni Paula Lichey ve kızı İnge ile birlikte (Meral Akurgal Arşivi).

da Ostrogotlara ait bir öreni kazıyordu. Özünde, M.S. 6. ve 7. yüzyıllara ait 'prehistorik' düzeyde bir yerleşme idi. Buluntular çok fakirdi. Üzerinde küçük bir motif olan vazo parçası bulduğumuzda heyecanlanıyorduk, o akşam bize bu buluntu dolayısıyla şarap ikram ediliyordu. Buna karşılık kazı tekniği büyük rol oynuyordu. Türkiye'de kazı yapmaya başladığım zaman Zantoch'ta edindiğim deneyimlerin büyük yararını gördüm.

"Enstitümüzün kütüphanesi çok zengindi. Pek seyrek olarak yanı başımızdaki Staatsbibliothek'e başvurmak gereksinimini duyuyorduk. Hemen hepimizin değişmeyen belli bir oturma yeri vardı. Jale İnan'la karşılıklı oturuyorduk.

"Enstitümüzün üst katında, klasik arkeolojinin en önemli heykel ve kabartma eserlerine ait alçı kalıplar yer alıyordu. Seminerlerimizin bir bölümünü burada yapıyorduk.

"Nihayet 1934 yılının başında ilk başarılı çıkışımı yaptım. Rodenwaldt, güzel bir heykel başının diasını perdeye aktettirmiş ve ilk soruyu ortaya atmıştı. 'Bu baş Avrupa Sana-

Levent Şahverdi Arşivi

tı'nın hangi stil akımını anımsatıyor?' dedi. Yanıtını biliyordum fakat söylemeye cesaretim yoktu. Yüreğim ağzıma gelecekmiş gibi atıyordu. Kimseden ses çıkmadığını anlayınca birden canlandım ve dudaklarımdan bir tek sözcük çıktı: 'Barok' dedim. Rodenwaldt sevgi dolu bir bakışla bana döndü ve 'Evet, Barok' dedi. Bu, arkeolojide benim ilk başarımdı ve o günden sonra bütün tartışmalarda söz sahibi olmaya başladım. Ancak ölçülü davranıyordum. Hoca istediği, beklediği yanıtı alamayınca başını bana doğru çeviriyor ve benim ne diyeceğimi merak ediyordu. Bu benim için en büyük iltifattı. Diyebilirim ki, verdiğim 'Barok' yanıtı bütün yaşamımdaki bilim aşkının ilk kıvılcımı idi.

"Berlin'de, arkeoloji öğrenimim dışında özellikle müzik ve sporla meşguldüm. Uzun yıllar tenis oynadım ve bir at kulübünde ata bindim. Hemen her hafta üniversitemizin karşısındaki devlet operasına ya da sonraları Ankara'da uzun yıllar hizmet gören Carl Ebert'in yönettiği Volkstheater'daki temsillere giderdim. Opera ziyaretlerimde dinleyici olarak en çok Saadet İkesus'a rastlardım. Operaya bazen frakla gider, parkette birinci ya da ikinci sırada otururdum. O zaman en pahalı yer, 12 Mark civarında idi. Bazı akşamlar da Alman arkadaşlarımla 0.60 Mark olan yerlerde otururdum. Oradan sahneyi görmek için biraz öne sarkmak gerekirdi. Oralarda özellikle müzik okuyan arkadaşlarımla otururdum. Onlar partiturları ile gelir, temsilleri notalarla izlerlerdi.

"1934 yılının ilkbaharındaydı. Müfettişimiz Cevat Dursunoğlu beni makamına çağırdı. Gittim; bana, 'Bir hafta sonra Prof. Afet İnan gelecek. Berlin'de on gün kadar kalacak. Berlin müzelerini ona siz tanıtacaksınız' dedi. Derhal bir odaya geçtim, bir plan hazırladım ve müfettişimize takdim ettim. Bu planda özellikle Bergama Sunağı gibi Türkiye'den gelmiş antik eserler, Orta Asya Türk Sanatı ile Selçuklu ve Osmanlı dönemleri eserleri ön sırada yer alıyordu. Müfettişimiz Dursunoğlu, 'Güzel' dedi ve planımı beğendi. Ertesi gün, o tarihlerdeki büyükelçimiz Hamdi Pak beni çağırdı ve aynı konuda talimat verdi. Büyükelçi, 'Sizin devam

Levent Şahverdi Arşivi

ettiğiniz bir derse Afet Hanım'la birlikte katılmak isterim' dedi. Hocama sordum. 'Memnuniyetle' dedi ve üç düzineyi aşkın yabancı öğrencinin devam ettiği bir derse katıldılar. Afet İnan, müzeleri büyük ilgiyle gezdi; birçok müzede katalog ve kitap satın aldı. Onları büyükelçilik kendisine postayla, İstanbul adresine gönderdi. Fransız empresyonist ressamı Renoir'ın (1841-1919) güzel kadın tipinin cazip bir örneği olan Afet İnan, zarif, alçakgönüllü, ölçülü ve nazik bir hanımefendi olarak beni çok etkiledi.

"Prof. Afet İnan'ın gelişinden dört-beş ay sonraydı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararıyla Avrupa'da arkeoloji ve tarih okuyan öğrencilerin iki ay süreyle Türkiye'de yapılan kazılara katılmaları talimatı geldi. Berlin'den Halil Demircioğlu ve Sedat Alp ile Paris'ten Halet Çambel Orta Anadolu'da Türklerin idare ettiği Hitit kazılarına, bu satırların yazarı ise Batı Anadolu'da antik çağ kazılarına katılma emrini aldılar. Öyle anlaşılıyor ki bu davet Afet İnan'ın yaptığı öneri üzerine gerçekleşmişti.

"1930'larda bir Türk Lirası, resmi kurda ve piyasada 2,5 Mark değerindeydi. 1935'ten sonra ise Nazi hükümeti, Registermark'ı icat etti ve dışarıdan döviz olarak gelen bir Türk Lirası'na 6,5 Mark ödemeye başladı. Öğrenci bursumuz 96 liraydı. Alman öğrenciler, ayda 100-150 Mark'la geçinirken biz 650 Mark alıyorduk. Bu para o dönemde bize bol bol yetiyordu. Onun için bazen Kempinski, Mampe gibi ünlü restoranlara giderdim; iyi giyinir ve giysilerimi Kurfürstendamm'ın yan sokaklarından birinde terzi dükkânı olan Müller'e diktirirdim. Günlük, spor ve resmi giysilerim dışında bir frakım ve bir smokinim de vardı; iyi tanınmış ailelerin evlerine davet edilirdim. Ünlü göz doktoru Krückmann ile Müzeler Umum Müdürü von Waetzold'un evlerinde güzel partiler düzenlenirdi. Prof. Krückmann Tevfik Rüştü Aras'ın gözlerini tedavi etmişti. Bu toplantılara ekseriya frakla katılırdım.

"Berlin'de hep en güzel semtlerde oturdum. Sekiz yıl boyunca Bleibtreustrasse ve Hallensee arasında kalan Kurfürs-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Akurgal, Almanya'da Zantoch kazılarına öğrenci olarak katılmıştı (Meral Akurgal Arşivi).

tendamm'da veya onun yan sokaklarında, ancak zengin ailelerin sahip olduğu sekiz-on odalı evlerde, tek odada kalırdım. Bu aileler genellikle, Naziler yüzünden zenginliklerini yitiren ve evlerine kiracı almak mecburiyetinde kalan Musevi kökenli Almanlardı. Bu aileler, yabancı talebeleri özellikle tercih ederlerdi.

"Berlin'de çok iyi bir öğrenim yapmamı özellikle Cevat Dursunoğlu'na ve sonra onun yerine gelen Avni Başman'a borçluyum. Her ikisi de çok kültürlü eğitimcilerdi. Onlar hocalarımızı ziyaret eder, hakkımızda bilgi toplar ve çalışmalarımızı izlerlerdi. Hocalarından iyi rapor alan gençlere hiç karışmaz, istedikleri gibi çalışmalarına fırsat tanırlardı. Cevat Dursunoğlu ayrıca, Almanya'dan ayrılmak zorunda kalan değerli ve ünlü bilim adamlarının Türkiye'ye kazandırılmasında büyük rol oynamıştı.

"Almanya'da yüzlerce öğrencinin çağdaş bir düzeyde yetişmiş olmasının mutluluğunu, bu iki büyük eğitimciye borç-

Levent Şahverdi Arşivi

luyuz. Onlarla ne denli övünsek az olur. Her ikisini de sevgiyle ve saygıyla anmayı bir borç biliyorum.

"Kurfürstendamm'da bir yıl süreyle oturduğum evin sahibi Dr. Platschek adlı komünist bir bayandı. Bu evde şimdi adını anımsamadığım, ama Schippe, Hacke, Hoi müellifi Nazi yandaşı bir genç, Gebert adlı liberal bir öğrenci; ortayaşlı, sahip olmadığı halde doktor unvanını taşıyan, seçkin giysili, otomobil satan bir mağazada çalıştığını öğrendiğimiz bekâr bir bey, bir Çinli, iki Amerikalı, bir de ben oturuyorduk. Bayan Platschek'in ise yalnız oğlu vardı. Yani komünistlerden, Nazilerden, liberallerden oluşan karmaşa pansiyon sakinleriydik. Gizli polis teşkilatından sık sık baskın yapılırdı. Ancak liberallerin odalarına hiçbir teftiş yapılmazdı.

"Likya kabartmaları üzerindeki doktora tezimi, Temmuz 1939'da bitirdim ve hocam Rodenwaldt'a verdim. Bir hafta sonra beni evine çağırdı ve orada 'Tamam, dekanlığa teslim ediniz' dedi ve Deutsches Archâologisches Institut tarafından tezimin basılacağını müjdeledi. Tezi dekanlığa verdim. Ancak yaz tatiline girdiğimiz için imtihan ekim ayında yapılacaktı. Bu durum beni sevindirmişti. Çünkü en aşağı üç ay boyunca sınavlara hazırlanma olanağına sahiptim. Hemen arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Avrupa Sanatı, İslam-Türk Sanatı konuları üzerinde çalışmaya başladım. Latince ve Eski Yunanca sınavlarını daha önce vermiştim. Hazırlıklarımı ağustos ortalarında bitirdim; çünkü ağustosun son haftasında uluslararası III. Klasik Arkeoloji Kongresi toplanacaktı. Dinleyici olarak katıldığım bu kongreye çok önem veriyordum. Nitekim beni ilgilendiren konulara ait bildirilere katılmaya başladım. Ancak daha kongrenin ilk gününde Hitler'in Polonya'yı işgal edeceği haberi yayılmıştı. Toplantıların hemen 2. ve 3. gününde birçok ülkenin temsilcileri ayrılmaya başladılar. Kongrenin 4. günü idi; müfettişlikten telefon edildi ve yol parası olanların hemen Türkiye'ye dönmeleri talimatı verildi. Bu haberi Rodenwaldt'a verdiğimde yüzü sapsarı olmuştu ve 'Demek siz de gidiyorsunuz, demek felaket o kadar yakın' dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

"İlk kafileyi on beş kadar kişi oluşturuyorduk. Aramızda Macit Gökberk ve Reşat İzbırak da vardı ve yola ancak eylülün ikisinde çıkabilmiştik. Elimizde radyo, her an Türkiye'nin savaşa katılıp katılmayacağını merak ediyor ve Alman sınırını bir an önce geçmeye çalışıyorduk. Yolda sık sık trenden indiriliyorduk ve yerimize asker birlikleri bindiriliyordu. Alman sınırını üç günde aşabildik. Benim elimde küçük bir çantada doktora tezimin bir sureti vardı. Geri kalan bavullarımı Münih garında terk ettim. İstanbul'a vardığımızda üstümdeki çamaşır ve giysiden başka bir şeyim yoktu. İstanbul'da ve Ankara'da üç ay kaldıktan sonra Türkiye'nin savaşa girmeyeceği öğrenilince, Almanya'ya geri çağrıldık. Dönüşte, Münih'te bıraktığım bavulların hepsini buldum. Bu dönüş benim işime çok yaramıştı. Hem doktora sınavını verdim hem de onun bir devamı olan Harpy Anıtı üzerindeki çalışmalarımı tamamladım. Böylece hem doktor sanını aldım hem de doçentlik tezimi hazırlayarak 1940 yılının Aralık ayında, yani başladığım görevi sekiz yıl içinde sona erdirerek yurduma döndüm."

(*Bir Arkeoloğun Anıları*, Ekrem Akurgal)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Nüzhet Gökdoğan

Astronom
1928-1933, Fransa

14 Ağustos 1910 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Nüzhet Toydemir Gökdoğan, 1928 yılında devlet bursu kazanarak, matematik-fen lisansı yapmak üzere Atatürk'ün emriyle Fransa'ya gönderildi. 1932 yılında Lyon Üniversitesi'nde matematik lisansını tamamlayan Gökdoğan, 1933 üniversite reformu ile birlikte 29 Eylül 1934 tarihinde bir yabancı profesör ve

Levent Şahverdi Arşivi

iki yabancı yardımcı ile İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde kurulan Astronomi Enstitüsü'ne ilk Türk doçenti olarak atandı.

Prof. Dr. Nüzhet Toydemir Gökdoğan; 1948 yılında Prof. Dr. Cahit Arf, Prof. Dr. Mustafa İnan ve Prof. Dr. Nazım Terzioğlu ile birlikte Türk Matematik Derneği'ni kurdu.

1954 yılında kurulan Türk Astronomi Derneği'nin kurucularından olan Prof. Dr. Nüzhet Toydemir Gökdoğan, 20 yıl bu derneğin başkanlık görevini yürüttü. Aralık 1971'de astronomi kürsüsünde Türk ve Balkan astronomların katıldığı Keppler Sempozyumu'nu düzenledi.

Türk Soroptomist Derneği'nin de kurucularından olan, Prof. Gökdoğan, Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin başkanı olarak, UNESCO'nun düzenlediği okuma-yazma yılı nedeni ile 1970 yılında Ortadoğu ülkeleri ve Yunanistan'ın katıldığı bir sempozyum gerçekleştirdi.

1958 yılında Astronomi Kürsüsü'nü yönetmeye başlayan Prof. Dr. Nüzhet Toydemir Gökdoğan, 22 yıl kürsü ve bölüm başkanlığı görevini sürdürdü ve 1980 yılında ikinci kez dekanlık ve bölüm başkanlığı görevlerini sürdürürken, yaş sınırı nedeniyle emekli edildi. Nüzhet Gökdoğan, 24 Nisan 2003'te vefat etti.

Fotoğraf: Nüzhet Gökdoğan 1928-1932 yılları arasında Lyon'da eğitim yaptığı dönemde (Gönül Gökdoğan Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"60 Kişilik Erkek Sınıfında Tek Kız Öğrenciydi"

Nüzhet Gökdoğan'ın, Avrupa'ya gitmesine babası karşı çıkmıştı. Gökdoğan babasına yazdığı mektupta Avrupa'ya eğitime gidecek öğrencilerin gelecekte Türkiye'de önemli kişiler olacağını, eğer Avrupa'ya gitmezse bu şereften yoksun kalacağını anlattı. Babası Mehmet Zihni Bey mektubu aldığı gün, kızına telgraf çekti ve "Sınava girebilirsin" yanıtını verdi. Nüzhet Hanım Avrupa sınavını kazandıktan sonra matematik-fizik öğretmenliği eğitimi görmeye karar vermişti.

Sınavı kazanan 40 kişilik kızlı erkekli grup bir gemiye bindi. Beş günlük yolculuktan sonra Marsilya'ya ulaşanların arasında en iyi Fransızca konuşan Nüzhet Hanım'dı.

Fransa'nın ünlü öğrenci kenti Clermontferrand'a gönderilen Nüzhet Hanım'ın yanında bir de kız arkadaşı vardı. Okulda kızlar sıkı bir denetim altındaydı. Eğitim karmaydı; ama kızlarla erkeklerin konuşması yasaktı. Teneffüste kızlar ayrı odaya alınıyor veya sınıfta tutuluyordu. Bu konu Nüzhet Hanım'ı rahatsız etmişti. Ayrıca okuldaki eğitimi da yeterli bulmuyordu. Lyon'daki bir okula geçmek için babasına mektup yazdı. Kısa bir zaman sonra Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gelen yazı ile Nüzhet Hanım Lyon'daki erkek lisesinin fen bölümüne geçti. Sınıfında dört kız öğrenci bulunuyordu.

Nüzhet Hanım, metot eksiğini de bu okulda giderdikten bir yıl sonra matematikte daha yoğun bir eğitim için onun bir başka erkek lisesine gitmesine karar verildi. Bu okulda 60 kişilik sınıflarda tek kız öğrenci olmanın güçlüğünü hissetti. Ama yıl sonunda yine de, başarılı ilk on kişinin arasındaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Nüzhet Gökdoğan, Glessbeirg, Tevfik Okyay ve Pariş Pişmiş ile birlikte bir güneş tutulmasını izlerken (Gönül Gökdoğan Arşivi).

O sırada Nüzhet Hanım gibi, matematik okuyanlara Milli Eğitim'den astronomi eğitimi almak isteyip istemediği soruluyordu. Nüzhet Gökdoğan da astronomi okumaya karar verdi. Çünkü hem matematiği hem de fiziği çok seviyordu. Astronomi iki bilim dalını birleştiren bir daldı. Başarılı bir öğrenci olduğu için astronomiye geçiş isteği hemen kabul edildi. Fakülteye girdi ve iki yıl matematik lisansı yaptı. Altıncı yılın sonunda Lyon'da yeterince fizik okumadığını düşündüğünden bu durumu Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdı ve Paris'e gitmesine karar verildi. Nüzhet Hanım'ın Paris'te geçirdiği 1932 yılı çok zorluydu. Rasathanede gece rasat yapıyor, gündüz üniversiteye gidiyordu. Ancak yıl sonundaki sınavda yine başarılı oldu. Bu başarısı yüzünden Nüzhet Hanım'a Fransa'da kalması önerildiyse de kabul etmedi. Nüzhet Hanım, teklifi reddetmesinin gerekçesini şöyle açıklıyordu:

Levent Şahverdi Arşivi

"Biz Atatürk gençliğiydik. Bizim bu millete yapacak hizmetimiz olduğunu biliyorduk. O hizmet için gittik biz. Fransızlara şunu söyledim: 'Ben altı senedir buradayım. Altı senedir devlet beni okutuyor ve bekliyor. Siz altı senelik saati geri çalıştırabilir misiniz?'"

Bir pansiyonda kalan Nüzhet Gökdoğan, piyano dersleri almaya başladı, opera ve konserleri kaçırmamaya gayret etti. Parası operaya yetmediği için en üst balkondan bilet alarak izlemeye çalıştı.

Döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nde, Türkiye'ye gelen Alman hocalardan biri olan Prof. Freundlich'in asistanı oldu.

Fen Fakültesi'nde 1 nolu doktoraya sahip olan Nüzhet Hanım, 29 Eylül 1934 tarihinde bir yabancı profesör ve iki yabancı yardımcı ile İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde kurulan Astronomi Enstitüsü'ne ilk Türk doçenti olarak atandı. 1 Aralık 1948 yılında Fen Fakültesi'nin teklifi ile İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından profesörlüğe yükseltilen Prof. Dr. Nüzhet Toydemir Gökdoğan, 1954 yılında dekanlığa seçildi. İki yıl dekanlık görevini yürüten Gökdoğan, Türkiye'de ilk kadın senatör ve ilk kadın dekan oldu.

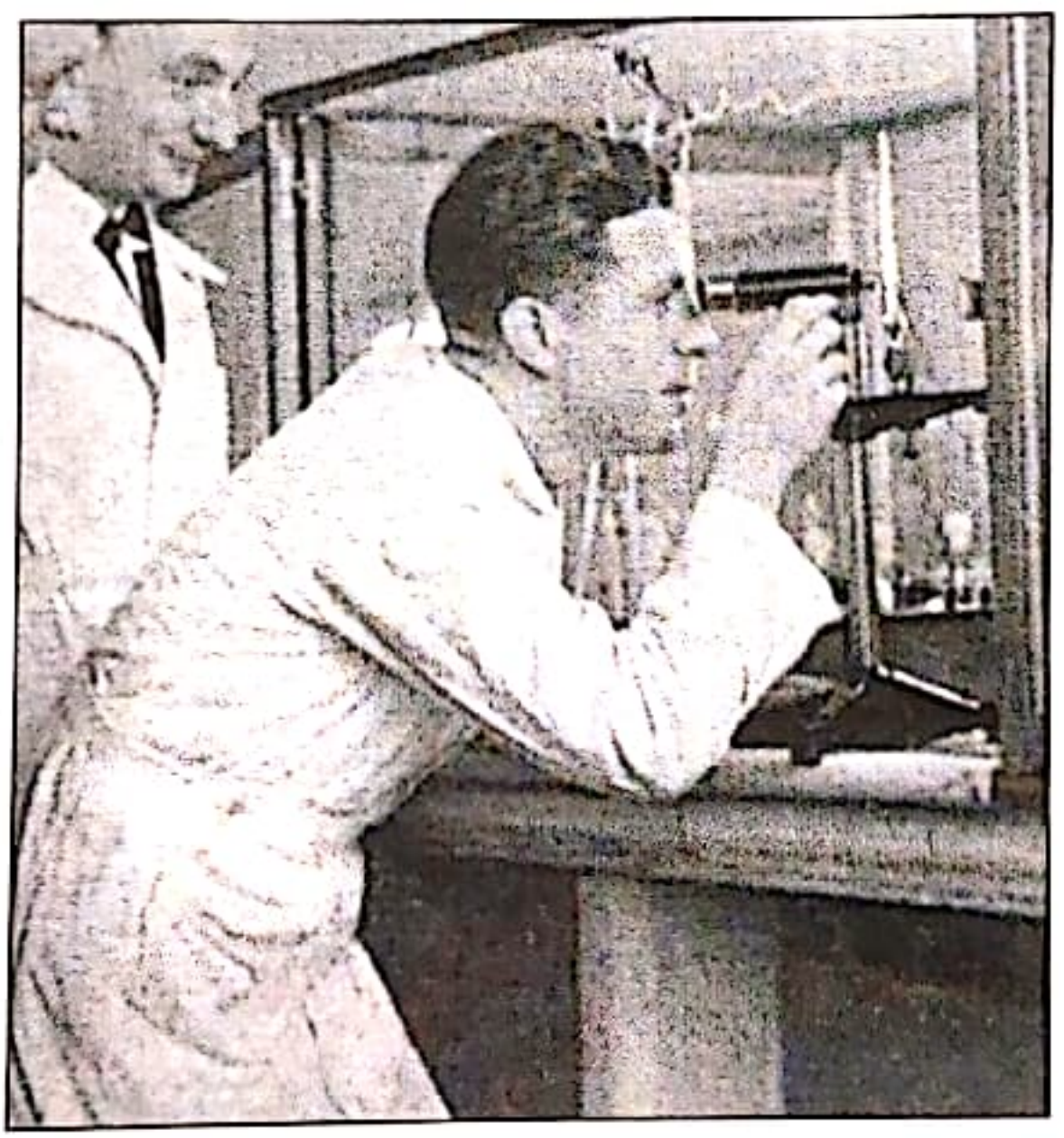
(*Cumhuriyet'te İz Bırakanlar*, Firdevs Gümüşoğlu;
kızı Gönül Gökdoğan ile söyleşi)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Ali Rıza Berkem

Kimyacı
1928-1932, Fransa

Ali Rıza Berkem, 1908'de Seferihisar'da doğdu. 1928'de İzmir Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra Avrupa sınavını kazanarak Fransa'ya gönderildi. Montpellier Üniversitesi'ne gitti. Bir yıl lise son sınıf eğitiminin ardından 1929 yılında başladığı akademik eğitiminde üç yıl içinde, genel matematik, genel fizik ve genel kimya dallarında, fizikokimya öğretim diploması

Levent Şahverdi Arşivi

aldı. 1932'deki dönüşünün ardından bir yıl lise öğretmenliği yaptı. Daha sonra, üniversite reformuyla birlikte İstanbul Üniversitesi fizikokimya profesör yardımcılığına atandı. Kimya dalında fen doktorası yaptı ve 1939'da doçent oldu. 1953'te profesörlüğe yükseldi. 1967'den itibaren İ.Ü. Kimya Fakültesi'nde profesör olarak görev yaptı. Elektrokimya ve atomistik çekirdek kimyası kürsü başkanı iken, 6 Ekim 1978 tarihinde 46 yıl iki ay fiili hizmetten sonra kürsüden ayrıldı. 1963-1987 yılları arasında, önceki Galatasaray Mühendislik Yüksekokulu ve daha sonra bu okulun dönüştüğü Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyeliğinde bulundu. 20 Kasım 1992 tarihinde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda düzenlenen görkemli bir törende hocalığının 60. yılı kutlandı.

Fotoğraf: Ali Rıza Berkem, Montpellier Üniversitesi'nde Prof. Dr. Leon Gay'ın yanında doktora çalışmasını yaptığı dönemde (*Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 366).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Coulouma Ödülü'nü Votre Camarade Rıza Ali Kazandı"

Türkiye'de kimyanın başöğretmeni olarak tanınan Ali Rıza Berkem hatıralarında Avrupa'ya gidiş öyküsünü, daha lise yıllarında Atatürk'ün okullarını ziyareti sırasındaki ilginç anısından başlayarak anlatıyor:

"1926 yılında henüz lise 1. sınıf öğrencisi iken derslerin bittiği ama henüz etütlerin başlamadığı bir sırada, müdür odasının hemen karşısında olan bizim sınıfın kapısında bir kaynaşma oldu; içeriye birkaç kişi ile birlikte Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın girdiğini gördük ve ayağa kalktık. Paşa 'Günaydın Çocuklar' diyerek bizleri selamladı. Gazi Paşa sınıfa göz gezdirirken tahtaya yazılı bir yazıya gözleri takıldı. Yazı şu idi: 'Dans la nature rien ne se perd, rien ne se cré'. Fransız olan hocamızdan bu sözün Lavoiser'ye ait olduğunu öğrenmiştik. Gazi Paşa, ön sırada ben oturduğum için bana tahtadaki yazıyı okuyup Türkçeye çevirmemi emretti. Ben de yazıyı yüksek sesle okudum ve 'Tabiatta ne bir şey kaybolur ne de yoktan var olur' diye karşılığını söyledim. Gazi Paşa, kimin tarafından söylendiğini sordu ben de Lavoiser cevabını verdim.

"Gazi Paşa, 'Kimya, zamanımızda da çok önemlidir; ama gelecekte kişi ve toplum hayatında çok daha önemli bir yer alacağına şüphe yoktur. Bu itibar ile kimyacılara ilerde büyük görevler düşecektir. Buna göre kimya dersine çok önem verip çalışmalısınız' deyip sınıftan ayrıldılar. Gazi Paşa bu sözleri söylediğinde karşısındaki öğrencinin geleceğin büyük

Levent Şahverdi Arşivi

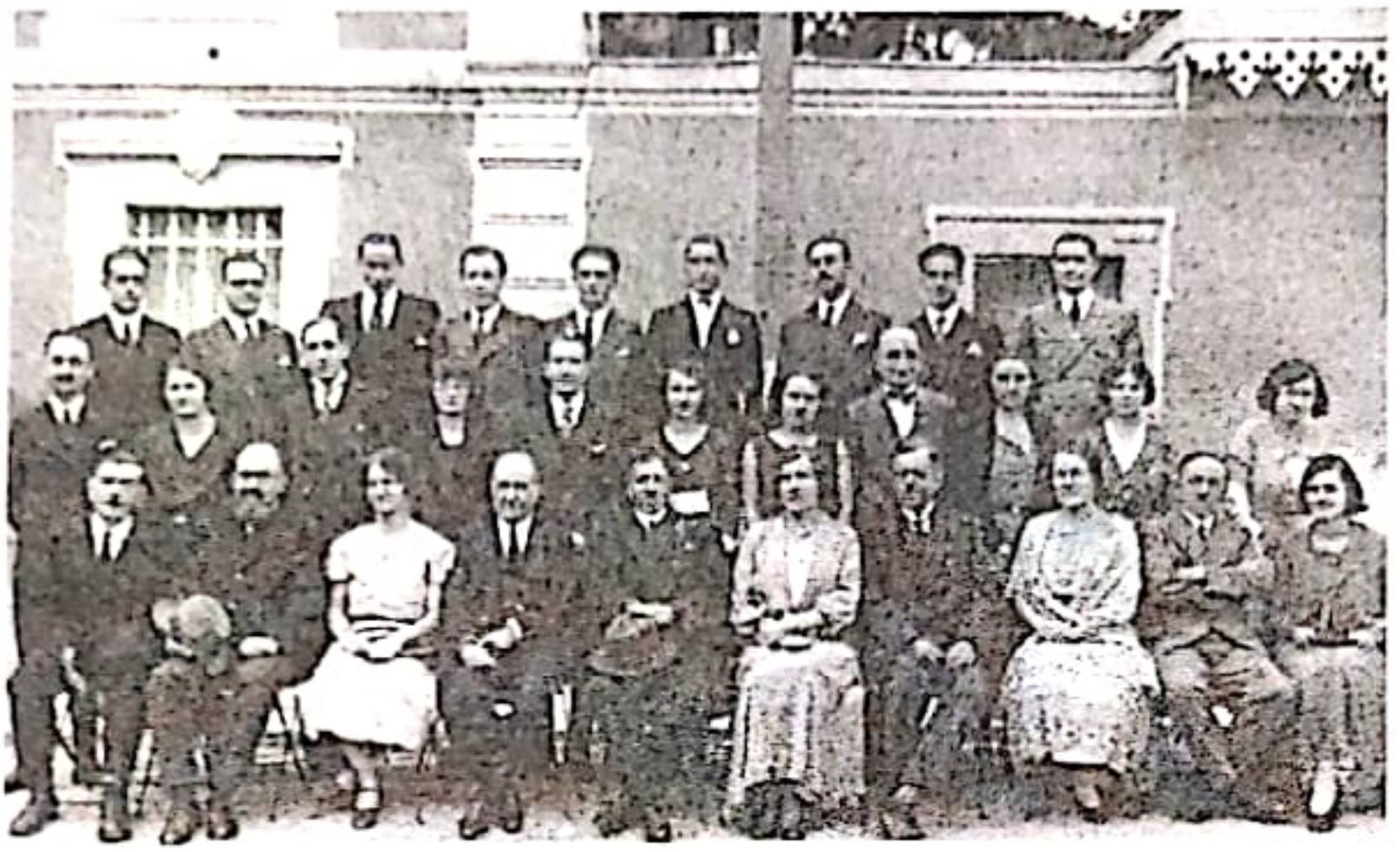
kimyacılarından olacağını, üzerine düşen görevleri ne titizlikle yerine getirebileceğini nereden bilebilirdi? İki yıl sonra liseyi birincilikle bitirdim. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan burslu olarak Avrupa'da öğrenim görmek üzere aday gösterildim."

Fransa'ya gitmek üzere İstanbul'a gelen Berkem'i kötü bir sürpriz bekliyordu. Hareketten bir gün önce Milli Eğitim Müdürlüğü'nden çağırılan Berkem'e, belgelerinden biri olan kefaletnamenin eksik olduğu, eğer tamamlamazsa gidemeyeceği bildirildi.

"Büyük bir üzüntüye kapıldım. Şimdi ne yapacaktım? İstanbul'da hiçbir tanıdığı olmayan bir taşra çocuğunun telaşı içinde caddeye çıktım. Avrupa'ya gidemiyordum, Sağlık Bakanlığı burs sınavına da girmediğim için açıkta kalmıştım. Yapılacak tek şey, bavulumu alıp İzmir'e dönmekti. Büyük üzüntü içinde Cağaloğlu'ndan Sirkeci'ye doğru giderken, büyük bir şans eseri, bizim liseden, benden bir üst sınıftaki Uşaklı Ahmet (Tahtakılıç) ile karşılaştım. Durumumu anlattım. O, Hukuk Fakültesi birinci sınıfında öğrenciydi. Bana, 'Üzülme kardeşim, şimdi iki şahit bulup notere giderek hemen kefaletnameyi çıkartırız' dedi. Her şey kısa zamanda tamamlandı ve kefaletnameyi son dakikada teslim ettim. İleride, yeni kurulacak İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nin kurucu öğretim elemanları arasında yer alacak olan gençler, göreve hazırlanmak üzere 1928 yılı Eylül ayı içinde Brazil vapuruyla Fransa'ya gitmek üzere uğurlandık. Benimle birlikte Montpellier'ye gidecek olan arkadaşlar Feyza Gürsan ve Lütfü Biran'dı. Onlar matematik lisansı, ben ise fizik ve kimya lisansı yapacaktım."

Bu olay, Berkem'in sonraki yaşamında, ihtiyacı olan herkese yardım eli uzatmayı bir yaşam ilkesi haline getirdi. Ali Rıza Berkem 1928 Eylülü'nde Fransa'ya gitti. Yanına bakanlıkça hazırlanan bir öğrenim programı verildi. Bu program uyarınca, iki arkadaşıyla Montpellier Üniversitesi'ne gitti ve önce bu kurumun lisesinin son sınıfına bir yıl devam etti. Bir yıllık öğrenimi başarıyla tamamlayarak okulun şeref listesine adını yazdırdı. 1929 yılında başladığı Montpellier Üniversite-

Levent Şahverdi Arşivi

Ali Rıza Berkem (arka sırada, soldan dördüncü) başarısı nedeniyle Coulouma Ödülü'nü aldığı Montpellier Üniversitesi'ndeki diploma töreninde.
*(*Bilim ve Teknik *Dergisi, Sayı 366).*

si'nde ise, üç yıl içinde, genel matematik, genel fizik ve genel kimya dallarında, fizikokimya öğretim diplomasını almasını sağlayacak güç bir programı tamamlamak zorundaydı. Öğrenim süresinin sonunda, kendisinden beklenenin çok üzerinde bir başarı kazandı. Üç yıl içinde alınması gereken sertifikaların yanı sıra, uygulamalı kimya ve fizikokimya sertifikalarıyla, kimya mühendisliği diplomasını da en iyi dereceyle aldı. Üniversitedeki bu parlak başarısının ona kazandırdığı Coulouma Ödülü ise unutamadığı anılarından biriydi:

"Üniversite'de diploma töreninde Fen Fakültesi Dekanı ve Kimya Enstitüsü Direktörü hocam Prof. Godchot konuşmasının bir yerinde 'Bu yıl ihdas edilmiş olan Coulouma Ödülü'nü kimin kazandığını biliyor musunuz? Votre camarade Rıza Ali (o zaman soyadı yoktu) kazanmıştır, kendisini kutluyorum' dedi. Fevkalade heyecanlandım. O heyecanla ayağa kalkıp, ödülü (para ödülüydü) Kimya Enstitüsü'ne bıraktığımı söyledim. Dekan, bunun mümkün olmadığını söyleyince, yanımda oturan Kimya Cemiyeti Başkanı 'Bize bırak', dedi. Ben de cemiyete bıraktığımı söyledim. Bu davranışım, gerek

Levent Şahverdi Arşivi

*Ali Rıza Berkem, Türk dostu ünlü Fransız yazar Claude Farrer'in verdiği bir konferansın sonrasında (*Bilim ve Teknik *Dergisi, Sayı 366).*

hocalarım ve gerekse öğrenci arkadaşlarım arasında fevkalade olumlu bir hava yarattı."

Okul birinciliği ona Coulouma Ödülü yanında aynı üniversitede doktora yapma hakkını da kazandırdı. Ancak, o sırada Milli Eğitim Bakanhğı'ndan aldığı bir yazı ise öğrenim süresinin dolduğunu ve yurda dönmesi gerektiğini bildirmekteydi. Bunun üzerine, durumunu anlatmak üzere Paris Türk Öğrenci Müfettişliği'ne gittiğinde büyük bir talihsizlikle karşı karşıya olduğunu anladı.

"Müfettiş, Kadri Bey'di. Kendisine durumumu açıkladım ve doktora yapma hakkım olduğu söyledim. Bana, 'Ali Rıza Bey, bütün başarılarınızı daha önce bize niçin bildirmediniz?' demesin mi? Hayret ki hayret. Kendisine, 'Kadri Bey, siz talebe müfettişisiniz, sizin göreviniz öğrencileri izlemek değil midir? Bunları sizin daha önceden bilmeniz gerekmez miydi? Demek ki ben üç sene içinde bir şey yapmamış olsaydım sizin haberiniz olmayacaktı' dedim. Montpellier'de kaldığım dört yıl içinde bir defa olsun bir müfettiş yüzü görmedim. Bir haksızlığa uğramıştım, ama yurda dönmekten başka bir seçene-

Levent Şahverdi Arşivi

ğim de yoktu. Öğrencilik hayatımda fevkalade bir çalışma temposu içinde idim. Devlet fedakârlık yaparak beni yabancı ülkeye eğitime gönderdi. Bana bir program verilmişti ve bu programı tamamlamakla yükümlüydüm. Üniversite hayatımda devamlı çalıştım ve başarılı da oldum. Bütün bu başarılarım İzmir Erkek Lisesi'ndeki eğitimime dayanıyordu, hiç şüphesiz."

1932 yılında Türkiye'ye dönmek zorunda kalan Ali Rıza Berkem, mezun olduğu İzmir Erkek Lisesi'nde, ancak bir yıl kalabileceği fizik öğretmenliği görevine atandı. Ancak bir yıl sonra, zamanın Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'den aldığı mektup, hayatında çok şeyi değiştirdi:

"Fizikî Kimya Profesör Muavini Ali Rıza Bey'e,

Muhterem Efendim,

Maarif Vekâleti, 31 Temmuz 1933 tarih ve 2252 numaralı kanun mucibince 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren yeni İstanbul Üniversitesi'ni kurmaya memur edilmiştir.

... Bu şartlar dahilinde, 1933-1934 ders yılı için İstanbul Üniversitesi'nde 45 lira asli maaşla Fizikî Kimya namzet profesör muavinliğine atanmış bulunuyorsunuz.

Cumhuriyet idaresi, yeni üniversitede çalışanlardan, bu müesseseyi en kısa zamanda asri ihtiyaçlara uygun hakiki bir kültür ocağı haline sokmalarını bekliyor.

Bu uğurda büyük hizmet ve gayret göstereceğinize kanaatim. Muvaffakiyetinizi diler ve saygılarımı sunarım, efendim.

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip"

Bu mektup Berkem'i, kendi deyişiyle yaşamının sonuna kadar sürecek, üyesi olmakla daima şeref duyduğu, en yüksek kültür ocağında, yeni İstanbul Üniversitesi'nde hizmete atamaktaydı. Avrupa'ya gönderilenlerin arasında bulunan Ali Rıza Berkem, Cahit Arf, Sabahattin Eyüboğlu, Takiyettin Mengüşoğlu gibi pek çok arkadaşı ile 1933 üniversite reformu çekirdek kadrosunda yer aldı.

(TÜBİTAK Arşivi - TÜBİTAK *Bilim ve Teknik Dergisi*).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Cahit Sıtkı Tarancı

Şair
1939-1940, Fransa

Cahit Sıtkı Tarancı, 1910'da Diyarbakır'da doğdu. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni 1931'de bitirdi; daha sonra Mülkiye Mektebi'ne girdi. 1939'da öğrenimini Paris'te tamamlamak amacıyla Fransa'ya gitti. Ancak II. Dünya Savaşı patlak verince yurda döndü. Daha sonra Anadolu Ajansı'na çevirmen olarak girdi. Bir ara Toprak Mahsulleri Ofisi'nde çalıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

1952'de Çalışma Bakanlığı'nda görev yaptığı sırada ağır bir hastalığa yakalandı. Türkiye'deki tedaviden sonuç alınamayınca Viyana'ya gönderildi; ancak 1956'da orada hastanede öldü. Cenazesi yurda getirilen Tarancı, Ankara'da toprağa verildi.

Yazmaya okul yıllarında başladığını söyleyen Tarancı, "Edebiyata karşı duyduğum heves Fransız mektebine kadar gider. Annemden uzakta bulunmam, mektepteki yabancı ve kasvetli hava, zaten mariz olan ruhumu büsbütün karartmıştı. Anneme yazdığım uzun mektuplarda bu karanlıkları, biraz da sınıfta okuduğumuz edebî parçalardan ilham alarak, parlak kelimeler, göz kamaştırıcı teşbihler ve süslü cümlelerle anlatmaya çalışıyordum" der.

Tarancı, ilk şiirinin "yirmi kadar manzumesini götürdüğü ve tek bir manzumeyi seçen" Halit Fahri (Ozansoy) tarafından Servet-i Fünun *dergisinde yayımlandığını belirtmekte ve "İmzamı gördüğüm gün yirmi dört senelik hayatımda bir eşini bir daha bilemeyeceğim bir sevinç içinde idim" demekteydi. Muhit dergisinde de şiirler yayımlayan (1930) Tarancı, sonraki yıllarda* Varlık, İstanbul, Doğuş, Yaratış *gibi dergilerde yazı hayatını sürdürdü.*

Takma adlarla ve imzasıyla ara sıra öykü de yazan; ama bunları şair kimliğine yakıştıramayan Tarancı, yaşamının sonuna kadar eksilmez bir aşkla şiire bağlı kaldı. Tarancı, Otuz Beş Yaş *adlı şiiriyle* CHP *yarışmasında birincilik kazandı.*

Fotoğraf: Cahit Sıtkı Tarancı eğitimini tamamlamak için Paris'e gittiği sıralarda (Tarancı Müzesi Arşivi, Diyarbakır).

Levent Şahverdi Arşivi

"Fransa'dan Bisikletle, Bombardıman Altında Kaçtık"

Cahit Sıtkı Tarancı'nın büyük bir hevesle giriştiği Avrupa'da öğrencilik günleri, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla daha birinci yılda kesildi. Cahit Sıtkı Tarancı, kendisi gibi şair olan "Yedi Meşaleciler" grubundan yakın arkadaşı Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektuplarda Paris'te geçirdiği günleri ve savaşın başlamasıyla birlikte bisikletle kaçış serüvenini şöyle anlatıyor:

"Ziyacığım,

İstanbul'dayken içime sıkıntı bastığı zaman sana koşardım; çünkü sen benim için yalnız vefakâr ve halden anlar bir dost değil, aynı zamanda, açık havayı, güneşi, baharı, iyiliği de temsil eden, nasıl olup da insan kalıbına girdiğine daima hayret ettiğim bir meleksin. Melek olduğun şundan da belli ki, bana 'vefasız' demeye dilin varmıyor: Hoş, ben de vefasız sayılmam pek. Paris'e gelirken seni kucaklamak için ne kadar çırpındığımı tahmin etmiş olacaksın ki, benim uzatmamı beklemeden tasımı âb-ı hayatla doldurdun. Günlerdir içiyorum içiyorum bitmiyor. Ne diyeyim, bana senin gibi bir dost verdiği için Allah'a hamd-ü sena etmekten başka ne gelir elimden! Allah'ın sevgili kullarından biri olduğuma yavaş yavaş kanaat getiriyorum. Emin ol ki, seni tanıyanlar için yeryüzünde senden daha büyük bir keşif yoktur. Bu satırları seni çok özlediğim için yazdığımı zannetme. Bunları daima dü-

Levent Şahverdi Arşivi

Cahit Sıtkı Tarancı Avrupa'ya öğrenci olarak yola çıkmadan önce Diyarbakır'da (Diyarbakır Tarancı Müzesi Arşivi).

şündüm; ancak bugün söylemek fırsatını buluyorsam, bu gecikmeyi mazur gör. Bilirsin ki öteden beri şifahî bir sıkılganlığım, dil tutukluğum vardır. Fakat seni özlemeye gelince, bunun ne yaman bir hasret olduğunu Paris'e geldikten sonra anladım. Meğer İstanbul'un en büyük cazibesi, istediğim zaman seni görebilmek imkânını bana bahşetmesiymiş. Paris'in bu çok önemli cazibeden mahrumiyetine zor katlanıyorum. Canım İstanbul! Nasıl tütmesin ki gözümde, o iki şerefeli minarelerinin üzerinde senin dost çehren gülümsüyordur.

Ziyacığım, yaşamakla ölmek arasında ter döken bir adam olduğumu ve birçok defalar ölüme teslim olmaya kadar gittiğimi yakından bilirsin. Her seferinde beni eteğimden tutup geri çeken mukaddes parmaklardan birinin de sen olduğunu gene bugün burada itiraf edeceğim. Hayata her dönüşüm biraz da senin eserin olmuştur. Zaten ben, seni tanıdıktan ve sana hayran olduktan sonra, derbederliğim, içki iptilâm ve vurdumduymazlığım hariç, şiir aşkımla, şiirlerimle, açık gönüllülüğümle ve çok veya az mevcut bütün meziyetlerimle mutlak surette senin eserin değil miyim? Söylediklerimin hakikat olduğuna gülümsemeden inanmanı rica ederim.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Hariciye imtihanını kazanmadığına üzülmemiş olduğunu bilmek isterdim. İmtihan hususunda biraz benim gibi olsan ya! Emlâk ve Eytam Bankası'ndaki işini, tahminin hilafına, sana layık bulmakta bir mahzur görmüyorum. Niçin o işi hor görmeli? Nasılsa ikinci derecede bir iştir, o veya ötekisi, arada fark mı var sanıyorsun? Senin bence asıl işin şiir yazmaktır. Onu yaptıktan sonra gerisi nesirden başka bir şey değildir.

(...)

Bana gelince: Paris'ten elbette ki memnunum. Geldiğime o kadar isabet etmişim ki! Avrupa'yı yalnız kitaplarla ve mecmua resimleriyle tanımak, tanımak sayılmaz. Gelip görmek şarttır. Gelecek mektuplarına mevzu kalsın diye, intibalarımı döşek altı ediyorum."

"Ziyacığım,

Son mektubumun cevabını almadan sana tekrar yazmak arzumu hoş gör. Arzu ne demek? İhtiyaçların en dayanılmazı.

Bahar, harp, bir ay süren şairane bir aşk, Fransızca okumaktan mütevellit Türkçe yazmak ihtiyacım ve bütün bunların beni büyük bir hazza atması, tutuk dilimi çözüverdi, yazdım ve yazdım. Bu şiirlerin bir çırpıda yazıldığını, fakat extase halinde yazıldığını tahmin edersin. On beş, yirmi gün bekletmiş olmamın sebebi kontrol imkânını bulabilmekti. Küçük rötuşlardan sonra bugünkü hallerini aldılar. Çıkaracak veya ilave edecek bir kelime bulamadığım için sana göndermekte ve senin de Varlık'a göndermeni rica etmekte mahzur göremiyorum. Şiirde, istediğim konuşma tarzını bulduğuma zâhibim. Yer yer, ufak tefek aksayışlar –şayet ömrüm vefa ederse– düzelecektir. Sana gönderdiklerimden gayri dört beş tane de hazırlamaktayım. 'Şubat Sabahı' şiirini çok değiştirdim ve bir hayli uzun oldu, hem de hayli sevimlileşerek. Gelecek mektubuna hasrediyorum.

Bir acı, bir coşkunluk içindeyim. Bugün, yarın pek mümkün. Tayyare bombardımanları başladı, ölmeden evvel ötmek, kurtlarımı dökmek istiyorum. Yaşamanın Don Juan'ıyım;

Levent Şahverdi Arşivi

Fransada bulunan talebemiz

Geyvede sene çok

İlk kafa piyasay

İsveç - Norveç

5 Temmuz 1940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde II. Dünya Savaşı nedeniyle yurda geri çağırılan ve aralarında Cahit Sıtkı Tarancı'nın da bulunduğu öğrencilerin durumu şöyle aktarılıyor: "Fransa'da bulunan talebemiz. Bordeaux'ya salimen varmış olup Perigaeux şehrinde yerleştirilmeleri temin edilmiş olan talebeden bir kısmının isimleri: Cemile Alaiyeli, Kadranol, Mehmed Hamyol, Süleyman Barda, Vedat Dicleli, Emin Bankoğlu, Şekip Çopuroğlu, Cengiz Uluçay, Ali Sandobra, Cahid Tarancı, Suphi İgan, Şinasi Yılın, Fuad Bilgen, Alaaddin Tezol, Jak Balikar, Naci Korkmaz, Suzan Kervan, Yani Taptas, Anna İzemonel."

hayatı her şeyiyle çok, ama pek çok seviyorum. Bu aşkımı tam olarak terennüm etmeden gümbürdeyip gidersek, çok yanacağım, Ziyacığım çok.

Kadere boyun eğeceğim. Başka çare yok. Sen ne âlemlerdesin? Bugünlerde beni mektupsuz bırakmamalısın. Şevket'e geçenlerde yazdım. Yeniden selamlarımı gönderirim. Hep aklımdasınız. Hanım yengeme bermutad hürmetlerim. Seni de hasret payı artan bütün sevgimle kucaklarım Ziyacığım."

"Ziyacığım,

Son hadiseler üzerine, Paris'ten, haziranın on üçünde ayrılmak zorunda kaldık. O günden beri, Fransa yollarında, bisikletle, bombardımanlar altında olanca hızımızla kaçarak, on gün kadar yol aldık. Nihayet Bordeaux'ya vardık. Bu şehirde, sefirle talebe müfettişimizi bulduk. Yirmi günden fazladır, işgal edilmemiş bölgedeki, Dordogne vilayetinin merkezi Perigueux'deyiz. Müfettişimiz de başımızda bulunduğu için, her ihtiyacımız temin ediliyor ve Allah'a şükür, hepimiz sıhhatteyiz. Parlak bir hayat sürüyoruz demeyeceğim; Türki-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

ye'ye dönmekten ümit kesmemeye çalışıyoruz işte. Zaten sefaret de bizi vatanımıza bir an önce kavuşturmak için, Fransız ve Alman makamları nezdinde teşebbüse geçmiş bulunmaktadır. Ben gene kendi bildiğimce çalışıyorum; birçok şiir yazdım. Onları sana okumak için acele ediyorum. Umarım ki o gün de gelecek. Şevket'i tarafımdan kucakla. Bütün dostlara, bilhassa şairlere selamlar. Günün parolası 'sabır'dır. Pek yakında buluşmak üzere, Ziyacığım. Hepimizin daha güzel günler göreceğimize kesin inancım var. Seni kucaklarım.

Lyon: 25.8.1940"

"Ziyacığım,

Perigueux'den gönderdiğim kartı herhalde almışsındır. Orada pek az kalacağımızı tahmin ve zannettiğim için mahsus, adresimi bildirmemiştim. Halbuki bir buçuk aydan fazla Perigourdins (Perigueux'lu) olduk, on iki günden beridir ki, Lyon'dayız. Hükümet, bütün talebenin memlekete dönmesini kararlaştırmış; fakat dönüş tarihimizi Allah bilir. Şu var ki, daha hiç değilse on beş gün Lyon'dayız; zira çıkış vizesini bu müddetten evvel vermiyorlar. Bunun için bu sefer adresimi de bildirerek, senin mektubunu beklemeye koyulacağım.

Ziyacığım, Paris'ten bisikletle çıkış tarihimiz olan 13 Haziran'dan beri neler gördüğümüzü mümkün değil tasavvur edemezsin. Bilirsin ki, herhangi bir şeyi tasavvur veya tahayyül edebilmek için daha evvel onun bazı unsurlarını tanımak, görmüş olmak lazımdır. Bu sefer gördüklerim, beni on senelik normal bir hayat tecrübesinden daha fazla zenginleştirdi. Tasavvurlarım arasında o kadar yazılacak şeyler var ki, hangisinden başlayacağımda müteredditim. Mamafih hiç acele etmiyorum, biliyorum ki, sanatkârlığın ilk şartı, olmamış bir meyvayı koparmamak ve bekleme sabrını gösterebilmektedir. Sana Paris'ten yazdığım son mektuptan beri, birçok şiirler yazdım, fakat hiçbirine tam ve bitmiş nazariyle bakamadığım için senin tenkit ve tahliline arz edemeyeceğim. İnşallah İstanbul'a ayak bastığım zaman bitmiş olurlar da Kadıköy vapurunda bol bol okuruz.

Levent Şahverdi Arşivi

Ziyacığım, Paris'te birçok kitaplar bıraktım, elbise ve çamaşırlarımdan ziyade, onlara yanıyorum. Görseydin ne güzel kitaplarım vardı! Ve tabii, yüzde sekseni şiire dair.

Burada günlerimiz kahvede, sinemada geçiyor. İmkân oldukça ufak tefek kitaplar da alarak mütalaayı ihmal etmiyorum. Şiir faaliyetiyse kendiliğinden devam ediyor. Diyarbekir'le mektuplaşıyorum. Bizim Oktay, Hikmet (Vefik'in kardeşi) ve Mehdi yarı yoldan Paris'e dönmüşler; oradalar. Burada, tanıdıklardan bizim Ragıp var, benim kuzenim olan Diyabekirli Vedat var, Galatasaray'dan. Sıhhatçe iyiyim. Lyon'da canımız sıkılmıyor diyebilirim."

(*Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yayınları;
Tarancı Müzesi arşivi, Diyarbakır)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Şeref Akdik

Ressam
1925-1928, Fransa

Şeref Akdik, 1899'da İstanbul'da doğdu. Ünlü Türk hattatlarından Kâmil Akdik'in oğludur. 1915 yılında Sanayii Nefise Mektebi'ne girdi. 1925'te bu okulu bitirdi. Aynı yıl Maarif Vekâleti'nin açtığı Avrupa sınavını kazanarak Paris'e gitti. 1928'de yurda döndü. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Haydarpaşa Lisesi'nde ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretmen-

Levent Şahverdi Arşivi

lik yaptı. Çalışmalarında, izlenimci sanat anlayışı ile konularını köy ve köy yaşantısından alan gerçekçi anlayışı birleştirdi. Aynı zamanda hattatlığı da olan Akdik 7. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde birincilik kazandı. Şeref Akdik 1972'de öldü.

Fotoğraf: 1924 yılında Avrupa sınavını kazanarak resim öğrenimine Paris'e gönderilen Şeref Akdik (Kıymet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Paris'te Girip Çıkmadığımız Yer Kalmadı"

Şeref Akdik, 1924 yılında Maarif Vekâleti'nin düzenlediği Avrupa konkurunu kazanarak Mahmut Cûda, Muhittin Sebati, Cevat Dereli ve Refik Epikman'la birlikte Paris'e, resim öğrenimine gönderilen ilk grup öğrencilerden biriydi. Paris'te Academie Julian'da, Paul Albert Laurens atölyesine katıldı. Akdik'in fırçası Paris sokaklarının ve parklarının üzerinde dolaştı ve tuvalleri Paris manzaralarını yansıttı.

Akdik, Paris'teki günlerini şu sözlerle anlatır:

1925 yılı Ocak ayında Cumhuriyet'in ilk Avrupa öğrencileri yola çıkmak üzere kayıkla İstanbul yakasana geçiyorlar. Aralarında Şeref Akdik, Cevat Dereli ve Refik Epikman'ın da bulunduğu öğrenciler Pormida *adlı İtalyan gemisi ile Fransa'ya gitmişlerdi (Kıymet Giray Arşivi).*

Levent Şahverdi Arşivi

"Paris'te girip çıkmadığımız yer kalmamıştır. Sergilere yetişemezdik. Galeri ve müzelere iyi yetiştik. Akademideki çalışmalarımız muntazamdı. Arada peyzajlar da yapıyorduk. Ben Paris'te hiçbir sergiye katılmadım. Durmamacasına çalıştık. Kurdösuar'larda (Coure de Soire) sayısı çoktan unutulmuş krokiler çizdim. Arkadaşlarım da öyle. Hakikaten çok çalışıp, resimler yaptım... Tatillerde Almanya'ya, Münih'e gittik. Orada Ali Çelebi ve Zeki Kocamemi'yi bulduk. Müze ve galerileri gördüm. Bu arada Belçika'ya iki kere gittim. Belçikalı bir aile ile tanıştım. Louvre'dan kopya istediler. Portre yapmamı istediler, bunları yaptım. Brüksel'i gezdim, burasının da bende tesir bıraktığını söylemek lazım.

"Artık dönme zamanı gelmişti. Aslında bize verilecek altı aylık İtalya tahsisatı, yüksek kademeden birisine verilmişti. Bu zat, Avrupa'ya geldi. Böylece de İtalya'yı şöyle bir gezebildik. Marsilya, Napoli, Nice'te ancak iki ay bulunabildim. İstanbul'a dönüş başladı."

13 Ağustos 1928 Pazartesi günü İstanbul'a ulaşan gemi demirleyecek ve içindekiler ertesi sabah, 14 Ağustos Salı günü sabahın erken saatlerinde İstanbul'a ineceklerdir.

Dönüş haberleri Elif Naci'nin gayretleriyle, 14 Ağustos 1928 tarihli Milliyet gazetesinin birinci sayfasında şöyle yer aldı:

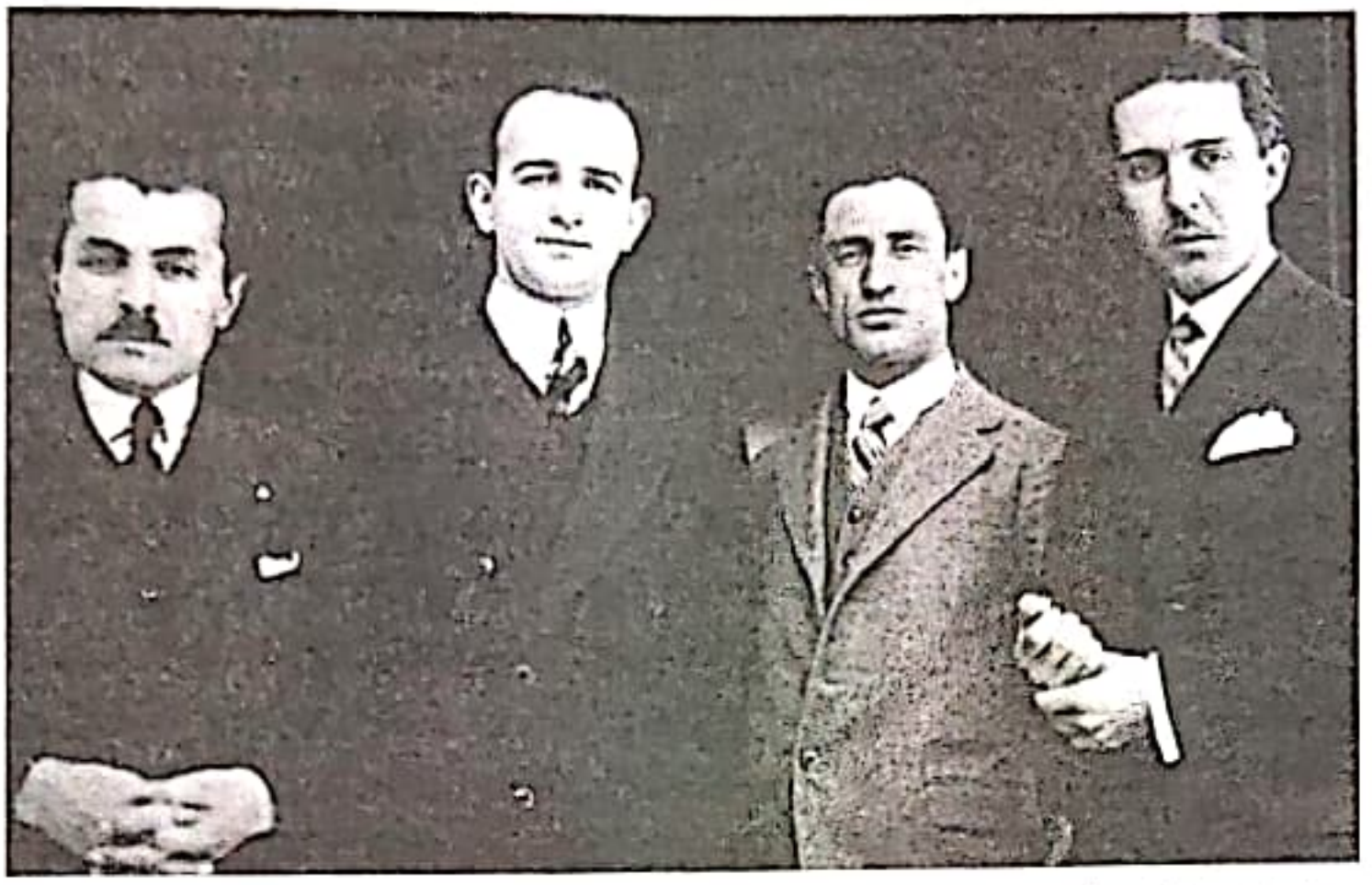
"Genç Ressam ve Heykeltıraşlarımız dün geldi.

"Maarif Vekâleti tarafından üç buçuk sene evvel Paris'e gönderilen sanatkârlarımız muvaffakiyetle avdet etmişlerdir.

"Maarif Vekâleti tarafından Paris'e Sanayi-i Nefise tahsiline gönderilen genç ressam ve heykeltıraşlarımız, dün 'Tadla' vapuruyla şehrimize gelmişlerdir. Bu gençler, Paris'te üç buçuk sene tahsilde bulunmuşlar; ressamlardan Hale Asaf Hanım, Cevad, Muhiddin Sebati, Refik, Mahmud beyler, Ressam Mösyö Julyen'in; heykeltıraş Ratib Aşir Bey de heykeltıraş Mösyö Burdel'in atölyesinde çalışmışlardır. Dün bu gençleri, şehrimizin genç ressamlarından kendileriyle birlikte Paris'te bulunup da birkaç gün evvel gelmiş olan Şeref Bey ile İstanbul'da bulunan diğer genç ar-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Avrupa'da eğitim alan genç ressamlar Muhittin Sebati, Şeref Akdik, Refik Epikman ve Nurullah Berke (Kıymet Giray Arşivi).

kadaşlarından mürekkeb bir sanatkâr heyeti, rıhtımda karşılamışlardır."

Genç ressamlar, İstanbul'a geldiklerinde, burslarının karşılığını ödemek üzere, çeşitli illerde öğretmenlik görevine atandılar. Bir süre sonra ise, öğrencilik yıllarında ve Paris'te temelini atmış oldukları birliği hayata geçirdiler. Amaçları, sanatçıların ortak hak ve çıkarlarını korumak ve bunu yaparken de sanatçıyı çalışmalarında özgür bırakmak; yabancı ülkelerde resim sergileri açıp yabancı sanatçıları da buraya davet ederek kültür alışverişine girmek ve de kente, bunun yapılabileceği bir sergi salonu ile bir resim-heykel müzesi kazandırmaktı.

Şeref Akdik de arkadaşları gibi, aynı yıl içinde Anadolu'ya öğretmen olarak gönderildi. Sivas Lisesi'ne atandı. Ancak atama kararı, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Fuat Köprülü'nün aracılığı ile 27 Ekim 1928 tarihinde Ankara Orta Muallim Mektebi'ne resim öğretmeni olarak düzeltildi.

Bir süre sonra bu okulun öğretim sistemi değiştirildi ve öğrenim programı eğitim enstitüsü olarak düzenlendi. Adı da Gazi Terbiye Enstitüsü olarak değiştirildi. Akdik, bu yıllarda

Levent Şahverdi Arşivi

Ankara Erkek Lisesi ve Musiki Muallim Mektebi'nde de öğretmenlik yapmaktaydı.

Akdik, genç ressamların Ankara Etnografya Müzesi'nde, 1929'da düzenledikleri 1. Genç Ressamlar Sergisi'ne Paris görünümlerinin yanı sıra dört portre ile katıldı.

1929 yılında kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı.

1932 yılından başlayarak dört yılda bir Ankara Halkevi salonlarında düzenlenen inkılap sergilerinin en beğenilen ve aranan ressamı Akdik oldu. Bu arada köy ve halkın günlük yaşamını konu alan resimlere de büyük önem verdi. Bu özelliklerini İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu şöyle açıklıyordu:

"... Şeref, tekniği, estetik akımları her ne olursa olsun zamanını, zamanın sosyal zaruretlerini anlamış bir insandır. Görülüyor ki memlekette bir değişme, olgunlaşma hareketi vardır ve bu yalnız politika alanında değil; köyde, şehirde, teknikte, terbiyede, her yerde ve her işte. Onun için Şeref'in resimlerinin ilk karakteri sosyal ve inkılapçı olmasıdır."

O günlerin yayın organlarında bu sergi, aşağıda da yer aldığı gibi, büyük bir beğeni ve ilgi ile karşılandı.

"Şeref Kâmil Bey, portredeki muvaffakiyeti ve Ankara intibalarını tesbit kudretiyle temayüz etmiştir."

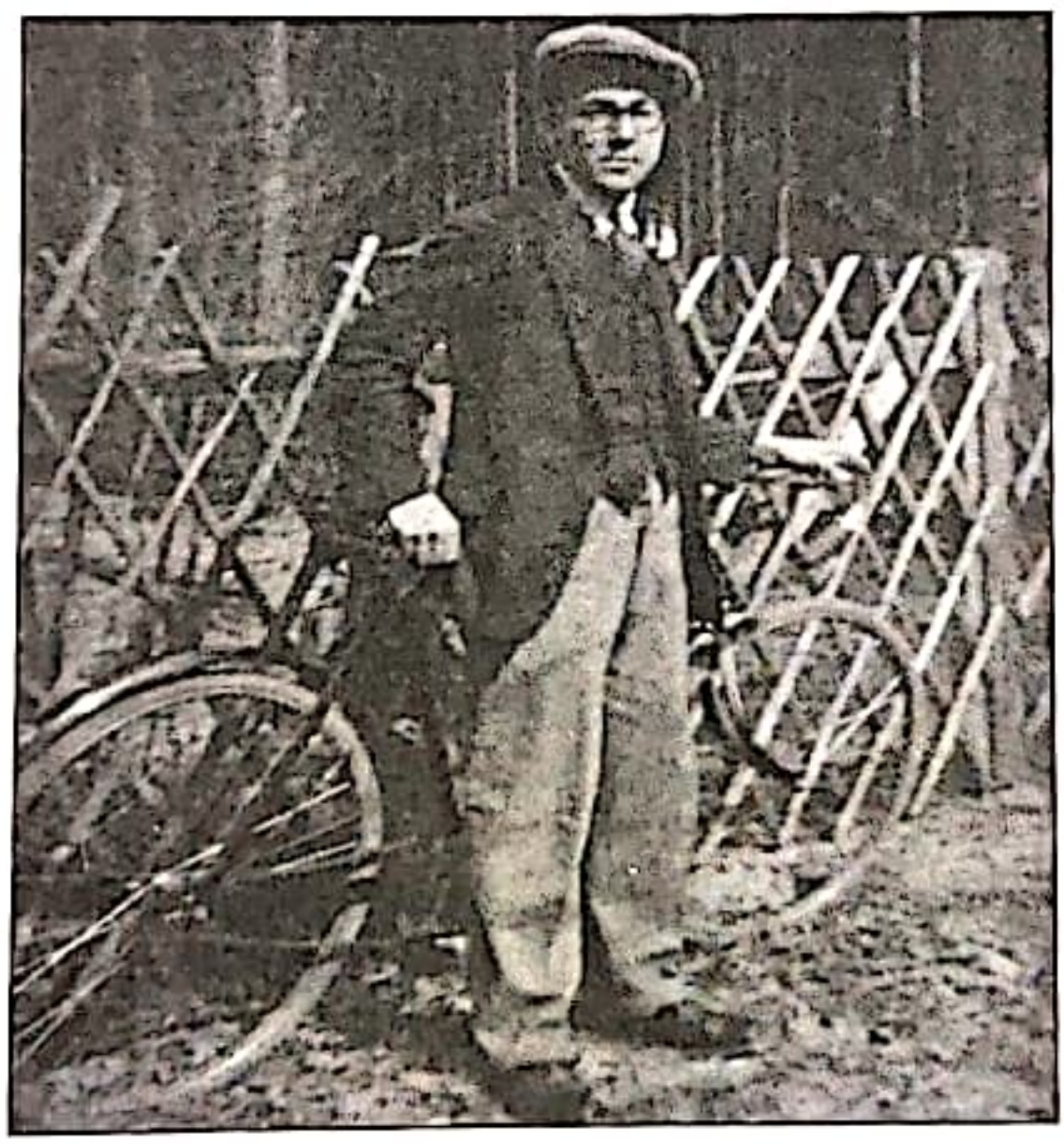
"Şeref, muhakkak ki fırçasına hükmeden bir ressamdır. Fakat Şeref, bu sahici yüksekliğin çerçevesinde pineklemedi; çünkü değerli ressamımız, durmanın gerilemek olduğunu bilenlerdendir. Bunun için çerçevesini kırdı ve ileriye geniş bir adım attı: Vatanı ve vatandaşı ifade etmeğe başladı. Sergisi işte bu ifadenin ilk sahifesidir."

(*Cumhuriyetin İlk Ressamları*, Kıymet Giray;
Akdik'in öğrencilik anıları)

Levent Şahverdi Arşivi

Sabahattin Ali

Yazar
1928-1930, Almanya

Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907 tarihinde, bugün Bulgaristan sınırları içindeki Gümülcine kazası Eğridere Köyü'nde doğdu. 2 Nisan 1948 tarihinde Bulgaristan sınırında öldürüldü. Öğrenimini Balıkesir ve İstanbul muallim mekteplerinde yaptıktan sonra Yozgat'ta öğretmenliğe başladı. Kazandığı sınavla gittiği Almanya'da Postdam ve Berlin'de öğrenim gör-

Levent Şahverdi Arşivi

dü. Dönüşünde çeşitli okullarda öğretmenlik, Devlet Konservatuvarı'nda dramaturgluk yaptı. 1931 yılında, bölücü propaganda yaptığı ihbarı üzerine üç ay tutuklu kaldı; kovuşturma sonunda aklandı. Görevine döndü; bu sırada yazdığı bir romanı yayımlamaktan vazgeçince, gazete sahibi iki tanıkla birleşerek, bir toplantıda okuduğu bir taşlamayı okunmasından altı ay sonra, onu ihbar etti; bunun üzerine yargılandı ve mahkûm edildi. Cumhuriyet'in onuncu yılı nedeniyle çıkan aftan yararlanarak salıverildi. Çeşitli resmi kuruluşlarda 1945 yılına kadar çalıştı. İşsiz kaldığı bir dönemde, Aziz Nesin ile birlikte Marko Paşa'*yı ve onun devamı olan mizah dergilerini çıkardı. Bu dergilerdeki yazılarında, yayın yoluyla hakaret ettiği savıyla yargılandı ve mahkûm oldu. Yurtdışına çıkmak için anlaştığı, kendisine kılavuzluk yapan Ali Ertekin tarafından, Bulgaristan sınırı yakınlarında Sazara Köyü civarındaki ormanda öldürüldü.*

Fotoğraf: 1930 yılında Maarif Vekâleti tarafından Almanya'ya gönderilen Sabahattin Ali öğrencilik günlerinde (Postdam'da Filiz Ali Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Herkesin, Almanya'yı Kurtarmak İçin Bir Fikri Vardı"

Sabahattin Ali, Almanya'daki öğrencilik yıllarını, ayrı bir anı kitabı haline getirmek yerine *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserinin konusu olarak işlemişti. Kızı Filiz Ali, görüşmemizde babasının öğrencilik yılları ile ilgili notlarını istediğimde "İşte burada, *Kürk Mantolu Madonna*. Ben de öğrencilik yılları anılarından faydalanmak istediğimde bu kitabı kullanıyorum. Çünkü bu kitapta anlatılanlar babamın yaşadıklarıdır" dedi. Sabahattin Ali öğrencilik günlerini, *Kürk Mantolu Madonna* kitabında Raif Efendi'nin ağzından şöyle anlatıyor:

"Yüksek Muallim'e doğru yürüyordum ki birisi 'Yahu! Saat bire geliyor, imtihana girmeyecek misin?' diye sordu. 'Ne imtihanı?' deyince, şu bizim mahut Avrupa imtihanının

Sabahattin Ali, Almanya'daki öğrencilik yıllarında yaşadıklarını Kürk Mantolu Madonna *adlı kitabında okurlarına anlatmıştı (Filiz Ali Arşivi).*

Levent Şahverdi Arşivi

bugün icra edileceğini, Vefa Orta Mektebi'ne gitmemi söyledi. Gittim. İmtihanı sana anlattığım ve senin dinlemediğin gibi muvaffakiyet-i harikulade ile verdim. İnşallah küffar-ı hakisar diyarına azimetimiz zamanı yakındır.

(...)

"Çocukluğumdan beri gözlerimin önünde bin bir şekilde canlanan, birçok hayallerime mevzu olan Avrupa'yı görmek fırsatının böyle hiç beklemediğim bir zamanda çıkıvermesinden sevindim. Bir ecnebi dil öğreneceğimi, bu dilde kitaplar okuyacağımı ve asıl, şimdiye kadar sadece romanlarda rastladığım insanları işte bu Avrupa'da bulacağımı tahmin ediyordum. Zaten muhitimden uzak duruşumun, vahşiliğimin bir sebebi de kitaplarda tanıştığım ve benimsediğim insanları muhitimde bulamayışım değil miydi?

"Bir hafta içinde hazırlandım ve Bulgaristan üzerinden trenle Berlin'e hareket ettim. Hiç lisan bilmiyordum. Dört günlük yolculuk esnasında bir konuşma kitabından ezberlediğim beş on kelime sayesinde, adresini daha İstanbul'dayken defterime yazdığım bir pansiyona gittim.

"İlk haftalar, kendimi idare edecek kadar lisan öğrenmek ve hayran hayran etrafıma bakınarak şehri dolaşmakla geçti. İlk günlerin şaşkınlığı çok sürmedi. Burası da en nihayet bir şehirdi. Sokakları biraz daha geniş, çok daha temiz, insanları daha sarışın bir şehir. Fakat ortada insanı hayretinden düşüp bayılmaya sevk edecek bir şey de yoktu. Benim hayalimdeki Avrupa'nın nasıl bir şey olduğunu ve şimdi içinde yaşadığım şehrin buna nazaran ne noksanları bulunduğunu kendim de bilmiyordum... Hayatta hiçbir zaman kafamızdaki kadar harikulade şeyler olmayacağını henüz idrak etmemiştim.

"Lisan öğrenmeden bir işe başlanamayacağını düşünerek, Umumi Harp'te Türkiye'de bulunmuş ve biraz Türkçe öğrenmiş bir eski zabitten ders almaya başladım. Pansiyon sahibi madam da boş zamanlarını benimle gevezeliğe hasrediyor ve yardımda bulunuyordu. Pansiyonun diğer müşterileri de bir Türkle ahbaplık etmeyi fırsat sayıyorlar ve saçma sapan suallerle başımı şişiriyorlardı. Akşam yemeklerinde sofra başında

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Sabahattin Ali Berlin'de öğrenim gördüğü günlerde arkadaşları ve hocalarıyla (Filiz Ali Arşivi).

toplanan kalabalık, oldukça renkliydi. Bazan pansiyon müşterilerinden biri gider, açılan odaya hemen bir başka misafir gelirdi. Fakat zamanla bu değişmelere, yemek yediğimiz karanlık salonun daima yanık duran kırmızı abajurlu elektriğine, günün hiçbir zamanında eksik olmayan çeşitli lahana kokularına, sofra arkadaşlarımın siyasi münakaşalarına alışmış, hatta bunlardan sıkılmaya başlamıştım.

"Hele bu münakaşalar... Herkesin, Almanya'yı kurtarmak için kendine göre bir fikri vardı. Fakat bütün bu fikirler, hakikaten Almanya'ya değil; her birinin kendi şahsi menfaatlerine bağlıydı. Para düşkünlüğü yüzünden servetini kaybeden ihtiyar bir kadın, zabitlere kızıyor; zabitler, grev yapan ameleyi ve harbe devam etmek istemeyen askerleri kabahatli buluyor; müstemleke tüccarı durup dururken harp açan imparatora küfür ediyordu. Sabahları odamı düzelten hizmetçi kız bile benimle siyasetten konuşmaya kalkar, boş zamanlarında derhal gazetesini okumaya koyulurdu. Onun da kendine göre ateşli kanaatleri vardı ve bunlardan bahsederken yüzü büsbütün kızarır; yumruğunu sıkarak havada sallardı.

Levent Şahverdi Arşivi

(...)

"Haftada üç defa akşam üzerleri eski zabitten Almanca ders alıyor; gündüzleri, müzelerdeki ve yeni açılan galerilerdeki tabloları seyrediyor ve pansiyona daha yüz adım uzaktayken burnumda lahana kokuları hissediyordum. Fakat ilk aylar geçince eskisi kadar canım sıkılmamaya başladı. Yavaş yavaş kitap okumaya çalışıyor ve bu işten zamanla daha çok zevk duyuyordum. Bir müddet sonra bu adeta bir iptila halini aldı. Yatağın üzerine yüzükoyun yatarak kitabı önüme açar, yanı başıma eski ve kalın lûgat kitabını kor, saatlerce kalırdım. Çok kere lûgat aramaya bile tahammül edemez, cümlelere yaklaşık mana vererek geçerdim. Gözümün önünde yepyeni bir dünya açılır gibiydi. Bu sefer okuduklarım, çocukluğumun ve ilk gençliğimin tercüme veya telif kitapları gibi sadece kahramanlardan, fevkalade insanlardan ve görülmemiş maceralardan bahsetmiyorlardı. Hemen hemen hepsinde kendimden, etrafımdan, gördüklerim ve duyduklarımdan birer parça buluyordum. Evvelce içinde yaşadığım halde anlamadığım, görmediğim şeyleri birdenbire hatırlıyor; onlara şimdi hakiki manalarını verdiğimi zannediyordum. Üzerimde en çok tesir yapanlar Rus muharrirleriydi. Turgenyef'in koskocaman hikâyelerini bir defada sonuna kadar okuduğum oluyordu."

Mustafa Seyit Sütüven'den Sabahattin Ali'ye

Şair Mustafa Seyit Sütüven, Postdam'da öğrenci Sabahattin Ali'ye gönderdiği kartpostalın arkasına, mektup yazmadığı için sitemini şöyle dile getirmiş:

"Deli Oğlan

Eşşeğin kulaklarını gördün mü? İşte onun gibi biz de kulaklarımızı uzattık. Bakalım bir sada muhabbetimizden geçer mi diye telsiz anteni misali semaları arayıp duruyoruz. Acı çok. Bari bir mektup geldi diye bir kâğıda yaz da postaya at ne olur!

Levent Şahverdi Arşivi

Galip Divanı'nı postalayayım istersen. Orhan Veli'ye ne hacet, ben göndereyim. Ona da yazıyor musun bari, ben yazmıyorum şimdilik.

Seni öpmek nasip olasıya kadar içtiyakından dudaklarım çatlayacak galiba.

Fotoğrafçı ağabeyimden selam.

Kardeşin

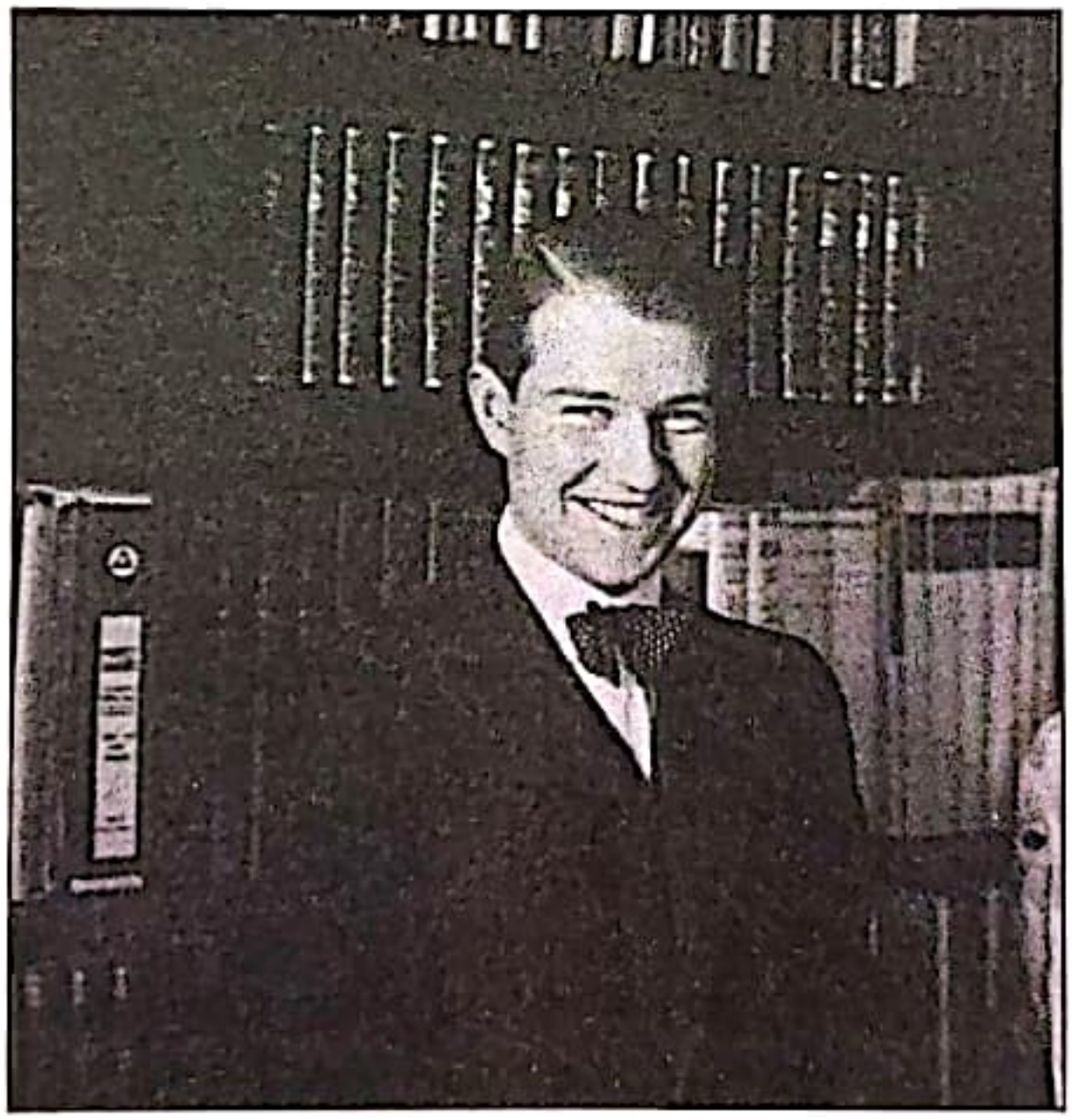
Mustafa Seyit Sütüven"

(Kızı Filiz Ali ile söyleşi; *Kürk Mantolu Madonna*; kendi mektupları)

Levent Şahverdi Arşivi

Sedat Alp

Hititolog
1932-1940, Almanya

Türkiye'nin ilk Hititoloğu olan Alp, 1932-1940 yıllarında Almanya'da Berlin ve Leipzig üniversitelerinde eskiçağ tarihi, Hititoloji, Sümeroloji ve arkeoloji öğrenimi gördü. 1940'ta Berlin Üniversitesi'nde Hititoloji doktorası aldı. 1941 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Hititoloji asistanı, aynı yıl Hititoloji doçenti, 1949 yılında da Hititoloji

Levent Şahverdi Arşivi

profesörü oldu. 1956-1958 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dekanlığı yaptı.

1946 yılında Türk Tarih Kurumu üyesi oldu. 1951'den 1983'e kadar her yıl seçimle yönetim kurulu üyesi, asbaşkanlık ve yirmi yıl süre ile genel sekreterlik yaptı. Türk Tarih Kongrelerini organize eden Alp, devletleştirilmeden önceki Türk Tarih Kurumu'nun son başkanıdır. Uluslararası Akademiler Birliği toplantılarında Türk Tarih Kurumu'nu temsil etti.

1953 yılında başladığı Konya-Karahöyük kazılarının başkanlığını uzun yıllar yaptı. Konuk profesör olarak yurtdışındaki birçok üniversiteye davet edildi. Almanya, ABD, *Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya ve Japonya'daki üniversitelerde ya da bilimsel kuruluşlarda konferanslar verdi. Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Mainz Bilimler Akademisi gibi bazı kuruluşların da üyesi oldu. Uluslararası Hititoloji Kongrelerinin kurucusu oldu. Türkçe ve Almanca yayınlanmış 10 kitabı ve Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca olmak üzere 100'e yakın bilimsel makalesi vardır.*

Fotoğraf: Sedat Alp, Leipzig Üniversitesi'nde Hititolog Prof. Friedrich'ın öğrencisi olarak eğitim gördüğü yıllarda (Sedat Alp Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Atatürk Senin Hitotolojiye Başlamanı İstiyor"

Sedat Alp, bugün dünyada çalışmalarıyla en ön sırada yer alan dört büyük Hititologdan biridir. Alp Ankara'da, evinde yaptığımız söyleşide Almanya'da okuduğu bölüme Atatürk'ün nasıl karar verdiğini, Akhisarlı genç bir öğrencinin Avrupa'nın en modern ülkelerinde geçirdiği günleri anlattı.

"1932 yılında Boğaziçi Lisesi'ni bitirdim. Bir yandan o zamanki Mülkiye Mektebi'nin parasız yatılı imtihanına girdim ve kazandım, diğer yandan da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin. Birini tercih edecektim ama edemiyordum. O sırada Boğaziçi Lisesi'nden bir mektup aldım. Beni

Sedat Alp (sağ başta), Schulpforta'da yanında kaldığı öğretmen ailesiyle birlikte (soldan dördüncü Ekrem Akurgal) (Sedat Alp Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Avrupa imtihanlarına tarih dalında aday göstermişler. Bunun üzerine imtihana girdim, başarılı oldum. Sınava İstanbul Üniversitesi'nde girdik, kazandım; gazetelerde yayınlandı. Ben Avrupa'ya gittikten sonra branşımı belirlediler. Tabii, Atatürk'ün büyük ölçüde etkisi vardı. İlkin Almanca öğrendim, o zaman bir mektup almıştım. Benimle birlikte Ekrem Akurgal, Suat Baydur vardı. Önceleri, Fransa'ya gönderilmemiz söz konusu idi. Sonra, Falih Rıfkı Bey'in Ulus gazetesindeki bir yazısı üzerine bu karar değiştirildi. 1932 sonbaharında, imtihanı kazanan diğer bazı arkadaşlarla beraber Almanya'ya gönderildik. O yıllarda, büyük Türk eğitimcisi Cevat Dursunoğlu Berlin'de bakanlık müfettişi idi. Cevat Dursunoğlu, İstanbul Üniversitesi'nin reformunda, özellikle Hitler yönetiminden kaçan hocaların Türkiye'ye getirilişinde önemli rol oynamış bir kişiydi. Türkiye'den gelen öğrencileri ikişer ikişer Almanya'nın ünlü okullarına yerleştirdi. Ekrem Akurgal ile beni, Naumburg kenti yakınındaki ünlü Schulpforta Gymnasiumu'na gönderdi. Çok ünlü bir hümanist okul olan Schulpforta'da öğrenim görenler arasında filozof Nietzsche, tanınmış yazar Klopstock ve ünlü klasik filolog Willamovitz de vardır. Biz oradayken 396. kuruluş yıldönümü kutlanan bu meşhur okul, eğitimimizde önemli bir dönüm noktası oldu.

"Schulpforta yatılı bir okuldu, ama biz öğretmenlerin evinde misafir ediliyorduk. Böylece, Almancayı bir aile ortamında öğrenme şansına da kavuşmuştuk. Aynı zamanda okulun derslerine devam ediyorduk. Her ay bir sınıf atlıyorduk. Orada geçirdiğimiz ilk ay, bizdeki ortaokul birinci sınıfa tekabül ediyordu. Naumburg'daki Stabila adlı Gymnasium'da İhsan Ketin, Suat Baydur ve Necip Üçok okuyordu. Bazen, Weimar'a tiyatroya giderdik. Nehir vardı, onun çok yakınında. İlk defa yüzmeyi orada öğrenmiştim. İstanbul'da denize giriyordum ama yeterince bilmiyordum. Ailem Akhisar'daydı, yazları onların yanına gidiyordum; onun için yüzme öğrenmemiştim. Almanya'daki öğrencilik yıllarım, kültürel bakımdan da bana büyük katkıda bulunmuştur. Schulp-

Levent Şahverdi Arşivi

forta'dayken, zamanın maarif vekili Reşit Galip Bey'den, Atatürk'ün talimatıyla yazıldığını tahmin ettiğimiz bir yazı geldi. Eski Anadolu uygarlıklarına yönelmemizin tavsiye edildiği yazıda, Atatürk'ün, bu uygarlıkların ülkemiz için çok önemli olduğu, bunların adeta memleketimizin tapusu olduğu düşüncesine yer veriliyordu. Bu tavsiye, Berlin Üniversitesi'nde 1933-1934 ders yılında, eskiçağ tarihi ile arkeoloji tahsiline başlamama önemli etkide bulundu. Büyük Latince ve Büyük Yunanca sertifikalarını da aynı yıl aldım.

"O sıralarda, meşhur bir tarihçi olan Fritz Schachermeyer'in konferansını dinledim. Türkiye'de Boğazköy'de büyük keşifler yapıldığından, bu keşiflerde bulunan Hitit devlet arşivlerinin öneminden, Almanya'da çeşitli bilim adamlarının Hititoloji bilimini kurduğundan bahsedilen bu konferans, önümde yepyeni ufuklar açmıştı. Hititoloji yeni bir dal olduğu için, yeni çalışma imkânları vaat ediyor ve dünyada büyük ilgi topluyordu. Bu alanda çalışmaya karar verdim. Ancak tarih tahsiline gönderildiğimden, Hititoloji okumak için önce izin almam gerekiyordu. Konuyu Cevat Dursunoğlu'na açtım. Kendisi, isteğimi olumlu karşıladı; ancak tek başına karar verme yetkisine sahip olmadığından, Maarif Vekâleti'yle yazışarak kısa sürede izin alma işini halletti. Bir hafta sonra 'Sedat sana müjde, Atatürk senin Hitotoloji'ye başlamanı, derhal başlamanı istiyor' dedi.

"1934 yılından itibaren, Leipzig Üniversitesi'ne, ünlü Hititolog Profesör Johannes Friedrich'in öğrencisi olarak devam etmeye başladım. Bu üniversite, çivi yazıları sahasında çok meşhurdu. Çivi yazısı, Hititlere Sümerlilerden Babil yoluyla geçtiği için, Hititler, kültürel bakımdan Mezopotamya'nın etkisi altındaydı. Bu açıdan, Hititoloji okuyan kişinin mutlaka Assiryoloji de okuması gereklidir; iki dalda birden eğitim görmeye başladım. Ben çok meraklıydım; onun için çivi yazısını çok süratli öğrendim. Hocam benden çok memnundu, bazı Alman öğrenciler beni kıskanıyordu. Hatta bir tanesi bana sen çok çalışıyorsun, onun için biz kötü görünüyoruz böyle; bu kadar çalışma, bu kadar öğrenme, diyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

"1935'te, hocalarımdan biri Yahudi olduğu için görevine son verildi. Bu hocam Profesör Benno Landsberger'di. O sıralarda Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kuruluş hazırlıkları yapılıyordu. Landsberger'in Türkiye'ye çok yararı olacağını düşünerek, Cevat Dursunoğlu'na konuyu açtım; kendisi konuyla çok ilgilendi. Landsberger, ancak Sümeroloji ve Hititoloji için bir ihtisas kitaplığı satın alındığı takdirde Ankara'ya gelmeyi kabul edebileceğini söylüyordu. Memleket savaştan yeni çıktığı ve çok sıkıntıda olduğu halde, Landsberger'in hayli büyük bir harcama gerektiren bu talebi hemen kabul edildi. Günümüzde, fakülte kütüphanelerine yıllardır kitap alınmadığı düşünülecek olursa, o tarihte bilime verilen önem ve öncelik daha iyi anlaşılacaktır. Benno Landsberger, gerekli yazışmalar ve işlemler tamamlandıktan sonra Maarif Vekâleti'yle anlaşmaya vararak Türkiye'ye gitti. O yıllarda yurtdışından getirilen yabancı öğretim üyelerinden ordinaryüs olanlara ayda 600, profesör olanlara ayda 300 lira veriliyordu. Aynı dönemde başbakanın maaşı 500 liraydı! Halka hiçbir sıkıntı yansıtmadan ve enflasyona yol açmadan güdülen bu politika, eğitime verilen önceliğin sonucuydu.

"Berlin Üniversitesi'nde çok iyi hocalar vardı. Bunlar arasında yer alan H. Ehelolf, Boğazköy tabletlerinin editörüydü. Kendisinden çok şey öğrendiğim bu hocamla ilgili bir anım, benim için oldukça önemlidir. 1937 yılı yaz tatilinde Londra'ya gitmiş ve British Museum'daki Hitit tabletleri üzerinde çalışmıştım. Daha önce yayınlanmış olan bu metinler ile tabletler üzerinde yaptığım karşılaştırmalarda bazı yanlışlar bulmuş ve elde ettiğim sonuçları, Berlin'e dönüşümde hocam Prof. H. Ehelolf'a bildirmiştim. O da, bu durumdan diğer ünlü bir Hititolog olan arkadaşı F. Sommer'i haberdar etmişti. Sommer, basılmakta olan kitabında, benim ismimi vererek, elde ettiğim sonuçlardan birini bildirmişti. Genç bir öğrenci olarak ünlü bir Hititoloğun kitabında adımın geçmesi beni mutlu etmişti. H. Ehelolf, 1938 yılında ani olarak vefat etti.

Levent Şahverdi Arşivi

Sedat Alp Almanya'da okul arkadaşlarıyla bir baloda (Sedat Alp Arşivi).

"Berlin Üniversitesi'nde öğrenimime 1939 yılına kadar devam ettim. II. Dünya Savaşı başlayınca bizi Türkiye'ye çağırdılar. Türkiye'nin savaşa katılmayacağı anlaşılınca Almanya'ya tekrar gönderildik. Doktora imtihanımı, Berlin Üniversitesi'nin daveti üzerine eski hocam Johannes Friedrich ile Sümerolog Adam Falkenstein'ın yanında verdim. Savaş yıllarında Almanlar, Almanya'dan kurtulmanın yollarını arıyorlardı. Mesela Türk pasaportuna sahip olmak onlar için bir kurtuluştu. Benim oturduğum evin sahibesi zengin bir Yahudiydi, bana evlenme teklif etti. Ben 'Kabul edemem' dedim.

"1940 senesinde, bu kez Hititoloji doktoramı bitirmiş olarak yurda dönmeden önce, Almanya'da tezimi yayımladım. O yıllarda Almanya'da üniversitelerde doktora tezinin mutlaka yayımlanması mecburiyeti vardı; doktor unvanı, tez yayımlanmadan kullanılamıyordu. Aslında, şimdi uyulmayan bu mecburiyet çok gerekliydi; çünkü, böylelikle ne gibi çalışmalar yapılmış olduğundan tüm bilim camiasının haberi olurdu."

(Kendisiyle söyleşi, Haziran 2004;
TÜBİTAK arşivi)

Levent Şahverdi Arşivi

Necil Kâzım Akses

Besteci
1926-1934, Avusturya

1908, İstanbul doğumlu olan Necil Kâzım Akses, müzik çalışmalarına keman ve viyolonsel öğrenerek başladı. Dârülelhan'da Cemal Reşit Rey'den armoni dersleri aldı. 1931'de Viyana Devlet Müzik ve Görsel Sanatlar Akademisi'nin kompozisyon bölümünü, 1934'te Prag Devlet Konservatuvarı'nın ileri kompozisyon bölümünü bitiren Akses, Joseph

Levent Şahverdi Arşivi

Marx, Joseph Suk ve Alois Haba ile çalıştı. Yurda döndükten sonra Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne atandı. Milli Eğitim Bakanlığı'nca Devlet Konservatuvarı'nı kurmak üzere Türkiye'ye davet edilen Paul Hindemith ile birlikte planlama çalışmalarına katıldı. Konservatuvardaki öğretmenlik yıllarında Bülent Arel, Nevit Kodallı, Ferit Tüzün gibi genç kuşak bestecilerin yetişmesine önemli katkıları olan Akses, 1948'de Ankara Devlet Konservatuvarı Müdürü, 1949'da Güzel Sanatlar Genel Müdürü oldu; Bern ve Bonn'da kültür ataşesi olarak görev yaptı.

1958'de Devlet Operası Genel Müdürlüğü'ne getirildi. 1971'de devlet sanatçısı unvanını alan Akses'e 1957'de Federal Almanya, 1963'te İtalya, 1973'te Tunus tarafından çeşitli nişanlar verilmişti. Akses, 1972'de emekli olmasına rağmen konservatuvardaki derslerini sürdürdü.

Türk Beşleri diye anılan grubun üyesi olan Akses, yapıtlarında halk müziği ve klasik Türk müziği motiflerini çoksesli müzik tekniğiyle birleştirme girişimleriyle dikkati çekti. Bestelerinde temel ritim ve ezgiler sürerken farklı enstrüman gruplarının değişik tempolarda müziğe katıldığı rastlantısal müzik tekniğine sık sık başvurdu. Orkestra İçin Konçerto *(1976-1977)*, Itri'nin Nevakârı Üzerine Scherzo *(1970)*, Bir Divandan Gazel *(1976) gibi yapıtlarında klasik Türk müziğine duyduğu ilginin etkileri belirgindir. Başlıca yapıtları arasında* Mete *ve* Bayönder *adlı birer perdelik operaları,* Beş Piyano Parçası *(1930)*, Flüt Piyano Sonatı *(1933)*, Minyatürler *(1936)*, Senfonik Destan *(1973)*, Viyola Konçertosu *(1977)*, *çeşitli sahne müzikleri,* Ankara Kalesi *(1942) adlı senfonik şiir,* 50. Yıl Cumhuriyet Marşı *ve dört senfonisi sayılabilir. Necil Kâzım Akses, 1999'da vefat etti.*

Fotoğraf: Necil Kâzım Bey ile ünlü Türk müziği bestecisi Hüseyin Sadettin Arel'in kızı Naciye Hanım 15 Kasım 1931'de evlendiler. Nikâhtan sonra hemen Viyana'ya dönerek eğitimlerine devam ettiler (Evin İlyasoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
levntsahverdi@gmail.com

"İstanbul'dan Bir Kutu Lokumla Yola Çıktım"

Türk Beşleri olarak adlandırılan bestecilerden biri olan Necil Kâzım Akses'in Avrupa öğrencilik yılları, Viyana ve Prag'da geçti. Akses, ünlü profesör Joseph Marx'ı ikna etmek için yanına aldığı bir kutu lokumla yola çıkışının hikâyesini şöyle anlatıyor:

"Lise sondan bir yıl önceydi. Duydum ki Macar Hükümeti Türkiye'ye birkaç burs tanımış. Budapeşte'de müzik tahsili için tahsis edilmiş. Dârülelhan'da açılan imtihana girmeye karar verdim. Eğer sınavı kazanırsam liseyi bitirmeden Macaristan'a gidecektim. Bir taraftan çalışıyordum. Bir taraftan da aile dostu müsteşar Rıdvan Nafiz Bey ile temasa geçtim. Sovyetler Birliği'ne atanmıştı. Ankara'dan gelip

Necil Kâzım Akses'in Viyana Devlet Müzik ve Temsil Akademisi'ndeki kimliği, 1930 (Evin İlyasoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'dan gidecekti. Buluştuk. Dedi ki, 'Sizin müziğe karşı büyük aşkınız, sizi bu tahsile itiyor. Ciddi bir müzik tahsili yapacaksınız; ama Türkiye'ye dönünce büyük bir hüsrana kapılacaksınız. Umduğunuzu bulamayacaksınız. Sınavı kazanın, ben de elimden gelen desteği vereceğim.' Aksiliğe bakın, o sınavın yapılacağı gün İstanbul Sultanisi'nde de sınav koymuşlar (Bir hususi imtihan – sene sonundakine umumi imtihan derlerdi). Aynı gün izin alamadım. Macarların imtihanına giremedim. Bu imtihanı iki kişi kazandı. Bir, müzik hocası olan Cemil Bey –ki evli olduğu için göndermediler onu– bir de Fuat Bey isimli genç. O gitti. Beş altı sene kompozisyon okudu. Dönünce Gazi Eğitim Enstitüsü'nde hocalık etti. Birtakım eserler yazdı. Ama hani nerede? Ne isim bıraktı ki? Hiçbir şey. Onu değerlendirmeyi artık müzik tarihine bırakalım."

1926'da Necil Kâzım Bey liseyi bitirdiğinde, aklında Avrupa'ya gidip kompozisyon okumak vardı:

"Ailem de biliyordu kafamda Avrupa'ya gidip müzik okumak olduğunu. Ama annem bu kararı daha deneyimli biriyle vermek istedi. Edebiyat hocam Hakkı Tarık Us aynı zamanda Giresun mebusu ve Vakit gazetesinin sahibiydi. Bana yol gösterebilecek, muteber bir kişi, gayet hesaplı görüşlü bir zattı. Annem, o ne karar verirse uygularız, dedi. Gittik. Dedi ki, 'Eğer maddi kazancı olsun diye düşünüyorsanız, bu çocuk mühendis olur, borsacı olur, işadamı olur. Endişe etmeyin, bırakın gönülden bağlandığı bu meslekte öğrenim yapsın. Yine başaracaktır.' Annem de bunun üzerine 'olur' dedi. Viyana'ya gönderilmem için olumlu karar verildi. Sevinç içindeyim. İyi de, para nerede? Aile meclisini topladık. Aile meclisinde teyzeler, annem ve bir Habeş evlatlık vardı: Nesrin. Ona evlatlık gibi bakılmamıştı. Okutulmuştu. Sonunda öğretmen çıkmıştı. O bile 15 lira ekledi. Herkes ne verebileceğini söyledi. 70 lira topladık. Bana her ay 70 lira gönderilecekti."

Necil Kâzım Bey önce Avusturya'da yaşama koşullarını araştırdı. Öğrenim için 115 lira gerekmekteydi. Bir yıl önce oraya gitmiş, orada yaşayan, koşulları bilen İhsan adında bir

Levent Şahverdi Arşivi

1931 yılında Necil Kâzım Akses (sol başta), Viyana Devlet Müzik ve Temsil Akademisi Direktörü Joseph Marx (soldan ikinci) ve Ferit Alnar ile Viyana'da (Evin İlyasoğlu Arşivi).

arkadaşı vardı. Ailesi varlıklı olduğu için trenle gidip gelmekteydi. Necil Kâzım Bey, gerek öğretmenlerinden, gerek orada yaşamaya başlayan İhsan gibi arkadaşlarından tüm koşulları öğrenmişti. Nasıl gidileceğini, pansiyonları, okulları, lokantaları, her şeyi iyice araştırmıştı. Bu arada konservatuvardaki hocayı ve başvuru şeklini de buradaki hocaları Seyfettin ve Sezai Asal'dan öğrenmişti. Hatta, başvuracağı direktörün, ünlü Joseph Marx'ın lokum sevdiğini bile biliyordu.

Bir de Şahap adında iyi keman çalan, yakın arkadaşı vardı. O da Viyana'ya gidip felsefe okumak peşindeydi. Oysa onun ailesi Necil Kâzım'ınki gibi geniş görüşlü değildi. Çocuklarını maddi düşünceler içinde eğitmek istiyorlardı; tüccar olmasını arzulamaktaydılar. Necil Kâzım, Şahap için de Viyana'da ön araştırmalar yaptı.

"Viyana Üniversitesi'nin Felsefe Fakültesi'ne yazılabilirdi. Çünkü Ekonomi de bu fakülteye bağlı idi. Teşkilatı inceledim

Levent Şahverdi Arşivi

ben. Aileyi razı ettik, o da benimle gelebilecekti. Şimdi orada yaşama şeklini bir daha hesap ettim. Benim 70 liram yetecekti. Ancak, trenle gitmek gibi bir lüks olamazdı. Vapur yolunu araştırdık. İstanbul'dan Campidoglio vapurunun 2. mevkiine binecektik. Doğru Varna'ya. Bilet 8 lira. Varna'dan Rusçuk'a kadar trene bineceğiz, 2,5 lira. Rusçuk'tan da Tuna üzerinde bir vapurla Viyana'ya gidecektik. Bu vapur da 5 lira. Hesaplar tamamlanmıştı. 1926 yılının Eylül ayında yola çıktık. Varna'ya ayak basınca başladık orayı gezip dolaşmaya. Eski opera binaları varmış, elli senelik, yanmış. O inşa ediliyordu. Çok şaşırdık. Bizde o tarihte daha opera binası ne gezer! Rusçuk treni de düşündüğümüz gibiydi. Tuna üstündeki seyahat ise çetin geçti. Beş gün beş gece güvertede gittik Tuna Nehri üstünde. Bir Bulgar kız, Şahap ve ben; üçümüz güvertede yalpa vurdukça birbirimizin üstüne düşüyor, birbirimize yaslanarak uyuyorduk. Ve tespit edilen tarihte arkadaşımız İhsan bizi Viyana'da, Tuna Nehri kıyısındaki limanda karşıladı."

Necil Kâzım, Viyana Devlet Müzik ve Temsil Akademisi direktörü Joseph Marx'ın tatlı düşkünü olduğunu öğrendiğinden İstanbul'dan lokum alarak yola çıkmıştı. Joseph Marx (1882-1964) Graz Üniversitesi'nde eğitim görmüş, 120 şarkısı, koral yapıtlarının yanı sıra Sonbahar Senfonisi, Romantik Piyano Konçertosu, büyük orkestra için Nature Trilogie adlı üç bölümlü senfonik şiiri ve Castelli Romani (ikinci piyano konçertosu) gibi eserleri ile tanınmıştı. Viyana Devlet Müzik ve Temsil Akademisi'nde 1922'den başlayarak uzun yıllar rektörlük yapan besteci, öğretim üyeliği kadar, döneminin önemli bir eleştirmeni olarak da yer etmişti.

Necil Kâzım, Marx ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatıyor: "Sezai Asal'dan öğrenmiştim ki tatlı düşkünüymüş Marx. Hacıbekir'den lokum, badem ezmesi aldım. Yolculuk boyunca bu paketleri çok iyi korudum. Randevu alıp karşısına çıkınca önce onları uzattım. Tabii ki sevindi. Beni dinledikten sonra okula kaydımı yapmayı kabul etti."

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Necil Kâzım, Avusturya Müzik Akademisi'ndeki öğrenciliğine başladıktan sonra iki yılda armoni, kontrpuanfüg derslerini tamamladı. Aynı dönemde viyolonsel için de Kleinecke'nin öğrencisi oldu. Bir de yardımcı dal olarak piyano öğrendi.

Bu arada kompozisyon öğretmeni Marx onu uyarmıştı: "Viyolonsel gibi bir çalgının virtüözü olmak için çok daha erken işe başlamak gerekirdi. Sen artık bu çalgının yıldızı olamazsın. Ama besteciliğe yeteneğin daha büyük, kendini bu yolda yoğunlaştırmalısın."

Bu arada, bir yıllık eğitimini tamamladıktan sonra, onun yaşam boyu koruyucusu ve mentoru olan Hakkı Tarık Us, kendisine bir müjde verdi. Bir yılı başarı ile tamamladığı için artık o da devletten burs almaya hak kazanmıştı. 70 lira 120 liraya yükselmişti! Bunu duyar duymaz arkadaşlarını topladı ve haberi kutlamak üzere, "Bu akşam bendensiniz" dedi. Bu da şu demekti: "Viyana Operası'ndaki temsilleri izlemek çok pahalı idi. Biz ancak üçüncü balkonda ve ayakta yer alabiliyorduk. Elimde partisyonla izleyebiliyordum. Wagner'in bir operası vardı o sırada. O gece ayakta değil, otururak seyredebileceğimizi söyledim operayı. Ama yine de üçüncü balkondan tabii ki! Çevremdeki bu yakın arkadaşlarım ise Yavuz Abadan, Cemil Sait Barlas'tı."

Aynı dönemde Viyana'daki bir başka öğrencinin, Nadir Nadi'nin anılarında da Necil Bey ile ilgili notlar vardı:

"1930 yılında yükseköğrenimimi yapmak üzere Viyana'ya gittiğim zaman bütün dünya, 1929'da başlayan ekonomik bunalımı yaşıyordu. O sırada Avusturya da payına düşen yükün ağırlığı altında eziliyordu. Saint-Germaine Barış Antlaşması'nın zorladığı koşullar yüzünden öteki ülkelere kıyasla belki daha da büyük sıkıntılara katlanmak zorunda kalıyordu.

"Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne yazıldım. Yükseköğrenim için Viyana'yı seçmemin nedenini okurlarım elbette çabucak anlamışlardır. Görünürdeki nedeni bir yabancı dil daha öğrenmek isteğiydi. Ama gerçek neden kuşkusuz Mo-

Levent Şahverdi Arşivi

zart'a yaklaşmak, onun dilini konuşabilmek, onun yaşadığı kentte yaşamak, onun müziğini daha iyi tanımaya çalışmaktı. O sıralar Viyana'da kompozisyon çalışan iki Türk genci vardı: Hasan Ferit Alnar ve Necil Kâzım Akses. Almancayı elden geldiğince çabuk öğreneyim diye Türklerle pek buluşmazdım ama Hasan Ferit'i de, Necil Kâzım'ı da arada bir görürdüm. Atatürk döneminde kurulan konservatuvarı düzenlemek amacıyla Prof. Marx'ın Türkiye'ye gelmesini sanırım onlar sağlamışlardı. Profesörle nerede nasıl tanıştığımı anımsamıyorum; ama Viyana'da onunla arada bir buluşur, Ring Caddesi'nde bir süre yürüyüş yapardık. Necil Kâzım ise amatör olarak viyolonsel çalardı. Viyana'da Prof. Marx'ın sınıfında kompozisyon öğreniyordu. Nedense Marx'la araları iyi değildi. Anlaşamazlardı. Bu uyuşmazlık, Necil Kâzım'ın Marx'ı da Viyana'yı da bırakıp Prag'daki ünlü Alois Haba'nın rahle-i tedrisine gitmesine dek sürdü. Necil Kâzım'ın Mozart'tan hoşlanmadığını duyduğumda çok şaşırmıştım. Ne demekti Mozart'ı sevmemek? Bu düpedüz müzik sevmemek demek değil miydi? Oysa Necil Kâzım hiç de anlaşılmaz bir besteci sayılmazdı, Müzik Verein'in küçük salonunda Türk bestecileriyle ilgili bir konserde dinlediğim bir parçası hoşuma gitmişti. Necil hakkındaki yargım, o tarihten yıllarca sonra İstanbul'da dinlediğim Samson François ile tanıştıktan sonra değişti.

"Samson François çok iyi Chopin çalan bir virtüözdü. Bir akşam rahmetli Afif Tektaş'ın evinde bu genç piyanist bana damdan düşercesine, Beethoven'i sevmiyorum, demesin mi! İlkin şaşırdım. Ne yanıt vereceğimi bilemedim. Nesini sevmiyorsunuz, diye soramadım. En sonunda, zevkler ve renkler tartışılmaz, özdeyişiyle soruna bir çözüm buldum (ya da bulduğumu sandım)."

Necil Kâzım da yıllar ilerledikçe çevresini yoklayıp, kendi kültürüyle birleşebilecek bir tekniği keşfetti. Alois Haba'nın öğrencisi olmak için kendi bilinciyle Prag Konservatuvarı'na yazıldı: "Duydum ki Alois Haba çeyrek

Levent Şahverdi Arşivi

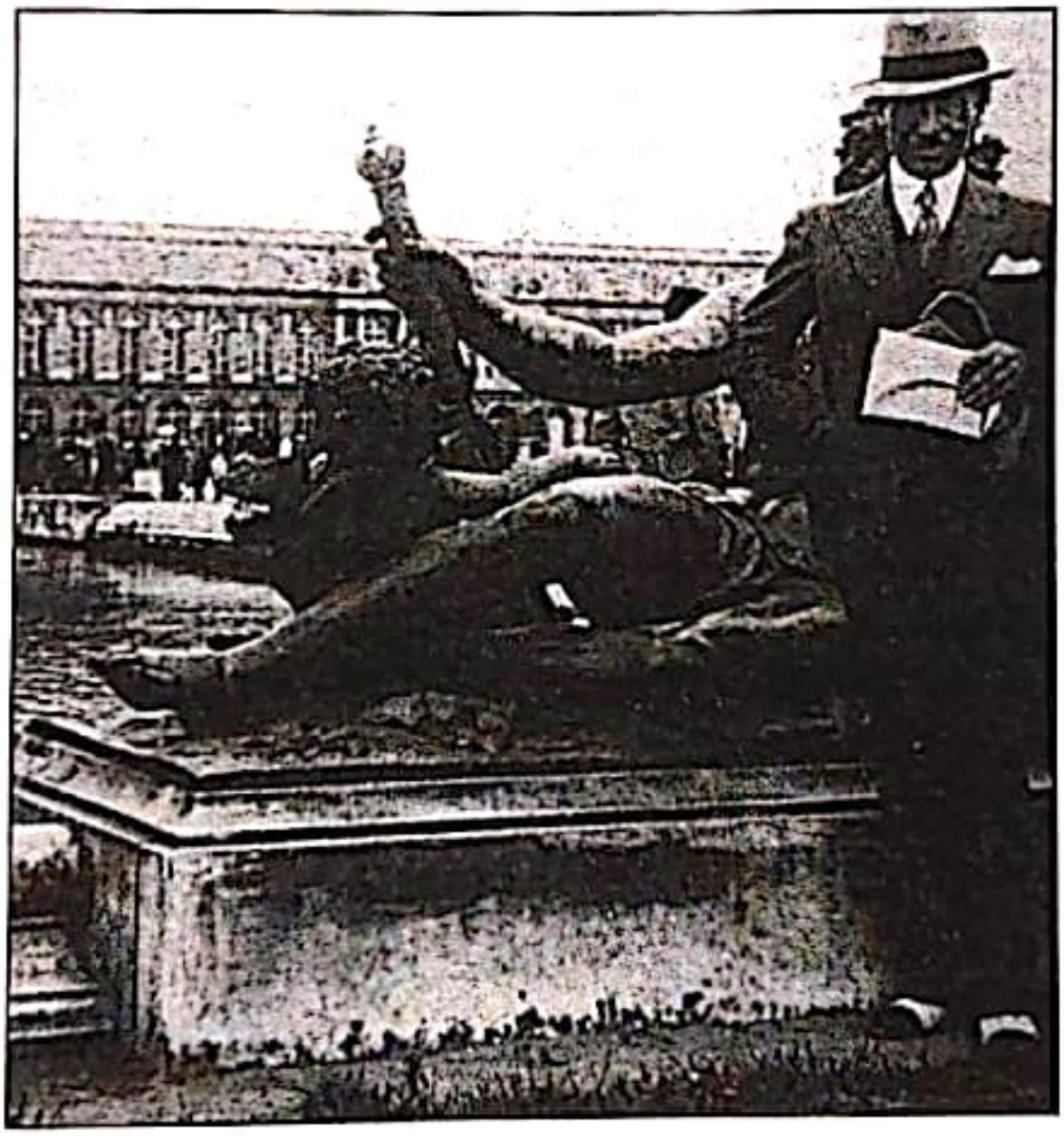
tonlar ve altıda bir tonlar üstüne dersler veriyormuş. Bizim makam yapımızın benzeri bir olay. Onun tekniğini öğrenirsem benim birikimimle birleştirip yeni bir yol bulabilirdim."

(*Minyatürden Destana Bir Yolculuk: Necil Kâzım Akses*, Evin İlyasoğlu)

Levent Şahverdi Arşivi

Osman Cevdet Çubukçu

Tıp doktoru
1926-1928, Fransa

Osman Cevdet Çubukçu, 1895 yılında Ankara'da doğdu. 1912'de İstanbul'da tıbbiye giriş sınavını kazanan Osman Cevdet, Haydarpaşa binasında tıp eğitimine başladı. I. Dünya Savaşı'nda Osman Cevdet ve arkadaşları, Çanakkale Cephesi'nde tabip muavini olarak görevlendirildiler. 1918'de Tıbbiye'den mezun oldu ve nöropsikiyatri ihtisasına başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Beş yıl süren ihtisas döneminden sonra nöropsikiyatride "profesör agreje" olarak Tıp Fakültesi kadrosuna girdi. 1926'da devlet bursuyla Paris'te fizik tedavi ihtisası yapmaya gönderildi. 1928'de bir Türk hekimi tarafından yazılmış ilk fizik tedavi kitabını yayınladı. Ertesi yıl yurda dönerek Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'nde Fizikoterapi Enstitüsü'nü kurdu. Doktor Osman Cevdet Çubukçu, 1933'teki üniversite reformunda yeni üniversitenin kadrolarında yer aldı. 1937'de profesör oldu. 1938'de Atatürk'ün hastalığı sırasında Dolmabahçe'ye çağırılarak, kendisine fizik tedavi ve masaj uyguladı. 1958'de meslektaşlarıyla birlikte Türk Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Derneği'ni kurdu. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra üniversiteden çıkarıldı. 1962 yılında üniversiteye geri döndü. 1965'te hayatını kaybetti.

Fotoğraf: Osman Cevdet Bey, 1926'da Paris'teki öğrencilik günlerinde (Nadire Berker Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Üşümemek İçin Gömleğinin İçine Gazete Kâğıdı Koydu"

Dr. Osman Cevdet'in ihtisasını tamamladığı yıllarda elektrik, masaj ve hareket tedavileri konularına ilgi giderek artıyordu. Modern ilaçlar henüz geliştirilmemiş olduğu için, elektrik ve masaj hemen her tür hastalığın tedavisinde umut veren yöntemler olarak görülmekteydi. Yirminci yüzyılın ilk yarısında tıp biliminde önder ülke Fransa'da bu yöntemlerin tedavide kullanımına dayalı fizikoterapi denen yeni bir tıp dalı doğmuş ve bağımsız bir uzmanlık dalı olarak kabul edilmişti. Asistanlığı süresince nöroloji ve psikiyatri hastalarında kullanılan tedavilerin yetersizliğini gözleyen Dr. Osman Cevdet adından yeni söz edilmeye başlanan fizikoterapi dalıyla ilgilenmeye başladı. Bu dönemde önünde yeni bir ufuk açıldı. Dârülfünûn, biri nöropsikiyatri diğeri de fizikoterapi dalında eğitim görmeleri için iki uzmanı Fransa'ya burslu olarak gönderme kararı almıştı. Osman Cevdet tanı ve tedavide büyük umutlar vaat eden fizikoterapiyi öğrenmeye ve ülkesinde uygulamaya karar verdi. Bu nedenle 1926 senesinde açılan devlet bursuna başvurdu. Fizikoterapi ihtisası yapmak ve döndüğünde Tıp Fakültesi'nde bu kliniği kurmak üzere hükümet tarafından üç yıllığına Paris'e gönderildi.

Fransa'da üç yıl süren tahsili boyunca Paris'te dönemin tıp fakültesi, nöropsikiyatri hastanesi olan Hopital Pitie-Salpetriere ve Hotel Dieu'de (Tanrı Evi) çalıştı. Burada fizikote-

Levent Şahverdi Arşivi

rapi ve romatoloji ihtisasları yaparken o yıllarda konunun öncüleri olan D'Arsonval ve Bourgignon'ın öğrencisi oldu.

Pitie-Salpetriere Hastanesi, 1656'da XIV. Louis tarafından fakir kadın ve çocuk hastalara hizmet vermek amacıyla kurulmuş; daha sonraları dünyada akıl hastalarına insanca tedavi veren kurumların öncüsü olmuştu. Halen Fransa'nın dünyaca meşhur psikiyatri hastanelerinden biridir.

660 yılında hasta, fakir ve kimsesizlere hizmet veren bir manastır olarak kurulan Hotel Dieu ise dünyanın en eski hastanelerindendi.

Modern tıbbın gelişimini sağlayan Ambroise Pare ve Dupuytren gibi birçok hekim, Hotel Dieu Hastanesi'nde çalışmıştı. Eski manastırın yerinde 1868-1878 arasında yeniden yapılan bu hastanede çalışmak büyük bir zevkti. Osman Cevdet, Paris'te dünya tıbbının geliştirildiği merkezlerde konusunun önde gelen bilim adamlarıyla çalışmaktan büyük mutluluk duyuyor; bir dakikasını bile boş geçirmiyordu.

Mali olanakları kısıtlı olan Türkiye Cumhuriyeti, eğitim için yurtdışına giden gençlerine kaynak sağlamakta güçlük çekmekteydi. Paris'te eğitim gören genç hekimlerin çoğu, burs paraları ellerine düzenli olarak ulaşmadığından sıkıntı içindeydi. Dr. Osman Cevdet'in ailesinin de Fransa'ya para göndermesi mümkün değildi. Maddi sıkıntısına rağmen Osman Cevdet Paris'te bulunmanın mesleğinde ilerleyebilmesi için ne denli önemli bir fırsat olduğunun farkındaydı. Quartier Latin'de öğrencilere kiralanan bir evin çatı katında küçük bir odaya yerleşmişti. Diğer Türk arkadaşları gibi Osman Cevdet de bazen yarı aç ve soğukta yaşayıp çalışıyordu. Türk hekimleri zor koşullara alışıktı.

1912'den beri savaş, açlık, yokluk ve hastalıkla beraber yaşıyorlar; ama umutlarını yitirmiyorlardı. Zorlukları aşarak yeni Türkiye'yi, orada insanca bir yaşamı kuracak, çağdaş dünyanın olanaklarını yurtlarına taşıyacaklardı. Tıbbiye kurulalı beri 100 yıldır bunun için mücadele ediyorlardı. Dr. Osman Cevdet, kalın giysi alamadığı kış aylarında üşümemek için gömleğinin içine gazete kâğıdı koyup

Levent Şahverdi Arşivi

Osman Cevdet Bey (arkada sağdan beşinci), Fransa'da Hotel Dieu'de, hocaları, asistan arkadaşları ve servis hemşireleri ile birlikte (Nadire Berker Arşivi).

ceketle gezdi; bazen sadece kuru ekmek yiyip ucuz şarap içerek yaşarken tüm güçlüklere rağmen öğrenmenin ve yazmanın tadını çıkardı. Paris Tıp Fakültesi'nde dahiliye, romatoloji ve fizikoterapi öğrenmeye başladı. Bir yandan da masaj kurslarına katılıyordu. Dr. Osman Cevdet Çubukçu bütün bu öğrendiklerini paylaşmak, gelişmeleri ülkesine aktarmak ihtiyacı hissediyordu. 1928 başında Fizyoterapideki Bazı Güncel Konular adlı ilk kitabını Paris'te, Fransızca olarak yazdı, bastırdı ve Türkiye'de dağıtımını sağladı. Kitabını dört ünlü hocasına adamıştı. Bunlar Hotel Dieu Dahiliye Profesörü Carnot, Salpetriere Hastanesi Elektroradyoloji Şefi Prof. Bourguignon, Hotel Dieu'nun Fizik Tedavi Şefi Prof. Dausset, Institut Municipal d'Electroradiologie Profesörü Zimmern'di. Osman Cevdet kitabının önsözünde, "Çağdaş fiziğin dev adımlarla gelişmesi ve biyolojik araştırmalarla insan vücudunun sırlarının çözülmesi sonucunda tedavi cephaneliğimiz büyümektedir. Fizik bilimi sayesinde gelişen tedavi cihazlarının kullanımı çok karmaşık bir iş olup bu alanda uzmanlaşmış hekimlere çok büyük görev düşmektedir" diye belirtmişti. Kitap,

Levent Şahverdi Arşivi

elektrik akımlarıyla teşhisi anlatarak başlıyor; romatoid artrit, gut ve çeşitli cilt hastalıklarında iyonizasyon yöntemiyle çeşitli ilaçların ciltten vücuda sokulmasını tarif ediyor; ultraviyole, enfraruj, diatermi, masaj ve hidroterapinin mekanizma ve tedavide kullanımlarını da ayrıntılarıyla açıklıyordu.

(*Osman Cevdet Çubukçu Kitabı*,
Nadire Berker – Selim Yalçın)

Levent Şahverdi Arşivi

Cahit Arf

Matematikçi
1930-1932, Fransa/1932-1936, Almanya

Cahit Arf, 1910'da Selanik'te doğdu. Matematiğe karşı yeteneğini fark eden ailesi, liseyi bitirmesi için onu Fransa'ya gönderdi. Döniişünden sonra girdiği devlet sınavını kazanarak 1930'da gittiği Fransa'da Ecole Normale Superieure'ü bitirdi. Döndüğünde Galatasaray Lisesi matematik öğretmenliğine atanan Cahit Arf, 1933'te İ.Ü. Fen Fakültesi doçent

Levent Şahverdi Arşivi

adaylığına getirildi. Doktorasını, Almanya'daki Göttingen Üniversitesi'nde ünlü matematikçi Helmut Hasse'nin öğrencisi olarak 1938'de tamamladı. İstanbul Üniversitesi'ne dönüşünden sonra 1943'te profesör, 1955'te ordinaryüs profesör oldu. 1964'te ABD*'ye giden Arf, orada bir süre araştırmacı ve konuk öğretim üyesi olarak çalıştı. 1967'deki dönüşünden sonra* ODTÜ*'de öğretim üyesi olarak çalıştı. 1980'de emekli oldu. Cahit Arf, kuruluşundan 1971'e kadar* TÜBİTAK *Bilim Kurulu başkanıydı.*

Arf, matematik dünyasında "Hasse-Arf teoremi"yle tanındı. Sentetik geometri problemlerini cetvel ve pergelle çözülebilir olup olmadıklarına göre sınıflandırmayı tasarlayan Arf, yalnızca ikinci dereceden cebirsel denklemlere indirgenebilen problemlerin cetvel yardımıyla çözülebileceğini saptadı. Hasse'nin önerisi üzerine yaptığı çalışma sonucunda saptadığı değişmezlerin Arf değişmezi *olarak terimleşmesi, matematik dünyasındaki ününü pekiştirdi.* Arf halkaları *ve* Arf kapanışları *kavramlarıyla da tanınan Cahit Arf, gösterdiği çabalarla Türkiye'de genç bir matematikçi kuşağının yetişmesine katkıda bulundu. Ord. Prof. Dr. Cahit Arf, 26 Aralık 1997'de İstanbul'da öldü.*

Fotoğraf: Cahit Arf 1939'da Almanya'da, Göttingen'de eğitim gördüğü günlerde evinde (TÜBİTAK *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 363, Cahit Arf Eki).

Levent Şahverdi Arşivi

"Maarif İmtihanını Kazandım, Babamın Derdi de Bitti"

Kendi adıyla anılan kuramıyla Dünya matematiğinde önemli bir yer sahibi olan Cahit Arf, anılarında matematiğe olan ilgisinin nasıl başladığını ve bu ilginin onu Fransa'nın en önemli okullarından Ecole Normale Superieure'e taşıyışını anlatıyor.

"Çocukluğumda mütemadiyen kâğıttan oyuncaklar yaparmışım. Bu bir bakıma faydalı olmuş. Oyuncak icat ediyor ve mütemadiyen etrafımı müşahade etmeye çalışıyordum. Galiba dört yaşımda iken okula gönderildim. Okulda oyunlara katılmayan, kendi içine kapanık bir çocuktum. 1919'da Atatürk Anadolu'ya geçti. O zaman babam Ankara'ya gitti. Bir müddet sonra biz de peşinden gittik. Bu arada benim temayüz ettiğim şey, okulda bilhassa gramerdi. Zaten henüz matematikle fazla bir alakam yoktu. İlk önce tekrar İstanbul'a sonra da İzmir'e taşındık. İzmir'de beşinci sınıfa geldim. İzmir Sultanisi'nde Nazmi İlter adında bir matematik hocası vardı. Bir de müdürün kardeşi vardı. Matematiğe olan ilgim o adamla başladı. O adam bana, Öklid geometrisinin Pisagor teoremine kadar olan bütün teoremlerini ispat ettirdi. Şu şekilde çalıştırıyordu: Teoremin hipotezlerini söylüyor, mesela şu açı şu açıya eşittir, sen bunu gösterirsin diye soruyordu. Bu şekilde Pisagor teoremine kadar geldim. Pisagor teoreminde ise hoca her şeyi söylemedi. Dedi ki, 'Bir dik üçgenin iki dik kenarlarının karelerinin toplamından yararlanarak hipo-

Levent Şahverdi Arşivi

tenüsü tayin ediniz.' Mütemadiyen şekiller yaptım ve ölçtüm. Bir türlü neticeye ulaşamadım. En sonunda kendisine söylemeye mecbur oldum, ben bunu göremiyorum diye. Bu sefer o anlattı ispatı. Babam fakir olduğu için beni ucuza mal etmek istiyordu. 1926'da Fransız Frankı'nda müthiş bir düşme oldu. Dostların tavsiyesiyle ve yardımıyla bol miktarda frank satın aldı. Bu franklarla benim Fransa'da okumam, İstanbul veya İzmir'deki sultanide okumamdan daha ucuza geliyordu. Bunun üzerine beni Fransa'ya gönderdiler. Orada St. Louis Lisesi'ne yazıldım. Liseyi üç senede okuyacak yerde iki senede bitirdim. Fakat o zaman babamın frankları tükendi. Türkiye'ye döndüm. Maarif Vekâleti'nin açtığı Avrupa imtihanlarına İzmir Sultanisi beni namzet gösterdi. İmtihanı kazandım ve bu şekilde babamın derdi de bitti.

"Ecole Normale'e girdim ve iki sene kaldım. 1932'de matematik eğitimimin okul devresini bitirerek yurda döndüğümde, o zaman Milli Eğitim Bakanlığı'nda yetkili bir görevde bulunan yaşlı bir dostumla ne yapacağımı görüşürken, kendisine gençliğin safdil idealizmi ile, bir Anadolu kasabasında matematik hocalığı dışında da ilgilenmek istediğimi, onlara mesela Karl Marx ve F. Nietsche'yi okuyacağımı, elimden geldiği ölçüde münakaşa edeceğimi söyledim. O zaman heyecanlı bir tarih öğretmeni olan yaşlı dostum hayretle, matematik, Karl Marx ve F. Nietsche arasındaki münasebetsizliğe işaret etti. Buna cevabım sadece şu oldu: 'Maksadım öğrencilerime şu veya bu görüşü telkin değil, özgür (o zamanki sözcükle hür) insanlar yetiştirmek.'

"Ben gelip Kastamonu Lisesi'nde öğretmenlik yapacağım' dedim; fakat beni Kastamonu Lisesi yerine Galatasaray Lisesi'ne gönderdiler. Oradan ayrılan bir Fransız yerine ben, stajyer öğretmen olarak onun yaptığı işi yapacaktım. Yerini aldığım Fransız'ın maaşı 600, benim maaşım da 60 lira idi. Bir sene bende etkili olan idealizm ile hocalık yaptım bu şekilde. Öğretmenler arasında eskiden nazırlık yapmış olan kodamanlar da vardı. Bunlar bana acıyorlardı ve 'Zavallı 60 liraya çalışıyor' diyorlardı. Bunların tesiriyle de olacak o ide-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Cahit Arf (arka sağdan ikinci), 1937'de Göttingen'de öğrenci arkadaşları; Sait Akpınar, Fahri Domaniç, B. Davran, S. Aybar ve E. Zadil ile birlikte (TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, *Sayı 363, Cahit Arf Eki).*

alizmimi kaybettim. O sırada da üniversite reformu yapılıyordu. Bana 'Seni doçent namzeti olarak tayin edelim' dediler. Bu sıfatla beni, Ratip ve bir de Ferruh Şemin'i üniversiteye aldılar. O sıralarda bende muvaffak olacağım hissi uyandı. Muvaffak olmak da şu idi: Alim olmak, matematikte bir şeyler yapmak."

Cahit Arf 1936-1938 yılları arasında Almanya'nın Göttingen Üniversitesi'nde doktora öğrenimi gördü. Göttingen eski ve köklü matematik geleneğiyle ünlüydü. Cahit Arf, Göttingen ve sonrasını şöyle anlatıyor:

"... Göttingen'de hocam Hasse idi. Ona projemden bahsettim. 'Çok acele ediyorsun' dedi. 'Sen önce şu özel hallere bak' dedi. Bu özel hallerden benim doktora tezim çıktı. Tezimde elde ettiğim neticeler benim hedefim bakımından yeterli değildi. Birtakım boşluklar vardı bir yerde ve o boşluklar benim hedefime uyuyordu. Burada elde ettiğim neticelerden bir kısmı, şimdi kitaplarda Hasse-Arf Teoremi diye geçiyor. Tezim 1938'de bitmişti. Hasse 'Bir sene daha kal, belki başka şeyler daha yaparsın' dedi. İzin alarak bir sene daha kaldım.

Levent Şahverdi Arşivi

1939'da Göttingen'de arkadaşlarıyla birlikte (TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 363, Cahit Arf Eki).

Hasse bana, 'Bu problemi bırak, bu senin kafanı şişirdi, Witt'in buna benzer bir çalışması var, onunla uğraş' dedi. Witt'in yaptığı işte, karakteristiği iki olan cisimler yok. Bu cisimler üzerindeki kuvadratik formlar bilinmiyor. Onun üzerine 'Peki' dedim ve bu kuvadratik formları bir hayli iyi bir şekilde sınıflandırdım. Bunların invariantlarını inşa ettim. İşte Arf İnvariantı denen bu şeyler, bu ikinci çalışmamda elde edildi ve beni dünyaya tanıttı bir bakıma. O senenin sonunda Türkiye'ye döndüm. İstanbul'a geldiğimde bir yerde, yeni yapılacak bir binanın şerefine neşredilecek bir kitap için makale istediler.

"Determinantlar hakkında acele bir şeyler yazdım. Önemli bir şey değildi. Harp senelerinde İstanbul'a Duval diye bir adam geldi. İngiltere'den. Bir cebrik eğrinin bir noktası civarındaki singülaritelerinin hususiyetlerini belirten bir teori vardı. Duval ondan bahsetti. Yalnız bu düzlemde geçerli idi. 'Ah, bu iş olur' dedim, 'Üç boyutlu uzayda da n-boyutlu

Levent Şahverdi Arşivi

uzayda da analize ihtiyaç yok.' Duval'e konuyu bir seminerde anlattım. Sırf cebrik kavramlarla bu işin içinden çıkılır diye iddia ettim. 'Eh, yap bakalım öyleyse' dedi. Bir hafta üniversiteye gitmedim. Eve kapandım. Hafta sonunda bir şeyler çıktı ortaya ve bu da dünyaya yayıldı. Bu işte birtakım halkalar vardı. O halkalara Arf Halkaları, kapanışlarına da Arf Kapanışı deniyor. Yani bu şekilde başkasının yüzünden şöhret sahibi oldum. Fakat asıl yapmak istediğim işler, beni hiçbir zaman pek fazla tanıtmadı."

(*TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*,
Cahit Arf özel sayısından)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

İhsan Ketin

Jeolog
1932-1938, Almanya

1914 yılında Kayseri'de doğdu. 1932-1938 yılları arasında Almanya'da Berlin ve Bonn üniversitelerinde jeoloji eğitimi gördü. 1938'de Bonn Üniversitesi'nde doktorasını verdi. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne jeoloji asistanı olarak girdi. 1945'te bu fakültede doçentliğe yükseldi. 1948'de Kuzey Anadolu Fayı'nın varlığını ilk kez ortaya koy-

Levent Şahverdi Arşivi

duğu ünlü makalesini yazdı. 1953'te de profesörlüğe yükseldi. İTÜ Maden Fakültesi'nde Jeoloji Kürsüsü profesörlüğüne getirildi. 1967'de dekan oldu. 30 kadar bilimsel makalesi bulunan Ketin, 1948'deki makalesiyle 26 Şubat 1988'de Almanya'da, dünyanın en büyük jeologlarına verilen Gustav Steinmann Madalyası'nı aldı. İhsan Ketin 16 Aralık 1995'te öldü.

Fotoğraf: İhsan Ketin 1938 yılında Schlesien Riesengebirge bölgesindeki kazı sırasında (Celal Şengör Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Düşürdüğümüz Safrakesesi Taşlarını Topluyor"

İhsan Ketin, Avrupa'ya burslu öğrenci olarak gönderildiği yıllarda, eğitiminin ardından 'Kuzey Anadolu Fayı'nın varlığını ortaya koyan ilk bilim adamı olacağını ve bu durumun, bugün depremle yatıp kalkan Türk halkının günlük hayatını bu kadar derinden etkileyeceğini tahmin edebilir miydi acaba? Ketin'in anılarında parlak bir jeoloji öğrenciliği döneminin yanı sıra, Kayseri'den gelen bir Türk gencinin modern Avrupa'nın yaşayışına bakışı da yer alıyor.

"1932 yılının yedinci ayının on ikinci günü Kayseri Lisesi'nden aldığım 'Şehadetname' ile liseden 'pekiyi' derece ile mezun olduğum belgelenmişti.

"Bu şehadetnameyi aldıktan kısa bir süre sonra, o zamanki lise müdürümüz Yunus Kâzım Bey beni çağırdı ve Maarif Vekâleti'nin üniversite tahsili için Avrupa'ya talebe göndereceğini, bu hususla ilgili imtihana girebilmem için beni aday göstermek istediğini söyledi. Kendisine Avrupa'da nasıl bir öğrenim yapılacağını, oradan döndüğümüzde ne tür bir işte çalışacağımızı sorduğumda cevap olarak, Avrupa'nın değişik ülkelerindeki üniversitelerde matematik, fizik, kimya, tabii ilimler, tarih, coğrafya ve arkeoloji gibi bilim dallarında öğrenim yapacağımızı ve yurda döndüğümüzde liselerde öğretmen olarak bu bilim dallarında ders okutacağımızı söyledi. Benim doktor veya mühendis olmak istediğimi açıklamam üzerine de, öğretmenliğin kutsiyetini, şerefli bir meslek olduğunu veciz ifadeleriyle uzun uzun anlattı; beni tam anlamıyla

Levent Şahverdi Arşivi

aydınlattı ve Avrupa'da tahsil yapabilmek için gerekli olan müsabaka imtihanına girebilmem için beni 'aday' gösterdi.

"Tarihini tam olarak hatırlayamıyorum ama, ağustos ayı içinde bir gün lisemizde imtihan yapıldı. Ben Avrupa'da tabii ilimler (doğa bilimleri) tahsili yapmak isteğiyle imtihana katıldım; diğer bir sınıf arkadaşım (Saffet) ise, matematik öğrenimi için sınava girmişti.

"Avrupa imtihanının sonuçlarını beklerken, İstanbul'da devlet hesabına yatılı olarak öğrenim yapabilmem için, Yüksek Mühendis Mektebi (İTÜ), Tıbbiye ve Yüksek Muallim Mektebi'nin müsabaka imtihanlarına da girmiştim.

"İlk 'iyi haber', Yüksek Muallim Mektebi'nden geldi; burada fizik-kimya öğretmeni olmak için girdiğim imtihanı kazanmıştım. Böylece, üniversite tahsilimi İstanbul'da yatılı bir okulda yapabilme imkânına kavuşmuştum. Yüksek Muallim Mektebi'ne kayıt olma hazırlığı içindeyken, Avrupa imtihanlarının sonuçları da gazetelerde yayınlandı. Kazananlar arasında ben de vardım; tabii ilimler tahsili için Almanya'ya, Berlin'e gönderiliyordum.

"Avrupa imtihanını kazanan bizlerin seyahat işleriyle, o sırada Maarif Vekâleti müfettişi olan ünlü romancımız Reşat Nuri (Güntekin) Bey meşgul oluyordu.

"O günlerin beni mutlu eden bir olayı da, Türk Dili Kurumu'nun (o zamanki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin) 26 Eylül 1932 günü Dolmabahçe Sarayı'nda, Atatürk'ün başkanlık ettiği birinci kurultayını izleyebilmenin heyecanını yaşamış olmamdır.

"Ekim ayı ortalarında beş arkadaş İstanbul'dan trenle Berlin'e hareket ettik; iki gün sonra da Berlin'in Anhalter Bahnhof tren istasyonuna vâsıl olduk. O sırada Berlin'de sosyal kargaşalar yaşanıyordu. Taksiler grev yapmış, kimseyi almıyorlardı. Anadolu'dan gelen bizler, Berlin'in geniş caddelerinde şaşırıp kalmıştık. Nihayet, yaşlı ve sakallı bir bey yanımıza geldi. Berlin Talebe Müfettişliği'nin elimizdeki adresine baktı ve oraya ancak yeraltı treni ile gidebileceğimizi söyledi; bizi en yakın istasyona kadar götürdü. Ya-

Levent Şahverdi Arşivi

Ketin, Almanya'da bir kazı sırasında arkadaşlarıyla birlikte dinleniyor (Celal Şengör Arşivi).

rım saat süren bu yeraltı treni seyahatinden sonra, müfettişlik binasına yakın bir istasyondan yeryüzüne çıktık, salimen müfettişliğe ulaştık.

"O tarihte Berlin'de Talebe Müfettişi olarak Cevat Bey bulunuyordu. Cevat Dursunoğlu (1892-1970) çok değerli bir eğitimci ve siyaset adamı idi. Berlin ve Jena üniversitelerinde felsefe ve pedagoji tahsili yapmıştı, Almancayı çok iyi konuşuyordu; odasına ilk girdiğimde, beni tepeden tırnağa süzdükten sonra, gülümseyerek, 'Hoş geldin Hitit yavrusu' diye karşılamıştı, ruhu şadolsun!

"1932-1933 öğretim yılını, Almanca öğrenmek amacıyla, Naumburg/Saale şehrindeki Stabila denen yatılı devlet okulunda geçirdim. Burada, dil bilimi tahsili için benim gibi Almanya'ya gelmiş olan Necip Üçok'la birlikte idik.

"Bu şehre yakın Schulpforta denen diğer bir yatılı okulda da, arkeoloji ve tarih tahsili için aynı yıl bizler gibi Almanya'ya gönderilmiş olan Ekrem Akurgal ile Sedat Alp, Almanca öğreniyorlardı.

"Necip'le çok iyi anlaşan iki dost olmuştuk. O günlerden yirmi yıl sonra, 1953'te İstanbul'da uğradığı ilginç bir kaza,

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

acı bir olay sonucu hayatını genç yaşta kaybeden bu 'Necip' (Soylu) arkadaşımın aziz hatırasını hiçbir zaman unutamadım.

"1934 kış yarıyılında Berlin Üniversitesi'nde tahsilime başladım. Bu ilk sömestrede kimya, zooloji ve jeoloji derslerine devam ettim. O sırada Berlin'de ünlü tektonikçi Hans Stille, 'mukayeseli tektonik' dersi veriyordu. Çok sayıda orojenez fazlarının anlatıldığı bu ders bana o zaman oldukça ağır gelmişti.

"Büyük Berlin şehrinin o tarihteki gürültülü ve kargaşalı hayatı beni çok huzursuz etmişti. Tahsilimi Berlin dışında, küçük bir şehirdeki üniversitede sürdürmek istiyordum. O sırada Berlin'de biyoloji öğrenimi yapan ve zooloji dalında doktora tezi hazırlamakta olan Sayın Melahat Çağlar Hanım'ın tavsiyesi ve Talebe Müfettişliği'nin de uygun bulması üzerine, Bonn'daki Friedrich Wilhelm Üniversitesi'ne gitmeye karar verdim. Bu kararımda, buradaki jeoloji profesörünün de, yine ünlü bir tektonik uzmanı olduğunu öğrenmemin etkisi olmuştu. Bu profesör, benim daha sonra doktora çalışmalarımı yöneten Hans Cloos idi.

"1934 yaz yarıyılında Bonn Üniversitesi'nin Matematik-Tabii İlimler Fakültesi'nde öğrenime başladım ve jeoloji derslerinin yanı sıra zooloji, botanik ve kimya derslerine de devam ettim.

"1934-1935 ders yılı sonunda, yaz tatilini geçirmek üzere Türkiye'ye gelmiştim ve Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü, jeoloji bolümünü, Prof. Salomon Calvi ile Doç. Şevket Birand'ı ziyaret etmiştim.

"Prof. Salomon Calvi ile konuşmamız sırasında, kendisinin o günlerde Ankara'nın 'su problemiyle' ilgilendiğini, Türkiye'de Altının 'Au' değil 'h2o' olduğunu söylemişti; İstanbul'da da, Fen Fakültesi'ndeki Jeoloji Enstitüsü'nü ve Prof. Hamit Nafiz Pamir'i ziyaret etmiş; o dönemde Türkiye'de sürdürülen jeoloji öğretiminin ve jeolojik araştırmaların durumu hakkında bilgi edinmiştim.

Levent Şahverdi Arşivi

İhsan Ketin, 1937'de Berlin'de arkadaşları Necip ve Orhan Üçoklar ile (Celal Şengör Arşivi).

"1936 kış yarıyılında Bonn Ünivesitesi'ndeki öğrenimime devam ettim. 1936 yaz sömestresini ise hocanın tavsiyesi üzerine, Freiburg-Breisgau Üniversitesi'nde geçirdim ve bu sırada Karaorman Dağları'nın, Ren grabeninin ve yöredeki sönmüş volkanların jeolojisini yakından gözleme imkânını buldum. Aynı zamanda Kuaterner Jeolojisi uzmanı Prof. Soergel ile maden yatakları uzmanı Prof. Schneiderhön'un derslerini izledim.

"1936 yaz aylarından itibaren doktora tezimin arazi çalışmalarına başladım. O yaz Berlin'de Olimpiyat Oyunları vardı. Benim Berlin'e gitme imkânım olmadı. Gündüzleri arazide çalışıyordum, ancak akşamları radyodan oyunları izleyebiliyordum. 1936 Berlin Olimpiyatı, Adolf Hitler için bir 'kuvvet gösterisi' niteliği taşıyordu. Hitler bu yarışmalarda 'soylu Cermen ırkının' diğer ırklara, özellikle siyah derililere üstünlüğünü ispatlamak istiyor; Amerikan vatandaşı olan bu siyahların birçok yarışmalarda galip gelmelerinden rahatsız oluyordu. Radyolar yayınlarına, 'Dünya gençliğini çağırıyo-

Levent Şahverdi Arşivi

rum' sloganıyla başlıyor; Alman sporcuların başarılarını büyük bir coşku ile yansıtıyorlardı.

"Benim tez sahası, Paleozoyik 'Ren Masifi'nin kuzey kesiminde ve volkanik 'Eyfel' bölgesi içinde bulunmakta, Koblenz ile Trier şehirleri arasında, Mosel nehrinin küçük bir yan kolu olan 'Usbach' Vadisi'nde yer alan ve bir kaplıca durumunda olan 'Bad Bertrich' köyü ve yakın çevresini içermekte idi. Esasen tezin konusu da 'Bad Bertrich Yöresinin Tektoniği ve Volkanizması Hakkında'dır.

"Tez sahasında Devoniyen arazisi, kıvrımlı ve klivajlı kiltaşı şeyler ve kumtaşı tabakalarından oluşmakta; volkanizma ürünleri olarak da, bazaltik lav akıntıları ve tüf bacaları yer almaktaydı. Kaplıcanın şifalı suyu ise, safrakesesinde taşı olan hastalar için çok yararlı olmaktaydı.

"Arazi çalışmaları sırasında bir gün kaplıca tedavisine gelen hastaların da dolaştığı ağaçlı bir yol kenarında inceleme yaparken, karıkoca oldukları konuşmalarından belli olan bir çift yanımdan geçerken, hanım kocasına, benim orada ne yaptığımı sormuş; yaşlı beyin cevabı: 'Bu bey bizim düşürdüğümüz safrakesesi taşlarını topluyor!' olmuştu.

"Arazi çalışmalarımın ağırlığını, 1/2000 ölçekli, bizzat kendimin pusula ve metre kullanarak yaptığım topografik harita üzerinde ayrıntılı tektonik inceleme teşkil ediyordu. Çok sayıda tabaka yüzeylerinin, klivaj düzlemlerinin, çatlak sistemlerinin ve faylanmaların ölçülmesiyle, tabakalaşma ile klivaj oluşumu arasındaki bağıntının ve dolayısıyla kıvrılma mekanizmasının belirlenmesi amaçlanmış; genç volkanizma ile ilgili olarak da, bazaltik lav akıntılarının ve tüf bacalarının çıkış yörelerinin tespiti çalışmaları yapılmıştı. Bu tür arazi incelemelerim 1937 Ekim ayına kadar sürdü. 1937 ve 1938 yıllarının yaz aylarında, Almanya'nın değişik bölgelerinde, jeoloji açısından önemli sayılan yörelerinde yapılan 'Sömester sonu Ekskursionları'na da katılmış; 1937'de, 25 Haziran-9 Temmuz tarihlerinde, Prof. Hans Cloos'un yönetiminde Thüringerwald, Fichtelgebirge, Frankenwald, Nördlinger Ries yörelerinin ve 10-20 Temmuz tarihleri ara-

Levent Şahverdi Arşivi

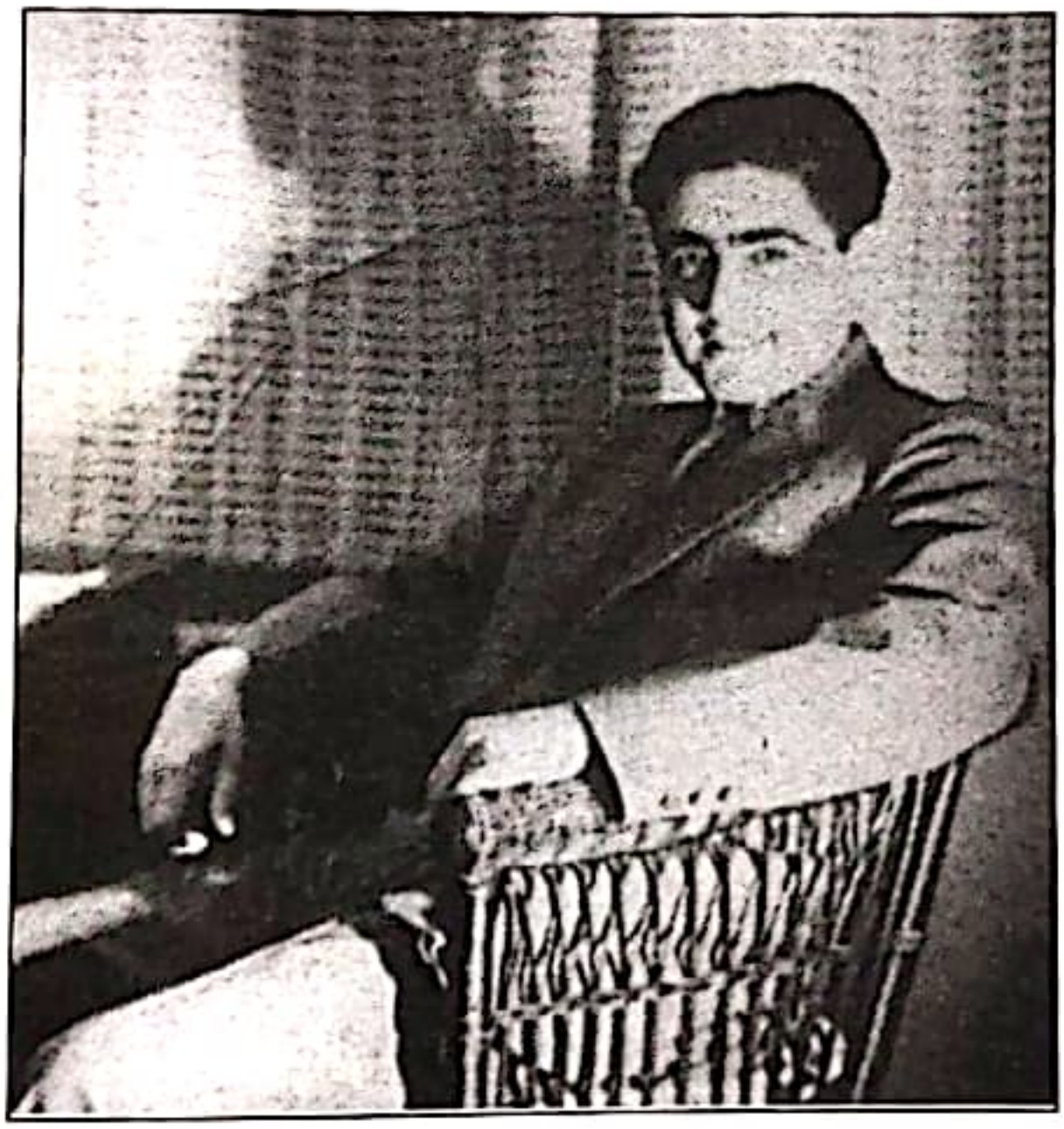
sında, Prof. Max Richter'in rehberliğinde Bavyera-Avusturya Alplerinde, Vorarlberg bölgesinin ve Allgeu naplarının; 1938'de ise, 23 Haziran-7 Temmuz tarihlerinde, yine Prof. Cloos'un yönetiminde Şilezya (Schlesien) bölgesindeki granit masiflerinin, Neisse Grabeni'nin, Erzgebirge ve Südet dağlarının jeolojik-tektonik durumlarını yerinde gözleme ve inceleme imkânım olmuştu. Nihayet 1938 yılı Haziran ayının 22'inci günü tezle ilgili sözlü doktora sınavını da 'pekiyi' (ausgezeichnet) derece ile verdikten sonra, Dr. Jeolog unvanıyla üniversiteden mezun oldum. Doktora tezim, 1940'ta Berlin'de 'Reichsstelle für Bodenforschung'un yıllık kitabında (Band 60) yayınlandı. Eylül ayı sonunda da Türkiye'ye döndüm ve Ankara'da Maarif Vekâleti tarafından, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Enstitüsü'ne asistan olarak atandım ve bu görevle 21 Ekim 1938'de meslek hayatıma başlamış oldum."

(Yayımlanmamış öğrencilik hatıraları;
Prof. Celal Şengör ile söyleşi)

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa İnan

Mekanikbilimci
1937-1941, İsviçre

Mustafa İnan, 1911'de Adana'da doğdu. 1931'de Adana Lisesi'ni bitirdi, aynı yıl Yüksek Mühendis Mektebi'ne girdi ve 1937'de birincilikle mezun oldu. Zürih'teki Yüksek Teknik Okulu'nda hazırladığı doktorasının konusu, Vierendel kirişlerin mekanik ve fotoelastik incelemesi üstüneydi. 1941'de doktorasını veren İnan, yurda dönünce Yüksek Mühendis

Levent Şahverdi Arşivi

Mektebi'nde müderris muavinliğine atandı; sonra da İnşaat Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Teknik Mekanik ve Genel Mukavemet Kürsüsü'nün başına profesör olarak getirildi. 1954-1956 arasında İnşaat Fakültesi dekanlığında, 1957-1959 arasında da İTÜ rektörlüğünde bulundu. 1967'de Almanya'da, kan kanseri tedavisi görürken hayatını kaybetti.

Mustafa İnan, bilim ve teknik alanındaki yetki ve ağırlığını yurdun fikri kalkınması için kullanmaktan hiçbir zaman kaçınmamış, TÜBİTAK'ın *kuruluşundan beri üyeliğinde, 1967'de de Bilim Kurulu başkanlığında bulunmuştu. Yaşamı, Oğuz Atay'ın* Bir Bilim Adamının Romanı *adlı eserine konu oldu.*

Fotoğraf: Mustafa İnan 1939'da doktora yaptığı İsviçre'nin Zürih kentinde (*Bir Bilim Adamın Romanı*, Oğuz Atay).

Levent Şahverdi Arşivi

"Sen Doktor Olmuşsun Bile"

Mustafa İnan'ın öğrencilik yıllarına ilişkin en önemli kaynak da yine bu roman. Türk Edebiyatı'nın en seçkin kalemlerinden biri olan Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* adlı eseri, Mustafa İnan'ın Zürih'te geçen öğrencilik günlerine de tanıklık ediyor. Ayrıca, Türkiye'nin ilk kadın arkeoloğu olan eşi Jale İnan'ın ve matematik profesörü Cahit Arf'ın anlatımları da Mustafa İnan'ın öğrencilik günlerine ışık tutuyor.

Jale İnan Anlatıyor

"Lise son sınıfta fen ve edebiyat olarak ayrılırdık. Ben fen bölümünü seçtim. Nebile Basri isimli Adanalı bir arkadaşımız vardı. O sene de üniversite giriş sınavları yeni bir sistemle yapılacaktı ve çok sıkı çalışmamız gerekiyordu. Nebile, 'Ben Adanalı bir çocuk tanıyorum, adı Mustafa İnan. Yüksek Mühendis Mektebi'nde okuyor, çok da güzel matematik anlatıyor. Ondan ders alırsak başarılı olmamamız için bir neden kalmaz. Ben gelip hafta sonu sizde kalayım, Mustafa da gelip bize ders versin' dedi. Annem de izin verince, hafta sonları bizim evde Mustafa'dan ders almaya başladık. Mustafa öyle güzel ders anlatırdı ki, ders bitmesin diye gözünün içine bakardık. Ben birkaç ders sonra matematikte epeyce ilerledim. Derste öğrencilerin anlamadığı bir şey olunca hoca, 'Jale Hanım anlatsın' demeye başladı. Mustafa daha o zamandan benimle evlenmeyi kafasına koymuş; ama bize hiçbir şey belli

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa İnan, ilk Türk kadın arkeolog olan eşi Jale İnan'la birlikte
(Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 369).

etmedi. Sonra ben Almanya'da arkeoloji tahsili yaparken, Mustafa da Zürich'te doktora yapıyordu. Mustafa, harbin başlarında İsviçre'deydi; bana Almanya'ya yiyecek paketi gönderirdi. Almanya'da o zamanlar şartlar çok zordu. Yiyecek bulamazdık, halsizlikten bacaklarımız titrerdi. Yakacak yoktu, kütüphane 10 derece olurdu, soğuktan titreyerek çalışırdık. Onun gönderdiği paketler çok hoşumuza giderdi. Ben yurda döndükten üç ay sonra sözlendik ve bir yıl sonra, 1944'te de evlendik. 1945'te Hüseyin doğdu. Hüseyin küçükken Mustafa'ya bir şey sorduğunda hemen cevap vermez; sorusunun cevabını ona en iyi nasıl anlatabileceğini bazen gittiğimiz toplantılarda da düşünmeye devam ederdi. Eve dönünce de Hüseyin'e sorduğu sorunun cevabını uzun uzun anlatırdı.

"Yapı olarak çabuk hastalanan, zayıf bünyeli bir insandı. Bir akşam eve geldiğinde çok hasta görünüyordu. Ben de telaşlanarak geç bir saat olmasına rağmen, ilaç aramaya çık-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Mustafa İnan, Zürih'te doktora yaptığı yıllarda dershanede (Bilim ve Teknik Dergisi, *Sayı 314).*

tım. Zorlukla açık bir eczane bulabildim, ilacı alıp dönerken hava iyice kararmıştı. Koşa koşa eve geldim, meğer çalışmaya başlayınca hasta olduğunu unutuvermiş... Geldiğinde hemen çalışmaya koyulurdu. Çalışırken de dikkati kolay kolay dağılmazdı."

Cahit Arf Anlatıyor

"Mustafa, İsviçre'ye doktora için gidince, onun hemen doktora almasını profesör mahzurlu bulmuş. Önce matematikten, fizikten filan imtihan etmek istemiş. Mustafa yanaşmamış buna. 'Benim mektebim, en az sizinkiler kadar kıymetli' diyerek diretmiş. Onu çok 'milliyetçi' bulmuşlar ve bir süre doktora vermemişler. Bir gün Mustafa'nın bulunduğu bir toplulukta, o sıralarda Belçika'da çöken bir köprüden söz ediliyormuş. Profesör birden Mustafa'ya dönmüş, 'İşte senin doktora tezinin konusu' demiş, 'Bu köprüde malzemenin yorulmasını incele bakalım.' Mustafa

Levent Şahverdi Arşivi

da bu sözü çok ciddiye almış, hemen çalışmaya başlamış. O köprünün bir maddeden modelini yapmış, yüklemeleri koymuş üzerine ve çatlamaların başladığı yerleri tespit etmiş. Bu madde üzerinde gerilimlerin arttığı, yoğunlaştığı yerleri görmek kabil. Sonra jiletle yontmuş muhtelif yerleri ve sonunda gerilme birikimleri artık görülmeye başlamış. Yani, gerilme, sınır boyunca eşit bir şekilde dağılmış. Mustafa'nın fikrine göre iyi köprü, o profilde olandır. Bir özel hal olarak da köprü yerine bir düzlem almış, bir de bacak yapmış buna. O bacağın yapıştığı yeri yuvarlatmış ve yine o bulduğu şekilde hiç birikim almayacak biçimde yontmuş. O bulduğu profili musluktan suyun akışına benzetmiş. Bir süre sonra, bulduğu ilk neticeleri göstermek ve çalışmalarının ilerlemesi bakımından fikrini almak için profesörün yanına gitmiş. Onun yaptıklarını inceleyen hoca, 'Sen doktor olmuşsun bile' diyerek hayretini ve hayranlığını belirtmiş. 'Olmaz' demiş Mustafa, 'Önce matematikten imtihan edin beni, ondan sonra karar verin.' Sonra ona bir laboratuvar kurmuşlar, köprünün maketini yaptırmışlar camdan. Doktorayı bitirince de İsviçre'de kalması için çok ısrar etmişler. Elçilik kanalıyla baskı bile yapmışlar. Kabul etmemiş. 'Ben memleketime döneceğim' demiş.

"Zürich'ten doktorasını bitirerek döndüğü zaman yolda kendine rastlayan Remzi Buldan'ın, 'Mustafa, bizim okuduğumuz mukavemet dersini nasıl buluyorsun? Avrupa'da bu ders nasıl okutuluyor?' sorusuna, biraz düşündükten sonra şu karşılığı vermişti: 'Vallah, bugün Avrupa'da mukavemet dersi başka türlü okutuluyor ama bizim okuduğumuz da makbul ve kafidir.'"

Bir Bilim Adamının Romanı adlı, Mustafa İnan'ın yaşamını konu alan romanda, Mustafa İnan'ın öğrencilik yıllarında Jale İnan'a evlilik teklif edişi de Jale Hanım'ın ağzından şöyle anlatılıyor:

"Mustafa gene ordan burdan konuştu, mevzuya girmedi. Sonra birden sigara paketinin arkasına bir şeyler karaladı ve önüme uzattı: 'Ich werde mich riesig freuen wenn ich von Dir

Levent Şahverdi Arşivi

höre, dass Du mich als Deinen verlobten ansiehst' (Beni nişanlın olarak kabul ettiğini senden duyarsam, son derece mutlu hissedeceğim kendimi). Altında kesin bir soru vardı: 'Ja oder nein?' (Evet mi, hayır mı?) Anadolu'nun sıkılgan çocuğu Mustafa İnan, Almancaya sığınmıştı. Biliyorsunuz kadınlar evet demezmiş; fakat artık kaçamak yolu kalmamıştı. Paketi aldım ve Mustafa'nın karaladığı satırların altına yazdım: 'Ja oder nein, das weiss ich nicht. Doch weiss Eins dass ich Dich lieb habe (Evet mi hayır mı bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da seni beğendiğimdir). Mustafa bunu 'Evet' kabul etti..."

(*Bir Bilim Adamının Romanı*, Oğuz Atay;
TÜBİTAK Bilim ve Teknik dergisi arşivi)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Jale İnan

Arkeolog
1934-1944, Almanya

1914 yılında İstanbul'da doğan Jale İnan, liseyi bitirdikten sonra Aleksander von Humboldt Vakfı'nın ilk bursiyerlerinden biri olarak, arkeoloji okumak üzere 1934 yılında Almanya'ya gitti. Bir yıl sonra da Türk devletinin bursunu kazandı. 1939 yılında patlak veren II. Dünya Savaşı'nın dehşet günlerinde, Nazilerin, siren seslerinin, bomba gürültülerinin ara-

Levent Şahverdi Arşivi

sında öğrenim savaşı verdi. 1944 yılında Almanya'dan döndükten sonra, yazar Oğuz Atay'ın Bir Bilim Adamının Romanı *adlı kitabında yaşamını anlattığı Mustafa İnan'la evlendi. 1945 yılında tek çocukları Hüseyin İnan dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Kürsüsü'nde Prof. Dr. C. Bosch'un asistanlığını yapan Jale İnan, 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nün çalışmalarına katıldı. Kürsüde Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in asistanlığını yapmaya başlayarak, çok zor koşullarda gerçekleşen bir eğitim misyonu da üstlendi. Aynı yıl Arif Müfit Mansel'le birlikte Türk Tarih Kurumu adına Antalya'nın Side ve Perge antik kentlerinde kazılara başladı. Bu iki ana kazının dışında Kremna ve Pamphylia Selukeia'sında kurtarma kazıları yaptı ve buraları tarihi eser kaçakçılarının yağmasından kurtardı. Prof. Dr. Jale İnan, 7 Şubat 2001'de vefat etti.*

Fotoğraf: Jale İnan 1930'lu yılların sonunda arkeoloji eğitimi gördüğü Almanya'da (*Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 369).

Levent Şahverdi Arşivi

"Ağlamamak İçin Kendi Kendime Söz Verdim Ama..."

Türkiye'nin ilk kadın arkeoloğu Jale İnan, Avrupa'ya önce yabancı bir bursla gönderilmiş; ardından devlet bursuyla eğitimine devam etmişti. Jale İnan'ın öğrencilik yılları, kendi isteğiyle II. Dünya Savaşı döneminde de sürdü.

"Liseyi bitirdikten sonra Alexander von Humbolt'un ilk bursiyerlerinden biri olarak, Almanya'ya doğru yola çıktığım gün, kolay kolay unutamayacağım bir gündü. O akşam beni yolculamaya gelenler arasında Mustafa İnan vardı. Ailemi üzmemek adına ağlamamak için kendi kendime söz verdim, ancak tren gecenin karanlığına doğru ilerlemeye başladığında, gözyaşlarımı tutamadım. Ağlayamıyordum; ama gözlerimden yaşlar boşanıyordu. Kimse görmemiş, sadece Mustafa görmüş; valla ağlıyor diye bağırmıştı. O zaman ne kızmıştım ona...

"Uzun süren bir yolculuğun sonunda Berlin'e ulaştım. Bana yapılan tembihler sonucu kompartımandan dışarı bile çıkmamıştım. Hiç Almanca bilmiyordum. Berlin istasyonuna geldiğimizde perondaki uzun boylu bir adamın, elindeki fotoğrafa, bir de yolculara dikkatlice baktığını gördüm. Heyecanla el salladım. Bu bey geleceğin ünlü arkeoloğu olacak olan Max Wegner'di. Theodor Wiegand'ın Berlin'de enstitü asistanlarından biriydi.

"Wegner beni, bir ana-kızın işlettiği pansiyona yerleştirdi. Ertesi gün beni ilkokul ve liseyi kapsayan bir özel okula dil

Levent Şahverdi Arşivi

öğrenmem için kayıt ettiler. Okulda çocuklar merakla bana, 'Babanın kaç hanımı var?' diye sordular. Ben de 'kırk, elli' dedim. Bunun üzerine kaç kardeşim olduğunu da öğrenmek istediler, 'yüz tane' deyince çocuklar şaşkın şaşkın yüzüme baktılar. Aralarında anlamadığım bir şeyler konuştular. Öğretmen gelince de ona söylediler. Öğretmen gülmeye başladı. Benim onlara şaka yaptığımı söyledi. Ben de gülmeye başladım. Bu tür sorulardan bıktığım için böyle bir yanıt vermiştim.

"Her akşam okul hocalarından bir hanım bana Almanca dersi veriyordu. Bu hanım tanınmış arkeologlardan Pushtein'in de akrabasıydı. Daha sonra bu hanımın annesinin yanına yerleştim. Yaşlı bayan Pushtein, konuşacak, arkadaşlık edecek bir insana ihtiyacı olduğu için benimle çok ilgilendi. Müzik meraklısıydı. Ancak, ucuz bilet alabilmek için uzun süre kuyrukta bekleyemiyordu. Bu işi ben üstlendim. O da gideceğimiz operanın tekstini bana açıklıyor, dilimi geliştirmeme yardımcı oluyordu. Sıcak bir aile ortamına kavuştuğum için çok mutluydum. Üç ay gece gündüz Almanca çalıştıktan sonra sınava girdim. Üniversiteye kaydolacak düzeye geldiğim saptandı. Böylece 1935 yılının yaz sömestrinde üniversiteye kaydoldum. Üniversiteye başlayınca, benden üç yıl önce arkeoloji okumaya başlayan Ekrem Akurgal'la, Ön Asya eğitimi gören Sedat Alp'le ve ilkçağ eğitimi yapan Halil Demircioğlu'yla tanıştım.

"Arkeoloji okuyabilmem için Berlin Üniversitesi benden Latince ve Grekçe öğrenmemi istedi. Üniversitenin kursları vardı. Diğer derslerle çakışmaması için sabah saat 7.00'de başlardı. Daha henüz kavrayamadığım Almancanın yanı sıra, bu derslere de başlamak beni çok yordu. Gece gündüz çalışarak bir yılda Latinceyi verdim. Arkasından da Grekçeye başladım. Almanya'daki bir yıllık bursum bitince, Türkiye de burs verdi."

Jale İnan bir yıl sonra, devlet bursunu kazanarak öğrenimine devam etti. Doktoraya başladı; ama o günlerde II. Dünya Savaşı patlak verdi ve geri çağrıldı. 1939 yılının yazında,

Levent Şahverdi Arşivi

Jale İnan Almanya'daki eğitimini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nün kurulmasına kadar Eskiçağ Tarihi Profesörü C. Bosch'un asistanlığını yaptı
*(*Bilim ve Teknik Dergisi, *Sayı 369).*

devlet bursuyla özellikle Avrupa'da öğrenim gören öğrencilere, savaş nedeniyle hükümetin herhangi bir sorumluluk alamayacağı; ancak isteyenlerin gerekli belgeleri imzalamak koşuluyla öğrenimlerine devam edebileceği bildirildi. Jale İnan bunun üzerine fazla düşünmeyerek sorumluluğu üstlendi. Belgeleri imzalayarak kalmaya karar verdi. Ancak kimseye danışmadan verdiği bu kararı da ailesine açıklamak zorundaydı.

"Bu yıllar Nazilerin iktidarda olduğu yıllardı. Öğrenciler spor yapmak zorundaydı. Yabancı öğrenciler bundan muaftı. Ben kendi arzumla, jimnastik, buz pateni ve babamın önerisiyle arkeoloji için gerekli olan binicilik sporlarını yaptım. Özellikle ata iyi binmem bana sonraları Türkiye'de çok yararlı oldu.

"II. Dünya Savaşı başlayınca Türkiye öğrencilerini geri çekti. Devam etmek isteyenlere kendi sorumluluklarını aldıklarına dair kâğıt imzalattılar. Bu, tam da Berlin'de yapılan uluslararası arkeoloji kongresine öğrenci olarak katılmaktan büyük mutluluk duyduğum bir sırada oldu. Öğrenimimi ya-

Levent Şahverdi Arşivi

rıda bırakıp Türkiye'ye dönmek fikri beni çok üzdü. Hiç tereddütsüz kâğıdı imzaladım. Aileme bundan söz etmedim. Fakat onlar bunu öğrenince çok üzüldüler. Ben de onlara, sorumluluğun devlette veya bende olmasının bir şeyi değiştirmeyeceğini söyledim. Bunun üzerine annem izin verdi.

"II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da öğrenime devam etmek çok zordu. Gıda azalmaya başlamıştı, üniversite ve kitaplıklar ısıtılmıyordu. Bombardıman sayısı artmıştı. Sirenler çaldığı zaman havasız, rutubetli sığınaklara en kısa zamanda inmek zorundaydık. Ben küçük bir çantayı hep hazır bulunduruyor ve kat kat giyinip iniyordum. Çantamda fotoğraf makinem, kalın giysilerim ve sığınakta çalışacağım notlarım oluyordu. Yine bir akşam sığınağa inmiştik. Hitler'in yaş günüydü. Müthiş bir alarm vardı. Herkes çığlık çığlığa bağırıyordu. Ben de bir kenarda ders çalışıyordum. Kadının biri bana bağırarak 'Sizin sinirleriniz çelikten mi?' dedi. Ben de 'Hayır, sizinki gibi. Bağırmakla bombanın istikametinin değişeceğine inansam emin olun hepinizden çok ben bağırırım' dedim. Kadın sustu.

"Berlin'de Rodenvvalt'ın yanında doktoramı tamamladım. Arkadaşlarıma ve hocama, her ay sonu topladığım yiyecek kuponlarıyla alabildiğim malzeme ile veda yemeği hazırladım. Türkiye'ye yolculuk beş gün beş gece sürdü. Savaş devam ediyordu."

Jale İnan döndüğünde aradan sekiz yıl geçmesine karşın, Türkiye'de Klasik Arkeoloji Kürsüsü henüz kurulamamıştı. Bunun üzerine, İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nün kurulacağı 1946 yılına kadar Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Kürsüsü'nde, Eskiçağ Tarihi ve Sikkeleri konusunda çalışan Prof. Dr. C. Bosch'un asistanı olarak göreve başladı. Bu arada 1944 yılında Mustafa İnan'la evlendi.

(*Cumhuriyet'te İz Bırakanlar*, Firdevs Gümüşoğlu;
Bir Bilim Adamının Romanı, Oğuz Atay;
TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi arşivi)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Besim Darkot

Coğrafyacı
1928-1932, Fransa

Besim Darkot, 16 Şubat 1903'te İstanbul'da doğdu. Liseyi Kadıköy Sultanisi'nde okudu. Savaş yıllarının ağırlığı nedeniyle ailesine destek olmak amacıyla İstanbul Erkek Öğretmen Okulu (Dârülmuallimin) yazıldı. Bu okuldan 1923 yılında mezun olduktan sonra Tatbikat Okulu'na hoca oldu. 1925'te Dârülfünûn'un imtihanlarına girdi ve başarılı

Levent Şahverdi Arşivi

oldu. Bir yandan öğretmenliğe devam ederken, bir yandan da Dârülfünûn'un Coğrafya Bölümü'ne devam etti. 1928 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Avrupa'ya öğrenci göndermek için açılan imtihana girerek kazandı ve Fransa'ya gönderildi. 1928-1932 yılları arasında Strassbourg Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Üç coğrafya sertifikası ile bir de Sonçağ Tarihi sertifikası aldı. Fransa'daki eğitiminin son yılında Cezayir'de araştırma görevlisi olarak bulundu. 1932'de yurda dönerek Dârülfünûn'da müderris muavini vekilliğine tayin olundu. Doktoradan sonra, 1933 senesi baharında Tabii Coğrafya müderris muavinliğine tayin edildi. Aynı yıl Dârülfünûn kapatılınca ağustos başında açılan İstanbul Üniversitesi'nde Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası doçenti oldu. 1934'te Varşova'da Milletlerarası Coğrafya Kongresi'ne, 1938'de de Amsterdam'a gitti. 1940'ta profesörlüğe yükseltildi. 1973'te emekli oldu. 1 Nisan 1990'da öldü.

Fotoğraf: Besim Darkot coğrafya öğrenimi sırasında Strassbourg'ta yakın arkadaşı olan Carmen ile birlikte (Sırma Kafalı Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Kanaat Kitabevi Her Ay Anneme 40 Lira Ödedi"

Coğrafya denince Türkiye'de ilk akla gelen isimlerden biri olan Besim Darkot'un Avrupa'ya gidişinde aklındaki ilk konu, ailesinin geçimini nasıl sağlayacağıydı. Darkot, bunun çaresini çeşitli makale ve yazılarının geliriyle buluşunu şöyle anlatıyor:

"Şimdiye kadarki öğrenimimi bir Avrupa devresi ile tamamlamak lazımdı. Şans burada da yardım etti. 1928 yılında, Avrupa'ya öğrenci göndermek için lise ve üniversite mezunları arasında konkurlar açıldı. İki konkurda da muvaffak oldum. Fakat Avrupa'da tahsil, memleketten üç dört yıl ayrı-

Besim Darkot (sağ başta) 1928-1932 yılları arasında öğrenim gördüğü Fransa'nın Strassbourg şehrinde (Sırma Kafalı Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

lık manasına geliyordu. Bu süre içinde ben öğretmenliği bırakacaktım. Annem ve kardeşlerim ne yapacaklardı? Bu probblem de kitaplarımın geliriyle çözüldü. Dört yıl boyunca Kanaat Kitabevi her ay anneme 40 lira ödedi. Buna, çeşitli makale ve yazılarımın geliri de katılıyordu. Böylece Avrupa'da bulunduğum yılları ailem burada sıkıntısız denecek şekilde geçirdi. Avrupa devrem 1928 Aralık ayından, 1932 yazına kadar sürdü. 1929 ve 1930 yaz tatillerinde memlekete dönüp ailemi gördüm. Kitapların basılmasına yardım ettim. Fransa'da Strassbourg şehri üniversitesine gönderilmiştim. Coğrafya ve sonra lisans tezi mezuniyetini 1931 senesinde tamamlamıştım. Bir yıl daha kalarak, bu arada Cezayir'e de giderek yükseköğrenim diploması da aldım.

"Strassbourg'a ilk ayak bastığım sıralarda başarı elde edememe korkusu vardı. Bizler, yabancı memleketlerde tahsil edip imtihan vermeyi deneyecek hemen hemen ilk fedailerdik. Bizden evvelkilerin çoğu Avrupa'ya gelmişler, derslere devam etmişler; fakat tam imtihan vermeden dönmüşlerdi. Acaba ben muvaffak olabilecek miydim? Strassbourg'a ilk gittiğim günler, orayı soğuk, havası kapalı ve yabancı bulmuştum. Esasen Paris'te okumak istediğim için oraya hiç ısınamayacağımı sanıyordum. Hepsinden fazla da içimde yukarıda belirttiğim korku, başarı gösterememek korkusu vardı. Fakat bütün bunların boş korkular olduğu meydana çıktı. İlk yıl, Avrupa'da az görülen bir kış hüküm sürmesine rağmen ben Strassbourg'a alıştım. Ren Nehri boyları, parkları, üniversitesi; memlekette bulamamış olduğum, dostluklarını benden esirgemeyen insanları ile Strassbourg'a çabucak alıştım. Burayı ikinci anayurt gibi sevdim. Ayrılırken üzüldüm, sonraki Avrupa seyahatlerimde hemen her defasında Strassbourg'a uğradım.

"Başarısızlık korkusuna gelince, bu da çabuk silindi. 1928-1929 ders yılını serbestçe devam ettiğim lise ve üniversitede geçirdim. 1929-30 ders yılı sonunda Haziran ve Ekim devrelerinde iki imtihana girdim. Bunlardan birisi, hocam Profesör Baulig tarafından 'Alsace Fransa'ya geçeli beri, coğ-

Levent Şahverdi Arşivi

Darkot, Fransa'daki öğrencilik yıllarının sonunda bir öğrenci gezisi sırasında arkadaşlarıyla sahilde (Sırma Kafalı Arşivi).

rafya imtihanlarında elde edilen en parlak başarı' olarak vasıflandırıldı. Ve bu durum memleketimize de bildirildi. Diğer iki imtihanı 1930-31 devresinde verdim ve bir Fransız üniversitesinden mezun oldum. 1931-32 ders yılında da üstelik Diplome d'études Supérieures (Yüksek Etüt Diploması) aldım. 1932 yazı içinde İstanbul'a döndüm. O zaman Dârülfünûn devrinden üniversiteye girmem pek kolay olmadı. Önce bir doktora hazırlattılar ve 1932-33 ders yılında bana müderris muavini vekilliği diye bir iş verildi."

"Çünkü Ben Carmen'i Düşünüyorum"

Besim Darkot'un öğrencilik anılarında öğrenim hayatı kadar aşkları da önemli bir yer tutuyor. Darkot'un Türkiye'ye dönüş yolunda küçük not defterine kaydettiği duyguları, Strassbourg yıllarında yaşadığı ilişkinin bıraktığı izleri taşıyor.

"Bu sabah Strassbourg'u erken saatlerde terk ettim. Şimdi tren Bade Ovası'nda ilerliyor. Rougonsların Zenginliği adlı kitabı okumaya başlamıştım ama bir tür mutsuzluk kapladı beni ve çok farklı bir ruh haline büründüm.

Levent Şahverdi Arşivi

"Trenin penceresinden manzaraya bakmak bile kalbimi kaplayan hüznün dağılmasına yardımcı olmadı.

"Neden? Çünkü ben Carmen'i düşünüyorum. Ve benim onu düşünme şeklim diğerlerinden çok farklı. Daha çok fikirler yumağı, içinden çıkılması zor. Ruhun ta içine kadar etki eden bir durum. Bu duyguda çok kaos var. Onu diğer kadınlardan çok farklı görüyorum. Aslında bu kadarla da kalmıyor. L'Orangerie'de, restoranda saatler geçirdik. Ve hiçbir şey istemedi. Böyle bir şey ilk defa başıma geldi. Daha henüz tanışmıştık ki ondan ayrılmak zorunda kaldım. Büyük bir ihtimalle sonsuza dek. O anda hissettiğim şey büyük bir acıyla karışık; pişmanlık. O günden geriye kalan izlenim hoş değil. Benim küçüklüğüme karşılık, hislerini benimle paylaştı. Beni biriyle karşılaştırmış. Sonuç; kalbinde gizli kalacak, yine büyük ihtimalle sonsuza dek.

"Bu ilişkide, sadece geçici bir heves bulmaktan öteye gidemedim. Neden yarayı deştim? Ben çokça, hassas bir insanım. Öylesine ki acı beni bazen, hiç beklemediğim anlarda, mutluluğun gelmesi gerektiği anda yakalıyor.

"Üzüntüm, dışa vuran durgunluğum, bunun sebebidir. 'Bu; Carmen.'

"Benim için değersiz değil. Onu, ruhuma etki eden derin bir acı olarak görüyorum.

"Bütün yaşamış olduğum zorluklara rağmen henüz bunu normal olarak görmeye alışamadım. Bu şartlarda hayatımın neşesiz ve mutsuz geçeceği kesin. Neden yanındayken neşesiz hatta surat asar bir haldeydim?

"Bir nedeni vardı. Ona söyledim. Bir sürprizden bahsettim. Çok iyi davrandı. Ancak şunu da eklemek gerek, hislerini saklamadı. Ah bir bilseydi bunun beni nasıl etkilediğini, bunun beni nasıl hislendirdiğini; aslında etkilemekten de öte, hislendirmekten de öte. Bu kadarla da kalmadı. Ruhumda her şeye rağmen bir masumiyet zerreciği ve bir tür saflık (buna aptallık da denebilir). Onu tarif etmem gerekirse; iyi ve hassas buluyorum. Ondan ayrılırken ona karşı büyük bir acıma duygusu ve vicdan azabı duydum. Bana acı verdi. Ben de

Levent Şahverdi Arşivi

onu kutsuyorum. Onunla birlikteyken ve beni sevmesini beklerken bunu gerçekten içtenlikle yapmasını bekliyordum. Tüm benliğim onun okşayışına susamıştı. O beklediğim okşayışın hiçbir mana ifade etmediğini hatırlıyorum. Bunu bir bilseydi."

(Kızı Sırma Kafalı ile söyleşi; yayımlanmamış
öğrencilik anıları; Metin Tuncel Arşivi)

Levent Şahverdi Arşivi

Kâzım Çeçen

Su Mühendisi
1939-1945, Almanya

Kâzım Çeçen, 1919 yılında Elazığ'da doğdu. 1943'te Berlin Teknik Üniversitesi Su Mühendisliği Bölümü'nden Dipl. İng. (yüksek mühendis) unvanını alarak mezun oldu. Aynı yerde doktora çalışmasına başladı. Savaş nedeniyle 1945 yılında yurda dönerek İstanbul Teknik Üniversitesi'ne girdi. 1949 yılında doçent ve 1960 yılında profesör oldu. 1959 yılında

Levent Şahverdi Arşivi

Avusturya Graz Teknik Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayarak Dr. Techn. unvanını aldı. 1963'te İTÜ İnşaat Fakültesi Hidrolik ve Su Kuvvetleri Kürsüsü başkanlığına atandı. 1982'de aynı fakültede Hidrolik Anabilim Dalı Başkanı oldu. 1962-64 arasında İnşaat Fakültesi dekanlığı yaptı. 1979 yılından başlayarak İTÜ Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi müdürü oldu. 1985 yılında Braunschweig Teknik Üniversitesi'nde ders verdi. 1986'da emekli oldu. 1991 yılına kadar İTÜ Su ve Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Uygulama Araştırma Merkezi'nde çalıştı. Bilim Merkezi Vakfı'nın kurucularından biriydi. 1997 yılındaki ölümüne kadar İTÜ'de Teknoloji Tarihi dersini verdi. Prof. Çeçen'e 1967 yılında Deutsche Wasserwirtschaft, E.V. Berlin tarafından Gothilfi Hagen madalyası, 1976 yılında TÜBİTAK tarafından Bilim Ödülü verildi. Kâzım Çeçen, 8 Ağustos 1997'de öldü.

Fotoğraf: Kâzım Çeçen, 1942'de Almanya'da karne ile alışveriş ettiği günlerde (Ferhan Çeçen Arşivi).

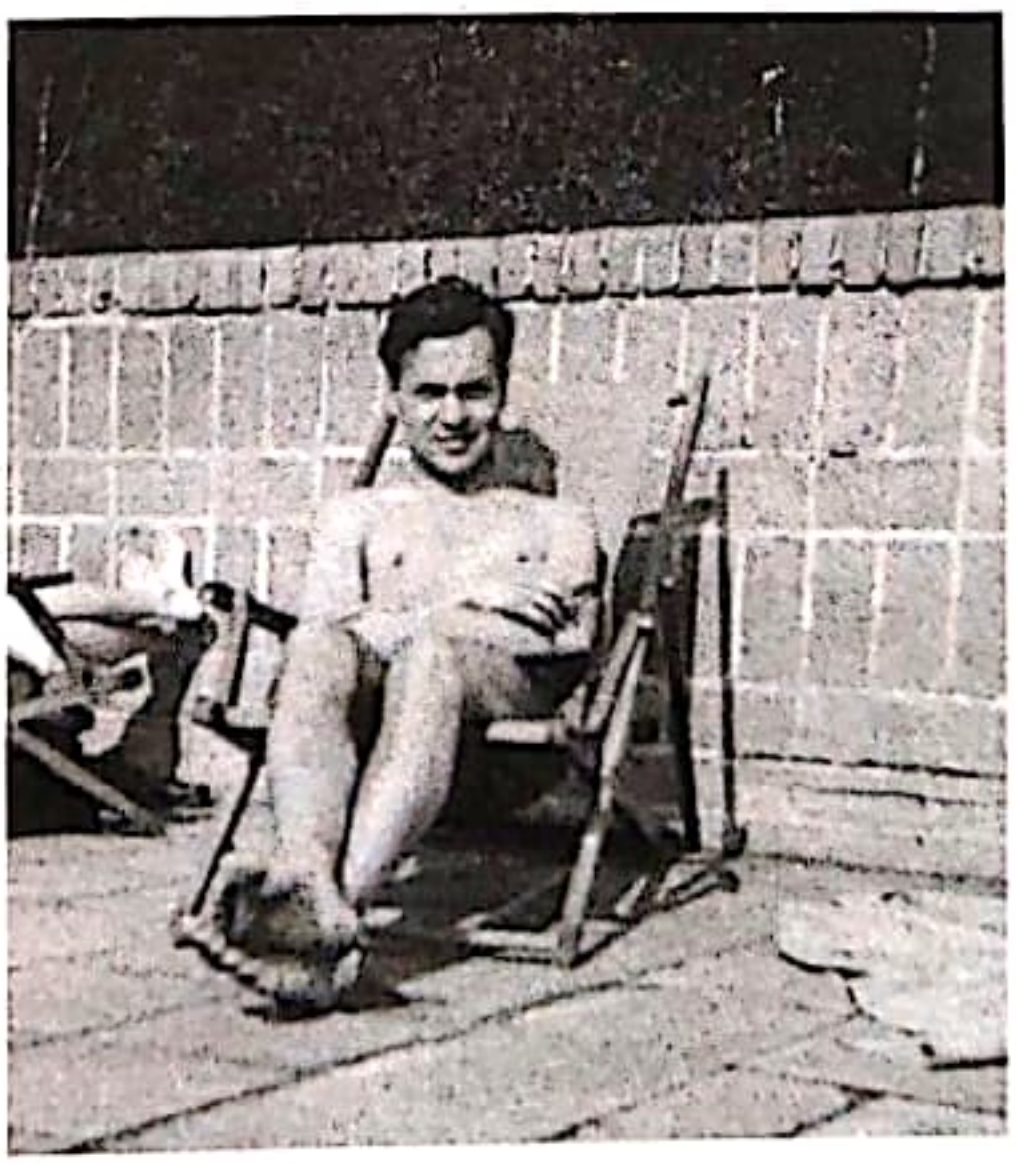
Levent Şahverdi Arşivi

"Meğer Bizim Dresden Bombalanıyormuş"

Kâzım Çeçen'in öğrencilik anıları arasında en heyecanlı satırları, dönüş yolunda yaşadıkları oluşturuyor. II. Dünya Savaşı'nın sonunda büyük bir trajedi ile sona eren Dresden bombardımanını yaşayan Çeçen'in notlarında savaşın soğuk yüzü net bir biçimde görülüyor.

"*Drottningholm 1945*

Bugün, bir aydan fazla zamandan beri başımdan geçenleri yazmaya karar verdim.

Kâzım Çeçen, 1944'te Dresden'deki öğrenciliği sırasında havuz başında (Ferhan Çeçen Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Kâzım Çeçen Almanya'ya eğitime gitmeden önce İzmir Atatürk Lisesi'nde (ikinci sırada soldan dördüncü) (Ferhan Çeçen Arşivi).

Dresden 12 Şubat

Bugün polise gidip İsveç Konsolosu'na pasaportumun uzatılması için lazım olan istidaları tasdik ettirdim. Kararlaştırdığımız gibi Hamit, benim pasaportumu da alacak; yarın sabah saat 05.00'te Otterwisch-Leibzig'teki İsveç Konsolosluğu'na gidecek. Ben hayatta her atacağım adımda büyük bir emniyet isteyen bir tipim. Yüzde 95 ümit, yüzde beş ümitsizlik olsa bile hep yüzde beşi düşünürüm. Arkadaşlardan Sabahattin'in pasaportu Damstadt yangınında yanmış, hâlâ pasaportsuz geziyor. İleride Ruslar veya İngilizler gelse böyle bir hal insanın hayatına mal olur. Hep beynimi bu ihtimaller kurcalıyor. Hamit'in evine gittim. Hamit pasaportu alıp çantasına soktu. Kendisine, cebine koymasını tavsiye ettim. 'Hayır' dedi ve itiraz etti. Bu hal bende büyük bir emniyetsizlik doğurdu. Ya pasaport Hamit'te yanarsa, ya çantasını kaybederse, hülasa olacak iş değil. Yavaş yavaş karar verir gibi oluyorum. Ben bizzat Otterwisch'e gideceğim. Bedri de gelmek istiyor. Demek

Levent Şahverdi Arşivi

yalnız değilim. Akşama doğru bu karar daha şiddetlendi. Yolculuğun ne kadar eziyetli olduğunu biliyorum. Fakat artık karar verilmiş bulunuyor. Gece 01.30'da bir tren var, onunla gideceğiz.

Sabahattin ve Bedri akşam yemeğinden sonra bana geldiler, biraz lafladık. Sonra Sabahattin eve gitti. Ben de benim büyük bavula elbiselerimi, ayakkabılarımı ve çamaşırlarımı bir de doktora vazifesini koydum. Bavulu gara götürdüm. Eğer tayyare hücumu filan olursa ilk bu bavulu kurtarmalarını rica ettim. Gece iki saat kadar yatakta kaldı idiysem de uyuyamadım, kalkıp istasyona gittik. Aman Allahım, ömrümde bu kadar dolu tren görmedim. İnsanlar pencerelerden aşağıya sarkıyor ve ne kapıya ne de trene yaklaşmak imkânı var. Herkes perondaki trene girebilmek için tedbir alıyor. Dışarıda kalanlar içeridekilerin iki misli. Ne yapalım diye düşündük; en iyi çare peronların arasından atlayalım, belki öbür taraftan girmek mümkün olur. Memurları dinlemeyerek oraya atladık; hangi kapıyı açsak malum Alman kabalığı ve egoistliğiyle, en kaba sözlerle içeri sokmadılar. Artık biz de biraz terbiyesiz olmalıydık. Gürültü patırtı ile bir vagona girdik. Oturan ve ayakta Almanların tamamı 24 kişiyi buluyor, yerlere kadar çuval vesaire gibi eşya da caba. Ancak biz ayakta durabiliyoruz. Ve bu vaziyet bir buçuk saat devam ediyor. Nihayet, yoldaki askerin Almanya'da yaşayan ecnebiler hakkındaki terbiyesizce küfürlerini de dinledikten sonra Leibzig'e geliyoruz. İner inmez Otterwisch'e giden treni sorduk. 11.20 dediler. Demek üç, dört saat vaktimiz vardı. Hemen bir kahveye gidip kahve içtikten sonra şehri gezdik, sonra da trene bindik. Ve nihayet Otterwisch'e geldik. Hemen İsveç Konsolosu'na gittik, öğleden sonra gelmemizi söylediler. Yemekten sonra gittik, işlerimizi bitirdik. Affan'ın pasaportunu da uzattırdım. Artık saat 16.00'da Dresden'e gideceğiz. Yanımda diplomam ve yarım ekmekten başka bir şey yok. Bir havlu bile almasını unutmuştum.

Levent Şahverdi Arşivi

13-14 Şubat 1945 gecesi

Trenle Dresden'e dönüş yolunda üzerimizden en az 400 bombardıman uçağının geçtiğini gördük. Acaba neresi bombalanacaktı? Meğer bizim Dresden bombalanıyormuş. Dresden'e geri döndüğümüzde evi aradık, bulamadık. Enkaza bakarak, güçlükle kaldığımız evin yerini tespit ettik. Bizim binaya bir bomba isabet etmiş ve yerine büyük bir çukur açılmıştı. Bitişikteki apartmana da iki bomba düşmüş. Her taraf cayır cayır yanıyordu. Almanlar bombardıman ve yangınlar için, içine insanların girebileceği, su dolu havuzlar yapmışlardı. Dresden'de insanlar bombardımandan sonra bu havuzlardaki suya atlayıp alevlerden korunmuşlardı. Sadece nefes almak için çıkmışlardı."

Kızı Ferhan Çeçen Anlatıyor

Büyük Dresden bombardımanı konusunda Kâzım Çeçen'in not etmediği ancak kızı Ferhan Çeçen'e anlattıkları, bombardımanda birçok Türk öğrencinin de öldüğünü gösteriyor.

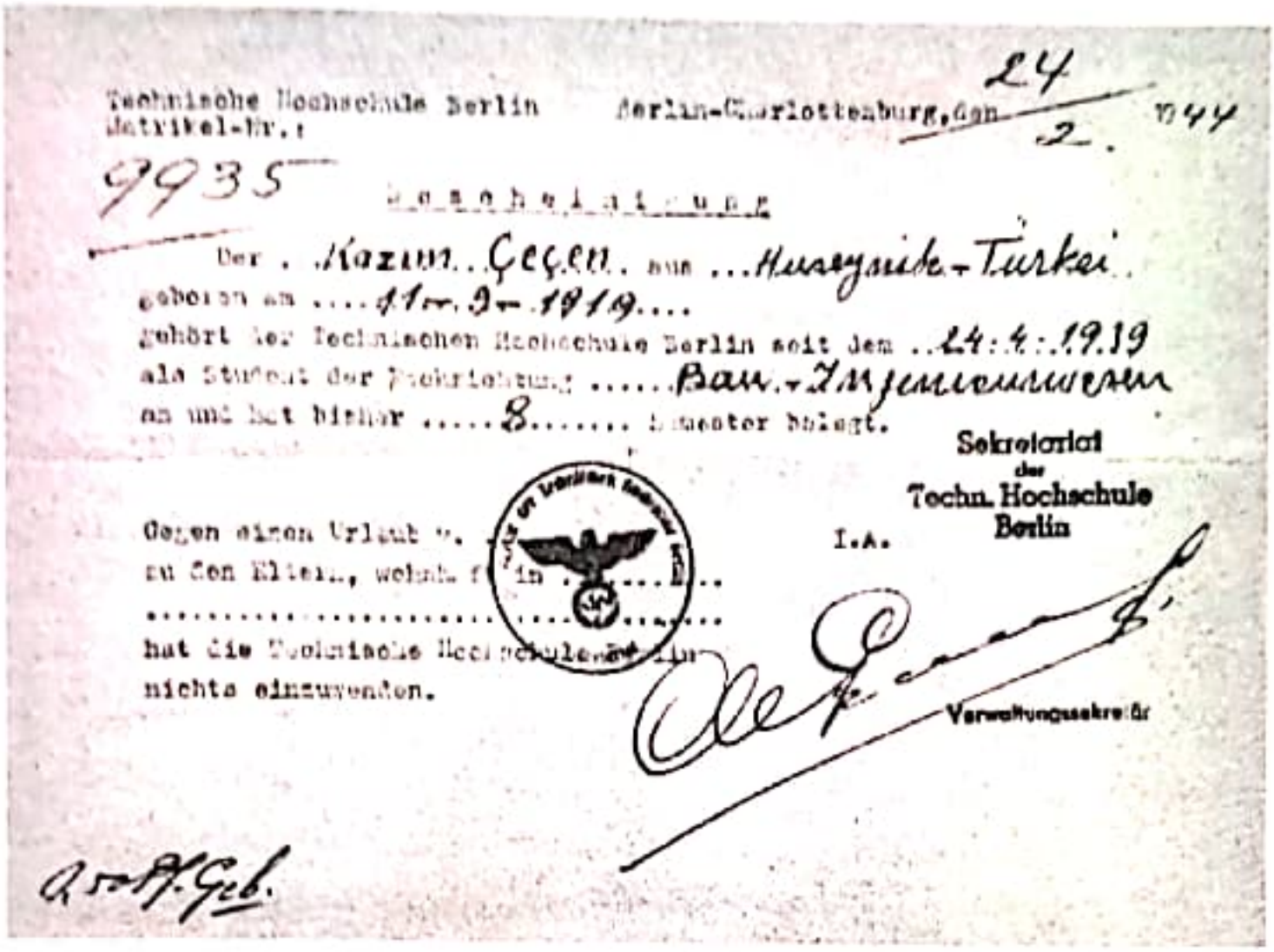
"Babam kendi doğum gününden çok, 13 Şubat gününü hatırlardı; o güne, ikinci doğum günüm diyerek daha ziyade o günü kutlardı. Pasaportunu uzatmak için başka yere gitmek zorunda kalması sayesinde Dresden'de mutlak bir ölümden kurtulmuştu. Bombardımanda kaldığı ev uçtuğu için üzerindeki elbise ve pasaportuyla kalmış. Aynı zamanda hazırlamakta olduğu doktora çalışması da uçmuş.

"Dresden bombardımanından sonra bütün Türkler birbirlerini aramışlar. Babam da bir arkadaşının evine gitmiş, yerde yatarak birkaç gün orada kalmış. Bir sürü eve gitmişler, arkadaşlarını aramışlar. Bulunamayanların öldüğünü anlamışlar. Söylediğine göre 11-12 Türk öğrenci ölmüş.

"Dresden bombardımanından sonra kendisi bir köye taşınmış. Daha sonra Konsantrasyon kampından bırakılan Yahudiler ile Almanya'daki yabancılar, İsveç vapuruyla Türkiye'ye (Kuzey Denizi-Cebelitarık-Akdeniz yoluyla) gelmişler. İsveç vapurunda çok iyi ağırlanmışlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Technische Hochschule Berlin
Matrikel-Nr.: 9935

Berlin-Charlottenburg, den 24. 2. 1944

Bescheinigung

Der Kazim Çeçen aus Hussynide-Türkei
geboren am 11.3.1919
gehört der Technischen Hochschule Berlin seit dem 24.4.1939
als Student der Fachrichtung Bau-Ingenieurwesen
an und hat bisher 8 Semester belegt.

Gegen einen Urlaub v.
zu den Eltern, wohnh. in
hat die Technische Hochschule
nichts einzuwenden.

I.A.
Sekretariat der Techn. Hochschule Berlin
Verwaltungssekretär

A 5 Ff. Geb.

Berlin Teknik Üniversitesi'nden verilen Kâzım Çeçen'in 24.4.1939'dan itibaren İnşaat Mühendisliği öğrencisi olduğuna ve o güne kadar 8 sömestr tamamladığına dair 24.2.1944 tarihli belge (Ferhan Çeçen Arşivi).

"Bombardımanlardan sonra, 3-4 saat içinde hemen organizasyon yapılıyormuş. Sabah sokak başlarına yazı asılarak, şu aşevinde şu sokaktakiler vesaire gibi kimin nerede yemek yiyeceği hakkında bilgi veriliyormuş. Acil durumlarda halka yönelik örgütlenmenin çok mükemmel olduğunu söylerdi babam.

"Babam Dresden'de öğrenciyken bir gün sözlü imtihana giriyor; imtihanda bir Yugoslav (veya Bulgar) öğrenci, bir kendisi, iki de Alman teğmen var. Teğmenlerin kolunda gamalı haç var, ikisi de cepheden gelmişler; birinin de kolu yaralı ve sarılı. Hoca soruları vermiş, dönerek her birine soru soruyor, birinin bilemediğini diğerine soruyor. Babam ve Yugoslav öğrenci çalışmışlar ve biliyorlar, diğer ikisi bilemiyor. Belli ki çalışamamışlar ve bu durum yüzünden biraz da eziliyorlar zaten. Hoca yine devam ediyor birkaç tur, yine aynı durum görülüyor. Sonunda hoca Almanlara çıkışıyor: 'Beyler' diyor, 'Siz kendinizi ne zannediyorsunuz, yani siz cephe-

Levent Şahverdi Arşivi

den geldiniz diye sizi geçireceğimi mi zannettiniz, dışarı çıkın!' Babam hem kendinin hem de Yugoslav öğrencinin dehşet içinde kaldıklarını ve mahcup olduklarını söylerdi. Hoca, iki yabancının önünde iki Alman subayını azarlayıp, dışarı çıkarıyor. Savaş içinde ve karşısındakiler Nazi subayı olsalar dahi kendi 'durumu' hakkında da hiçbir endişesi yokmuş. Bu anıyı da her zaman prensip sahibi olmaya ve rüzgâra göre eğilmemeye örnek olarak anlatırdı.

"Babam savaş nedeniyle Berlin'den çıkıp, bir köye taşınmış. Berlin'deki doktora hocasının yerinden epey uzakta oturuyormuş; fakat düzenli olarak gelip görüşüyormuş. Hocası, uzaktan geldiği için babama öncelik vererek görüşürmüş. Bunu şöyle anlatmıştı: 'Bir gün yine gittim, dışarıda bekliyorum, uzun zaman geçti, hoca beni almadı, ben hiç belli etmedim, ondan sonra beni bir an farketti ve çok şaşırdı. Elini başına vurarak şöyle dedi: Herr Çeçen, çok özür dilerim, sizin bu özel durumunuzu unuttum; bugün çok dalgınım, cephede oğlumun öldüğü haberini aldım.'

"Babam bu durum karşısında ne söyleyeceğini bilemediğini ve sessizce kalakaldığını söylerdi.

"Babam bu olayı anlatırken de hep o ânı tekrar yaşardı. Genellikle bu olayı, o zaman Almanya'da bu gibi kişilerin ciddiyetine örnek olarak anlatırdı. Hocanın oğlu vurulmuş, o gün dahi işinin başında, bir de talebeden özür diliyor!'"

İsveç Gemisinde

İsveç Gemisinde

Kâzım Çeçen'in öğrencilik anılarının ilginç bir bölümü de Türkiye'ye dönüş yolculuğu. İsveç gemisinde geçirdiği zamanı gün gün kaydeden Çeçen, ülkesine dönüşün sevincini satırlara geçirmiş.

"15 Mart 1945

Bu sabah gemi saat 06.00'da Göteburg'tan ayrıldı. Akşama doğru Norveç-İsveç hudutlarının birleştiği koya var-

Levent Şahverdi Arşivi

dık. Birkaç Alman zabiti gemiye bindi. Bu gece limanda kaldık.

16 Mart Cuma

Sabah hareket ettik ve akşama Kristiansand Körfezi'ne vasıl olduk. Hava çok güzel. Körfez de çok şairane görünüyor.

17 Mart Cumartesi

Hâlâ Kristiansand'ta bekliyoruz. Herkesin canı sıkılmaya başladı. Bugün Alman kontrolü devam etti. Artık yarın sabah dokuzu on geçe hareket edeceğimizi söylüyorlar. Akşamüzeri güneş battıktan sonra iki U-bot (Alman denizaltısı) ve birkaç küçük harp gemisi yanımızdan süzülerek geçtiler, yanlarında da iki ticaret gemisi gidiyordu.

18 Mart Pazar

Gemi saat 09.30'da hareket etti. Körfez çok durgun ve güzel görünüyordu. Hepimiz güverteye çıktık ve doya doya seyrettik.

19 Mart Pazartesi

Bugün gece ve gündüz hiç durmadan gidiyoruz. Deniz çok sallıyor. Öğle yemeğinde ter bastı, hemen güverteye çıktım. Birçok arkadaşları benden daha çok deniz tuttu. Fakat ben yine iyiyim, gezmek suretiyle vaziyeti atlattık.

20 Mart Salı

Sabah 10.30'a doğru Faroe Adaları'na geldik. Vahşi bir tabiat. Adalar denizin üzerinde pasta gibi duruyor; kenarları çok sarp, bazılarında yüzlerce metreyi buluyor. Küçük bir limana geldik. Gemi demirledi, küçük bir taka gemiye yaklaştı, İngiliz bayrağını gördük. Ben şahsen Almanya'dan artık tamamen kurtulduğuma çok memnunum. Geçen yedi ay hayatımın en kötü günlerinden sayılır. Öğleden sonra saat dörtte hareket ettik. Hava oldukça fırtınalı, mide bulantısından

Levent Şahverdi Arşivi

korkarak akşam yemeğini yemedim. Epey müddet yukarı güvertede birkaç arkadaşla beraber gevezelik ettik. Şarkı söyledik. Hava berraktı. Kutup yıldızına baktık, şimalde olduğumuz için tepemizde görünüyor gibi. Akşam erkenden yatağa girdim.

21 Mart Çarşamba

Sabah vapurun düdükleriyle uyandım, gece iyi uyudum. Yine annemden, babamdan hülasa bütün aile efradından rüyalar gördüm. Her zaman aynı nakarat. Gemi hâlâ sallıyor. Bugün bütün gün hiç kara görmedik. Yarın akşam veya öbür gün sabah Liverpool'a varacağımız söyleniyor. Dönüşte İrlanda'nın şimalinden geçip oradan Lizbon'a gidecekmişiz. Bakalım ne dereceye kadar doğru. Gün neşesiz geçti. Hafifçe beni de deniz tuttu. Akşam saat 01.00'de yatağa girdim.

22 Mart Perşembe

Hava gayet sakin, vapur sallanmıyor. Fakat dün gece çok sallandık. Sabah kahvaltısından sonra birkaç İngiliz harp gemisi gördük. Sonra da bir tayyare üzerimizden uçtu. Uzakta başka bir harp gemisi var. İrlanda ve Britanya önümüzde...

(Kızı Ferhan Çeçen ile söyleşi;
yayımlanmamış öğrencilik hatıraları)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Sabri Esat Siyavuşgil

Şair/Yazar/Çevirmen
1928-1932, Fransa

Sabri Esat Siyavuşgil, 1907'de İstanbul'da doğdu. Hukuk Fakültesi'nde son sınıf öğrencisiyken 1928'de Fransa'ya gönderildi. Dijon ve Lyon üniversitelerinde öğrenim gördükten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde psikoloji doçenti oldu. 1942'de profesörlüğe yükselerek ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Gençlik yıllarında şiir yazmış, Yedi

Levent Şahverdi Arşivi

Meşale toplulığu içinde pitoresk görünümleri yansıtan eserler vermişti. Şiirlerini, Odalar ve Sofalar *adlı kitapta topladı. Sonradan deneme, inceleme türüne yöneldi.* Yeni Sabah *gazetesinde fıkra yazarlığı yaptı. Edmond Rostand'ın* Cyrano de Bergerac*'ının çok başarılı manzum çevirisini yapmıştır. Bilimsel araştırmaları arasında iki eser özellikle dikkati çeker:* İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul *(1938), Karagöz (1941). Sabri Esat Siyavuşgil 1968'de öldü.*

Fotoğraf: Sabri Esat Siyavuşgil 1930'da, Dijon'da önce yatılı ardından gündüzcü okuduğu günlerde (Cumhuriyet'in 75. yılı)

Levent Şahverdi Arşivi

"Beni Tahsilden Kaçıyor Zannedecekler"

Sabri Esat Siyavuşgil'in öğrencilik yıllarına ilişkin notları pek az. Ancak Faruk Nafiz Çamlıbel'e yazdığı mektup o günlere ilişkin pek çok bilgiyi sunuyor bize.

"24 Kasım 1928 Dijon

Aziz Üstadım, bu ikinci mektubum. Birincisine henüz cevap gelmedi. Azim bir hüsnüniyetle bunu, adresi yanlış yazdığıma atfettim. Bu mektubu size bizzat bir arkadaşım getirecek.

İstanbul'dan, arkadaşlardan mektup alıyorum. İşittiğime göre, Meşale rahmet-i Rahman'a kavuşmuş. Bu tabii neticeyi hayretle karşılamadım. Bu tabii, hem de çok tabii, her edebî mecmuanın başına gele gele, örf ve âdet sırasına geçmiş bir kaza...

Ben o kanaatteyim ki halkımıza nasıl fes ve Arap harflerini bir kanunla attırdı isek, bu edebiyat lakaydisini de bu şekilde izale edebiliriz. Bu nasıl olur, onu bilmem! Fakat bugün şapka ve Latin harfleri nasıl dimağımızda ve vicdanımızda yer ettiyse, zamanla edebiyat da bu suretle kökleşir.

İstanbul'da iken edebiyatımız için; alıcısı yok, satıcısı çok bir sanattır diyorlardı. Bunun ne kadar yanlış olduğunu burada anladım. Fransa'da her edebî grubun bir gazetesi var. Yakınlarda Henry Berau, Kesel, Colette, Jalaux birleşerek Granae-foire adlı bir mecmua çıkarmaya başladılar. Fiyatı 15 frank... Bizim paramızla 4 kuruş. Fakat münderecatı o kadar zengin ki...

Levent Şahverdi Arşivi

Siyavuşgil'in Dijon'da öğrenim gördüğü Lycee Carnot'un kolej bölümü.

Sizin Orhan Seyfi ile birlikte Çınaraltı ismiyle bir mecmua çıkaracağınız söyleniyordu, ne oldu? Mecmua çıkmaya başladı mı? Fransa'ya geldiğim günden beri hiç alışmadığım bir tarzı hayat neticesi olarak sıhhati kaybettim. İki ay içinde 13 kilo aldım. Bu biraz tuhaf gelecek, fakat hakikat. İstanbul'da iken bir kere daha şişmanlamıştım. Şişmanlık bende kalp hastalığını şiddetlendiriyor. Doktorlar, her yemekten sonra yürümemi tavsiye ettiler ve uyku saatimi azalttılar. Tavsiyelerine riayetle az zaman zarfında 15 kilo kadar zayıfladım. Fakat burada lise programının tesiriyle hareketsizlikten tekrar şişmanladım. Kalbimdeki çarpıntılar arttı. Bu, sıhhatim için fena. Bir gün ansızın öleceğim. Benim için bir şey değil, fakat Maarif Vekâleti zarar edecek. Çünkü beni o kadar masraf ihtiyarıyla Avrupa'ya gönderdi. Mektep doktoruna müracaat ettim. Dârülfünûn müderrisi olan bu doktor, beni geniş ve derin muayeneden sonra yatılı hayatın değişikliğe müsait olmadığını söyledi ve gündüzcü olarak liseye devamımda müsaade olunması için bir rapor yazdı. Rapor, mektebin müdürü tarafından tasdik edilerek benim istidam ile birlikte Maarif Vekâleti'ne gönderildi. Şimdi cevap bekliyorum. İkinci

Levent Şahverdi Arşivi

taksit müddeti 15 Kânun-ı evvel'dir. O zamana kadar cevabın, yani müsaadenin liseye gelmesi lazım.

Vaziyetin bu şekle girmesinden çok müteessirim. Beni tahsilden kaçıyor zannedecekler diye ödüm kopuyor. Şimdiye kadar Maarif Vekâleti'nin nazar-ı dikkatini celp eden bazı fena misallerin tesiriyle bu zan gittikçe kuvvetleşmiştir. Fakat ben katiyen böyle bir heveste değilim. Yirmi bir yaşında bulunuyorum. Liseyi birincilikle bitirdim. Dârülfünûn Hukuk Fakültesi son sınıfına kadar imtihanlardaki derecem aliyyülalâ idi. Ayrıca Dârülmuallimin'den de aliyyülalâ bir derece mezun olmuş bulunuyorum. Elimden geldiği kadar vatanıma ve vatandaşlarıma müfit olmaya çalıştım. Yazdığım birkaç mektep kitabı, Talim ve Terbiye Heyeti'nin tasvibiyle bütün ilk mektepte kabul olundu.

Bütün bunlar Avrupa'da talebe ile uğraşan zata anlatılacak olursa, benim sıhhatimi kaybetmemekten başka bir şey düşünmediğim anlaşılacaktır.

Bunu nereden rica edeceğim aziz üstadım? Nihayet Kânunevvelin 15'ine kadar müsaademin Dijon'a vasıl olması lazımdır. Rapor ve istida gönderilmiştir. Lütfen bir neticeye rabtedilmesi hususunda lazım gelen makamata müracaat zahmetini ihtiyar buyurmanızı rica eder ve cevabınızı sabırsızlıkla beklerim aziz üstadım."

Sabri Esat (Siyavuşgil)
Adresim: Sabri Esat
Lycee Carnot a Dijon (Cote d'Or)

(*Cumhuriyet'in 75 Yılı*; *Kitaplık* dergisi arşivi)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Şahap Kocatopçu

Seramik Mühendisi
1937-1940, Belçika

1915 yılında İstanbul'da doğdu. 1936'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1937 Nisan'ında MTA tarafından gönderildiği Belçika'nın Mons kentinde metalurji ve seramik mühendisliği eğitimi aldı. 1941 yılında ABD'de Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nü bitirdi. Metalurji ve seramik konularında doktora yaptı. 27 Mayıs'tan sonra kurulan birinci ve ikinci Gür-

Levent Şahverdi Arşivi

sel kabinelerinde Sanayi ve Teknoloji Bakanı'ydı. İstanbul Sanayi Odası, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve Türkiye Sevk ve İdare Derneği başkanlıklarında bulunan Şahap Kocatopçu, ardından Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Genel Müdürlüğü'ne getirildi. 26 Nisan 2012'de vefat etti.

Fotoğraf: Şahap Kocatopçu Belçika'da metalurji eğitimi aldığı Mons kentinde (Şahap Kocatopçu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Yüzlerce İnsanın Ölüsünün Önünden Geçtik"

Maden Tetkik Arama Kurumu tarafından Belçika'ya gönderilen Şahap Kocatopçu'nun öğrencilik anılarında, II. Dünya Savaşı günlerinde Türkiye'ye geri çağrılan öğrencilerin karşılaştığı acılı manzaralar büyük yer tutuyor. Kocatopçu ile görüşmemizde Türkiye'ye dönmek için bindikleri trende yaşadıkları yeniden gözünde canlanmış gibiydi:

"1936'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdim ve mühendis olmak hevesim vardı. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin imtihanına girdim. Ve kazandım. 1936-37 yılında İstanbul Teknik

Şahap Kocatopçu'yu 1 Ekim 1938 günü Belçika'ya gitmek için yola çıkarken annesi yolcu ediyor (Şahap Kocatopçu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Üniversitesi birinci sınıfı okudum. Bunun sonuna doğru yani 1937 Nisan'ında birçok üniversitede yurtdışına tahsil için eleman göndermek faaliyetine geçtiler, ilanlar verdiler. Ben bunlardan Sümerbank'ın ve MTA'nın imtihanları için Ankara'ya gittim. Ankara'da imtihanlara girdikten sonra baktım ki MTA'nın imtihanını kazandım, yani maden mühendisliğini kazanmış oldum. Belçika'ya gönderme kararı verildi.

"1937'nin Mayıs ayında Belçika'ya gittim. Önce lisan öğrenecektik. Ama bir yandan da Galatasaray Lisesi mezunu olduğunuz için Fransızcamız da var. Mons şehrine gittik. Orada bizi imtihan ettiler. Ve o imtihanda 'Dünyanın en zengin, en pahalı madeni nedir' diye sordular bana. Cevap vermesi çok zor bir şey, çünkü daha maden tahsiline başlamamışız. Ben 'Petrol' dedim, hoca enteresan buldu; ama 'Asıl ondan daha önemlisi sudur. En değerli maden içme suyudur' dedi. Ben hiç beklemiyordum bunu, böylece içeriye girdik. Beş arkadaştık bu şekilde beraber gittiğimiz, tahsil ettiğimiz.

Üç Sene Okuduk

"Hoşuma giden şeylerden bir tanesi 1938-39 yıllarında MTA'nın Genel Müdür Yardımcısı bizleri teftişe geldi ve bize moral verdi; memleket sevgisinden bahsetti, 'Bir an evvel bu işleri güzel bitirin, memlekete faydalı olun. Biz fedakârlıkla bu işleri yapıyoruz, öğrenci yolluyoruz' dedi. İkinci senemde benden maden yerine metalurji okumamı istediler, demek ki ihtiyaç orada fazla olmuş.

"Okulda bize yardımcı oldular, birkaç adres verdiler, onlarla alakadar olduk ve sonradan iki arkadaş beraber bir evde oturmayı tercih ettik. Gece faaliyetleri, dans filan öğrendik. Bir dans okuluna gidip haftada bir gün, bir saat dans öğrenmek, arkadaş bulmak bakımından önemliydi. Brüksel'de arkadaşlar vardı, sık sık Brüksel'e gidip onlarla beraber de kalıyorduk. Liege'de arkadaşlar vardı, onlar da Brüksel'e gelince buluşabiliyorduk, mesafeler de yakın, bir

Levent Şahverdi Arşivi

Şahap Kocatopçu, 28 Aralık 1938'de, Belçika'da bir gezi sırasında (Şahap Kocatopçu Arşivi).

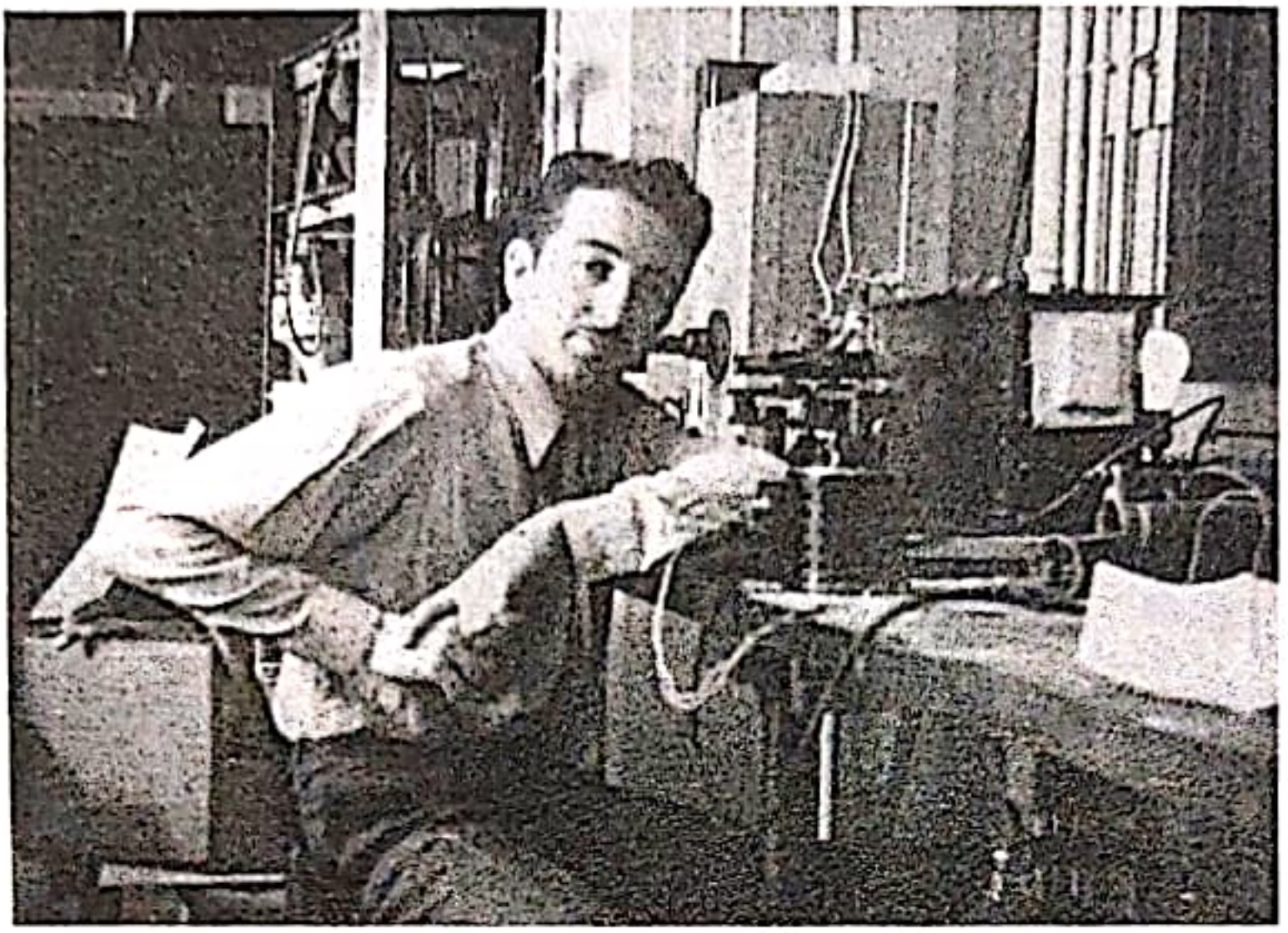
saatlik yollar. Ve memleket hasretini beraber geçirmenin tadını çıkarıyorduk.

"Okulda bizle çok ilgilendiler. Biz de onlara yakınlık gösterdik. Almanya'ya karşı endişeleri karşısında bizi de kendi yanlarında gördüler, onun da tesiri oldu herhalde. Ve biz de Türk talebeleri olarak çalışmalarımızla sınıf ortalamasının üstünde bir ortalama yaptık, o bakımdan bizi benimsediler. Bir sempati de duydular bize, bu bizim için çok faydalı oldu ve moral verici bir şeydi. Endişelerimiz de vardı ama o endişeleri büyütmedik. Orada Türklere karşı bir yabancılık yani düşmanlık yoktu. Zaten az sayıdaydık. Türk öğrenci sayısı, benim tahminime göre Mons'ta 5, Brüksel'de 8-10, Belçika'da toplam 15-20 kişiydi.

"Orada bir aileyle konuştuğumuzda yaşlıca bir hanım bana çok enteresan bir soru sordu. 'Afedersiniz' dedi, 'Niye böyle geldiniz, niye fesinizi takmıyorsunuz?' Bizi fesli kabul ediyorlardı hâlâ bazı aileler, yani bizi tanıma bakımından bir eksiklikleri vardı. Hani biz 1925'ten beri şapka inkılabını yaşamışız, aradan on sene geçmiş, hâlâ bizim fes kullandığımızı zanneden aileler vardı içlerinde; bu enteresan bir şey.

"1939'da Rusların Almanya'ya hücum etmelerinden biraz evveldi. Ben bir turistik gezi olarak Almanya, Polonya, Bük-

Levent Şahverdi Arşivi

Şahap Kocatopçu Belçika'dan sonra MTA tarafından gönderildiği ABD*'de (Şahap Kocatopçu Arşivi).*

reş, Romanya oradan da vapurla İstanbul'a gitmek üzere bir program yapmıştım. Ve ondan sonra iki ay İstanbul'da kaldım. İstanbul'da kaldığım sırada da aylığımı İstanbul'a gönderdiler, haber vermek suretiyle oluyordu bu yakın alakaları.

"Hocalar iyi seçilmiş insanlardı. Ben maden tahsili yaparken Mons'a yakın bir madenin içinde aşağı yukarı 100 metre yer altında sürünüp geçerek eğitime tabi tutuldum, enteresan. Metalurji bakımından da bir çelik fabrikasına gönderdiler bizi görmemiz için.

"Tabii ki Türkiye'yle arada büyük bir fark, bugünkünden daha büyük bir fark vardı. Yolların güzelliği, insanların yürürken birbirlerine alakası. Kültür bakımından müzeler güzel, müzelerin çeşitliliği. Brüksel'de Büyük Meydan diye bir meydan vardı, orası vilayet merkeziydi. Aynı zamanda çok farklı kültürel etkinlikleri de oluyordu. Karnaval yaşadım orada ben, Belçika karnavalı çok enteresan. Karnavallarda gayet tatlı bir şekilde eğleniyorlar ama eski kültürlerini devam ettiriyorlar, bunlar faydalı şeyler.

Levent Şahverdi Arşivi

"Ben üçüncü sınıfı bitirmek üzereyken 4 Mayıs'ta Almanlar Belçika'ya hücum ettiler. O gece bombardımanlarla uyandık. Ve bir panik içinde kaldık ne yapacağız diye. En doğrusu buradan kaçalım dedik, Fransa'ya da yakın; fakat pasaportlarımız geçersiz bir vaziyetteydi. Brüksel'e gittik trenle, pasaportlarımızı almak için fakat Brüksel'de sınır tamamen kapanmıştı zaten; eski pasaportlarımızla tekrardan geri dönmeye başladık.

"Yolun yarısında da trenler bombalandı, yol kapandı. Yürüyerek evvela Mons'a geldik, ondan sonra birkaç arkadaş Fransa'ya doğru yürümeye başladık. O yol insan seli halinde... Belçika bombardıman edildi, yüzlerce insanın ölüsünün önünden geçtik. Sonunda da Almanlar çevirme hareketi yapmışlar, karşıdan gelmeye başladılar, oradan sonra biz tekrar geri döndük. İki ay Belçika'da parasız olarak oturduk, süründük. Ve orada muhacirlere verilen yemekler vardı, onlarla yaşadık.

"İki ay sonra Almanya'daki büyükelçimiz bu işe el attı ve Belçika'daki Türk talebelerden Türkiye'ye dönecek olanları özel bir trenle aldı, Berlin'e götürdü; orada iki gün kaldık, rahat nefes aldık. Çünkü artık işgal edilen yerde değil, işgal eden bir memleketin içindeydik.

"Büyük ve dokunaklı bir manzaraydı hakikaten. Bir süre sonra Türkiye'ye döndük; ama ne olacağını henüz bilmiyorduk, MTA'dan da bir ses çıkmadı. Ben tekrardan imtihan oldum, Teknik Üniversite'ye girdim. Beşinci sınıfa aldılar beni imtihanla. Bir ay kadar orada çalışırken MTA'dan haber geldi, 'Sizi Amerika'ya gönderiyoruz, arzu eden Türkiye'de kalabilir, o zaman mecburi hizmet kalmaz, gitmek isteyenleri Amerika'ya gönderiyoruz' diye. Biz hemen Amerika'ya gitmek için başvuru yaptık. Fakat Atlantik savaş bölgesi olduğu için bizi Pasifik'ten götürmeye karar verdiler.

"Avrupa'da bulunan arkadaşlar, geri dönenlerden 25 kişi, yani bunlar; İngiltere'den, Fransa'dan, Belçika'dan olanlar, belki başka yerde olanlar da vardı ama en çok bu memleketlerden olanlar vardı. Orada bir hafta kadar kaldık. Basra

Levent Şahverdi Arşivi

Körfezi'nden bir gemiyle gidilecek; fakat hangi gemi olacağını, ne zaman gideceğini söylemiyorlar, sır olarak, çünkü kaza olmasın vesaire diye. Ve orada biz enteresan olarak İhsan Doğramacı'yla ahbaplık ettik, büyük bir gemiyle iki ay kadar süren bir yolculukla Amerika'ya gittik.

"Sonraki yıllarda Belçika'ya gitme fırsatı buldum; Şişecam genel müdürü olarak, okuduğum kente gittim. İnsanın içi burkuluyor. Çok dokunaklı. Ben özel olarak bir günümü oraya tahsis ettim, Brüksel'de bir cam kongresi vardı, oradan ayrıldım; bir günümü ayırdım, Mons'a gittim, oturduğum eski eve baktım, sahibi değişmiş, eski günleri anıyorsunuz. Sonra orada bir tepe vardır, o tepede büyük bir kule, kuleden etrafa bakılır falan, çıktım oradan baktım; insan gayri ihtiyari o eski günleri yaşadıkça başka türlü oluyor.

"Gelir gelmez hemen MTA'ya müracaat ettim. Ve kısa bir süre sonra Ankara'ya gidip yerleştim, ufacık bir oda tuttum, çok az bir parayla, '15-20 lira' bir para verdiler bana, bir ufacık odada; 15-20 gün öyle MTA Enstitüsü'ne gittim geldim, bana 'bekle' dediler. O sırada Sümerbank benim metalurji tahsili yaptığımı duymuş. Çünkü ben Amerika'da metalurji üzerinde master yaptıktan sonra dönemedim savaş dolayısıyla.

"İznik çinilerinden birkaç numune vardı, o bana ilham verdi, 'Seramik üzerine şey yapayım' dedim; hocalara söyledim, 'çok iyi olur' dediler. MTA'ya haber verdim, onlar da 'Peki' dediler. Seramik üzerine doktora tahsiline başladım ve orada başlarken aynı zamanda beni araştırma asistanı yaptılar; 90 dolarlık MTA'dan gelen parama ilaveten 60 dolar da asistan parası almaya başladım. Bu asistanlık paramı Merkez Bankası vasıtasıyla anneme gönderdim. Onu unutamıyorum. Sümerbank o sırada Karabük fabrikasının ateş tuğlalarının üretimi için bir fabrika planlıyormuş, gitmişler MTA'ya, 'Ne olur bu arkadaşı bize verin, metalurji yerine seramikle doktora yapmış, biz bu tuğla fabrikasını ona yaptıralım' demişler. Her iki müessesenin genel müdürü beni de alarak Sanayi Bakanı'na götürdüler.

Levent Şahverdi Arşivi

"Sanayi Bakanlığı'na Sümerbank'ın talebini ilettiler, bakan da 'Peki' dedi; MTA'dan Sümerbank'a mecburi hizmetimle beraber devredilmiş oldum. Sümerbank Genel Müdürlüğü'nde çalışmaya başladım. İlk aylığım 62 liraydı, o da pek yetişmiyor insana artık o sırada. Ben de evlenmek üzereydim. Asbest üzerine bir kitap aldım, onun tercümesini yapmaya başladım; Sümerbank da kabul etti, tercüme ettikten sonra o tercüme parasını verdiler, bana destekleyici çalışmalar yaptılar. Çünkü aldığımız paranın az olduğunu onlar da görüyorlardı. Askerliğimi de bitirdikten sonra evlendim ve eşimle 1950'ye kadar fabrikayı kurduk, çalıştırdık."

(Kendisiyle söyleşi, Mayıs 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Nusret Kürkçüoğlu

Fizikçi
1929-1932, Fransa

Mustafa Nusret Kürkçüoğlu, 1910'da İstanbul'da doğdu. İlkokulu 1923'te Şevket Paşa Numune Mektebi'nde tamamladı. Orta eğitimini 1923-1929 yılları arasında önce İstanbul Erkek Lisesi ardından da Paris'te IV. Henri Lisesi'nde tamamladı. 1929'da devlet hesabına Paris'te Sorbonne Üniversitesi Fen Fakültesi'nde okudu. 1932'de Balıkesir Lisesi'ne

Levent Şahverdi Arşivi

öğretmen tayin edildi. 1933'te ise İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü doçentliğine, 35 lira maaşla atandı. Daha sonra bu görevinde profesörlüğe yükseldi. Sait Akpınar, Cahit Arf, Hilmi Benel, Ali Rıza Berkem, Ratip Beker, İlhami Civaoğlu, Fahir Yeniçay'la birlikte 1950 yılında Türk Fizik Derneği'ni kurdu. Daha sonra Atom Enerjisi Komisyonu'na seçildi. İki kez İTÜ Maden Fakültesi dekanlığı yaptı. Fizik ve Nükleer Fizik dalında çok sayıda kitap yazdı. 1980'de emekli oldu. 10 Ocak 1989'da hayatını kaybetti.

Fotoğraf: Mustafa Nusret Kürkçüoğlu, 1929 yılında gönderildiği Fransa'da, Sorbonne Üniversitesi'nde okurken (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Bakanlık Benden Üç Yılda Sertifika İstiyordu"

Fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla, muzip bir kişiliğe sahip olan Nusret Kürkçüoğlu'nun öğrencilik günleri başarılarla dolu. Kürkçüoğlu Fransa'ya gidişinden dönüşüne kadar, yılda üç ayrı sertifika alarak eğitimini tamamladı. Öğrencilik yıllarında dersleriyle olduğu kadar arkadaşlıklarıyla da ilgi çeken Kürkçüoğlu, Türkiye'ye dönüşünden sonra ülkenin en önemli fizik profesörlerinden biri oldu.

"Bakanlıktan cevap geliyor, evrakta bir kâğıt eksik. Kasım 1929 başlarında, bir akşam eve geldiğimde 'Sana mektup var' dediler. Mektup İstanbul Maarif Müdürlüğü'nden geliyordu ve müracaatıma Ankara'dan cevap geldiği bildiriliyordu.

"Ertesi sabah Maarif Müdürlüğü'ne gittim. 'Cevap geldi ama evrakın bir sayfası eksikti. Ankara'ya geri gönderdik' dediler.

"Babam, bir iki hafta önce Ankara'ya, msb Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü'ndeki görevi başına dönmüştü. Ben düşündüm ki, Bakanlıktan o bir sayfanın gelmesi haftalar sürer ve ben herhalde en azından bir ders yılı kaybederim. Hemen o akşam trene atlayıp Ankara'ya gittim.

"Ertesi sabah Maarif Vekâleti'ne gittim. Bana matematik ödülü olarak verilen Louvre Müzesi Albümü'nü de yanıma almıştım.

"Bakanlık Müsteşarı Emin Erişirgil, İstanbul Erkek Lisesi'nin felsefe öğretmeni idi. Öğretmenlerimizden Tabiiyeci

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Nusret Bey, Paris'te tanıştığı Lily adlı kız arkadaşı ile birlikte (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

Tevfik Bey, Talim ve Terbiye Dairesi'nde üye idi. Bunun da adı Tevfik Bey olan başka bir öğretmenimiz Orta Öğretim Genel Müdürü idi. Benim işimle ilgilenen Sait Nazif Bey de, ünlü edebiyatçımız, vatansever Süleyman Nazif Bey'in oğlu idi. Hepsi benimle yakından ilgilendiler. Müsteşar Emin Bey, matematik ödülümü bakana gösterdi. Sonunda bana, 'İşin oldu, yarın sabah gel, formaliteleri tamamlayalım. Paris'e fizik-kimya tahsiline git' dediler.

"Beni Paris'te kendi hesabına lise öğrenimini tamamlamış ve mali durumu yetersiz hale geldiği için Bakanlık hesabına geçmek isteyen bir öğrenci gibi işleme tabi tuttular. Bakanlık doktoru basit bir sağlık muayenesi yapıp sağlam raporu verdi.

"Sen artık Paris'e git. Orada Talebe Müfettişi tahsil planınızı yapsın ve Bakanlık emrine geçmenizi tamamlayalım' dediler.

"Ben de İstanbul'a döndüm, oradan da Paris'e gittim.

Levent Şahverdi Arşivi

"Paris'e, Germaine ile beraber gideceğimizi düşünmüştüm. Fakat benim Ankara'daki uğraşım on gün kadar sürmüştü. Annem bu süre içinde Germaine'nin Marsilya'ya gitmesini sağlamış."

Paris'e İkinci Gidişim, Talebe Müfettişi ile İlk Karşılaşma

"Böylece, 1929 yılı sonlarında, Sorbonne'da fizik-kimya tahsili yapmak üzere Paris'e tekrar gittim. Gene trenle gittim; fakat ilk gidişimde, Belgrad'dan Paris'e direkt giden bir tren bulunduğunu öğrenmiştim. Bu tren İtalya'dan değil Avusturya'dan geçiyordu. Ve yolculuk üç buçuk gün yerine üç gün sürüyordu.

"Aralık ayı başlarında, gene bir sabah saat altıda, fakat Gare de Lyon yerine başka gardan Paris'e giriyordum.

"Valizimi istasyonda emanete bırakarak hemen metro ile Quartier Latin'e gittim. Rue Gregoire de Tours Sokağı'nda küçük bir otel odası bulabildim. Geri dönüp valizimi alarak otele döndüm ve hemen talebe müfettişini aradım.

"Bakanlıktan bana, müfettişin adresi ve ona hitaben yazılmış resmi bir mektup vermişlerdi.

"Müfettişin adresi Porte d'Orleans'da bir oteldi. Paris'te ise iki çeşit telefon rehberi vardı. Biri abonelerin soyadlarına göre, öbürü ise sokak isimlerine ve binaların numaralarına göre düzenlenmişti. Ben, ikinci rehberden otelin telefon numarasını buldum.

"Ayrıca, Paris'te otomatik telefon o yıllarda kurulmuştu. Fransızlar bile kullanmasını bilmiyorlardı. Ben ise babamla kaldığım sırada öğrenmiştim.

"Müfettişi telefonla buldum ve randevu istedim. Verdiği saatte ziyaretine gittim. Benim başarılarıma ve becerime hayran kalmıştı.

"Paris'e gelen lise mezunu öğrencileri, üniversite veya yüksekokullara kaydettirmeden önce Mathematiques Speciales adındaki, liseüstü hazırlık sınıflarına veriyorlardı. Ben, o

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Nusret Bey (üstten ikinci sırada sağdan üçüncü) Sorbonne Üniversitesi'ndeki ilk yılında (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

sınıflara uğramadan Sorbonne'a devam edebileceğimi, hem de dersler epeyce ilerlemiş iken devam edebileceğimi söyleyince iyice şaşırdı.

"'Yalnız' dedim, 'Bana Fen Fakültesi dekanına hitaben bir mektup verin de üniversiteye kaydımı yaptırsınlar.'

"'Sen çok iyi Frenkçe biliyorsun, onları kolayca kandırırsın, mektupsuz git' dedi. Gerçekten de dediği gibi oldu.

"Fen Fakültesi Dekanlığı'na gittiğimde sekreter derslerin ilerlemiş olduğunu, kayıt yapamayacaklarını söyledi. Ben de 'Siz kayıt ve laboratuvar harçlarını alıp, beni kaydedin. Sınavı başaramazsam sizin ne zararınız olur?' dedim.

"Sekreter girip dekanla konuştu ve sonunda bir yılda almam gereken Mathematiques Generals (Genel Matematik) sertifikasına kayıt oldum. Ayrıca daha sonraki yıllarda almam gereken Genel Kimya sertifikasına da kayıt oldum. Zira Fen Fakültesi'ne gittiğimde, orada liseden arkadaşlarıma rastladım. Onlar bu iki sertifikaya birden kayıt olmuşlardı. Esasen, sadece Matematiğe kayıt olursa günlük ders

Levent Şahverdi Arşivi

saat miktarı bir buçuk- iki saat oluyordu. Zamanımın kalan kısmını nasıl geçirecektim?

Sorbonne'da Birinci Yıl

"IV. Henri Lisesi'nden, Sorbonne'da benimle beraber Genel Matematik'e devam eden birkaç sınıf arkadaşım vardı. Bunlardan özellikle Maurice Binet ile çok candan bir dostluk kurmuştuk. Onun dört kişilik bir grubu vardı, ben de onlara eklendim ve hepimiz hem Genel Matematik'e hem de Genel Kimya'ya devam ediyorduk. Aramızdaki iki kız Paris Kimya Enstitüsü öğrencisi idiler ve bizim gördüklerimizden ayrı, bazı dersler daha görüyorlardı.

"Bunlardan, Gaby Delhay adında olan çok güzeli ile aramızda çabucak samimi bir ilişki kuruldu. Bu ilişki bir nevi platonik bir aşk idi. Fakat ne ben ona, ne de o bana hiçbir şey söylemeden bu dostluk iki yıl devam etti.

"Maurice Binet bana, dersler için hangi kitapların ve ders notlarının gerekli olduğunu ve geçmiş derslerde neler görmüş olduklarını söylüyordu. Yardımı çok büyük oldu.

"Özellikle kimya hocalarımız çok kuvvetli idiler. Aralarında Dünya Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı olan ve samaryum ve lutesyumu, nadir topraklardan elde etmiş olan Georges Urbaim vardı. Birinci yılda atom teorilerini, ikinci yılda ise ferro-mağnetik metalleri anlattı.

"Paul Paseal fevkalade güzel ders verirdi. Onun derslerine hem normal talebeler hem de yabancılar gelirdi ve ayakta duracak yer bulmak bile zordu. Birinci yıl halojenleri, ikinci yıl ise alkali metalleri anlattı.

"Richard adındaki hocamız ise bir yandan analiz metodlarını, öte yandan da kimyasal ölçmeleri çok titiz bir tarzda ve gayet açık bir dille anlatıyordu. (Organik kimya hocamız, ünlü kimyacı Grignard ile birlikte organo-manyeziyenler üzerinde çalışmış olan Madame Rounert idi.)

"Okuduğumuz matematik dersi gerçek Genel Matematik ile mekanik derslerini kapsıyordu. Hafta iki saat matematik

Levent Şahverdi Arşivi

ve iki saat mekanik ve ayrıca bunların birer saatlik uygulamaları vardı.

"Matematik derslerimiz Sorbonne'da okutulan matematiklerin en hafifi olduğu için, kimyadaki gibi ünlü hocalarımız yoktu.

"Birinci yıl sırasında sadece Genel Matematik sınavına girdim. Zira Bakanlık benden üç yılda üç sertifika istiyordu: Genel Matematik, Genel Fizik ve Genel Kimya.

"Ben de ilk yıl sonunda hem de ilk iki ayına devam edememiş olduğum bir yılda Genel Matematik sınavını başarmakla, hem de bu sınavı pek iyi derece ile başaran iki kişiden biri olmakla çok mutlu oldum ve çok sevindim.

"1930 Temmuz'u sonlarına doğru talebe müfettişi beni çağırdı. Belçika'ya, Ticaret Okulu mezunu yedi öğrenci gönderilmiş. Bunların hepsi Mons şehrinde, Yüksek Ticaret Enstitüsü'ne giriş sınavı ile gireceklermiş, matematik ve kimyadan başarısız olmuşlar. Ben onlara yaz boyunca ders vereceğim ve her biri bana ayda 200 Belçika Frangı verecek.

"Teklifi kabul edip trene atladım ve Mons'a gittim. Mons, Fransa sınırında küçük fakat önemli bir şehirdi. Orada özellikle, Avrupa'nın en önemli yüksekokullarından olan 'Institut Superieur de Commerce' vardı. İstasyon çukurca bir yerde idi, fakat şehrin merkezi ve Ticaret Enstitüsü küçük bir tepe üzerinde idi.

"Tepedeki meydanda küçük bir lokanta vardı. Onun iki odasını kiralamış olan İzmirli Mithat (Demirkut) odalarından birini bana verdi. Ayrıca da küçük bir salonu vardı. Orayı da sınıf yapacaktık.

"Bütün öğrencilerle hemen tanıştım ve kaynaştık: Sabri (Adana'dan), Tahsin (Ankara'dan), Kani (galiba Ankara'dan), Seyit (İzmir'den, kendi hesabına öğrenim görüyordu), Sami (İstanbul'dan), Naim ve Mithat.

"Pansiyon sahibi, eşi, kızı ve damadı ile de ahbap olduk ve samimi bir çevre oluştu; şehirde herkes bana 'hoca' demeye başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Nusret Bey, bir yaz tatilinde tanıştığı kız arkadaşlarıyla (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

"Günde iki saat matematik ve iki saat kimya yapacaktık. Fakat işimin çok zor olacağını hemen anladım. X, y görünce ödleri kopuyordu. Genel bilgileri çok zayıftı. Muhasebe ve defter tutma konularında çok kuvvetli idiler. Bakanlık ise onları en yüksek enstitülerden birine yollamıştı.

"Sonuçta sadece Seyit okula girebildi. Öbürlerini ise Bakanlık, Fransa'da başka okullara dağıttı.

"Böylece üçüncü sertifikamı da elde ederek, Paris Fen Fakültesi fizik-kimya lisansımı tamamlamıştım.

"Fakültede iki çeşit lisans vardı: Biri serbest lisans; Fen Fakültesi'nden herhangi üç dersin sertifikasını alarak elde ediliyordu.

"Öbürü öğretim lisansı; burada elde edilen sertifikaların belirli bazı gruplara gitmesi gerekiyordu ve bu tip lisans, lise öğretmenliği hakkını veriyordu.

"Benim aldığım, Genel Matematik, Genel Fizik ve Genel Kimya'dan oluşan lisans; fizik-kimya öğretim lisansını oluşturuyordu.

"Üç senede Paris Fen Fakültesi'nde böyle bir lisans elde etmeyi başarmak, Genel Matematik'i pekiyi derece olan iki öğrenciden biri olmak beni çok sevindiriyordu. Fakat

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Nusret Bey, Fransa'da bir tatil sırasında bisiklete biniyor (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

Lily'den nasıl ayrılacaktım. Onu artık hiç görmeyecek mi idim? Çok karışık duygular içinde idim ve moralim çok bozuktu.

"Lisans diplomam daha sonra hazırlanıp Türkiye'deki adresime gönderilecekti. Ben, fakülte sekreterliğinden sertifikalarımı alarak müfettiş Kadri Bey'e (Daha sonra Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı olan Sayın Kadri Yörükoğlu) gittim.

"Kadri Bey beni tebrik etti. Bakanlıktan son aylığım ile (Kasım 1932 aylığı) yolluğumun gönderilmiş olduğunu ve Bakanlığın, sınavda başarılı olsam da olmasam da beni muhakkak geri çağırdığını ve bunu müfettişliğe daha Temmuz'da bildirmiş olduklarını, moralimi bozmamak için bana daha önce söylememiş olduğunu bildirdi. Ben de kendisine teşekkür ettim ve daha önce bildirmiş olsa davranışımın değişmeyeceğini söyledim.

"2 Aralık 1932'de Paris'ten ayrılmaya karar verdim ve bunu Kadri Bey'e bildirdim.

"2 Aralık 1932 akşamı Paris'ten ayrılıyordum. Akşam yemeğini Hüseyin ve Lily ile beraber yedik, Gare de Lyon'a geldik. Müfettiş Kadri Bey de beni uğurlamak için gelmeye çok ısrar etti; fakat ben de kesinlikle gelmemesini rica eder tarzda, gelmesini engelledim.

"Ben iki valize tıkmış olduğum kitaplarım vesair eşyamı kompartımana çıkarttım, tekrar perona indim. Lily'den nasıl

Levent Şahverdi Arşivi

ayrılacaktım? Artık Paris'e belki hiç dönmeyecek, onu hayatımda bir daha görmeyecektim. Trenin hareket saati yaklaştıkça ikimizin de heyecanı ve üzüntüsü doruk noktasına varıyordu. Hüseyin de iki ateş arasında kalmış gibi idi.

"Orada geçirdiğim son dakikaları anlatmam mümkün değil.

"Nihayet benim hareket saati geldi. Ben kompartımana çıktım. Lily ile son bir defa sarılıp öpüşmüş ve birbirimize veda etmiştik. Lily hüngür hüngür ağlıyor, Hüseyin onu teselliye çalışıyordu. Benim halim ise belki daha fena idi, ağlayamıyordum, ağlamaklıdan daha fena durumda idim. İçimden bir şeyler yükselip nefesimi tıkıyordu. Boğulacak gibi idim. Fakat, kaderin yazdığına uymak zorunda idik.

"Nihayet tren yavaş yavaş harekete geçti. Artık belki Lily ile aramızda her şey bitmişti. Gelecekte ne olacağını bilemiyor ve düşünemiyordum.

"Ondan sonrası belli idi. Üç kere geçtiğim yollardan bir kez daha geçerek İstanbul'a varacaktım. Ertesi sabah İsviçre'de, ertesi gün İtalya'da idik. Sonra da gene Zagrep, Belgrad, Sofya, Edirne ve İstanbul... Üç gün boyunca etrafımdaki manzaralar ve insanlar durmadan değişti. Ben hep yarı mahzun ve yarı sevinçli anlar geçirerek, sonunda babamın evine ulaştım; memleketime ve aileme kavuştum.

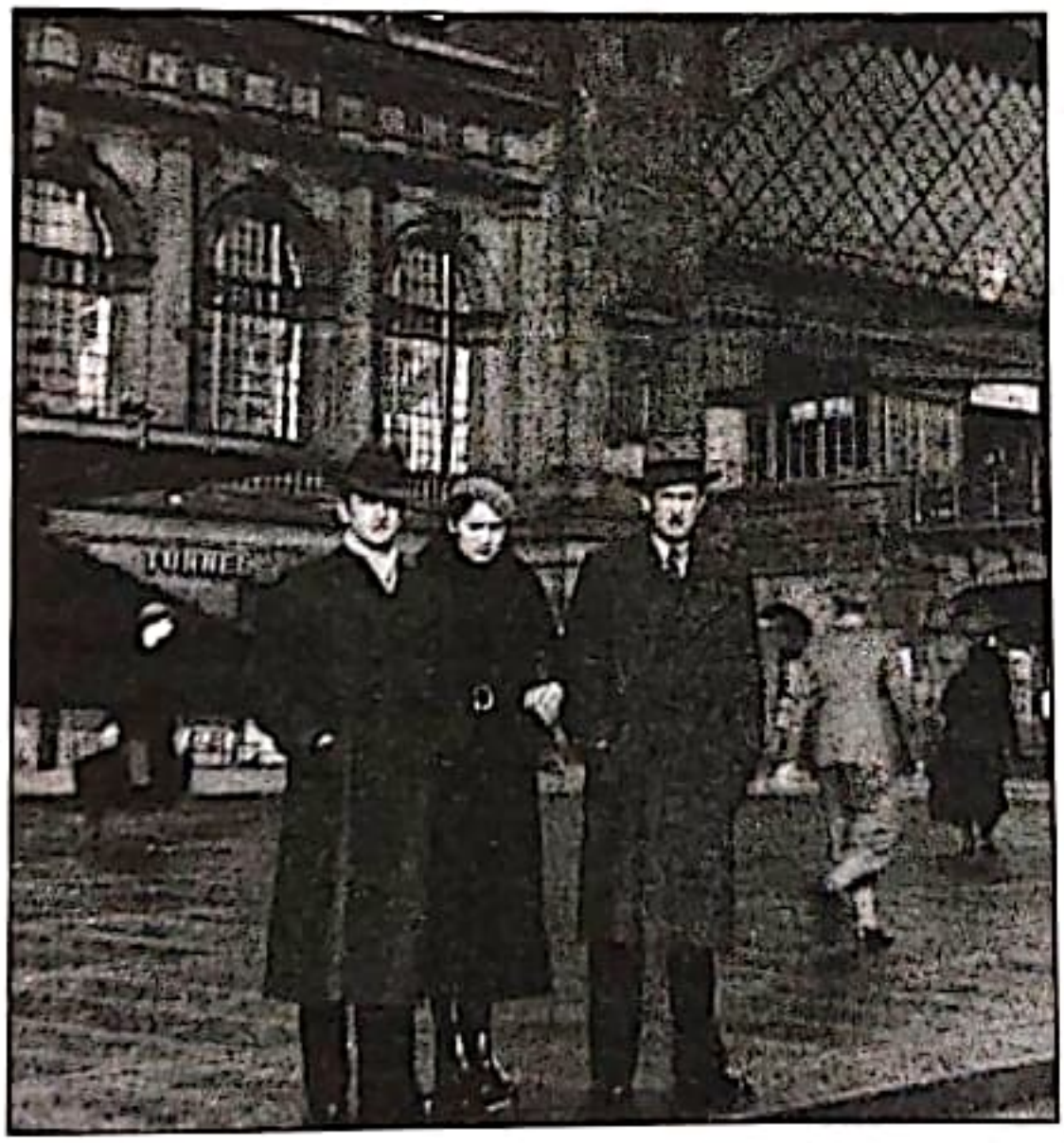
(Oğlu Feza Kürkçüoğlu ile söyleşi;
yayımlanmamış öğrencilik anıları)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Macit Gökberk

Felsefeci
1935-1940, Almanya

Felsefe dilinin yalınlaşması, terim karmaşasının giderilmesi ve kavramların sınırlanması alanlarında önemli çalışmalarda bulunan Profesor Macit Gökberk, 1908'de Selanik'te doğdu. Macit Gökberk, ilk ve orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1932'de, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi ve aynı bölüm-

Levent Şahverdi Arşivi

de asistan olarak görev aldı. O yıllarda Felsefe Bölümü, üniversite merkez binasının en üst katındaydı. Babanzade Ahmet Naim Bey, Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken bölümde ders verenler arasındaydı. 1933 üniversite reformunun ilk yılında, Almanya'da Nazilerden kaçan Reichenbach geldi. Onu, başka Alman felsefecileri ve bilim adamları izledi. 1935'te Berlin'e giderek felsefe öğrenimini sürdürdü. Doktorasını verdikten sonra döndüğü Türkiye'de 1941'de doçent, 1949'da profesör oldu. 1954-1960 ve 1969-1976 dönemlerinde Türk Dil Kurumu başkanlığı da yapan Gökberk, felsefenin dar uzmanlık çerçevesinden çıkarak geniş bir çevrenin ilgi alanı olmasına önemli katkılarda bulundu.

Özellikle felsefe tarihi üzerinde duran Macit Gökberk, 1948'de yayımlanan Kant ile Herder'in Tarih Anlayışları *adlı yapıtında, bu iki düşünürün tarih sorununa getirdikleri çözümü inceledi; bu alandaki çalışmalarını* Felsefe Tarihi *(1961),* Felsefe'nin Evrimi *(1979) gibi kitaplarıyla sürdürdü. 1993'te öldü.*

Fotoğraf: Macit Gökberk ve eşi Zahide Gökberk 1935'te Dresden Garı'nın önünde. Gar II. Dünya Savaşı'nda tamamen yıkılmıştı (*Cumhuriyet'in Aile Albümleri).*

Levent Şahverdi Arşivi

"Bizim Kızılderililerden Ne Haber?"

Macit Gökberk'in öğrencilik günleri Almanya'da eşi ile birlikte geçti. Birçok ünlü Alman felsefeciden ders alma fırsatı bulan Gökberk'in Avrupa günlerinde en unutamadığı anısı, ev sahiplerinin Nazi yandaşı arkadaşlarının kendilerine hitap şekli oldu:

"Asistan olduktan kısa bir süre sonra, üniversiteden ayrılarak askerliğimi yaptım. Döndüğümde doktora için Almanya'ya gitmeyi düşündüm. Nicolai Hartmann'la, Eduard Spranger ordaydı, onların ününü biliyordum. Yıl 1935'ti. Almanya'da Nazilerin yönetimi başlamıştı. Bu dönemde ünlü Alman hocaların çoğu darmadağın olmuş, Hartmann'la Spranger nasılsa kalmışlardı. Berlin'e gidişimin nedeni, yıkılan bir alanda kalabilen bu iki otoritenin orada bulunmasıydı. Onlardan yararlanmak istedim. Reichenbach, Berlin'de Hartmann'la Spranger'in yanına gitmeme, yani kendi felsefî görüşlerine karşı olan bu iki profesörü seçişime hiçbir şey demedi. Büyük hoşgörü gösterdi ve bu kararı benim kendimin vermemi istedi. Doğrusu onun bu davranışını hiç unutmam. Oysa bana 'Nereye gidiyorsun' diyebilirdi; demedi. Öte yandan benim onunla sürekli çalışmam olanaksızdı; matematik bilmeden, Reichenbach'la çalışmak olacak şey değildi. Matematik açığımı kapatmak istedim. Bütün iyi niyetimle, o zaman Fen Fakültesi'nde ders veren Prof. Von Mieses'in matematik derslerine devam ettim. Cahit Arf çevirirdi onun derslerini. Matema-

Levent Şahverdi Arşivi

Macit ve Zahide Gökberk 1936 Temmuz'unda Berlin Wannese'deki vişne bahçelerinde (Cumhuriyet'in Aile Albümleri).

tiğin içine girmek belli bir yaştan sonra zor oluyor. Ayrıca, matematik benim eğilimlerime uzak bir bilim dalıydı. Ben öteden beri tarihe ve edebiyata yönelmiştim.

"Reichenbach, Almanya'ya gidişime hiç engel olmadı, 'güle güle' dedi; başarılar diledi. Bu bakımdan ona minnet duygusuyla doluyum. Gittikten sonra bir süre mektuplaştık. Giderken bana hiçbir kimseyi salık verememişti. Oysa kendisi bize Berlin Üniversitesi'nden gelmişti. Ne var ki orada artık tanıdığı profesör kalmamıştı. Onu da üniversiteden Naziler çıkarmıştı. Sanırım soyunda Yahudilik varmış, şeceresinin bir yerine Yahudilik karışmış. Bir Alman'a dördüncü kuşaktan bu yana Yahudilik karıştıysa, Naziler onu kamu işinden uzaklaştırıyordu. 1934 yılının Ağustos ayında gittim ve II. Dünya Savaşı'nın başlamasından iki üç gün önce döndüm. Eduard Spranger ve Nicolai Hartmann başlıca hocalarım oldu. Doktoramı Spranger'in yanında yaptım. Onun asistanıyla yakın dostluk kurdum. Nicolai Hartmann'ın derslerine de üç yıl devam ettim. Doktorada ikinci raportörüm o idi. Yardımcı disiplin olarak tarihi seçtim. Felsefenin geniş bir ufku olduğunu görüyordum. Bu ufkun tam olması için yeni ve es-

Levent Şahverdi Arşivi

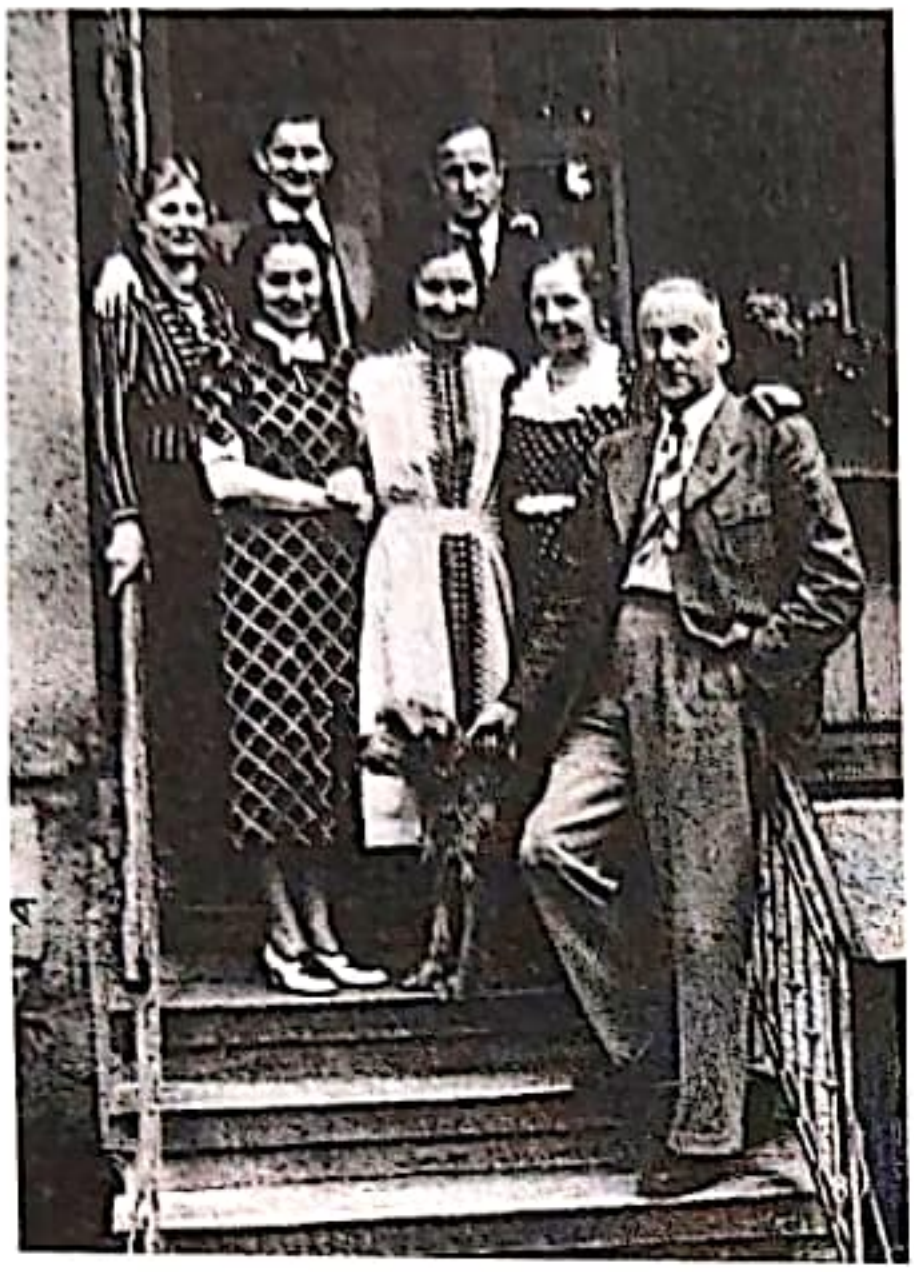
kiçağ tarihi derslerini izledim. İkinci yardımcı ders olarak Alman edebiyatı derslerini seçtim. Zira, iki yardımcı ders seçmek zorundaydık. Sonradan bu bire indirildi. Alman edebiyatı için eski Almancayı bilmek gerekiyordu. Onu bıraktım, yalnız tarih kaldı. Yakınçağ tarihi hocam Profesör Fritz Hartung'du. Eskiçağ tarihini de, bir otorite olan Weber okutuyordu. Ekrem Akurgal, Sedat Alp ve Jale İnan'la birlikte girerdim onun derslerine. Biliyorsunuz sonradan, bunların hepsi Türkiye'nin tanınmış birer bilim adamı oldular.

"Bir de ünlü iktisat tarihçisi ve sosyolog Werner Sombart'ın derslerini birkaç sömestre dinledim.

"Nazi baskısı altında Almanlar, bir yılgınlık ortamı içine girmişlerdi. Otoriter bir baskı gittikçe daha çok hissedilmeye başladı. Almanlar pek konuşmuyorlardı, daha çok susuyorlardı. Bazı şeyleri sezebiliyorduk. Örneğin Spranger'in bilim çevresi, hoş görülmeyen bir çevre idi. Bu nedenle onu Almanya'dan uzaklaştırıp Japonya'ya gönderdiler, bir yıl kadar orada kaldı. Sonradan duyduğuma göre, savaşın sonlarına doğru Spranger'i tutuklamışlar. Ancak Ruslar, Berlin'e girdiğinde çıkabilmiş hapishaneden. Savaş bitince Berlin Üniversitesi'nin ilk rektörü o oldu.

"Spranger, Dilthey'in bir öğrencisi idi. Anlama psikolojisi ile de özellikle ilgileniyordu, bu alanda katkıları oldu. İyi bir felsefeci olduğu kadar iyi bir pedagogdu, kendisinden çok yararlandım; doğal olarak Hartmann'dan da çok şey öğrendim. Hartmann'ın Nazi rejimiyle bir çatışması olduğunu sanmıyorum. Örneğin Spranger'in durumunda değildi. Nazilerle bir yakınlığı da yoktu, kendi dünyasına çekilmiş gibiydi. Onu ben Hegel'e benzetirim. Biliyorsunuz; Hegel, Napoleon savaşları sırasında, sanki bir şey olmamış gibi, oturup her zamanki felsefesini yapmayı sürdürmüştür. Hatta onun şu davranışı ünlüdür: İena'yı alan Napoleon, atın üstünde geçiyormuş, Hegel onu pencereden görmüş de 'Somutlaşmış tarih geçiyor' demiş. Hegel günlük gerçeğe işte böyle bakabiliyor. Olaylara yaklaşımı böyle. Nicolai Hartmann'ın durumu da buna benziyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

1938'de, Berlin'de pansiyoner olarak kaldıkları evde. Gökberkler, evsahiplerinin arkadaşı olan Nazi yanlısı sanayicinin (en önde sağda) "Bizim kızılderililerden ne haber?" sözünü hiç unutmayacaklardı (Cumhuriyet'in Aile Albümleri).

"Doktora tezimi Spranger'den yaptım. Tezin konusu olarak, 'Hegel'de ve Auguste Comte'da Toplum Kavramı'nı seçmiştim. Az önce söylediğim gibi ikinci raportör Hartmann idi. İki kişi okurdu tezleri. Bizde de öyle idi eskiden. Tezi iki kişi okuduktan sonra bir de sözlü sınava girerdiniz. Ben de öyle yaptım. Sonra yardımcı dersim olan tarihten sınava girdim. Doktora tezim sonradan basıldı, Almanca olarak. Tezlerin basılması gerekiyordu. Ama Türkçeye çevrilmedi."

Gökberklerin Almanya yılları, yoğun çalışmayla geçti. Zahide Gökberk'in Almancası, doktora yapabilmek için yetersizdi. Hiç Türkçe konuşamayacağı bir çevrede dil öğrenmek amacıyla bir süre ayrılığı göze alıp, Kiel'de bir dil okuluna gitti.

Berlin'de pansiyoner olarak kaldıkları evde, evsahipleri ve evsahiplerinin Nazi yanlısı bir arkadaşlarının, duymadıklarını sandıkları bir anda, kendileri hakkında "Bizim kızılderililerden ne haber?" diyerek ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yapışlarını hiç unutmadılar.

Levent Şahverdi Arşivi

II. Dünya Savaşı kapıdaydı. Savaşın başlamasından iki gün önce zorunlu olarak Türkiye'ye döndüler. Zahide Hanım doktorasını bitirememişti. Sonraki yıllarda çoluk çocuğa karışınca da bir daha mümkün olmadı.

(*Felsefecilerle Söyleşiler*, Aslan Kaynardağ;
Cumhuriyet'in Aile Albümleri)

Levent Şahverdi Arşivi

Nüvit Arıcan

Tekstil Mühendisi
1936-1945, Almanya

Nüvit Arıcan, 1918'de İstanbul'da doğdu. Bursa ve İzmir'deki ilköğreniminin ardından İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ne girdi. Buradan 1936 yılında mezun olan Arıcan, Sümerbank'ın açtığı Avrupa sınavını kazanarak Almanya'ya makine mühendisliği eğitimi için gönderildi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla geri çağrılan Nüvit Arıcan Almanya'nın çağrı-

Levent Şahverdi Arşivi

sıyla yeniden Almanya'ya gitti ve 1942'de makine mühendisi diploması aldı. Ardından yine Sümerbank'ın isteğiyle Stuttgart'ta mensucat (tekstil) mühendisliği eğitimi aldı. 1945'te yurda döndü. Sümerbank'ın Bakırköy Bez Fabrikası'nda işe başladı. Sırasıyla, Kayseri Pamuklu Müessesesi'nde teknik müdürlük ve Sümerbank'ta dış alım müdürlüğü yaptı. Mecburi hizmetini tamamladıktan sonra Altınyıldız Fabrikası'na kurucu müdür olarak geçti. Ardından Bozkurt Mensucat Fabrikası'nda 12 yıl müdür olarak hizmet etti. Bursa'da Sentetik İplik Fabrikaları genel müdürlüğü yaptı. 1973'te emekli oldu.

Fotoğraf: Nüvit Arıcan, öğrencilik günlerinde Türk arkadaşlarıyla birlikte (Nüvit Arıcan Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"SS Subayı Geldi, Siz de Enternesiniz, Dedi"

Sümerbank'ın açtığı sınavla Almanya'ya gönderilen Nüvit Arıcan, Stuttgart'taki öğrencilik günlerini ve Türkiye'ye dönüşlerinde savaş nedeniyle bir kampta yaşamak zorunda kalmalarını şöyle anlatıyor:

"Benim, Avrupa'ya gitmek filan öyle bir şeye dair bir fikrim yokken, ilk açılan Sümerbank'ın müsabaka imtihanına mektebin teşvikiyle girdim. Galatasaray Lisesi'nden hemen hemen bütün fen şubesi oraya gitti. Daha evvel, annem diplomat olmamı isterdi. Sümerbank imtihanlarını bizim sınıfta iki kişi kazandık. Hemen akabinde Berlin'e gönderildim. Bizim sınıftaki Mustafa isminde bir arkadaşın müthiş zekâsı vardı, bir de o kazandı. Fakat onu İngiltere'ye gitmek üzere ayırdılar, beni Almanya'ya.

"Almanya'ya kalkan tren, İngiltere'ye kalkan vapurdan daha önceydi. Dolayısıyla bütün sınıf arkadaşlarım beni geçirmeye geldiler ve işte 'Re re re - si si si Galatasaray Lisesi' filan yola çıktık; ama içimde bir sızı kaldı, böyle bir hak aslında Mustafa'nın olmalıydı. Berlin'e gittiğimizde orada birkaç arkadaşımızı bulduk ve ben bir talebe yurduna yerleştim, lisan konusunu geliştirmek üzere.

"Lisan diplomamı alıp Sümerbank'ın talebe müfettişine müracaat ettim. Fabrikalarda pratik yapmamız gerekiyordu, çalışmamız gerekiyordu. Bir fabrikaya girip çalışmak için kendilerinden müsaade istedim, o bana müsaade etmedi. Dedi ki, 'Ben bir istisna yapamam. Diğer arkadaşlarını, lisan öğ-

Levent Şahverdi Arşivi

Almanya'da önce makine ardından tekstil mühendisliği eğitimi gören Nüvit Arıcan, bango çalarken (Nüvit Arıcan Arşivi).

renmek üzere Hitler gençliği yetiştiren mektepler için tertipledim; sen de oraya gideceksin.

"Diplomam elimde olunca ben orada spordan başka bir şey yapmadım tabii. Gayet mahdut bir toplum içindeydik. Spor hocası da Avrupa'nın sırık atlama şampiyonu Vegner diye bir adamdı. Berlin'e dönüşte, bu sefer Stuttgart'ta gitmem gerektiği söylendi, fabrikalarda çalıştım. Stajyer olarak çalıştık, yani işçi gibi, dökümhanede döküm işçisine yardım ettik, marangozhanede marangozun yardımcılığını yaptık; bize verilen vazifelerde, parçanın imali, parçanın kesilmesi, şekillenmesi gibi alanlarda çalıştık; velhasıl mektebe girdiğimizde, teknik konulardan bahsedildiğinde, böyle ne nedir bilmez bir durumdan kurtulmuş olduk.

"Stuttgart'ta bir buçuk sene yahut biraz daha fazla bir zaman geçmiş oldu. Biz birinci sömestirdeyken harp başladı ve Sümerbank, talebelerini geriye çekti. İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'ne tekrar girmiş olduk. Belki birkaç hafta sonra Almanya'nın dünyaca itimat ve takdir edilen diplomatı olan Türkiye'deki sefiri Von Pappen'in ağzından, Almanya'nın talebelere garanti vermesi üzerine biz tekrar okula döndük.

Levent Şahverdi Arşivi

"Sosyal hayatımız da çok iyiydi. Bir yandan spor yaptık, kayak yaptık, tenis oynadık, top oynadık. 1942'de ben diplomamı aldım, artık yüksek mühendis olmuştum. Türkiye'ye geldim; Sümerbank bu sefer, makine yüksek mühendisliğinin üzerine bir de mensucat mühendisliği teklif etti. Hani teklif etti değil de, emretti. Ve ben, Stuttgart'a yakın Rotlingen şehirciğine –ki bu şehir pamuklu mensucat konularında tanınmış bir mektebe sahip idi– gittim.

"Almanya'da harp o zaman sürüyordu. Rotlingen'e geldik, tabii gıda kıtlığı var; zaman zaman hava akınları olduğunda sığınaklara girip çıkma durumu var. Anlaşılan Stuttgart, Rotlingen'e hakkımda bir bilgi vermiş; oradaki profesör, enstitü müdürü bana talebe değil de sanki onların meslektaşıymışım gibi davrandı. Bir taraftan çalışmalarım devam ediyordu. Sonra, o sırada harp adamakıllı kızıştı ve istikamet belli oldu; Almanya'nın kazanma ihtimali pek yok gibiydi. Ve yine o sıralarda Türkiye Almanya'ya harp ilan etti. Türkiye, Alman uyruklularını enterne etti; Almanlar da aynı uygulamayı bize yaptılar. Bütün talebeleri Viyana'da topladılar. (...)

"Kordiplomatikle beraber 15-20 öğrenci trene alındık. Tren hareket etti, bir de baktık bir SS subayı geldi, 'Siz de enternesiniz' dedi. Slezya'da bir otele götürdüler bizi. Ve orada beş ay kadar zorunlu ikamet ettik. Açık hava hapishanesi gibi, ama yemekler dışarıdakinden daha da iyiydi. Zaten Türkiye'nin harp ilanından sonra para da gelmiyordu. Bizi oradan Ruslar çıkardı diyebilirim; Rus ordusu, bulunduğumuz Slezya'ya yaklaşmıştı artık, top sesleri bile geliyordu. Ve alelacele bizi trene, eski, camı kırık, bakımsız vagonların içine tıktılar ve bulunduğumuz yerden kaçtık. Aşağı yukarı bir ay, nerede olduğumuzu bilmeden böyle bir sirk gibi dolaştık.

"Ondan sonra günün birinde baktık Danimarka hududuna gelmişiz. Orada bir talimat geldi; 'Talebeler İsviçre'ye gitmek üzere geri döneceklerdir' diye. Ama ben kordiplomatikle beraber Danimarka'dan İsveç'e, Göteborg'a geçmiş oldum, öteki arkadaşlar. İsviçre'ye varmak üzereyken onları bir yer-

Levent Şahverdi Arşivi

de toplamışlar, ondan sonra oradan da hep beraber İsviçre'ye geçmişler; onu duyduk. Ondan sonra Göteborg'tan bir gemi kalktı. Birkaç gün kaldık orada. Bu gemi Göteborg-New York arasında sefer yapan güzel, 22 bin tonluk, büyük bir gemi idi. Göteborg'tan çıktık, Kuzey Denizi'ne girerken sirenler öttü. Sonra anladık ki, her ne kadar Alman ordusu teslim olmuş idiyse de Alman Bahriyesi'nin denizaltıları teslim olmamış.

"Norveç sahillerini kıyı kıyı takip ederek gittik. Yolda da İngiliz destroyerlerinin, muhriplerinin öyle vızır vızır dolaşıp denize su bombası yahut mayın attıklarını da görebiliyorduk uzaktan; bir köpük ve beyazlık oluyordu. Sirenler çalınca önceden bildiğimiz kurtarma sandalının yanında, üzerimize kurtarma yeleğini giymiş olarak hazırol vaziyetinde durur beklerdik. Ta ki tehlike alarmı kesilene kadar. Cebelitarık'a varmadan önce gemi Lizbon'a uğradı. Oradan başka bir gemiyle Mısır'a, Portsait'e geldik. Birkaç gün sonra da İstanbul'a geldik ve vatanımıza, ailemize kavuşmuk olduk."

(Kendisiyle söyleşi, Nisan 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Oktay Aslanapa

Sanat Tarihçisi
1938-1943, Almanya

Oktay Aslanapa, 1915 yılında Kütahya'da doğdu. 1934 yılında Bursa Lisesi'nden, 1938 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Edebiyat Fakültesi'nde tarih, felsefe ve coğrafya sertifikalarını verdi. Ardından Yüksek Öğretmen Okulu'nun Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. Devlet hesabına Avrupa'ya gönderilerek Almanya'da

Levent Şahverdi Arşivi

ve Avusturya'da Türk sanatı üzerine doktora yaptı. 1960 yılında profesör oldu. 1961 yılında da İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Kürsüsü başkanı oldu.

Fotoğraf: Viyana'da okul arkadaşlarıyla bir müze ziyaretinden çıkarken (Oktay Aslanapa Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Tuna Buz Tutmuştu, Yürüyerek Geçtik"

Oktay Aslanapa'nın Avrupa yılları, Tuna Nehri'nin buz tutmuş yüzeyi üzerindeki yolculukla başlıyor. Aslanapa söyleşimizde Almanya ve Avusturya'daki okul hayatının yanı sıra, günlük hayatın Türkiye'den farklarıyla ilgili anılarını da anlattı.

"Üniversiteyi bitirdim, Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldum. Avrupa'ya gönderilecekler için imtihan açıldı. İmtihana girip kazandım, imtihana Edebiyat Fakültesi'nde girdik. O zaman Zeynep Hanım'ın konağı vardı, sonradan yanan, orada oldu imtihanımız. Üniversiteyi pekiyi dereceyle bitiren öğrenciler arasında açılmıştı.

"Aşağı yukarı on bir kişinin girdiği imtihanı üç kişi kazandı. Biri de bendim. Almanya'ya gönderileceğim bildirildi. Türk-İslam Sanatı ihtisası yapmak üzere Almanya'ya gönderileceğime dair yazı gönderildi.

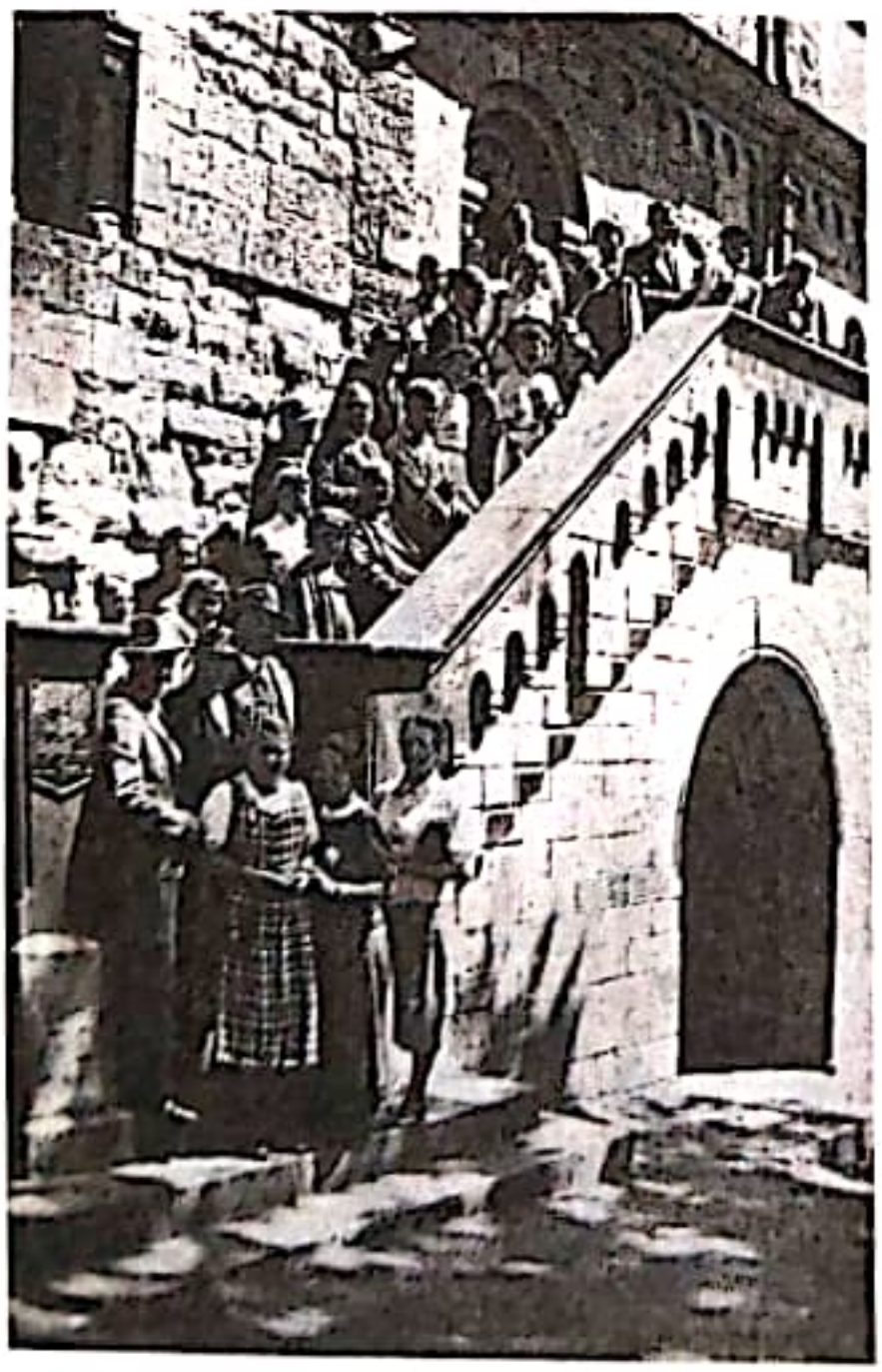
"1938 sonunda yola çıktım. O zaman Köstence üzerinden gidiliyordu. Oradan trenle gayet güç şartlar altında seyahat ettik. Biz yolda olduğumuz günlerde Tuna Nehri buz tutmuştu, onun üzerinden iki bavulla yürüyerek geçtik. Sonra yeniden trenle Berlin'e gittik. Maceralı bir yolculuk oldu.

"Almanya'da talebe müfettişi, Reşat Şemsettin Sirer'di. Gittik, kabul kaydımızı yaptı. Şöyle bir ay kadar Berlin'de kaldıktan sonra ben, 'Berlin'de çok Türk var, ben hiç Türk olmayan bir yere gideyim ki, orada Türkçe konuşmadan Almanca öğreneyim' dedim.

Levent Şahverdi Arşivi

"Bunun üzerine Kurfürstendamm'a bakan sokakta, evlerine kiracı alan Musevi bir ailenin evinde kaldım. Evleri Yahudi yıldızıyla işaretlenmişti. Bir yıl kadar Magburg Lahn Üniversitesi'ne devam ettim. Ancak 1939'da savaş başlayınca Türkiye bizi geri çağırdı. Hep birlikte geri döndük. Beni askere aldılar. Sonra 1941 yılında, Almanya'ya geri dönebileceğim söylendi. Yeniden Avrupa tahsilimi sürdürebilecektim. Çok sevindim.

"Ancak bu kez Viyana'yı tercih ettim. Viyana Üniversitesi Stvgovski Sanat Tarihi Enstitüsü Avrupa Dışı Sanatlar Okulu'na yazıldım. O zamanlar Avusturya, Almanya ile birleşmişti. Her şey karne ile veriliyordu. Giyecek, yiyecek hepsi karneyleydi. Haftada bir adet yumurta veriliyordu. Naziler kenti tamamen sıkıyönetimle yönetiyorlardı. Hatta Ticaret Mektebi'nde okuyan Murat Bayrak diye bir Türk vardı. Bir kafede otururken bu arkadaş, SS'lerle takıştı. Baktım SS'ler ciddi bir hazırlığa girişti. Belki de öldüreceklerdi onu. O za-

Oktay Aslanapa, Avusturya'da öğrencilik yıllarında bir okul gezisi sırasında (Oktay Aslanapa Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Oktay Aslanapa, Berlin'de okul arkadaşlarıyla birlikte kır gezisinde (Oktay Aslanapa Arşivi).

man ben devreye girdim ve SS'lere 'Bu arkadaş akıl hastasıdır. Doktorlardan raporu vardır. Lütfen yaptıklarına ehemmiyet vermeyin' dedim. Bunun üzerine SS'ler bir şey yapmadan kafeden ayrıldılar.

"Viyana'da sık sık sinemaya giderdik. Berlin Filarmoni Orkestrası'nın şefi Furtwengler'in konserleri olurdu. Hitler çok sevdiği için Wagner'den eserler çalınırdı. Bu tip konserlere giderdik. Çok güzel konserlerdi.

"Okuldan kızlı erkekli arkadaşlarımız vardı. Profesörlerimizin eşliğinde gruplar halinde gezilere katılırdık. Magburg'da özellikle büyük ihtimam gördüm. Almanlar çok iyi davrandılar. Özellikle genç erkeklerin tamamı askere alındığı için, yabancı ülkelerden gelen erkek öğrencilere büyük ilgi vardı.

"Viyana'da okulda bayağı iyi durumdaydım. Daha öncesinde Edebiyat Fakültesi'nde okuduğum için, anlatılanlar bana yabancı gelmiyordu. Benimle birlikte okuyanların bir kısmı lise mezunu olarak geldiklerinden yavaş ilerliyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

"Orada, dünyanın en önemli sanat tarihi profesörlerinden biri olan Ernst Diez'in öğrencisi oldum. Prof. Diez'i, benim döndüğüm yıl, 1943'te Türkiye'ye davet ettiler. Ve ben de onunla birlikte çalıştım. Mimar Sinan Üniversitesi'nin Fındıklı binası o zamanlar, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi idi. Orada bir Sanat Tarihi Kürsüsü oluşturuldu. Prof. Diez, 1949'a kadar kaldı. Ama 1945'te Almanya'ya savaş ilan ettiğimiz zaman Diez'i de diğer Almanlarla birlikte Kırşehir'de zorunlu ikamet altına aldılar. Türk ve Ermeni mimarisinin benzerlikleri hakkında bir kitap yazdı. O kitapta Ani Harabeleri'ni örnek gösterdi. Çok teknik bir konuydu; ama Türkiye'de bunu anlamadan Diez'i ağır biçimde eleştirdiler.

"Ben Viyana'da öğrenciyken savaş, öyle aşırı etkisini hissettirmedi askeri olarak. Ancak, günlük hayatta her şey savaşa göre ayarlıydı. Okula gönderilen tüm belgelerde Hitler'in mührü vardı. Avrupa Sanatı Doçenti Höttingen'e profösürlüğe atanma belgesi, Hitler'in imzasıyla gelmişti. Sadece bir kez hava akını alarmı yapıldı ben orada bulunduğum sürece, başka da duyulmadı.

"Viyana'da benim bulunduğum dönemde başka Türk öğrenci hatırlamıyorum. Ama Almanya'da vardı. Ekrem Akurgal ile bir pansiyonda birlikte kaldık örneğin. Kitapları, plakları vardı odasında. Tabii o zaman Almancayı mükemmel konuşuyordu Akurgal. Ben daha yeni bir öğrenciydim, o neredeyse dönmek üzereydi.

"Talebe müfettişi ile de aramız iyiydi. Reşat Şemsettin Bey çok iyi bir adamdı. Bize çok yardımcı oldu. Ancak, ondan sonra gelen biri vardı, şimdi ismini anımsayamıyorum. Onunla pek anlaşamazdık. Türk öğrencilerin durumunu bana sorardı hep.

"Sonra 1943'te doktoramı tamamlayıp Türkiye'ye döndüm. Dönüşümüz de oldukça zor oldu. Trenle döndük ama sürekli bombardıman altında geldik. Sıkıntılı günlerdi.

"1949'da Prof. Diez ayrıldığında ben de doçentlik tezimi vermiştim. 1960 yılında profesör oldum. 1961'de Artuklu Sarayı kazısını, 1963'te İznik Sultan Orhan İmaret Camii ka-

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

zısını gerçekleştirdim. Sonuç olarak yurtdışında eğitimin çok faydası oldu. Zaten Avrupa öğrencileri uygulaması pek çok yönde çok iyi olmuştu. Atatürk bunu bilhassa bir prensip olarak ortaya attı ve uygulamasını da başlattı."

(Kendisiyle söyleşi, Eylül 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Kâmile Şevki Mutlu

Patolog
1933-1935, Almanya

Kâmile Şevki Mutlu, 1906'da İstanbul'da doğdu. 1924'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Daha sonra aynı fakültede patoloji asistanı oldu. Bir süre Berlin Üniversitesi Patoloji Enstitüsü'nde çalıştı. 1935'teki dönüşünde Ankara Numune Hastanesi patoloji uzmanlığına atandı. On yıl bu görevde kaldıktan sonra yeni açılan Ankara Tıp Fakülte-

Levent Şahverdi Arşivi

si'nde Histoloji Kürsüsü profesörlüğüne getirildi. Böylece, ilk Türk kadın tıp profesörü unvanını da aldı. Kâmile Şevki Mutlu'nun bilimsel inceleme, araştırma ve makaleleri dışında, Otopsi Metodu *ve* Histoloji *adlı kitapları vardır.*

Fotoğraf: İlk Türk kadın patolog Kâmile Şevki Mutlu, Berlin Üniversitesi Patoloji Enstitüsü'de (*Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 329).

Levent Şahverdi Arşivi

"Bazı Geceler Mikroskopun Başında Sabahı Ederdim"

Kâmile Hanım öğrencilik anılarında, Almanya'daki günlerini ve orada karşılaştığı modern Türkiye karşıtlarına verdiği dersi şöyle anlatıyor:

"1933 yılının yazında, Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Patoloji Enstitüsü'nde çalışmaya başladım. Bezm-i Alem Kız Sultaniyesi'ndeki mektep müdiremiz, eşi ile birlikte kısa bir süre için Almanya'ya gelmişti; beni de enstitüde arayıp buldular. Bir cumartesi ve pazarını onlarla beraber geçti. Müdiremiz İngiltere'de tahsil etmişti; İstanbul'un işgali zamanında, mektebimizi de işgal eden İngiliz birliğinin başındaki subaylarla rahatça İngilizce konuştuğunu görmüştük. Almancası olmadığından çarşıda yapacağı alışveriş için yardımımı istedi.

"Cumartesi öğleden sonrası büyük mağazalarda dolaştık. Pazar günü de beni, sekiz yıldan beri Berlin'de yaşadığını söylediği ağabeyi ile tanıştırdılar. Hakiki kardeş ağabey mi yoksa komşu ağabey mi olduğunu şimdi hatırlayamadığım bu şahsın, bir zamanlar İstanbul Hukuk Fakültesi'nde müderris (profesör) olduğunu da söylemişlerdi. İlk tanıştığımız gün farkına varmamıştım; fakat müdire hanımlar Berlin'den ayrıldıktan sonra bu zat beni telefonla sık sık aradı. Kabul etmaya başladım. Çünkü konu dönüp dolaşıp Atatürk devrimlerini yermeye dayanıyordu. Çok gençtim ve hayatta yalnız-

Levent Şahverdi Arşivi

Kâmile Şevki Hanım Türkiye'ye döndükten sonra Ankara Numune Hastanesi'ndeki görevinde (Bilim ve Teknik Dergisi, *1995, Sayı 329).*

dım ama muhtaç değildim; rahmetli anne ve babamdan kalma, yetecek kadar mal mülk sahibi idim.

"Yabancı bir ülkenin bir ilim müessesesinde geceyarılarına kadar çalışmak için hiçbir maddi baskı altında bulunmuyordum. Çalışma gücüm, sadece Atatürk Türkiyesi'nde Türk kadınının kudretini ispat etmek azminden doğuyordu. Enstitünün anahtarı cebimde idi. Bazı geceler, aklıma estiği saat oraya gider; boya çanaklarının, mikrotomun veya mikroskopun başında sabahı ederdim. İşte bu zat; genç, dinamik ve işine düşkün; onun dışında ise, kendince, hiçbir işe aklı ermeyen saf genç kızı, mal bulmuş mağribi gibi elden kaçırmamak ve onu kendi ideallerine çevirmek için boşuna çaba gösteriyordu. Bir gün tartışmada kadın haklarına değindi. Kadın, bir cins-i latif (hoş cins) idi. Okumak, hele bir meslek sahibi olmak ve erkekler gibi didinmek o hoş varlığa yakışmazdı. Bu teraneleri tıp fakültesine girmek için savaşan bizden birkaç sene önceki meslek ablalarımız da dinlemişti.

"Hukuk müderrisine göre şeriat kanunları, bu hoş varlığı koruyucu hükümleri ihtiva ediyordu. Gelgelelim, kâfirden (gavurdan) alınmış bulunan Medeni Kanun, nizamı altüst etmişti. Tiergarten'in kenarında bir pastanedeydik. Adamın safsatalarına karşı yine direnmiştim. Bir ara sabrı tükenmiş olacak ki,

Levent Şahverdi Arşivi

"'İlahi kızım, sen ne desen boş. Bir gün gelecek, biz Türkiye'ye döneceğiz ve o Atatürk heykellerini bir bir kıracağız' dedi.

"Ayağım suya ermişti artık. Ağzıma götürmekte olduğum pasta parçası çatalımda kaldı.

"'Yanlış kapı çaldınız beyefendi' dememle yerimden fırlamam bir oldu.

"Koştum, ilk rastladığım otobüse, gittiği istikamete bakmaksızın atladım ve oradan uzaklaştım. Birkaç ay sonra Cumhuriyet Bayramımızın 10. yıldönümünü kutlamak üzere Türk Sefareti'nde toplanmıştık. Adamın sözlerinin etkisinden hâlâ kendimi kurtaramamıştım; hatırıma geldikçe tüylerim ürperiyordu. Önüme gelene anlatıyor ve bu şahsın kim olduğunu öğrenmek istiyordum. En sonunda birisi onu tanıdı ve "yüzelliliklerden" olduğunu haber verdi.

"Gelip geçen uzun yıllar içinde bu olayı unutmuş gitmiştim.

"1945'te Ankara Tıp Fakültesi açılmıştı ve ben bu fakültenin açılış töreninde ilk dersi veren hoca olmuştum. Eski müderrisin zihniyeti ne olursa olsun kervan yürüyordu, II. Dünya Harbi'nin yarattığı yoksullukta yersiz, aletsiz ve personelsiz olarak başladığımız işi başarmaya çalışıyorduk. 1946'da çokpartili hayata girdik ve ondan birkaç yıl sonra da iktidar el değiştirdi, ortalıkta çember sakallılar, ticaniler görülmeye başladı.

"Ulus Meydanı'nda kısa kollu elbise ile giden kadına, bunlardan birinin hakaret ettiğini gazetelerde üzüntüyle okuduk. Fakültemde, pratik ders saatlerinde Cuma namazına gitmek üzere postasını değiştirmek için benden izin isteyen öğrencilere rastladım. Atatürk'ün hasret çektiği çokpartili hayat özgürlüğü, türlü çıbanların deşilmesine yaramıştı. İşte o günlerden birinde gazetelerde hepimize dehşet veren bir haber daha çıktı: Ankara'da Zafer Meydanı'ndaki Atatürk Heykeli'ne bir çember sakallı saldırmış ve heykeldeki kılıcın sapına baltayı saplamıştı. Gören, yakalayan ve zabıtaya teslim eden kimdi biliyor musunuz? Ankara Üniversitesi'nin bir tıp öğrencisi.

Levent Şahverdi Arşivi

"Genç tıbbiyeli, bugün olduğu gibi, yarınki meslek ödevlerini yerine getirdiğin zamanda da vatanının sosyal dertlerine eğilmeyi bir an ihmal etme! Derinliği hangi tarihlere kadar inen ve daha hangi çeşit menbalardan beslendiği bilinmeyen dışardan ve içerden el ele vermiş ihanet ve ondan daha önemlisi cehalet, ancak böyle uyanık bir nesil karşısında zamanla yenilgiye uğrayacaktır."

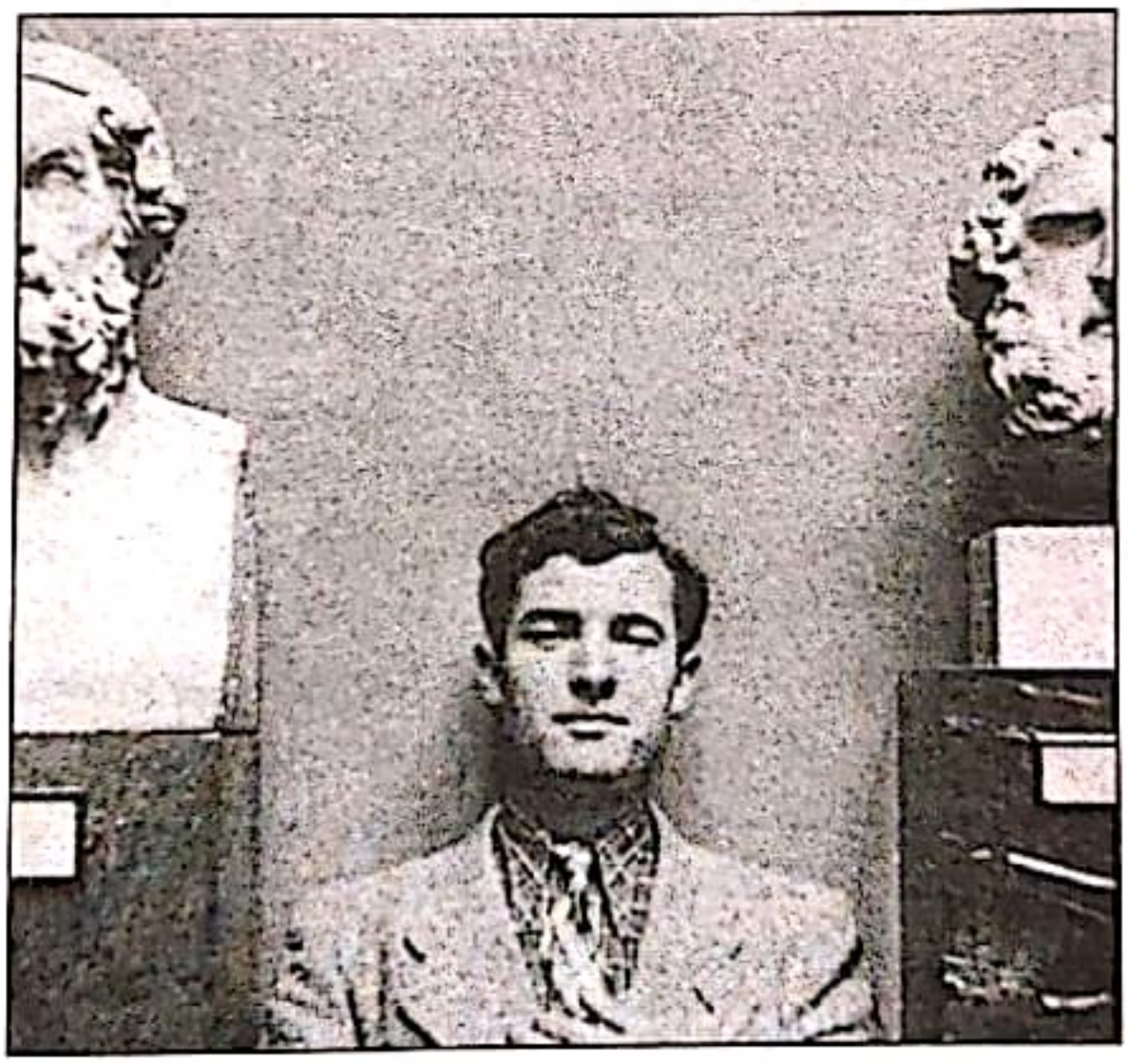
Kâmile Şevki Mutlu, 1933-1935 yılları arasında fakültesi tarafından gönderildiği Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Enstitüsü'nde Prof. Robert Röessle'nin yanında çalıştı. II. Dünya Savaşı öncesinin Berlin'i, Avrupa'nın en büyük metropolü, tartışmasız önde gelen bilim merkeziydi. Kâmile Şevki'nin kabul edildiği Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsü'nün başında bulunan Profesör Robert Röessle, alanında yaşayan en iyi birkaç kişiden biriydi. Kâmile Şevki Berlin yıllarını iyi değerlendirdi. Patoloji Enstitüsü'nün ders ve seminerlerinde aktif olarak bulundu, otopsi ve mikroskobik tanı çalışmaları yaptı. Böbreküstü bezi üzerindeki araştırmalarını, medulla bölgesindeki chromaffine hücrelerinin ayırıcı tanımları yönünde ilerleterek bu hücrelerin sitoplazmalarındaki özel chromaffine granüllerini ortaya çıkaran yeni bir tekniği geliştirdiği çalışmasının sonuçları, Virchow Arşivi 1934 sayılarından birinde özel çizimleriyle yayınlandı. Sonraki yıllarda *Şevki Metodu* diye yerleşen yeni teknik, sayısız sitasyonlarla klasik histoşimi teknik kitaplarındaki yerini aldı. 1933-1935 yılları arasında Berlin'de bulunduğu sürenin son dört ayında Profesör Röessle'nin referansıyla Profesör Robert Meyer'in histopatolojik tanı çalışma saatlerine katılarak, jinekopatoloji bilgisini ilerletti. Dârülfünûn'un lağvı ile açıkta kalan Dr. Kâmile Şevki, bundan sonra Berlin Marazi Teşrih Enstitüsü'nde 15.2.1933 tarihinden 1.4.1935 tarihine kadar çalıştı.

(TÜBİTAK Arşivi; *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*)

Levent Şahverdi Arşivi

Mahir Canova

Tiyatrocu
1939-1940, Almanya

Mahir Canova, 1915 yılında Yunanistan'ın Bük kasabasında doğdu. İlk eğitimine İzmit'te başladı. Orta eğitimini İstanbul Muallim Mektebi, Gazi Terbiye Enstitüsü ve Necati Bey Öğretmen Okulu'nda tamamlayarak 1935 yılında öğretmen olarak Eskişehir'e atandı. 1936-37 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü yatılı sınavını kazanarak, 1941 yılında pekiyi derece ile mezun oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Mahir Canova, mezuniyetinden sonra, rejisör yardımcılığı ve konservatuvar mimik ve sahne öğretmenliği görevini birlikte yürütmeye başladı. Daha konservatuvar ikinci sınıfta öğrenciyken, Prof. Carl Ebert'in yardımıyla Almanya ve Fransa'ya görgü ve bilgi artırmak için gönderilen Canova, kendi okuduğu okulda bölüm başkanlığı, Devlet Tiyatroları'nda rejisörlük ve başrejisörlük görevlerini yürüttü.

1947'de Küçük Tiyatro'nun açılışında Ahmet Kutsi Tecer'in Köşebaşı, Büyük Tiyatro'nun açılışında ise yine Tecer'in Köroğlu adlı oyununu yönetti.

Yönettiği bütün oyunlarda başarı kazanan ve seyircinin ilgisini tiyatroya çekmeyi başaran Mahir Canova, 1972 yılında, Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda 100. rejisini tamamladı.

Canova 1949'da Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde, 1959'da İzmir Şehir Tiyatrosu'nda, 1956'da İzmir Ara Tiyatrosu'nda, İzmir Devlet Tiyatrosu'nda, Kent Oyuncuları'nda ve Arena Tiyatrosu'nda çeşitli oyunlar yönetti.

Birçok tiyatro ve sanat dergisinde yazılar yazdı. Halkevleri Merkez Yönetim Kurulu'nda görev alarak tiyatro kursları açtı; bu kurslarda, bugün tiyatro hayatımızda önemli yerleri olan sanatçıları yetiştirdi. Isparta Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun kuruluş çalışmalarına katıldı, seçmeleri yaparak kursları planladı ve başlattı. 1981 yılında kurulan Danışma Meclisi'ne seçildi ve TBMM*'de tek sanatçı üye olarak görev yaptı.*

1991 yılında ise Kültür Bakanlığı tarafından, Devlet Konservatuvarı ilk mezunları 50. Şeref Yılı Ödülü ile onurlandırıldı. Mahir Canova 16 Şubat 1993 tarihinde öldü.

Fotoğraf: *Mahir Canova, 1939'da eğtim için gönderildiği Almanya'da (Turgut Akter Arşivi).*

Levent Şahverdi Arşivi

"Senin Kompartımanında Bir Prens Var"

Türk Tiyatrosu'nun tarihi kişiliklerinden biri olan Mahir Canova, Carl Ebert'in önerisiyle gittiği Avrupa'da bir Cumhuriyet öğrencisinin Batı'daki tiyatro kültürüne yakınlaşmasını, anılarına şöyle aktarmış:

"Ebert'in tavsiyesi olacak, benim ve Ertuğrul'un görgü ve bilgi edinmemiz için Avrupa'ya gönderilmemize karar verildi. Gitmeden önce Ebert bir program hazırladı bizim için. Ertuğrul önden gitti, ben arkadan. 5 Mayıs 1939'da yola çıktım. Numarası 1362-198623. Baba ismi: Ahmet Fehmi. Doğum yeri: Yunanistan. Doğum tarihi: 1915 diyor. Talebe. Çok enteresan.

"Zor günler; harp tahmin ediliyor, şu tarihte mi kopacak, bu tarihte mi? Üstelik yeni de nişanlanmışım. Gitmek istemiyorum; ıstırap çekiyorum. Nişanlım burada kalacak. Neyse, biletlerimi Türk parası ile Türkiye'den aldık. Ben bindim trene Sirkeci'den. İlk durak Viyana, sonra Berlin.

"Viyana'ya geldiğim zaman aktarma yapmam gerekiyordu. Nereden bilebilirim? Benim bildiğim aktarma Adapazarı'nda vardır. Orada sordum, dedim:

"'Hangi trene bineceğim ve nereye kadar gidecek Berlin'e tren?'

"Bana birçok isim saydılar; gene birçok aktarma yapmak gerekiyormuş. Şaşırdım kaldım; attım kendimi trene. Gözümü açtım, sabah olmuş nerdeyse, bir yerde. Alacakaranlık. Burada aktarma olacak.

Levent Şahverdi Arşivi

"Biliyorsunuz Avusturyalıların Almancası Almanlarınkinden değişiktir biraz, zor anlıyorum. 'Buraya Berlin'e giden tren gelir mi?' 'Gelir'.

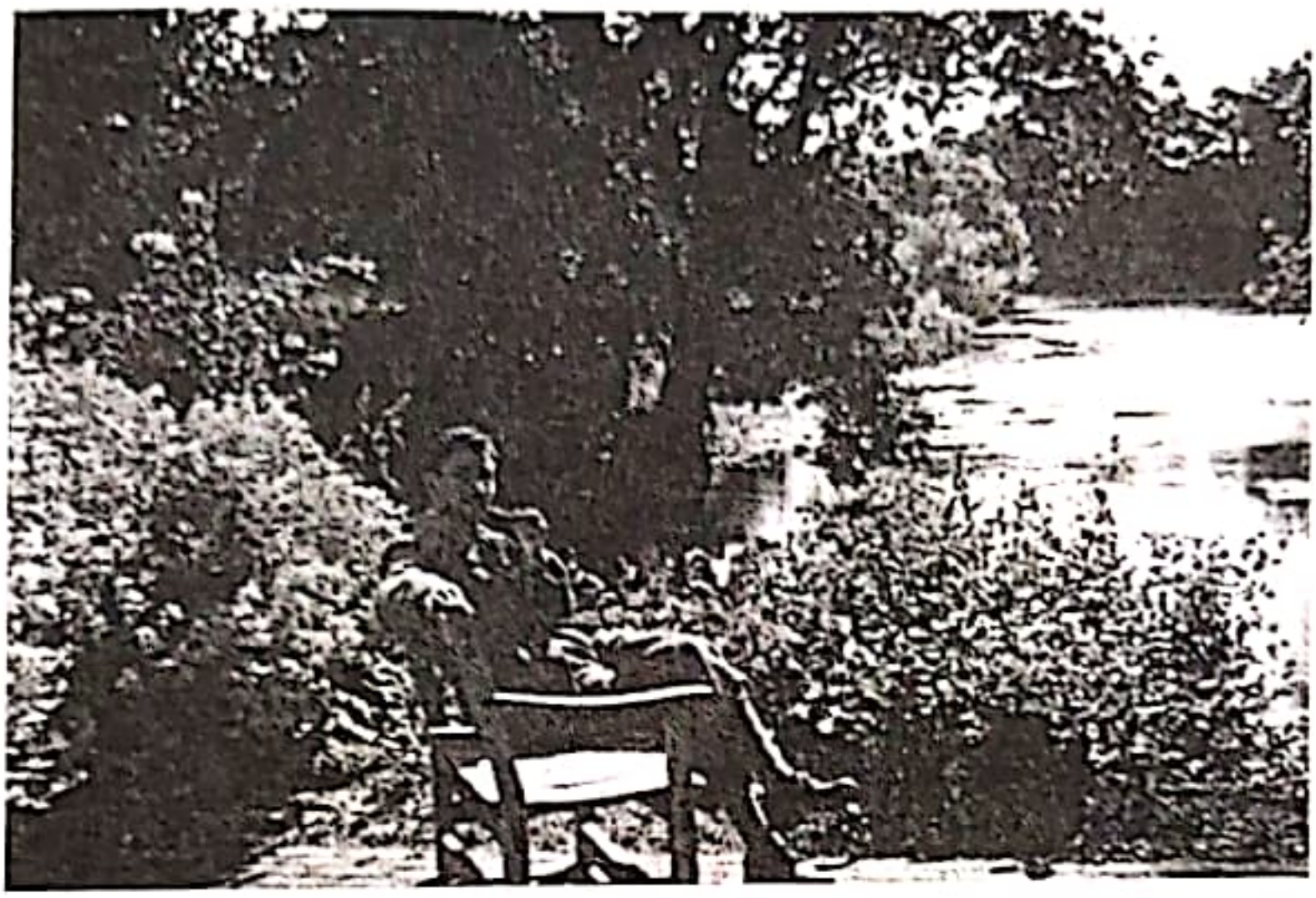
"Attık kendimizi dışarıya. İndim, kaldım orada. Derken bir grup genç dolaşıyordu. Sordum onlara, 'Hamal yok mu burada? Eşyamı taşıtacaktım.' 'Sen taşısana' dedi birisi. Dedim ki 'Ağır.' 'Öyleyse bekle, ben birazdan gelir sana yardım ederim' dedi. Tren gitti tabii; ben de kaldım ortada, bekliyorum.

"Sonra geldi o delikanlı, 'Berlin'e tren saat 11.00'de' dedi. 'Eyvah!' dedim, 'Saat 6.30... Peki ne yapacağız şimdi?' 'Bunu emanetçiye bırakalım, kahvaltı etmelisin' dedi.

"Ben de tıraş olmak istediğimi söyledim. Kahvaltı yapacağımız yere doğru yürüyoruz. Polis durdurdu bizi; çağırdı yanımdaki Alman'ı, 'Niçin yabancıyla konuşuyorsun?' diye sordu. O da bir şeyler söyledi, döndü; bana da 'O kendi işine baksın' dedi. Bana bavulumla yardım etmek istemedi önce, 'Ben hamal mıyım?' dedi. Ama baktım hoş bir çocuk, samimi davranışları var. Benim tiyatro öğrencisi olduğumu, Londra'ya, ama önce Berlin'e gideceğimi öğrenince samimileşti; 'İyi ki bu hatlar karıştı; gel, yardım edeyim sana' dedi. Bir dükkâna götürdü beni, bir şeyler aldım; bakın şu fotoğraftaki kravata. Onu ben orada almıştım. Bu genç, bir de ufak bir hediye aldı bana; illa 'Al bunu' dedi. Tren zamanı gelince, aldı benim eşyalarımı bir yere yerleştirdi. Tren Leipzig üzerinden gidiyormuş, bütün hava subaylarıyla dolu. Tabii ayrıca sivil yolcular da var. 'Senin kompartımanında bir prens var' dedi arkadaşım. Şaşırdım, 'Ne prensi?' dedim. 'Almanya'nın iki prensi var, onlardan biri. Uçak subayı.' Hakikaten de öyle... Ayrıca idareci, üniformasındaki işaretlerden anladım. Neyse, girdik kompartımana. 'Heil Hitler!' diye selam verdi. Ertuğrul, biz Türkiye'ye döndükten sonra, 'Yaşasın Atatürk' diye selam verirdi; çok sinirlenmişti bu 'Heil Hitler!' selamlarına Almanya'dayken.

"Bu prens benden de genç. Ben yirmi dört, o da on sekiz. Oturduk, konuşuyoruz. Nereli olduğumu sordu. 'Tür-

Levent Şahverdi Arşivi

Mahir Canova, İngiltere'de Glyndebourne'de dinlenirken (Turgut Akter Arşivi).

küm' dedim. 'Türküm' demeniz her kapıyı açıyordu o zaman. I. Cihan Harbi'nden kalma hisler. Bilir misiniz, Hitler'in bir de *Kavgam* diye bir kitabı vardır; Türklerden bahseder, 'Türkleri bileni bir dost kabul ediyorum' der. Bu itibarla bu prens biraz ilgi duydu; başladı bize 'cici'lerini göstermeye. Ne 'cici'si varsa gösterdi. Ahbap olduk böylece!.. Yemek zamanı. Kalktı bizim prens, 'Yemek yiyecek misiniz restoranda?' dedi ve yemeğe gitti. Şimdi, ben düşündüm taşındım. Düşündüm; 25 Mark'ım var yanımda, 250 lira Türk parasıyla. Şimdi yeter mi acaba? Yabancı bir yere gidiyorum, otelde kalacağım. Bu para bana ne kadar dayanır? Trene binmeden tıraş da olmamıştım. Alman arkadaşım 'Sakal sana yakışıyor' diye yaptırmamıştı bana. Bir de bıyık bırakmışım, o da sararmış. Üstümde ördek yeşili bir ceket, altımda çok açık gri renkli bir pantalon. Prens restoranda. Orası da yolcularla dolu, ben de onun yanına gidip oturacağım. Çekindim, bu işten vazgeçtim. Tıraş oldum. Türkiye'den gelirken bana kurabiyeler yapmışlardı; oturdum, kurabiyelerimi yedim.

Levent Şahverdi Arşivi

"Geldi birazdan prens. Biraz üzgün, 'Niçin gelmediniz?' dedi. 'Geç kaldım' dedim.

"Nişan yüzüğümü görünce, kendisinin de nişanlı olduğunu söyledi, nişanlısının resmini gösterdi. Tiyatrocu olmama çok ilgi duydu. 'Ben de tiyatro mesleğini seçmek istedim; ama biz serbest değiliz' dedi. 'Biz ancak muayyen meslekleri seçmek mecburiyetindeyiz; ikimiz de subay olduk' diye ilave etti. Bir pusula yazdı, bir adres. 'Peki, gidince yazın bana' dedi; hayırlı işler, mutluluklar diledi. O indikten sonra doldu kompartıman. Daha önce gelen olmamıştı dışarıda, koridorda, ayakta duranlardan. Demek ki saygı duyuyorlarmış prense.

"Berlin'e gelince otelime gittim. Otel istasyona yakındı. Otelci hemen bana 'Neden İngilizlerle anlaşma yaptınız?' demez mi? Ben şaşırdım. Ondan sonra başladı gülmeye, 'Öyle ya, bizim Türklerle ne ilgimiz var?' dedi. Meğerse ben yoldayken biz, İngilizlerle bir anlaşma yapmışız; bu Almanlarda üzüntü yaratmış. Sonradan öğrendim, Hitler her tarafa beyannameler astırtmış, 'Eski dostlarımız bizi yalnız bırakabilir' diye.

"Her yerde bana başarılar dileniyor; ama öbür tarafla birleştik diye de halkta çok büyük bir teessür var. Ama politik değil. Berlin'de bir süre kaldım. Derken bir mektup geldi Ankara'dan; bir emir. 'Viyana'ya git, Alfred Braun'u bekle.'

"Braun demiş ki, 'Ben olmadan Mahir orada bir şey yapamaz. Oraya buraya rahatlıkla giremez. Benim orada çok arkadaşım var. Ben yardım ederim ona.' Ve ben de onun üzerine Viyana'ya gittim. Otele doğru yürüyorum; baktım, otel bir tiyatroya yakın. Bir ses duydum, 'Çanova, Çanova!..' diye. Canova diyemiyor, Braun. Bağırıştık, kucaklaştık. Bana çok iyi muamele etti doğrusu; fazla para harcatmıyor bana. Beni lokantalara götürüyor, 'Çocuğa şarap!' diyor. Kızlar Braun'a iltifat ediyorlar; benden borç para alıyor ama ödüyor sonra. Hep gezdirdi beni yanında. Bir tiyatro tarihçisi profesörle tanıştırdı beni. Güzel Sanatlar Akademisi'nin başkanı, aynı zamanda dekoratör. Ziyaretine gittiğiniz zaman, etrafta daha önce yapılmış birçok büyük prodüksiyonun ma-

Levent Şahverdi Arşivi

ketlerini görüyordunuz. Rejisörler bu adamdan gelip bilgi alıyorlar, akıl danışıyorlar. Bu profesörün hediye ettiği bir kitap hâlâ durur bende: Oyun Kılavuzu. Tarih 25 Haziran 1939.

"'Sayın Canova'ya' diyor, 'Viyana anısına.' Meğerse benim hakkımda buradan yazılar gitmiş, tanıtmışlar beni. Sahneleri görmem, provalarda bulunmam, stajımı iyi geçirmem için. Rejisörün on iki asistanı vardı, rejimin şaklabanları gibi. Rejisörleri zayıf karakterli bir adamdı. Bir gün ben provayı seyrederken, asistanları yanıma geldiler; herhangi bir sıkıntım olup olmadığını, ev derdim olup olmadığını sordular. Gittiğim her yerde çalışmalar yapılıyor. *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oyununun provalarını izlemem için izin verdiler. Bir de tiyatronun genel müdürü vardı, o beni kabul etmedi. Ama diğerleri çok ilgi gösterdiler. 'Ebert'in talebesi misin? Ebert şöyledir, Ebert böyledir.' O zamanlar Ebert, *Julius Sezar*'ı sahneye koymuşmuş orada. Hitler'in orduları girmiş oraya prömiyer yapılmadan. Ebert'e, 'Führer burada kalmanı istiyorlar' demişler. Ebert ise kaçmış, gelmiş Türkiye'ye. Hep bunları anlattılar bana... Ebert'le Braun'un Almanların kara listesinde olmasına rağmen, ben Ebert'in talebesi ve bir Türk olduğum için çok yardım ettiler bana. Tabii bir de sanata, sanatçılara saygıları var. Bilhassa dramaturgları bana çok ilgi gösterdi. Sonradan öğrendiğime göre o zavallıyı da uçurmuşlar.

"Baktık bir gün hocam Braun'la bana bir davetiye. Ben bir pansiyonda, hatta esperande denebilecek yerde kalıyorum. Yollar tutulmuş, müthiş bir asker kontrolü. Halk sokaklara dökülmüş, yürümeme imkân yok. Tramvayla gittim, otelden hocamı aldım. İki smokinli seyirci, biz gittik tiyatroya. Her tarafta subaylar, yanlarında hanımlar... Pek çok kişi gelip Braun'la konuştu... Hafif bir sessizlik, fısıldaşmalar. Hitler en önde oturuyordu. Biz arkada, locada oturuyorduk. Oyundan sonra Otel Emperyal'in önüne geldik. Baktım, halk gruplar halinde şarkılar söylüyor Hitler için. 'Yüzünü görmek istiyoruz!' diye bağrışıyorlardı. Oradaki subaylardan birisi en sonunda, 'Führer sizin sevginize teşekkür ediyor; ancak bu kadar devlet işi arasında yoruldu. Sizden rica ediyor,

Levent Şahverdi Arşivi

Canova ünlü Profesör Carl Ebert ve eşiyle İngiltere'deki Glyndebourne'de (Turgut Akter Arşivi).

kendisini serbest bırakın' demek mecburiyetinde kaldı. Sessizce dağıldı halk; o kalabalık halk hiçbir ses çıkarmadan dağıldı. Ben de yoluma devam ettim, yürüyerek döndüm evime.

"Londra'ya giderken Paris'e uğradım, ama kalmadım. Ebert bize gelmeden önce İngiltere'de Glyndebourne Operası ve Festivali'nin ilk artistik direktörlüğünü yapmıştı. Dresden Operası'nın eski direktörü, arkadaşı Fritz Bush'la beraber. Festival'e ün kazandıran Mozart operalarının stilini orada birlikte başlatmışlardı 1934'ten 1939'a kadar. Yani Ankara'ya gelinceye kadar orada çalışmıştı. İngiltere o zamanlar ikinci evi sayılırdı. Bizden ayrıldıktan sonra gene oraya döndü.

"Biz de orada görgü ve bilgimizi artırmaya gitmiştik. Yaz aylarında Ebert de İngiltere'ye giderdi. O da oradaydı. Bize tembih edildi. Operaya gittiğimiz zaman ileri gelenlerle masaya oturacağız. Sanatçılar, idareciler, kontlar. 'Aman' dediler 'saçlarınızı, tırnaklarınızı kesin.'

"O zamanlar operadan önce yemek yeniliyordu. Önemli kişiler özel arabalarıyla geliyordu operaya. Dünyanın en iyi şarapları içiliyor, yemekler yeniliyor, bahçede dolaşılıyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Güzel havuzlar, içinde kuğular. Ancak ondan sonra opera izleniyordu. Temsilden sonra da çoğu seyirci arabalarıyla ayrılıyor, bazıları da trenle dönüyordu. Yemeklerde bize dünyanın en güzel şaraplarını ikram ettiler, biz aldığımız terbiye yüzünden içmemiş, reddetmiştik.

"Ebert Türkiye'ye gelince, 'Sizin hocalarınıza dünyanın en güzel şaraplarını ikram ettik, içmediler' demiş talebelere. Bana da talebeler geldiler, naklettiler bunu. Ben de bunun üzerine, özel olarak dedim ki Ebert'e, dostça, yani kırıldığımı belli etmeden: 'Biz bunu biliyorduk; bize ikram edilen şarapların en güzel şaraplar olduğunu. İçmediğimizden değil ancak. Biz bir eğitim aldık küçüklüğümüzden beri. Onun etkisinde kaldık. Bizde âdettir. Büyüklerimizin yanında ne sigara, ne içki içeriz. Siz oradayken ben nasıl içerdim şarabı?' 'Ha' dedi, 'delikanlım' oğlum manasına, 'Sizin içmesini de öğrenmeniz lazım. Çünkü yarın siz bir kokteyle gideceksiniz, birçok toplulukta bulunacaksınız, böyle ikram olacak. Ne zaman, ne için, nasıl içileceğini de öğrenmeniz gerekir. Doğrudur, şimdi saygı duyuyorum yaptığınıza; ama, bak benim kızım yanımda içiyor, kızım olduğu halde.' Ben de dedim ki, 'Değil sigara, sizin yanınızda pipo bile içmiyorum. Belki biliyorsunuzdur pipo içtiğimi; ama, hiç gördünüz mü?' Ebert, 'Yaşamayı da öğrenmeniz gerekir, sadece tiyatro oynamasını değil' dedi.

"Büyük bir ders oldu bu bana. Öğrencilerime de böyle şeyleri öğretmeye çalıştım sonraları.

"Londra'dan döndükten sonra arkadaşlarım pek ilgilenmediler benim seyahatimle. Yalnız en iyi arkadaşım Cüneyt ilgilendi. 'Nasıl geçti, kimleri tanıdın, hangi oyunları seyrettin?' Hep bunları sordu. Bir de Tiyatro Tarihi hocamız Bedrettin Bey, o ilgilendi. Diğer arkadaşlar pek heyecan duymadılar; Avrupa'da hayat nasıl, hatta o kadar ki siyasi olayları bile sormadılar; harp var mı yok mu, ne oluyor? Kimsenin umurunda bile değil."

(*Mahir Canova*, Turgut Akter)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Zühtü Müridoğlu

Heykeltraş
1928-1932, Fransa

Zühtü Müridoğlu, 26 Ocak 1906'da İstanbul'da doğdu. Figüratif ve soyut anlayışta yapıtlar üreten heykelci, 1924'te girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi'nde önce Resim Bölümü'nde Hikmet Onat'ın, sonra da Heykel Bölümü'nde İhsan Özsoy'un öğrencisi oldu. 1928'de Avrupa sınavını kazanarak Paris'e gitti. 1928-1932 arasında özel Colarossi Akademi-

Levent Şahverdi Arşivi

si'nde Marcel Gimond'un öğrencisi oldu. 1936-1939 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde çalıştı. 1939-1947 arasında da Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde resim öğretmeni olarak görev yaptı. 1947'de girdiği İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü'nde; 1950-55 arasında Ali Hadi Bara ile birlikte heykel, 1971'de emekli olana değin de ağaç uygulama atölyesini yürüttü. Zühtü Müridoğlu, 21 Ağustos 1992'de, İstanbul'da öldü.

Fotoğraf: 1923 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri bir arada. Bu öğrenciler arasında Zühtü Müridoğlu'nun (ön sırada yere çömelmiş üç öğrenci arasında ortada) yanı sıra Fahriye Yen, Zahide Özar, Ratip Aşır Acıdoğu ve Naim Çeşmeli de bulunuyor (Kıymet Giray Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Paris'te Sıcaklık Sıfırın Altında On Yediye Düştü"

Heykeltıraşların hocası Zühtü Müridoğlu, Cumhuriyet döneminin Avrupa'ya gönderdiği ilk öğrencilerden biri. Müridoğlu Paris'teki öğrencilik yıllarını ve "comfort moderne" yazılı pansiyondaki günlerini, şöyle anlatıyor:

"1927-1928 yılının bitirme yarışını, en sonunda ben de kazandım. Bitirme yarışını dememin nedeni, ödülü olmasıydı. Ödül, dış ülkelerde üç yıl eğitimdi.

"Ekim ayı sonunda ya da Kasım ayı başında yolluğum geldi. Gereken işlemler tamamlandı. Marsilya'ya giden ilk gemiye bilet alındı. Deniz yoluyla nereye gitsem, gemicilerin deyimiyle 'kırk yıl görmedikleri' fırtına, sanki benim yolculuğumu beklermiş gibi kopuverir ve denizin altını üstüne getirirdi. Pire'den Napoli'ye dek sallandık durduk. Yemeden, içmeden üç gün yattım. Kamara arkadaşım Türkiye'de uzun süre kalmış bir İtalyandı. Beni Napoli'ye çıkardı. Limanın yakınındaki sokaklardan birinde bir kahveye götürdü, sütlü kahve ya da sütlü çikolata içtim, gemiye döndüm. Her yer sallanıyordu. İlk kez bir Batı kentini görüyordum. Kısa süren bu gezide Napoli'nin en yoksul insanlarının oturduğu sokakları dolaşmıştım. Bu bakımdan pek sarmamıştı beni Napoli.

"Hızlı giden treni ekspres sanırdım, meğerse hızlı trene Frenkler 'rapide' dermiş; bu yüzden ekspresle akşamın geç saatlerinde Paris'e vardık. Elimde Hadi'nin adresi var; bindim arabaya, verdik adresi, koyulduk yola. Önce, ışık kenti Paris denecek gibi göz kamaştıran yerlerden geçmedik ama,

Levent Şahverdi Arşivi

bir caddeye girdik ki, geceyle gündüzü ayırt etmek olanaksızdı. Özellikle kış günlerinin soluk yüzlü Paris'ini. Geçtiğimiz ışıklı caddenin Montparnasse Bulvarı olduğunu sonra öğrendim. Kocaman kahveleri dolduranların çoğu yabancıymış. Bir portre çizip beş-on frank almak için dolaşan sanatçılara bakarak o dönemde daha, büyük sanat merkezi olarak ününü yitirmemiş Paris'te sanat ve de sanatçıyı yakından izlediklerini sanarak coşku içinde yurtlarına dönerlermiş.

"Paris'te ilk oturduğum yer, küçük bir sokakta, altıncı katta bir odaydı. Penceresinden ufak bir ortaçağ kilisesi görünürdü. Bunu çizmiştim. Bir süre sergileri dolaştım. Yapıtları hoşuma giden Gimond adlı bir heykelcinin, özel Colarossi Akademisi'nde hocalık ettiğini öğrendim. Oraya yazılıp çalışmaya başladım. Gimond bir ayağı topal, yüzü çarpık, bit pazarından alınmış duygusunu uyandıran giysileriyle, 'Hoca bu mu?' diye soracağınız bir zat.

"Ama bu kötü görünümün etkisi kısa sürede kayboluyor. İlginç ve sevimli bulmaya başlıyorsunuz. Çoğunlukla konuşmaları sanat dışına taşırır, sanat konuşmalarının bizleri sıkmasından kaçınırdı. Oysa kendi sıkılır, konuyu ondan değiştirirmiş.

"Hele futbol pek sık konuşulurdu. Bu çeşit konuşmalarda, seyirci olarak mıydı merakı, yoksa sakat ayağıyla futbol mu oynarmış, orasını anlayamadım gitti. Yirmi yıl sonra gördüğüm Gimond çok değişmiş, yalnız sanattan konuşan biri olmuştu. Ve de katı kuralların dışına çıkamıyordu.

"Paris'e varışımın haftasında, yapısıyla ünlü operasına gittim. Yapı 19. yüzyıl Batı zenginliğini yansıtması bakımından ilginçti. O akşam gala varmış. Alt kattaki koltuklarda oturanlar için gece giyimi zorunluydu. Operanın altın yaldızlı, bol mermerli dekoruna kadınların pırıl pırıl takıları, gece elbiseleri, özellikle çeşitli renk ve cinsten kürklerinin eklenmesi, geçmiş yüzyılın zenginliğini yeniden canlandırıyor gibi gelmişti bana.

"Otelde olsun Akademi'de olsun, Frenkçe konuşma olanağı az. Hele Akademi, Amerikalı ve kuzeyli dolu; onların

Levent Şahverdi Arşivi

Zühtü Müridoğlu Avrupa öğreniminden dönüşünde 'd grubu' sanatçılarıyla birlikte (ön sırada soldan üçüncü).

yanında ben, Fransız Akademisi âzâsı gibiyim. Çarşıda, pazarda ise Fransızca değil, yarı argo, yarı Paris dili konuşuluyor. Dilimi düzeltmek için bir aile yanında oturmayı tasarladım. Kiralık odası olan bir ailenin adresini verdiler. Gittim. Kapıyı yaşlıca bir bey açtı, beni iyi karşıladı, odayı gösterdi. Kocaman bir oda, bey konuşkan, anlattı durdu.

"Kırk yıl görülmemiş fırtınalar, soğuklar hep bana rastlıyor olmalı ama, bu kez gerçekten kırk yıl görülmemiş bir kış oldu. Gazetelerden öğrendiğimize göre, Tuna Nehri donmuş; İstanbul Boğazı'nda kocaman buz parçaları gezer olmuş. Paris'te ısı sıfırın altında on yediye düştü.

"Ben de neredeyse büyükbabanın koltuğuyla şömineye girecek gibi oldum. Bizim aile sefamız kısa sürdü; tası tarağı topladım, sıcak bir yere kendimi attım.

"Beni şaşırtan bir şey; Batı'daki kentli kadının, bizdeki köylü kadınlar gibi ağır işleri yapmasıydı. Hele o günlerde bizde ağır değil, memurlukta, hocalıkta bile çalışan kadın azdı.

"Oysa Batı'daki kentli kadın, pazarcılıktan büyük mağazaların işporta satıcılığına dek tüm zor işleri yapıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

"Bizim bir Matmazel Ponse'umuz vardı, Türk öğrencilerin koruyucu meleği sayardık onu.

"Paris'in en dar, en küçük sokağında bir pansiyonu vardı Matmazel Ponse'un. Pansiyonun kapısında 'confort moderne' yazardı. Gerçekten de, akar soğuk ve sıcak suyu, kaloriferi, kadife perdesi, koltuğu, görkemli karyolası vardı. Yapı en azından üç-dört yüz yıllıktı sanırım.

"Hiçbir yerinde düz yüzey kalmamış; duvarı, tabanı ve tavanı tümden engebeliydi. Koltuğun ve yatağın yayları fırlamış, kadife perdenin halkaları kopmuştu; suyu açınca alarm zili çalınıyormuş gibi bütün pansiyon çın çın öterdi.

"Gene de üç ayda bir bu 'Modern Confort'a koşardık; Ponse güler yüzle 'Aylıklarınız gelmedi galiba, buyurun' der, yedirir içirir, yatırır, kimi kez cebimize harçlık bile koyardı.

"Cumhuriyet'in ilk döneminde Batı'ya çok öğrenci gönderiliyordu. Art arda yapılan savaşlar genç kuşağı silmiş süpürmüştü. Yerine yeni elemanlar gerekiyordu. Benim gittiğim yıl, yalnız Fransa'ya yüze yakın öğrenci gönderilmişti. Ne yazık ki bunların çoğu, günlerini kahvelerde oyun oynamakla geçirirdi.

"İlk yaz dinlenmesini Marne Nehri kenarında ufak bir köyde geçirdim. Pansiyon, büyük bir bahçe içinde üç katlı, geniş, hoş görünüşlü bir binaydı. Bahçenin sonunda bir tenis kortu, karşısında da ufacık bir pavyon vardı. Benim odam bu pavyonun üst katındaydı.

"Günümün büyük bir bölümü, pavyonun önündeki tahta sırada geçerdi.

"Pazar günleri pavyonun önü epey şenlikli olurdu. Her pazar sabahı üç dört tenisçi çift gelir, akşama dek aralarında maç yaparlar, şakalaşırlar, kestane ağacı altında dinlenirlerdi.

"Küçük bir lokantada yerdim öğle yemeklerimi. Adı Emma olan, yanakları kırmızı bir genç kadın bakardı masalara. Yanaklarının kırmızılığından ötürü, azıcık da sululuk ya, Emma değil, 'elma' derdim. Kız da 'Emma' diye yanlışımı düzeltirdi. Bir gün, adının Emma olduğunu bildiğimi, yanaklarının kırmızılığından ötürü elma dediğimi, el-

Levent Şahverdi Arşivi

manın Türkçe olduğunu filan anlattım. Kız bönbön baktı, dudağını büktü gitti.

"Son tatilimi, Manş Denizi kenarında bir köyde geçirdim. Köye akşamüstü ulaştım. Otele vardığımda ortalık bayağı kararmıştı. Odamı gösterdiler. Pencereyi açtım, deniz şıpır şıpır penceremin altında. Bayıldım buna. Yıllardır düşünü gördüğüm şeydi bu. O gece çok mutlu oldum. Sabah kalktım ki deniz yok, belki üç kilometre ilerde mavi bir çizgi var.

"Akşam geldiğimde düş görmüş olamam ya! Aşağı inince öğrendik, gel-git'miş; üç akşam daha deniz, geç saatlere dek otelin duvarına çarparmış.

"Fransa'daki öğrenimim sona erdi. 1932 yılının Ocak ayı başlarında trenle İstanbul'a döndüm.

"Üç gün üç gece tren yolculuğu yorucu oluyor. Ama Yugoslav-Bulgar sınırında, kızlı erkekli Bulgar gençleri doldu bizim vagona, bir bölümü de benim bulunduğum ve boş yer bulunan kompartımana sığıştılar. Şen insanlardı, çalgılarını çıkardılar, çalıp söylemeye başladılar.

"Aralarındaki kızlardan biri, her oynak hava çalınışında yerinde duramaz, kalkar oynamaya başlardı."

(*Zühtü Müridoğlu Kitabı*)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi.com

Adnan Şener

Kimya Mühendisi
1937-1942, Almanya

1915 yılında doğdu. Galatasaray Lisesi'ndeki eğitiminin ardından, Sümerbank tarafından 1937 yılında gönderildiği Almanya'da Dresden Techniker Hochschule'de kimya öğrenimi gördü. Doktorasını İngiltere'de yaptı. Ardından Sümerbank fabrikalarında görevlendirilen Adnan Şener, askerliğinin ardından yeniden Sümerbank'a döndü. 12 sene süren görevi

Levent Şahverdi Arşivi

boyunca çeşitli fabrikalarda işletme mühendisliği ve fabrika müdürlüğü yaptı. 1958'de ayrılarak yabancı bir şirketin temsilciliğini üstlendi. 1966'de setaş Kimya Sanayii'ni kurdu. 2005 yılında vefat etti.

Fotoğraf: *Dresden Tecnicsher Hochule*'deki öğrencilik günlerinde Adnan Şener (soldan ikinci) (Adnan Şener Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

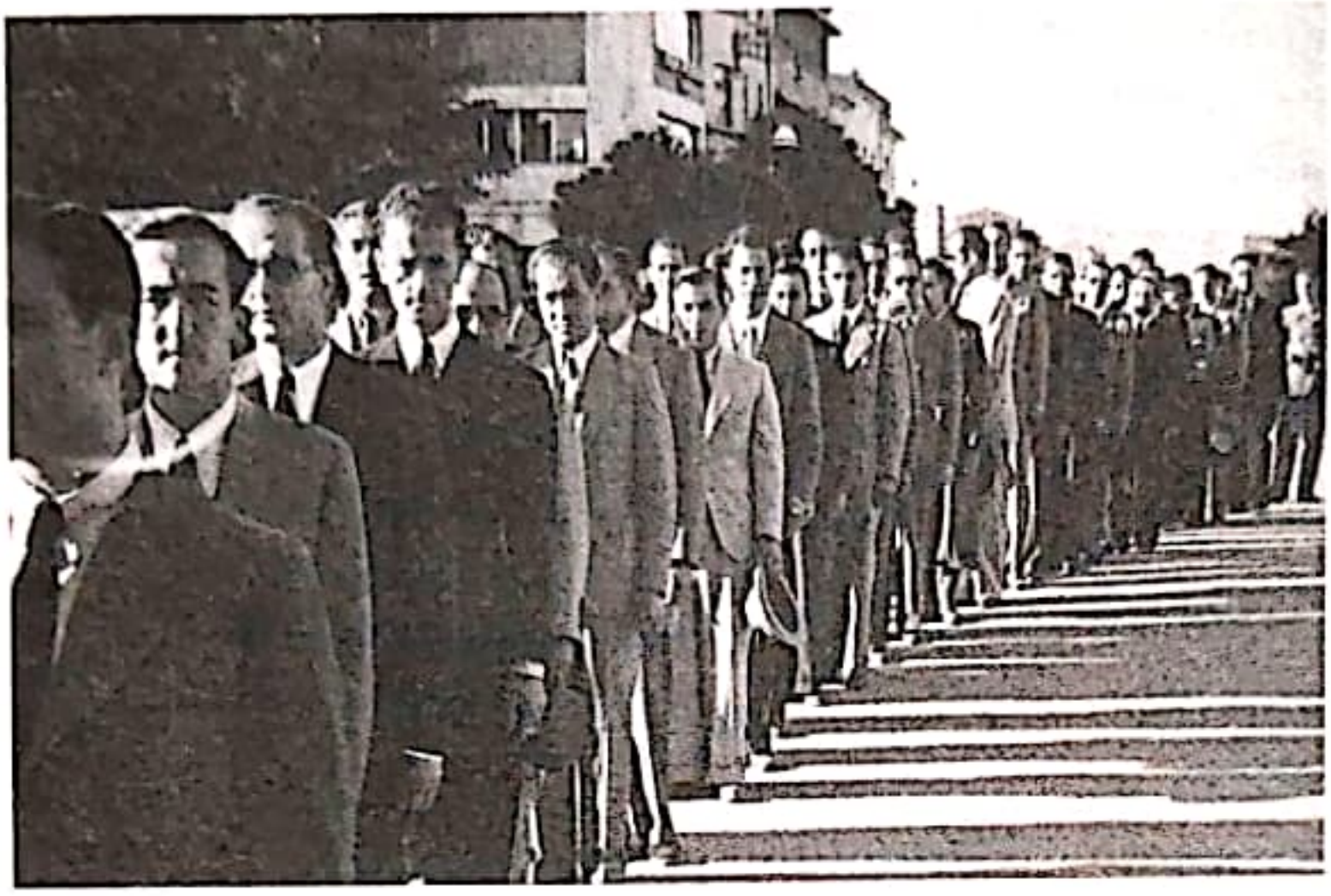
"Manastırda Bir Papaz Bana Öğretmen Oldu"

Türkiye'de özel kimya sanayisinin ilk kurucularından olan Adnan Şener'in öğrencilik yılları da, Dresden'de Nazi Almanya'sının iktidarına rastlıyor. Şener'in anılarında, Avrupa'ya gittikleri ilk günlerde parasız ve plansız halde açıkta kalan Türk öğrencilerinin yaşadıkları yer alıyor.

"İzmir Atatürk Erkek Lisesi'nde okurken askeri kamp yapılıyordu tatillerde. Askeri kamptaki arkadaşlardan biri –ki aynı sınıftan mezun olmuştuk– izin aldı gitti. Sümerbank'ın Avrupa imtihanı varmış, oraya gitti. 1936 yılıydı. Ben de müracaat ettim ve Ankara'da imtihana girdik. 300 kişinin içinden 15 kişi seçtiler. Bu 15'in içinde ben de varmışım, bilmiyordum. Ben bu arada İstanbul'da Teknik Üniversite imtihanlarına da girdim; ancak bu imtihanların neticelerini bildirmediler. Sonra bir arkadaşım geldi, 'Sen Avrupa imtihanını kazanmışsın' dedi ve bir gazete getirdi; çok sevinmiştim. Hiç haberim yoktu, aylar geçmişti. Çünkü daha mezun olur olmaz imtihan olmuştu.

"Sonra 'Avrupa'ya göndereceğiz' dediler; tarih verdiler, yer verdiler. Bizi Orient Ekspres'te yataklı vagona bindirdiler ki ben yataklı vagonu ilk defa görüyordum. Birbirini tanıyan, bizim sınıftan üç-dört kişi vardı 15 kişinin içinde. İki kişi de ilave etmişler 15 kişiye, Menemencioğlu'nun iki oğlu, o zaman Menemencioğlu Dışişleri Bakanı'ydı, toplam 17 kişi olduk. Böylece Avrupa yolunu tuttuk.

Levent Şahverdi Arşivi

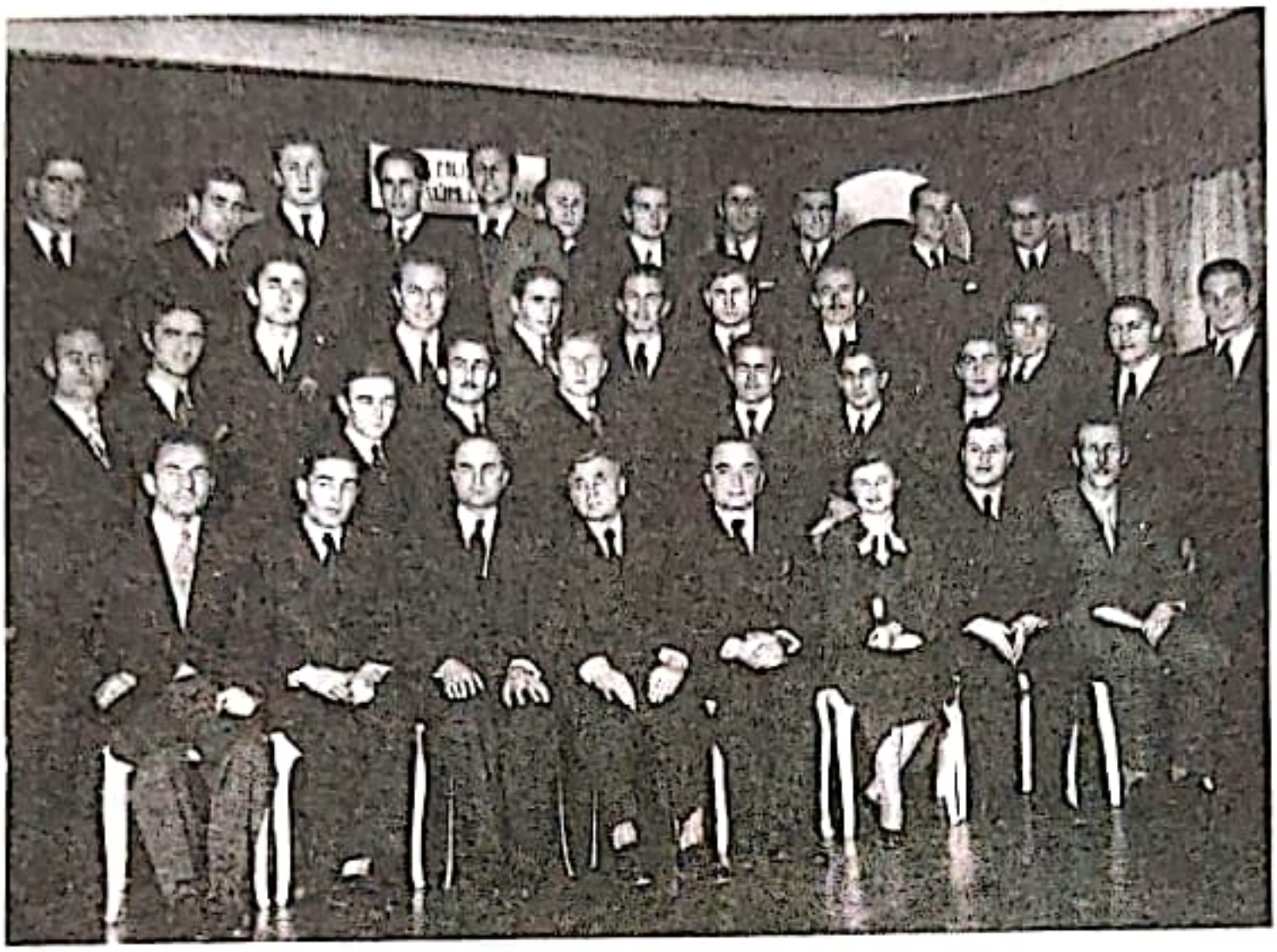

Adnan Şener, Almanya'daki öğrencilik günlerinde sırada (önden ikinci) (Adnan Şener Arşivi).

"Hepsi, devlet kurumu Sümerbank'ın burs verdiği öğrenciler. Hepimiz ayrı kıyafette; kimi Karadeniz'den gelmiş, kimi Ankara'dan, kimi İzmir'den. Birbirimizi ilk defa görüyorduk. Anlaşmaya çalıştık. Enteresan bir seyahatti o. Yolda tren her büyük istasyonda duruyordu. Sofya'da, Bükreş'te dört beş saat duruyordu; biz de çıktık etrafı gezdik, dolaştık. İki arkadaş yetişemedi, pasaportları da eşyaları da kaldı, onların yolculuğu bayağı maceralı oldu. Bizi orada Sümerbank'ın talebe müfettişi karşıladı, aldı bir pansiyona götürdü. Sonra bir de lokanta gösterdi.

"Her neyse Berlin'e gittik. Berlin'de bekledik bize para gelecek, kendimize üst baş alacağız diye. Yola çıkarken Türkiye sıcaktı. Oraya gittik ki buz gibi soğuk, titreştik, kıyafet alacak paramız yok. Her gün bankaya gidip soruyorduk 'para geldi mi?' diye. 'Gelmedi' diyorlardı. Böyle gide gele sonra dedik ki, 'Hep beraber grup halinde bankaya gitmeyelim, ayıp oluyor'. İçimizden birisini seçtik, gidip o soruyor geliyordu. Paramız geldi nihayet. Sonra herkes çarşı pazar yayıldı, her biri bir kıyafet almış. Kimisi Bavyera kıyafetiyle, kimi-

Levent Şahverdi Arşivi

Almanya'ya gönderilmeden önce Galatasaray Lisesi'nde arkadaşlarıyla (önden ikinci sırada, soldan ikinci) (Adnan Şener Arşivi).

si milli Alman kıyafetiyle, kimisi normal kıyafetle paltolarını, şapkalarını almış. Bir acayip oldu, kendimizi tanıyamadık.

"Ondan sonra bizi Berlin'deki lisan kursuna gönderdiler. Bir sene lisan öğrenme müsaadesi verdiler. Her gün okula gidip gelirken hep beraber gidiyoruz, hep beraber çıkıyoruz; hep Türkçe konuşuyoruz, Almanca öğrenemiyorum, orada öğrendiğimle olmuyor.

"Ben, kendi başıma bir yer bulayım, dedim. Nereden buldum bilmiyorum, bir gazeteden sanırım, Bavyera'da bir köy buldum. Bir manastır, zaten o köy manastırın köyüymüş. Oraya tek başıma vardım. O manastır okulunda papazlarından biri bana öğretmen oldu. Hem gidip çocuklarla beraber oturup ders dinliyorum, hem de sonra o papazdan ders alıyorum; böylece Almanca öğrendim.

"94 lira geliyordu bize ayda Türk parası olarak. Epeyce çoktu, çünkü Almanlar o zaman turist gelsin diye, talebe gelsin diye Registermark diye bir para çıkarttılar; zaten Mark 50 kuruştu, Registermark daha da çoktu. Yani Alman parası olarak epeyi iyi paraydı.

Levent Şahverdi Arşivi

"Almanya'daki talebelerin çoğu Dresden'deydi. 70 kişi vardı. Türkiye'de şehirlerin hiçbirinde o kadar kalabalık Türk talebesi yoktu. Dresden Techniker Hochschule'de kimya öğrenimi almaya başladım. Orada talebe cemiyeti kurduk. Türk talebeleri toplanıyorduk ve kendi aramızda Türkiye'de olup biten şeyleri konuşuyorduk. Altay Türk Talebe Birliği'ydi adı. Mecburi derslerin dışında okul programında pek çok ders vardı; hatta fotoğraf çekme, meteoroloji gibi birtakım dersler vardı. Derslerin ötesinde onlara da gidiyordum. Akşam geç vakit geliyordum eve, iyi geçiyordu; futbol kulübümüz de vardı. Dresden kulübüyle bir maç yapalım dedik ama 12-0 mı bilmem kaç sıfırdı, yenildik.

"Almanların o dönem, Türk öğrencilerine davranışları da çok çok iyiydi. Soruyorlardı 'Kaç hanımın var?' diye. Hâlâ daha saray hayatı yaşadığımızı zannediyorlardı. I. Cihan Harbi'nde onlarla beraber olduğumuz için bizim öteki talebelerden farklı bir durumumuz vardı. Hakikaten çok iyi muamele ettiler bize. Ben dans dersleri de aldım, baktım bana göre değil, vazgeçtim sonra. Operalara, konserlere gittim orada.

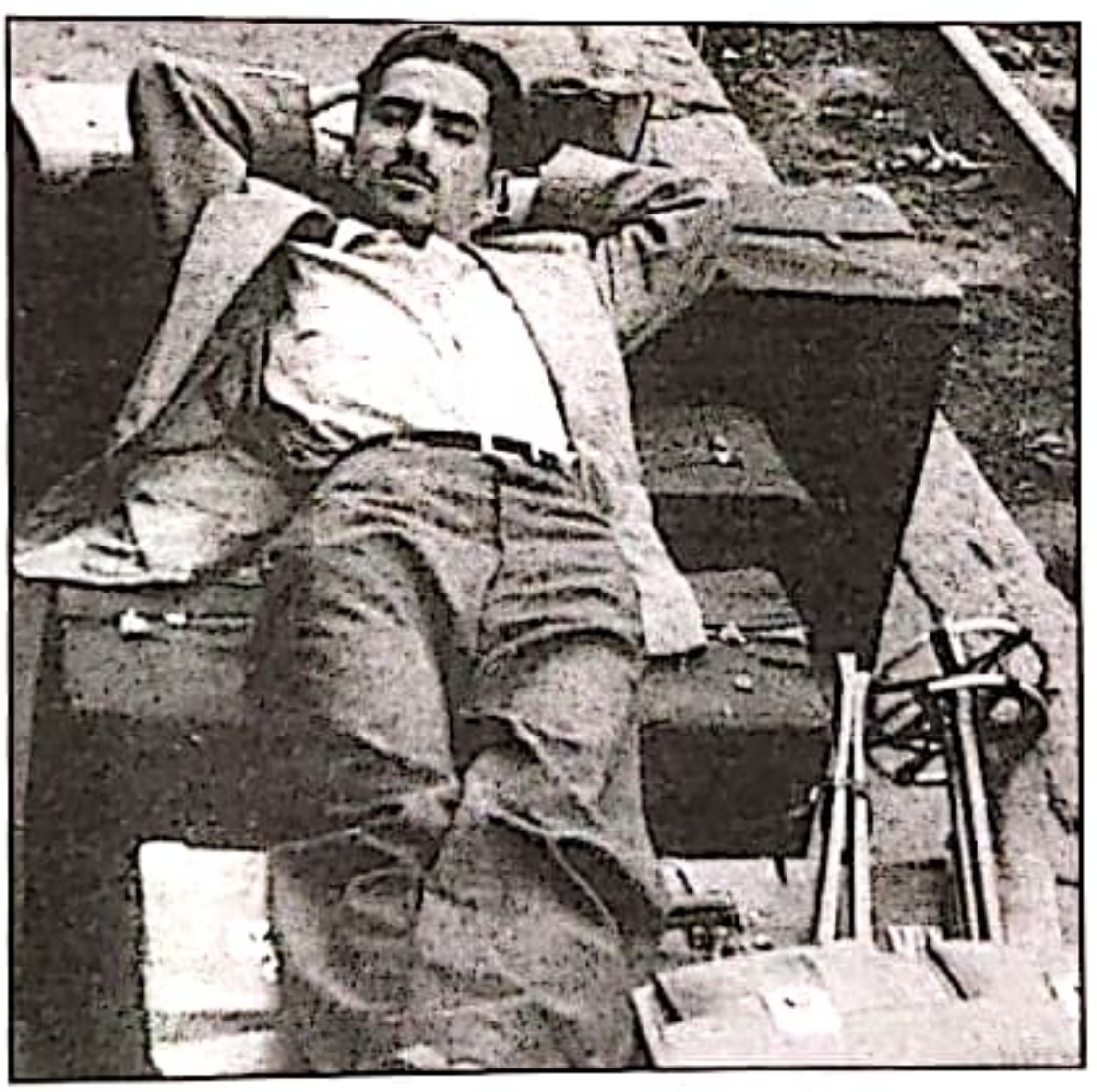
"Velhasıl ben 42'de geri geldim, 42'ye kadar Almanlar üstündü, bir tehlike yoktu. İngiltere'yi bombardıman ediyorlardı. Almanya'da sığınaklara giriyorduk; ama ben bombardıman görmedim, yaşamadım. Benden sonraki arkadaşlar yaşadılar."

(Kendisiyle söyleşi, Mayıs 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Tarık Emiroğlu

Mimar
1938-1939, Almanya

Tarık Emiroğlu, 1919'da Bandırma'da doğdu. Bergama'da ilkokula gitti. İstanbul'da Haydarpaşa Lisesi'nde okudu. 1938 Haziran ayında Almanya'ya mimarlık eğitimi almak için gönderildi. 1939'da Maarif Vekâleti tarafından savaş nedeniyle geri çağrıldı. Dönüşünde Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne girerek mimarlık eğitimi aldı. Mezun oldu. İnönü

Levent Şahverdi Arşivi

(Mithatpaşa) Stadyumu'nun yapımında staj yaptı. Mimar olarak çalışmaya başladı. Sonradan 1. Levent adını alacak olan villaların mimarı oldu. Parlak mimarlık kariyerini sürdürürken 1952'de öldü.

Fotoğraf: Tarık Emiroğlu, Almanya'daki ilk günlerinde tren beklerken, 1938 (Selma Emiroğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

"Yahudilere Aman Vermiyorlar"

Tarık Emiroğlu'nun öğrencilik yıllarında yazdığı mektuplar, 1930'ların Almanya'sını ve o günlerde bir Türk gencinin yaşadığı sosyal ve kültürel hayata adapte olma çabasını aktarıyor:

Kurfürstendamm, 10 Kasım 1938

"Annem, Babam;

Bugün Berlin'de ikinci günüm. O kadar harikulade ve o kadar değişik şeyler arasındayım ki ne kadar yazsam, ne kadar anlatmaya çalışsam yine noksan ve eksik olacağını hissediyorum. Burası o kadar bambaşka bir yer ki; insan burada bizimkine benzemeyen değil, benzeyen şeyleri görünce hayret ediyor.

Her fırsatta sizleri hatırlıyorum ve bunları tek başıma görmek saadetini kendime fazla buluyorum. İsterdim ki hep beraber olalım ve hep beraber hayret edelim.

Hayatımın en kıymetli ve en ehemmiyetli olan şu birkaç gününü bütün tafsilatıyla sizlere anlatmaya çalışacağım; fakat şunu da söylemeliyim ki bu bir haftayı bile doldurmayan azıcık zaman içindeki hayatımı, binlerce sahifelik binlerce cilt kitapta da yazmış olsam yine size binde birini bile anlatmış sayılmam.

Pazar günü Galata rıhtımından ayrıldıktan sonra Boğaziçi'ni son bir defa daha seyretmeyi, salonda verilen ikindi kahvaltısına tercih ettik. Beykoz önlerine kadar güvertede kaldık. Deniz süt gibi durgun olmasına rağmen rüzgârın gittikçe art-

Levent Şahverdi Arşivi

ması yüzünden kamaramıza çekilmek mecburiyetinde kaldık ve akşam yemeğini beklemek üzere yataklarımızın kenarına iliştik. Şöyle gazetelerin resimlerini tetkike başlamıştım ki yavaştan başlayan ve gittikçe artan bir sallantı bunu imkânsız bir hale soktu.

Vapurun Boğaziçi'ni geçip Karadeniz'e açılmaya başladığı sıralarda biraz hava alıp ferahlayabilmek için kendimizi güverteye attık. Gittikçe artan fırtına bunu da fazla gördü, eğer biraz daha güvertede otursaydık sırılsıklam olmak yüzde yüzdü. Velhasıl Köstence'ye gece saat 03.30'da varmak lazımken fırtına yüzünden ancak altı saat rötarla, ertesi günü sabahleyin saat 09.30'da ulaşabildik. Akşam yemeğini yemek şöyle dursun, vapur karaya yanaşıncaya kadar yataklardan çıkamadık ve ikimiz de dörder defa kustuk.

Köstence'deki bütün hamal ve arabacıların Türk olduğunu söylersem şaşmayınız, bu hususta hiç güçlük çekmedik; fakat Romanya Türklerinden yediğimiz kazığı dünyanın hiçbir yerinde bulamayacağıma eminim.

Çünkü bu heriflerin yegane gayesi insan aldatmak. Vapurda insana öyle bir dil döküyorlar ki insan anlamadan, güle güle kazıklanıyor. Bu seyahatimizden sonra Romanya denince aklıma; külah, bahşiş, hamal, kaput (Romence bozuk demekmiş) gelecek. Orta tabakadan pek çok kimsenin başında kalpağa benzeyen acaip külahlar var. Hamal ve bahşiş kelimeleri de olduğu gibi Türkçeden Romenceye geçmiş. Vapur kamarotundan tutun da trendeki biletçiye varıncaya kadar herkes bahşiş istiyor. İşin asıl tuhafı, bavullarımızı bıraktığımız emanetçi bile bahşiş istedi. Kaput kelimesine gelince (bilhassa trende çok işittik) trenin penceresinden, abdesthane kapısından, lambasından hepsi "kaput"tu.

Romanya toprakları gözlerime hiç yabancı gelmedi. Bütün hat boyu bizim Eskişehir civarını andırıyor. Polonya hududuna yaklaştıkça manzara değişiyor. Polonya hududunu geçtikten sonra büsbütün başkalaşıyor. Yemyeşil çayırlar, ince ve çok uzun ağaçlardan suni ormanlar, sivri çatılı köy evleri insana o kadar hoş tesir yapıyor ki hangi ta-

Levent Şahverdi Arşivi

Tarık Emiroğlu (soldan ikinci), Nazi Almanya'sında, Berlin'de arkadaşlarıyla dolaşırken (Selma Emiroğlu Arşivi).

rafa bakacağınızı şaşırıyorsunuz. En ufak köy evinde bile radyo var. Polonya köyleri uzaktan mızraklı süvari alaylarına benziyor; gayet uzun anten direkleri kullanıyorlar. En ufağından en büyüğüne kadar bütün evlerin damları sivri ve muşamba kaplı.

Beygir ve av hayvanlarının bolluğu insanı hayret içinde bırakıyor. Yalnız en hayret ettiğimiz şey, medeni Polonya'daki sokakların bataklık denecek kadar çamurlu olmasıdır. Polonya'dan, bilhassa Galiçya'dan geçerken bu topraklardan geçen ve dönemeyip kalan Mehmetçikleri hatırladım. Memleketinden uzaklarda memleketi için ölüp kalan bu insanlar bence bir peygamberden bile yüksektirler. Mehmet Şevki'nin kitabı buraları o kadar iyi tasvir etmiş ki bu güneşsiz, bulutlu havayı seyrederken, yollara bakarken her dönemeçten kalpaklı bir Mehmetçiğin çıkıvereceğini bekledim durdum. Polonyalı gümrük memurlarından biri trende paralarımızı bozdururken sayıları Türkçe saydı. O zamanlar Türk askerlerinin bulunduğu köyde kaldıkları zaman öğrenmiş.

Levent Şahverdi Arşivi

Almanya'ya gece karanlıkta girdik. Vazifeşinas Alman polisleri, yalnız benim bavulu aradılar ve arkadaşlardan birinin beş markını müsadere ettiler."

Berlin, 16 Kasım 1938

"Anneanne,

İstanbul'dan ayrılalı tam on gün oldu. İki gününü yola sayarsanız sekiz gündür Berlin'deyim. Ve tam sekiz gündür daimi kalabileceğim bir pansiyon bulabilmek için uğraşmaktayım. Hemen hemen bütün Alman aileleri yanlarına pansiyoner alıyorlar; fakat biz bir türlü keseye ve gönüle elverişli olanını bulamadık. Dün 130 marka bir pansiyon (yemekler, hizmet, ütü, çamaşır) bulabildik; fakat ancak 15 gün sonra boşalabilecek ve çamaşır yıkamak hariç. Ben de şimdilik bu pansiyon sahibinin bir tanıdığı olan Frau Heske'nin evinde 15 gün için pansiyoner oldum ve bu müddet için 65 mark veriyorum. Bu sabah taşındım ve şimdilik çok memnunum. Frau Heske'nin kocası yok, 50 yaşlarında kadar var, şişman ve çok neşeli bir kadın; bana bir büyük oğul muamelesi yapıyor. Biraz delişmen ve geveze olmasına mukabil bu bir gün içinde mükemmel anlaştık. Henüz hiç Almanca bilmediğim halde sekiz günlük malumatım ve lugatın yardımı ile oldukça uzun konuşmalar yapabiliyoruz. Sizlere çok selamları var.

Vaktiyle Sofya ve İstanbul'da bulunmuş; fakat hiç Türkçe bilmiyor. Türk kahvesine bayılıyor ve iki üç fincan birden içiyor. Ve boyuna 'Siz Türksünüz, Türk demek çok ekmek yiyen insan demektir' diyor.

Burada kiminle konuşsak Türklük hakkında iyi lakırdılar işittik. Yalnız yeni tanıştığımız bir çiftlik sahibi var ki onun söylediğine bakılırsa Alman halkı, bütün Türkleri ve bütün Amerikanlıları milyoner zannederlermiş. Alman erkekleri, askerler müstesna ve bütün Alman kadınları çok terbiyeli ve doğru insanlar. Yalnız, sinirimize dokunan bir şey varsa o da; sokakta giderken, bir yerde otururken filan esmer olduğumuz için bize acayip acayip bakıyorlar. Almanya'da ve bilhassa Berlin'de Türk talebe çok fazla. 500 kadar var. Fakat

Levent Şahverdi Arşivi

onlar da ancak bir tek mahallede toplanıp kalmışlar. Burası da Berlin'in Beyoğlu'su sayılan Kurfürstendamm. Benim ilk pansiyonum da orada idi. İstanbul'dan gelirken tanıdığım ve aynı kompartımanda yolculuk ettiğim genç bir Alman gazeteci ve diğer bir iki Türk talebe dolayısı ile, Berlin'e çıkınca hiç müşkülat çekmedik. Bahsettiğim bu Alman gazetecisinin karısı daha doğrusu beraber yaşadığı kadın Rus Türklerinden, adı Emine Tokumbet. Yüksek bir dekoratör. Yakında Şehir Tiyatrosu'nda oynanacak olan Hamlet'in dekorlarını yapmak üzere İstanbul'a gelecekti. Gazetecinin ismi Kurt Heyt. Ferdi ile iyi anlaştılar; Ferdi ona Türkçe, o da Ferdi'ye Almanca öğretecek. Mamafih şunu söylemeliyim ki, Ferdi Galatasaray'da okuduğu azıcık Almanca sayesinde bu sekiz gün içinde derdini anlatabilecek kadar Almanca konuşmaya başladı. Ben hiç Almanca bilmediğim için ancak birkaç kelime öğrenebildim. Mamafih bugünden itibaren Ferdi'den de ayrılmış olduğum için oldukça istifade ettim. Şu bir buçuk ay içinde derdimi mükemmel anlatabileceğimi zannediyorum. Konuştuğum bütün Almanlar, Türklerin çok çabuk konuşabileceğini söylüyorlar. Bilhassa telaffuzumuzu çok beğeniyorlar.

Burada zannolunduğu gibi herkes Yahudi düşmanı; değil fakat gençlerden mürekkep bir zümre var ki Yahudilere aman vermiyorlar. Geçenlerde bir Yahudi'ye dayak atarlarken ve iki muazzam havrayı yakarlarken gördük. Gelişimin ikinci gününde, Paris'teki Alman sefaret memurlarından birinin, genç bir Yahudi tarafından dövülmesi üzerine bütün Almanya'daki Yahudi mağazalarının geceleyin vitrinleri kırıldı ve dükkânları yağma edildi. O kadar ki bütün sokaklar cam kırıkları içinde kaldı. Şimdi bütün Yahudiler kırılan vitrinleri tahtalarla sıkıca mıhladılar, dükkânların önündeki cam kırıklarını topladılar ve kapalı kapıların üzerine satışın bir müddet için geri bırakıldığını bildiren levhaları asıp görünmez oldular.

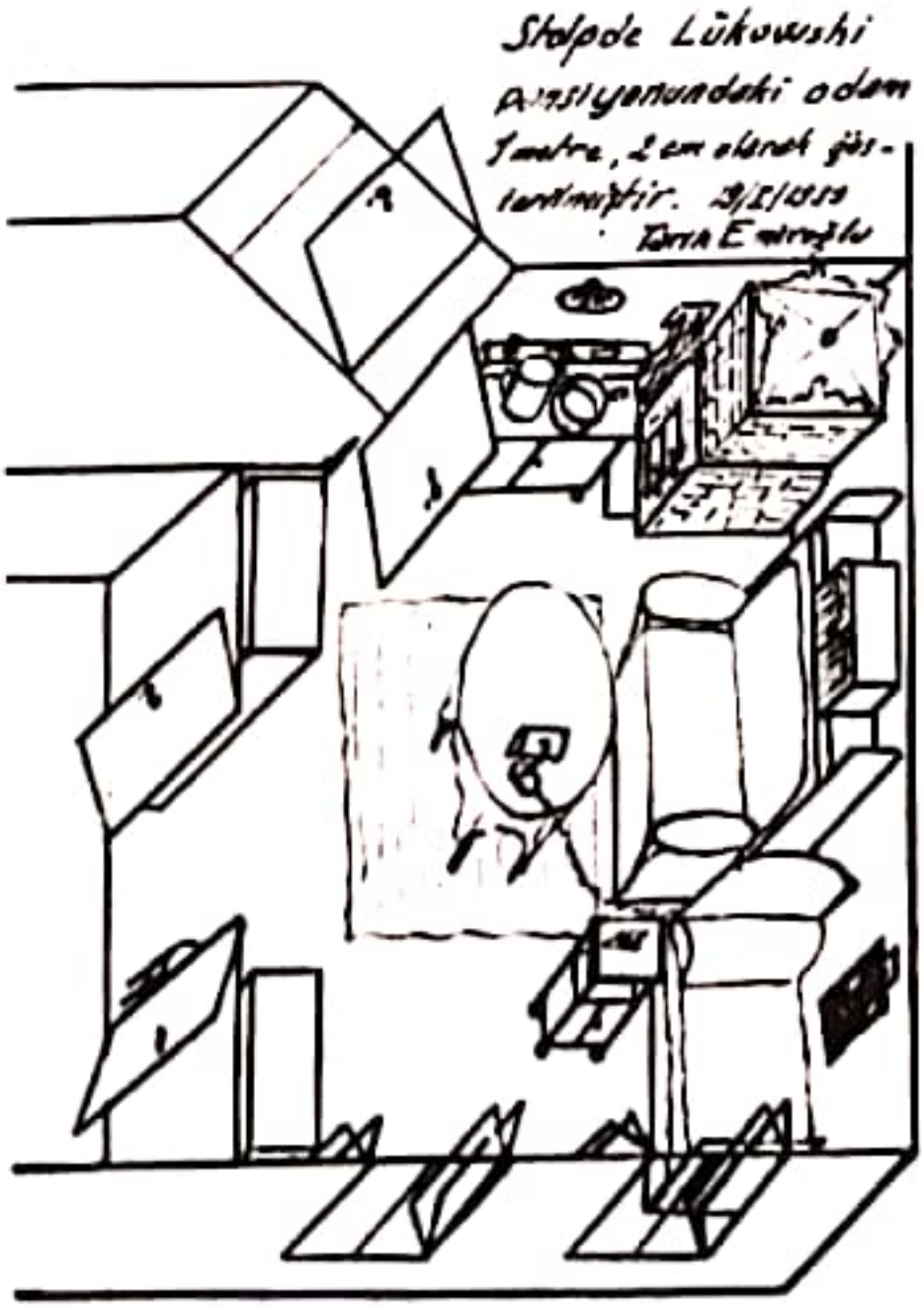
Şimdiye kadar kimse bize Yahudi falan diye sataşmadı, hatta Türk rozeti taşımadığımız halde bize bir şey yapmaya

Levent Şahverdi Arşivi

yeltenmedi. Fakat geçen gece Yahudiler aleyhine tezahürat yapılırken, Atatürk'ün ölüm haberini alıp kulüpte toplanan Türklerin dağılması esnasında az kalsın bir gürültü kopuyormuş. Böyle birçok esmeri bir arada görüp Yahudilerin mukabil bir hareketi sanan Almanlar epeyce gürültü etmişler; fakat polis meseleyi halletmiş. Bütün işler olup bittikten sonra General Göring'in bir emriyle Yahudilere dokunulmaması bildirildi. Şimdilik ortalık sükun bulmuşa benziyor.

Almanya bambaşka bir memleket, burasını anlatabilmek için yazmak ve anlatmak boşuna uğraşmaktır. Buralar hakkında bir fikir edinebilmek için ancak görmek ve seyretmek icabeder.

Öyle bir memleket tasavvur ediniz ki bütün caddeler asfalt, bütün kaldırımlar beton olsun ve yolların üçte ikisi yayalara, ortası da otomobillere ayrılmış olsun. Sokaklardan bahsetmiyorum çünkü burada sokağa benzer bir şey yok, hep cadde. Ve evler yani muazzam binalar demek istiyorum, en

Tarık Emiroğlu'nun Stolpde Lukowski pansiyonunda kaldığı odasının kendi eliyle çizdiği krokisi (Selma Emiroğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

yenisi bile insanın içine sıkıntı verecek kadar ağır bir üslupta yapılmış olsun. İşte Berlin böyle, muazzam bulvar ve şosaları hesaba katmıyorum; bizim en geniş caddemiz mesela Taksim-Harbiye bulvarı burası için alelade sönük bir yol manzarasındadır. Burada otomobil o kadar bol ki her evin önünde en aşağı iki-üç var ve bütün caddelerin kenarları tesbih gibi otomobil dizileriyle dolu. Burada garaj âdeti yok. Zaten olsa idi, sade otomobiller için bir Berlin daha yapmak icabederdi.

İki katlı muazzam omnibüsler, şehir dışına işleyen elektrikli otobüsler (tıpkı tramvay ve sayısız ve lastik tekerlekli), mini mini ve acayip şekilde otomobilcikler bizlerin hiç alışmadığımız manzaralar.

Fakat şunu söylemeliyim ki Berlin'de yol bulmak, Kozak köylerinde yol bulmaktan çok kolay. Gayet güzel ve kullanışlı planlar her yerde satılıyor ve her caddede ve her köşede orasının ismini yazan okunaklı levhalar var.

Berlin ucuzluk ve pahalılık itibarıyla, elbiseden başka her şey, bizimkinin aynı. Yalnız bizim talebe parası işin içine girince iş değişiyor. En güzel akordiyonu 70-100 liraya, en mükemmel radyoyu 80-90 liraya almak kabil. 500-1000 liraya mükemmel otomobiller var. Geçende 50 liraya satılık, kullanılmış bir otomobil ilanı gördük. Burada bütün evlerin içi sinemalarda gördüğümüz gibi konforlu. Ekseri evlerde sıcak ve soğuk su birden akıyor. Radyo en basit bir şey.

Mesela benim şimdi oturmakta olduğum odada; iki orta, bir tuvalet, bir yazı masası, iki küçük, bir büyük ayaklı abajurlu (elektrik) lamba, bir tane dörtlü büyük avize, bir tane muazzam gramofon, bir ufak sadece Berlin'i alan radyo, gardırop, şezlong, komodin, konsol vesaire var ve odanın her bir tarafı ayrı ayrı ve ufak birer oda gibi döşenmiş, burada bütün evleri böyle döşüyorlar.

Ferdi'nin odası biraz daha basit; fakat 130 marka her şey dahil. Bakalım ben de 15 gün daha arayacağım, bulabilirsem ne âlâ. Bulamazsam çamaşır hariç olarak o yukarda yazmış olduğuma gireceğim. Şimdilik, bir buçuk ay Berlin'de kalıp sonra taşraya bir kasabaya gitmeye niyetim var. Fakat eğer

Levent Şahverdi Arşivi

lisan öğrenmek hususunda fazla istifade edersem belki Berlin'de kalırım. Bir sene sonra Stuttgart'a gitmek kati. Buradaki mektepler olgunluk imtihanı istemiyorlar.

Fakat zannedersem buradaki talebe müfettişi biraz müşkülat çıkartıyormuş. Tanıdık falan olursa sesini çıkarmazmış. Bir tavsiye mektubu filan bulabilirseniz bu takdirde imtihanı vermek için İstanbul'a kadar gelmeye hacet kalmaz.

Talebe müfettişi ile aramız şimdilik çok iyi, mıymıntı herifin biri. Buraya iltimasla getirip koymuşlar. Eski Meclis Reisi Kâzım Paşa'nın yakınlarından birisi imiş; ismini ya yarın mektubu postaya atmadan veya bir dahaki sefere yazarım. Şimdiye kadar tam manasıyla Alman yemeğini bugün ilk defa öğleyin burada yedim, az kalsın kusacaktım. Frau Heske'ye işi anlattım, hemen güldü; 'Sen tam Alman yemeği istedin, ben de öyle yaptım' dedi; bir dahaki sefere yani yarın öğleyin (burada akşamları kahvaltı yapıyorlar) lokantalarda yapılan Alman yemeklerinden pişirecek. Şimdiye kadar yemeklerimizi Türk lokantalarında yiyorduk; hem keseye elverişli hem de en çok Türk yemeğine benzeyen şeyler bulunuyordu, bakalım bundan sonra ne olacak.

Dayımın ve sizlerin el ve gözlerinizden öperim. Mihri Hanımlara, Ferdilere ve Sadiye Hanım'a hürmet ve selamlar.

Almanya'da güneş hiç çıkmadığı ve kara bulutlu olduğu için gözlerimde hiç kan kalmadı, kışın orada olduğundan çok daha iyi.

Belki yazımı okuyamayacaksınız. Fakat yakında sırf size mektup yazmak için ufak bir yazı makinesi alacağım. Pahalı zannetmeyin, beş-altı liralık bir şey. Minicik, oyuncak gibi.

Nazım Bey selam eder."

(Selma Emiroğlu Arşivi;
Posta Kutusu dergisi, 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Sedat Ersoy

Yapı Makine Mühendisi
1938-1944, Almanya

Sedat Ersoy, 1920 yılında Akşehir'de doğdu. İlköğrenimini 1927-1935 arasında Akşehir'de yaptı. Liseyi 1935-1938 yılları arasında Konya'da okudu. 1939'da Maarif Vekâleti'nin açtığı Avrupa imtihanını kazanarak Almanya'ya makina mühendisliği tahsili için gönderildi. 1944 yılında Almanya'dan döndükten sonra bir yıl İTÜ Makine Mühendisliği Fakülte-

Levent Şahverdi Arşivi

si'nde asistanlık yaptı. Ardından İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nde Yapı Makineleri asistanlığına başladı. 1950'de Yapı Makineleri komisyonda doçentlik tezini verdi. İTÜ'deki öğretim üyeliği görevini sürdürdüğü sırada 1959-1961 yılları arasında yeniden Almanya'ya gönderilerek Aachen'da eğitim gördü. 1961'de İTÜ İnşaat Fakültesi'nde profesör oldu. 1987'ye kadar bu görevini yürüten Ersoy, aynı tarihte yaş haddinden emekli oldu. 1997'ye kadar İTÜ'de ders vermeyi sürdüren Sedat Ersoy'un yapı makineleri üzerine hazırladığı çok sayıda kitap bulunuyor.

Fotoğraf: Sedat Ersoy, Almanya'da öğrenci olduğu yıllarda (Sedat Ersoy Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Dresden Bombardımanında Ölen Türk Öğrenciler Oldu"

Türkiye'nin ilk yapı makine mühendislerinden biri olan Sedat Ersoy Almanya'da yiyeceğin, giyeceğin, yolculuğun karneyle yapıldığı öğrencilik günlerini şöyle anlatıyor:

"Liseyi bitirince tıbba kaydoldum. Pekiyi dereceyle liseden mezun olduğum için kaydettiler ama ben Yüksek Mühendis Okulu'nun imtihanına da girdim, onu da kazandım. Ve orada başladım. Birkaç ay sonra Avrupa imtihanı açıldı, girdim. Vefa Lisesi'nde Maarif Vekâleti yaptı sınavı. O zamanlar Milli Eğitim Avrupa'ya öğrenci göndermek için sınav

Makine Mühendisliği tahsili için Almanya'ya gönderilen Sedat Ersoy (ön sırada, sol başta) Dresden Mühendis Okulu'nda (Sedat Ersoy Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

açıyordu her sene. Arkadaşların çoğu heves ederlerdi tabii ki. Ben de hemen müracaat ettim, onu kazanınca Tıbbiye'yi de Yüksek Mühendislik Okulu'nu da bıraktım. Almanya'ya gönderdiler. Babam ilkokul başöğretmeniydi, teşvik etti tabii beni daima. Nihayet kazanınca kabul etti. Yani genç yaşta yabancı ülkeye gitmemde mahsur görmedi.

"Tesadüfen yedi arkadaş aynı yolun yolcusuyduk Milli Eğitim Bakanlığı'nın kazananları olarak. İstanbul'dan vapurla Köstence'ye, oradan trenle Berlin'e gittik. Talebe müfettişiyle buluştuk. O önce, 'Almancanız nasıl' dedi. Maalesef lisede Fransızca okuduğumuz için hiç Almanca bilmiyorduk; ama şart da koşmadı Milli Eğitim Bakanlığı Almanya'ya gönderirken.

"'Önce Almanca öğreneceksiniz' dediler. Almanca öğrenmek için de Heidelberg'i tavsiye ettiler, Heidelberg'de yedi-sekiz ay Almanca çalıştım.

"Epeyce öğrendim, ondan sonra pratik yapıp, biraz daha ilerletip çalışma yaptım. Makine mühendisi olabilmek için belirli fabrikalarda staj yapmak gerekiyordu altı ay.

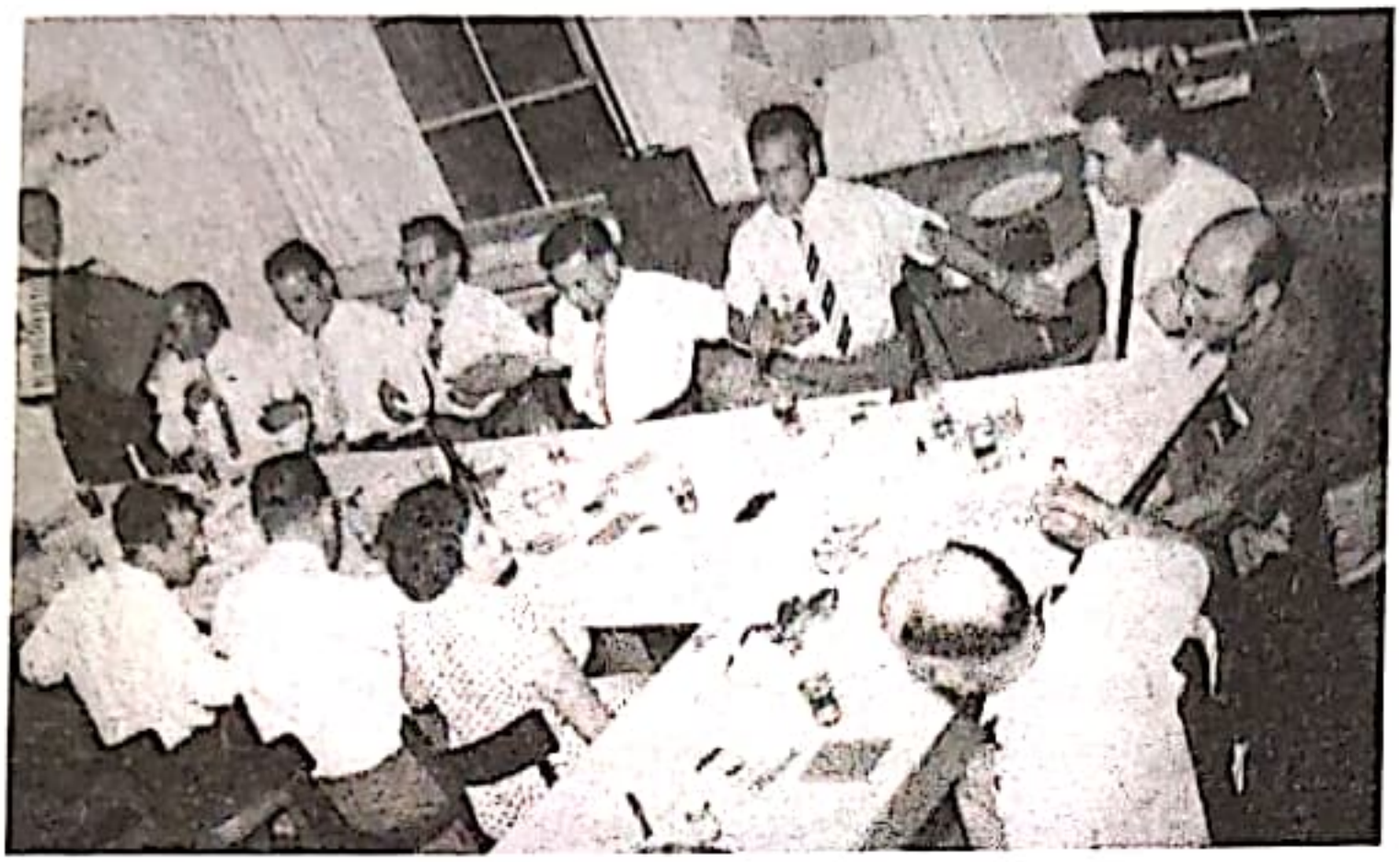
"Bu altı aylık stajı yapınca üniversitelerin açılış tarihi geldi. Berlin'de okuyacaktım aslında; ama zaman farkından kabul etmediler. Ama öğrendik ki Dresden kabul ediyormuş bunu. Bir arkadaşla beraber gittik Dresden'e. Önce teknik üniversiteye başvurmak için müracaat ettik.

"Tesadüf o tarihte yahut bir gün evvel bir vaka olmuş, bir olay çıkmış, içeri almıyorlardı. Ve bizi de yabancı olarak görünce şüphelendiler bizden; 'Nedir istediğiniz, ne yapıyorsunuz' dediler. Bir sorguya tutulduk. Fakat bir şey bulamadılar, serbest bıraktılar bizi.

"Ertesi gün gittik, Dresden Yüksek Mühendis Mektebi'ne kaydımızı yaptırdık ve başladık. Orada bir ailenin yanında oda tuttum. Maarif Vekâleti 87 lira harcırah gönderiyordu. Almanlar, Türk parasının karşılıklı değerinin yaklaşık iki katını verirlerdi teşvik etmek için talebeleri.

"Almanya'yı her bakımdan takdir ederdik. Yalnız acı tarafı, biz orada başladıktan beş-altı ay sonra harp çıktı. Harp

Levent Şahverdi Arşivi

Almanya'da Achen kentinde öğrenci arkadaşları ve hocalarıyla bir eğlence sırasında (sağ başta) (Sedat Ersoy Arşivi).

çıkınca Milli Eğitim Bakanlığı, harp içinde okumaya bizi mecbur etmek istemediği için çağırdı; 'geri geleceksiniz' dedi. Trenle döndük fakat Almanlar savaşa rağmen üniversitelerin yürüyeceğinde ısrarlıydı; tahsil aksamadan yürüyecek diye Milli Eğitim Bakanlığı'na yazı yazmışlar. Demişler ki, 'Sizin Türk öğrencilerin devam etmesine imkân var, gelebilirler.'

"'Alman vatandaşlarına yapılan bütün yardım, imkân onlara da sağlanacaktır' dediler. Her şey vesikayla, yiyecek, içecek, giyecek vesikaylaydı. 'Onlara da bu vesikaları vereceğiz' dediler. Onun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı bize gitmek isteyip istemediğimizi sordu. Gerçi iptal edebilirdik ama kabul ettik. Gerçekten de Almanlara yapılan bütün yardımlar her ay başında kapıya teslim edilirdi. Şu kadar ekmek karnesi, bu kadar peynir karnesi, et karnesi, elbise, çorap, ayakkabıya varıncaya kadar.

"Bu harp dolayısıyla üniversitelerin programı da hızlandırıldı; bir senede üç yarıyıl yaptık, birer aylık kısa tatiller, yani tatil yapacak zaman kalmazdı; o tatil günlerinde dahi ödevleri yetiştirmek için bazı arkadaşlarla arada buluşur, çalışırdık. Hepsini vaktinde teslim edebildik. En kısa zamanda bitirdim

Levent Şahverdi Arşivi

tahsilimi, daha doğrusu bir an evvel bitirmek için uğraştım ve bitirdim.

"Arada sırada toplandığımız olurdu. Ama merhabalaşmaktan ibaret, tatlı bir toplantı. Almanların bir kısmı savaşa gittiği için Alman talebeler azalmıştı, hocalarımız ilgi gösterdiler, daha fazla ilgilendiler. Bütün sorularımıza cevap verirlerdi, giderdik, problemlerimizi çözebilmek için danışmak lazım tabii, bize tavsiyelerde bulunurlardı.

"Aksatmadan yürüttüler ve sonuna kadar geldik, yalnız gittikçe zorlaşıyordu yaşamak. Onun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı'na dedik ki, 'Doktorayı Türkiye'de yapalım'. Diplomayı alınca döndüm ve tesadüfen ben döndükten hemen sonra Dresden'de müthiş bir bombardıman oldu. Şehir nüfusunun beşte biri öldü. Oradaki Türk öğrenci sayısının yaklaşık beşte biri de ne yazık ki öldü. O bombardımanda üç bin uçak gelmiş 24 saat içinde, müthiş bir bombardıman.

"Sonradan iyi ki ben devam etmedim, diplomamı aldım, dedim.

"Dönüşte Türkiye'de, Almanya'dan çıkarılan Musevi hocalardan birinin yanında asistanlık yaptım. Çok başarılı bir çalışma başlattık."

(Kendisiyle söyleşi, Mayıs 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Seyfettin Saraçoğlu

Gemi İnşa Mühendisi 1938-1944, Almanya

Seyfettin Saraçoğlu, 1915 yılında doğdu. Galatasaray Lisesi'ndeki öğreniminin ardından İstanbul Teknik Üniversitesi'ne girdi. Buradaki eğitimi sırasında İktisat Vekaleti'nin açtığı Avrupa sınavını kazanarak Almanya'da Gemi İnşa Mühendisliği okumak için Berlin'e gitti. Berlin Teknik Üniversitesi'nde 1938-1943 yılları arasında eğitim aldı. Döndükten

Levent Şahverdi Arşivi

sonra Ulaştırma Bakanlığı, Saraçoğlu'nu savaş yıllarındaki ihtiyaç üzerine Denizcilik Bankası bünyesinde gemi inşaatı için görevlendirdi. Denizyolları'nda başmühendisliğe kadar yükseldi. Bu arada İstanbul Teknik Üniversitesi'nde doktorasını yapan Saraçoğlu akademik kariyerinde profesörlüğe yükseldi ve bu görevinden emekli oldu. Gemi İnşaatı ve Deniz Teknolojisi konusunda Türkiye'nin önde gelen uzmanlarından biri olan Seyfettin Saraçoğlu'nun çok sayıda kitabı bulunuyor.

Fotoğraf: Seyfettin Saraçoğlu, Almanya'daki öğrenim yıllarının ilk günlerinde (Seyfettin Saraçoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Rektörü Yahudi Diye İki Ay Sonra Attılar"

Seyfettin Saraçoğlu'nun Almanya'daki öğrencilik günlerinde teorik eğitimin yanı sıra Hamburg'daki gemi tersanelerinde staj da yaptı. Saraçoğlu, Yahudi düşmanlığının örnekleriyle çok sık karşılaştığı Avrupa öğrenimini söyleşimizde şöyle anlattı:

"Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra, yüksekokul eğitimi almak istedim. O zamanlar İstanbul'da mühendislik eğitimi veren Yüksek Mühendis Mektebi var. Bir de Ankara'da Siyasal Bilgiler var. O iki okul, kendisine öğrenci almak için imtihan açıyordu. Önce Mühendis Mektebi'nin imtihana girdim. Yatılı olarak kazandım. Babam hakimdi. Erkek olarak iki kardeşiz. Babam bizi topladı ve dedi ki, 'Sizden bir ricam var, isterseniz bunu nasihat olarak, isterseniz vasiyet olarak kabul edin. Bütün bildiklerinizi yurttaşlarınıza aktaracaksınız.' Sonra bana dönerek, 'Memuriyet kazancıyla seni Galatasaray Lisesi'nde okuttum. Şimdi ağabeyini parayla Avrupa'ya göndereceğim' dedi. Ağabeyim Almanca biliyordu, Almanya'ya gönderdi. Ağabeyim Saim Saraçoğlu Almanya'da yüksek tahsil yaptı ve kimya mühendisliği okudu. Sonradan profesör oldu.

"Fakat tabii ben de de bir heves var, dış memleketlere gitme hevesi. Ama babam gönderemiyor. Bu arada İktisat Vekâleti'nin bursuyla yurtdışına gitmek için 1938'de Avrupa imtihanı açıldı. O zaman iktisat vekili Celal Bayar'dı.

Levent Şahverdi Arşivi

Saraçoğlu, Almanya'da bir sömestr tatilinde kayak merkezindeki tatil sırasında (Seyfettin Saraçoğlu Arşivi).

"Vefa Lisesi'nde imtihana gittim, gemi inşa mühendisliği imtihanıydı. Ama benim asıl isteğim mimarlıktı. Kendi kendime dedim ki; gemi inşası daha iyi, o da bir mimarlık, deniz mimarlığı sayılır. Hakikaten de başka memleketlerde, mesela Fransa'da gemi deniz mimarlığı deniyordu. Tek kişilik imtihan yaptılar, kazandım. Bu arada Mühendis Mektebi'nde de yani bugünkü Teknik Üniversite'de üç ay okudum.

"Almanya'ya gitme zamanı gelince Romanya üzerinden Almanya'ya gittik. Önce deniz yoluyla Romanya'ya oradan da trenle Polonya'ya gittik. Polonya'dan da Almanya'ya geçtik. Oraya gittiğimde, ağabeyim karşıladı. Orada pansiyoner kalıyordu. Kendi pansiyonunda bana yer sağlamıştı. Ama birkaç gün sonra Almancayı öğrenmem için beni Almanya'nın bir kasabasına gönderdi.

"Almanya'daki talebe müfettişi, I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de bir Alman generalin yaveri olan birinin yanında bana yer buldu. Almanlar hiç de yoz davranmadılar, gayet olumlu bir hava içinde karşıladılar. Ben aynı zamanda hem bulunduğum ortamın içinde Almanca konuşmaya çalışıyordum, hem

Levent Şahverdi Arşivi

Cotbüs'te lisan eğitimi sırasında bir Alman arkadaşı ile birlikte (Seyfettin Saraçoğlu Arşivi).

de okula gidiyordum. Okul da ortaokuldu. Orada Almanca-yı çocuklarla konuşuyordum. Ayrıca, Almanca bilimsel terimleri de öğreniyordum. Bazen hocalarım soru sorarlardı beni denemek için. Çok ilginç cevaplar verirdim ve Alman hocalar talebelere 'İşte bakın siz de bu Türk gibi çalışın' derlerdi.

"Berlin Teknik Üniversitesi'nde Gemi İnşaatı Bölümü'ne girerken hazırlık dönemi vardı. Orada hem ilk ana bilgiler hem de kısmen meslekle ilgili bilgiler veriliyordu. Pek çok milletten arkadaşlarımız vardı. Yunanlı var, Bulgar var, Norveçli var, İsveçli var.

"Bu camiada, maalesef Atatürk'ün ölümünden sonra herkes bana şahsen üzüntüsünü beyan etti. Ancak Yunanlı arkadaş hariç. Yunanlı arkadaşımız gülerek geldi ve bana dedi ki, 'Ha, şimdi ne yapacaksınız; Kemal'iniz yok oldu, şimdi ne yapacaksınız?'. Onun üzerine 'Bizde Mustafa Kemaller çok yetişir. Ama sizde bir Mustafa Kemal yetişmedi' dedim ve ondan sonra da yüzüne bakmadım.

Levent Şahverdi Arşivi

"Benden başka bir Türk öğrenci de vardı; ama o gemi makine okuyordu. Berlin'de boş kalan zamanımız oluyordu. Böyle zamanlarda tiyatroya ve konserlere giderdik.

"Ama Almanya'nın savaşta olması tabii ki öğretimi aksattı. Uzun bir süre Almanların hava üstünlüğü vardı. Almanlar gider Londra'yı bombalardı.

"İngilizlerin ise hava üstünlüğü yoktu; onlar taciz uçuşları yaparlardı, çok yüksekten uçarlardı ve vuramazlardı. Ancak büyük gürültü çıkarırlardı. Bu yüzden alarm çalar, karartma olur ve sığınaklara inerdik.

"Ancak esasında Almanlara karşı gruptuk. Çünkü orada Almanların Yahudilere yaptığı çok şey gördüm. Yahudilere sarı bir yıldız takar, onlara hakaret ederlerdi.

"Ben bir Musevi'nin evinde pansiyoner olarak kaldım. Ancak pek Musevi arkadaşım olmadı. Zaten mümkün de değildi. Ben okula ilk girdiğim zaman okulun rektörünü bir iki ay sonra attılar. Neymiş? Üçüncü kuşaktan Musevi kanı varmış. O günlerde, 'Burası benim için artık eğitim yapılamaz hale geldi' dediğim zamanlar oldu. Ama bırakmak istemedim. Hatta babama derlermiş, 'Yahu herkes oradan kaçıyor, bombalar atılıyor ne diye çocuğunu geri almıyorsun' diye. Babam da 'Ben leyleğe taş atmadım, Allah benim çocuklarımı da korur' dermiş. Ağabeyim, Almanya'da harp çıktıktan sonra İsviçre'ye göçtü. Ben de Almanya'nın en büyük limanı Hamburg'ta staj gördüm."

(Kendisiyle söyleşi, Mayıs 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

Sosyolog
1930-1934, Almanya

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1902 yılında Erzurum'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra, çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı. 1930'da Strassbourg Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'ne girdi. 1934'te yurda dönünce doçent olan Fındıkoğlu, 1941'de sosyoloji profesörü, 1958'de ordinaryüs oldu. 1934-70 yılları

Levent Şahverdi Arşivi

arasında yayımladığı İş ve Düşünce *adlı dergideki yazılarında, özel ve toplumsal mülkiyeti uzlaştıracak bir sosyo-ekonomik modeli savundu. 1974 yılında öldü.*

Fotoğraf: 1930'da Strassbourg Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde eğitime gönderilen Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (*Zorlara Dağlar Dayanmaz*, Z. F. Fındıkoğlu)

Levent Şahverdi Arşivi

"Rhen İnsanı ve Murat Çocuğu"

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Strassbourg'daki öğrencilik günlerinde yaptığı gözlemler ile, kentin sosyal hayatını bir Türk öğrencinin gözünden anlatırken Rhen bölgesinin yaşayışı ile Türkiye'deki genel yaşayış tarzı arasında karşılaştırma yapıyor.

Strassbourg, 1 Mayıs 1932

"Faniler, her yıl gibi bu yıl da ufukları gözlemeye başladılar. Herkes baharı bekliyor. Nisanın güneşsiz geçen günleri gözlerdeki bekleyişe bir başka gerginlik, bir başka sabırsızlık

Fahri Bey Strassbourg'dan dönüşünden hemen sonra

Levent Şahverdi Arşivi

verdi. Bahar ele geçince ve günler baharın kucağında çoğaldıkça hasretimiz de sönüyor. Faniler için bahar ve güneş hasretiyle gergin bir ruh mu yoksa birbirine benzeyen bahar ve yaz günlerinin tek renkliliği içinde gevşeyen bir ruh mu iyi? Ben ruhun düşünüş ve seziş kudretini canlı bulunduran gerginliği tercih ediyorum.

Bu sabah, içimde bahar hasretini daha derinden duyuyorum. Güneş fersiz ve tereddütlü, ağır ağır yükselmekte; fezada aşk ihtiyacını yeni duyan, ara sıra sebepsiz, sadece içinden gelen belirsiz tesirlerle ürperen, gülümseyen bir kızın uykudan uyanışına benzer bir hal var!

Önümdeki gazete beni şehre sürüklüyor: Güneşin ve baharın lütfuna nihayet kavuşan şehir, bugün içindeki fanilerin yarattıkları ve yaşattıkları hadiselere sahne olacak. Bahara hasret ruhumun tabiat ile kucaklaşmak arzusuna, yabancısı olduğum insanların düşünüş ve duyuş havasını teneffüs etmek düşüncesi karışıyor.

Güneş tereddütle yükseliyor. Ihlamur kokuları içinde uzanan güzel sokaklarda ılık rüzgârın serinliği var. Dârülfünûn bahçesindeyim: Goethe'nin olgun başını gösteren heykelin sert ve hakim çizgilerinde mayıs güneşinin titrek ışıkları dalgalanıyor. Başımın üzerinde yaprakların, etrafımda uzanan çimenlerin yeşilliği arasında güzel mayıs sabahının şiirini yudum yudum içiyorum.

Bundan birkaç hafta evvel şehrin muallimleri bu heykel önünde şairin *Mayıs Türküsü*'nü çağırdılardı. Şimdi o mısralar, kafamda böyle bir mayıs gününün yüz altmış yıl evvel büyük bir faniye verdiği tahassüse benzer bir çerçeve içinde uçuşuyor:

'O Madchen, Mödchen Wie lieb'ich dich Wie blickt dein Augeî Wie liebst du mich!'

Goethe'nin sert ve hakim çizgilerle çevreli olgun başı önündeki bu hatırlayışta ve bu tahassüste, Palandöken eteklerinden gelen bir Türk için ne güzel bir duyuş canlılığı ve ne garip bir düşünce birliği var: Tabiat ve şiir her yerde ve her zaman, Rhen insanının olduğu kadar Murat çocuğunun da aşinasıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Ziyaeddin Fahri'nin öğrenim gördüğü yıllarda Strassbourg.

Şehrin içine dalmadan evvel salonlarından birinde intihap yapılan Dârülfünûn'a giriyorum, ta ki haftadan beri alabildiğine giden renkli propaganda levhaları, gürültülü toplanışlar bugün bir netice verecek; içeride falan tarz siyasetin falan çeşit siyasetten daha hayırlı olduğunu kâh delillere, âdetlere dayanarak, kâh heyecanlara başvurarak ispata çalışanlara cevap hazırlanıyor.

Fustel Salonu önündeyim; bir memur kartlarını sandığa atanların isimlerini tekrarlıyor: Mösyö ... Dârülfünûn profesörü, Mösyö... Bakkal, Mösyö... Tıp talebesi.

Salondan çıkanların yüzlerinde düşüncelerini diledikleri gibi ortaya atan, yarın kurulacak siyasi mekanizmada her birinin hissesi olan serbest insanların güvenini okuyorum.

Bahar yüzlü ve ılık rüzgârlı tabiatın güzelliği, bana öyle geliyor ki, bugün, dünyanın Fransa adını taşıyan toprak parçası üzerinde, sürü olmaktan çıkan şuurlu insanların hürriyetindeki güzellik ile bir an içinde kucaklaşmaktadır.

Seçimlerini yapanların kafilesi arasında ve onların yarınki neticeye ait tahminlerini dinleyerek Dârülfünûn'dan ayrılırken ruhumda, tabiat güzelliği ile insan hürriyetinin bu kucaklaşmasına, kara toprağın manalı bu iki hadisesine karşı bir hasret hissinin yükseldiğini duyuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Şehre dalıyorum:

Üç Alzas şairinin abidesi önünden amele ve esnaf cemiyetleri geçiyor. Biraz ilerleyip geri dönmekte, bir an amelelerin taşıdıkları levhaları süzmekte insanı kâh güldüren bir fantezi, kâh ciddiyete çağıran bir heybet var: Hint'teki İngiliz emperyalizmi kahrolsun, Alzas-Loren mekteplerinde anadilimiz de okunacaktır, Komünist Rusya'ya selam, Askerlerin aylığı artırılmalı, Kahrolsun Papa, Ekmek isteriz, Çin'deki Japon emperyalizmi kahrolsun, Yedi saat iş için, Kahrolsun Alzas-Loren'deki Fransız emperyalizmi...

Son levhayı, yanımdan geçen ve gözleri alaycı lakayt bir tebessüm ile çerçevelenen bir Fransız zabiti ile beraber süzüyoruz.

Kafile, üstü kapalı bir meydan önünde durakladı. Amele şarkılarının ahengi, beyaz levhalar üzerindeki kızıl kelimelerin dağıttığı telkin, farkında olmadan beni de sürüklemiş. Kendimi duraklayan bir kafile içinde, musikinin ve kelimelerin tehdidine, sözlerini katacak bir hatip ile karşı karşıya buldum.

Musiki sustu, Alzas-Loren bayrakları ve isyan levhaları indi ve hatip, Alzas lehçesiyle haykırmaya başladı. Sesi ne kadar haşin ve merhametsiz! Almanca kelimelere mahsus uzunluk, sertlik hatibin ağzında başa vuran ve insana yumruk sıktıran bir hale giriyor. Ve bu yetmiyormuş gibi başı, elleri ile kelimelerin savurduğu tehditlere yardım ediyor.

Hatip sustu. Kadın, erkek yüzlerce amele alkışa iştirak ederken, kafile hemen bir sarayı saracak ihtilal ordusu ruhu ile yola koyuldu. Dünyanın bir kısmına selam gönderen, bir kısmına yumruk ve diş gösteren levhalar tekrar yükseldi.

Enternasyonal başlıyor: Gergin sinirler yavaş yavaş gevşemekte, musikinin tesiri altında, kafiledeki isyan bulantısı durulmaktadır.

Şimdi kafile, hocadan, papazdan, hahamdan istediğini almış bir cemaat ruhu ile şehrin caddelerini dolaşıyor.

Kafile dolaşadursun, ben bir başka heyecan peşinde köşeyi dönüyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Şehrin, İsa efsanesini tunçtan bir sanat abidesi halinde yaşatan ihtişamlı katedrali önündeyim; Katedral içindeyim: Girenler sırayla parmaklarını okunmuş suya banıyor ve sürünüyorlar. Jeanne d'Arc için yapılan günlerden bir gün: Müminlerde bugün bir başka hal ve etrafta bir başka ihtişam var. Beride mektepli bir genç kız kafilesi, bir rahibenin nezareti altında sıraya giriyor ve sandalyelere çömeliyor; ötede bir bölük asker dizilmiş. Sırmalı bir mızraklının arkasındaki ihtiyar bir papaz kürsüye doğru ilerliyor.

Şimdi, yaptığı tesiri ölçmek için ara sıra duraklayan gür bir ses, müminlere yol göstermektedir:

'İsa'nın krallığına girmeyenler, ruhun sulhunu elde edemezler, veyl onlara!'

İki hattın gözlerden ayrılıp uzandığını, biri kalplere inerken ötekinin ihtiyar papazdan nasihat dilendiğini görüyorum. Bütün Katedral içinde canlı ve cansız ne varsa, şimdi, çarmıhta gerili İsa aşkı için, bir ruh kesilmiştir.

İsyanlarını beyaz levhalar üzerindeki kızıl kelimelere sindiren kafile, şu an ekmek için, para için, yedi saat iş için şehrin caddelerini dolaşırken; bir başka kafile dumana ve çarmıh efsanesinin güzelliğine bürünmüş ruhlarının bütün kuvvetiyle, ruhun sulhunu ve İsa'nın şefaatini istiyor. Bu iki iltica şeklinin birleştiği noktayı, İsa'nın ve Marx'ın soylarındaki görüş inceliği ile aynı damara bastıklarını, yalnız birisinin toprak ötesinde, ötekinin toprak üstünde iyilik vadettiğini düşünüyorum.

Düşüncem ekmek için bağıranlarla, ruhun sulhu peşinde koşanların tezadı ile uğraşırken, Papaz ihtarını tekrarlıyor:

'Allah'ın krallığına girmeyenler, ruhun sulhunu elde etmekten uzaktırlar, veyl onlara!'

(...)

Belki müminler kafilesi içinde bu akse hedef olan ve çarmıh efsanesine inanmayan, ihtiyar papaza şefaatçi gözle bakmayan yalnız bir Türk, mağrur bir kâfir var: Ben!

Orgun nağmeleri dalga dalga yükseliyor: Heybetli bir sükunun kırıldığı bir anda güzel gözlü ve uhrevi yüzlü genç ra-

Levent Şahverdi Arşivi

hibelerin ağlayan sesleri başlıyor ve bir an bütün müminler bir ağızdan ilahiyi tekrarlıyorlar:

Si ambulauero....

Odama dönmeden evvel karşımda yükselen başka bir bina, bana, Luther'in değiştirdiği İsa efsanesini de işitmek fikrini verdi.

Saint Paul'un pencereleri daha geniş, kilise daha az karanlık. Burada ne katedralin küf kokusu, ne de sırmalı mızraklının rehberlik ettiği papaz! Orgun önünde bir gazinonun orkestra takımını andıran birkaç musikişinas; aralarında sarışın ve bol saçının dalgaları ensesine akseden bir genç kadın bile var. Belli ki Luther, çarmıh efsanesine yürüyen hayatın aşısını vurmak istemiş!"

(*Zorlara Dağlar Dayanmaz*,
Z. Fahri Fındıkoğlu)

Levent Şahverdi Arşivi

Bedrettin Sarp

Maden Mühendisi
1937-1940, Fransa

Bedrettin Sarp, 1915 yılında doğdu. Galatasaray Lisesi'ndeki öğreniminin ardından Maden Tetkik Arama Kurumu'nun açtığı Avrupa imtihanını kazanarak maden mühendisliği öğrenimi görmek üzere Fransa'ya gönderildi. 1940'ta, II. Dünya Savaşı'nda Fransa'nın işgali üzerine geri çağrıldı. Ardından yine MTA tarafından ABD'ye gönderildi. 1944'te eğitimini ta-

Levent Şahverdi Arşivi

mamlayarak yurda döndü. Mecburi hizmeti gereğince Zonguldak Kozlu'daki Kömür İşletmeleri'nde ocak mühendisi olarak görev yaptı. Ardından 1953'te Üzülmez'deki işletmelerde bölge müdürlüğü görevini üstlendi. Aynı zamanda Zonguldak'ta Maden Teknisyen Okulu'nda öğretmenlik yaptı. 18 yıl Türkiye Kömür İşletmeleri'nde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1962 yılında teknik müşavir olarak ABD'ye gönderildi. 1969'da yurda döndü.

Fotoğraf: Bedrettin Sarp, II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'dan geri çağırılarak MTA tarafından ABD'ye gönderildi (üstten ikinci sırada en sağda) (Bedrettin Sarp Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Bu Piyano Milletin Malıdır, Ne Hakla Kapatıyorsunuz?"

Bedrettin Sarp, eğitimini Fransa'da alan az sayıdaki mühendislik öğrencisinden biri. Fransızcayı çok iyi konuştuğu için, arkadaşları dil eğitimi alırken Fransa ve İsviçre'yi gezme fırsatı bulan Sarp, öğrencilik günlerini şöyle anlatıyor:

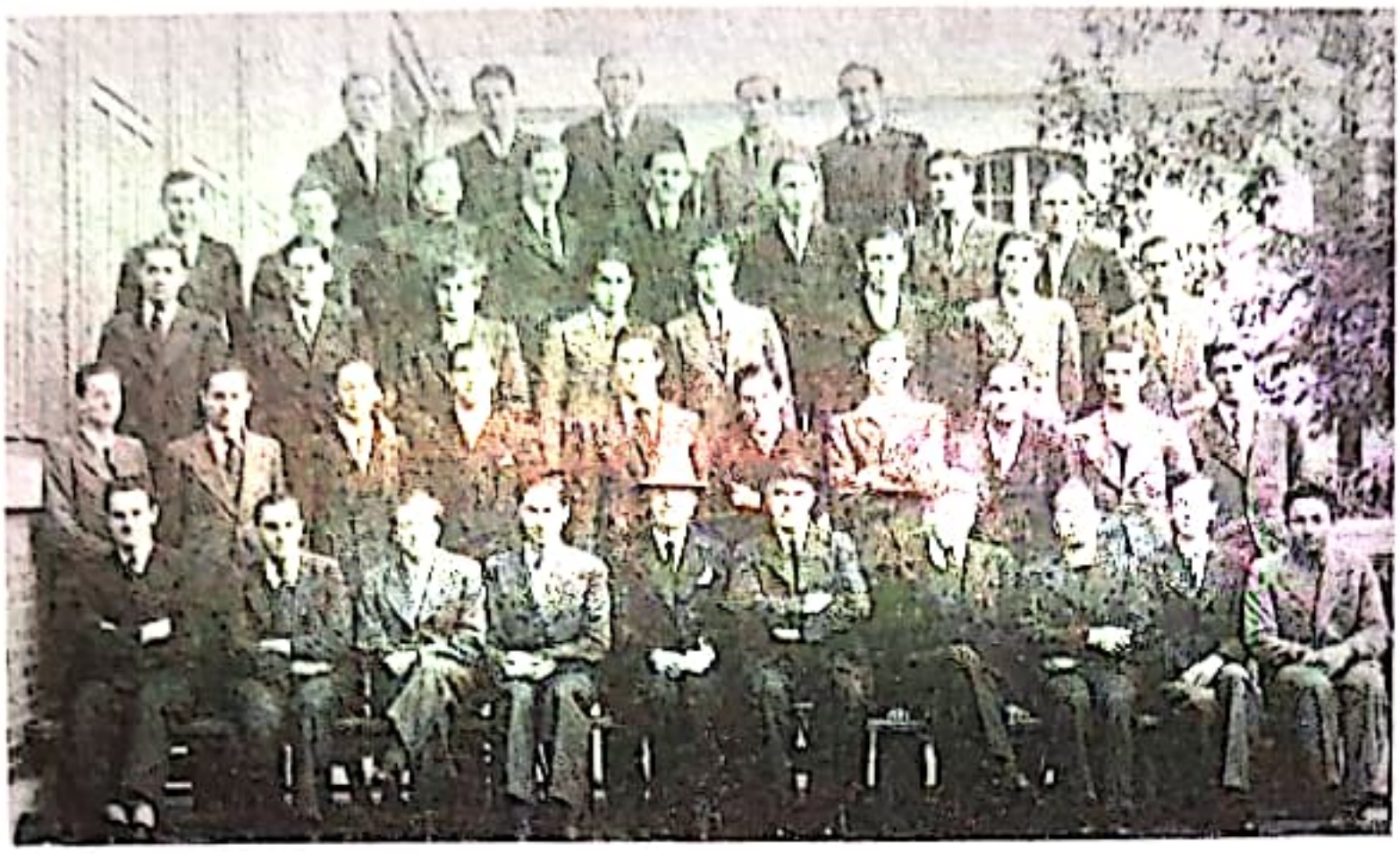
"Biz 14 kişi, Galatasaray Lisesi'nden yüksek mühendisliğe girmeye hak kazandık. Fakat biz iki kişi kaldık. Diğer arkadaşlar başka taraflara, başka okullara, başka yerlere gittiler. Çünkü birçoğu imtihansız alıyordu. Yüksek Mühendislik'e giren bir Şahap'la (Kocatopçu) bendim. Bu, Şubat ayına kadar devam etti. Şubat'ın sonlarına doğru MTA imtihan açtı.

"Biz MTA'nın üçüncü grubuyuz. İlk açılan imtihanda sekiz kişi aldılar. Sonra sekiz kişi az görüldü, bir 27 veya 28 kişi daha alındı. Bu şekilde bizden bir sene evvelkiler, 35 kişi MTA hesabına yurtdışına gitti. 1937 Nisan'ında İstanbul'dan Köstence'ye vapurla gittik. Köstence'den trenle Bükreş'e, oradan da Belçika'nın Brüksel ve Mons şehrine.

"Ben Paris'e geçtim, tek başıma. Yolculuğumuz aşağı yukarı bir 10-15 gün sürdü. Yani dura dura gittik; zaten nisan sonunda talebe müfettişine görünmemiz gerekiyordu, MTA'nın Paris'te talebe müfettişi vardı.

"Nisan sonunda ona ispatı vücut etmemiz lazımdı. Paris'te talebe müfettişi beni serbest bıraktı, 'Git, eylülde gel, ne yaparsan yap' dedi. Çünkü ben Fransız okulundan gelme olduğum için Fransızca biliyordum. Bir ay Zürih'e gittim, İsviç-

Levent Şahverdi Arşivi

1937'de maden mühendisliği eğitimi için Fransa'ya gönderilen Bedrettin Sarp (üstten ikinci sırada, sağ başta), Galatasaray Lisesi'nde arkadaşlarıyla (Bedrettin Sarp Arşivi).

re'yi dolaştım. Bunun parasını devlet veriyordu. Üstelik öyle bir para veriliyordu ki; 92 liraydı zannediyorum. Bu 92 liranın karşılığı Paris'e gittiğimizde evvela 2.000 - 2.500 Frank civarıydı. Sonra 3.500'e kadar çıktı rakam, Fransa'nın devalüasyonu dolayısıyla. Bir üniversite profesörü 2.000 Frank alıyordu, biz 3.500 Frank alıyorduk.

"Ben hayatımda leyli yani yatılı olmamıştım. Paris'e gittiğimde çalışabileyim diye kendimi leyli yaptım. İlk üç ay leyli olarak okudum. Fakat yapamadım. Alışmadığım için bu sefer çalışamıyordum da. Onun için evvela okulun karşısında tuttuğum bir pansiyona yerleştim.

"Öyle ciddi bir eğlencemiz yoktu. Okulda matematik okurken öyle fazla bir eğlence düşünmek abes olur. Çünkü sabahleyin saat 8'de okul başlıyordu, 12'ye kadar sürüyordu. Vakit kaybetmemek için iki tahta vardı. Hocalar bir tahtayı bitiriyordu, öbür tahtaya geçiyordu.

"Dört saat matematik, öğleden sonra da fizik, kimya, Fransızca ve jimnastik dersi yapılıyordu. Okuldan çıktıktan sonra 'Paris'teki kafelerde biraz oturalım' diyorduk zaman zaman.

Levent Şahverdi Arşivi

"İstanbul çocuğu olarak gitmekle, Anadolu'dan doğrudan doğruya gelip de Paris'e gitmek farklıydı. Mesela bir arkadaşımız vardı, Sivas'tandı, İstanbul'u bilmeden Paris'e gitti. Sivas'la Paris arasındaki fark muazzamdı. (...)

"Türklere karşı, Almanların olsun Fransızların olsun sempatisi vardı. Harpten evvel aynı şekilde Yunanlılarla da öyleydi. Türk öğrencilerle bayramlarda biraraya gelirdik elçilikte. Eğlenirdik ve bir de hadisemiz oldu. Piyano vardı elçilikte. Bayram günü istedik ki piyano çalınsın, eğlenelim. Ama piyano kilitliydi. 'Açın piyanoyu' dedik. Açmadılar. Hatta bir tanesi geldi, 'Bedri Bey dışarı gelin, dışarıda konuşalım' dedi. Ben farkındaydım, dışarı gidersem, çıkarsam bir daha içeri almayacaklar. Çünkü gürültüyü ben yapıyordum.

"Bu piyano milletin malıdır, ne hakla kapatıyorsunuz, niye bırakmıyorsunuz, netice itibariyle burada yapacağımız bir eğlence, bir Cumhuriyet Bayramı, buna nasıl mani olursunuz?" demiştim. Onun üzerine sefir 'Açın' dedi. Piyanoyu açtılar, eğlendik.

"Savaş çıkınca, Fransa'ya ve Almanya'ya gönderdiği talebeleri çekti MTA. Türkiye'ye döndük. Hemen ardından Amerika'ya yollama kararı çıktı. Döndükten sonra MTA hesabına okuduğum için hizmeti mecburiyem vardı. MTA hesabına Avrupa'da kaldığım müddetin bir misli mecburi hizmetim olacaktı. Yedi seneyi 14 sene hesap ettiler. 18 yıl MTA'ya çalıştım."

(Kendisiyle söyleşi, Nisan 2004)

Levent Şahverdi Arşivi

Turan Kural

Tekstil Mühendisi
1942-1947, İngiltere

Turan Kural, 1920 yılında doğdu. İlk ve ortaöğreniminin ardından 1942 yılında İktisat Vekâleti tarafından açılan Avrupa imtihanını kazanarak tekstil mühendisliği eğitimi için seçildi. Ardından Sümerbank hesabına İngiltere'ye gönderildi. Dönüşünde önce kamu sektöründe, pamuklu tekstil işletmelerinin çeşitli basamaklarında ve sonra özel sektör şirketlerin-

Levent Şahverdi Arşivi

de çalıştı. 1979'da emekli oldu. Ege Üniversitesi Tekstil Fakültesi'nin daveti üzerine 1979 Ekim ayında İzmir'de akademik yaşama girdi. Ege'den sonra sırasıyla, Uludağ, İTÜ ve Marmara üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak, 2000 yılı Temmuz ayına kadar 21 yıl akademik alanda çalıştı. Toplam 57 yıl süren tekstil ile ilgili meslek yaşamında, pamuk üretimi, yurtiçi ve dışı ticareti, pamuklu işletmeciliği, tekstil makinelerinin imalatı ve dış siparişleri ve sonunda meslek eğitimi gibi birçok alanda rol aldı.

Fotoğraf: Manchester Üniversitesi'nden mezuniyet töreni sonrası. Turan Kural (soldan dördüncü) ve Prof. W. Morton (soldan üçüncü) (Turan Kural Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Dört Ay, Altı Günde İngiltere'ye Vardık"

Turan Kural, o yıllarda Türkiye'nin eğitim için İngiltere'ye gönderdiği az sayıda öğrenciden biriydi. Kural'ın anıları, sadece İngiltere'de geçirdiği ilginç öğrencilik yıllarıyla değil; Türkiye'den İngiltere'ye gitmek için Mısır üzerinden takip edilen güzergâhın uzunluğu ve tehlikeleri ile dolu.

"Yüksek Mühendis Mektebi'nde derslerin başlamasından sonra iki hafta geçmişti. İktisat Vekâleti tarafından Avrupa'da tahsil için bir imtihan açılacağını tesadüfen arkadaşım Zeki Doğan'dan duydum. Kendisi adaylık kaydını yaptırmış. Ben de kendimi istim üzerinde hissettiğimden, yeni bir bilgi yarışmasına pek heveslendim. Ertesi gün Karaköy'de, Bankalar Caddesi'ndeki Sümerbank'a giderek gerekli belgeleri verdim ve Avrupa imtihanı için 193 sayılı aday olarak kaydoldum. 26 ve 27 Ekim günleri Ankara ve İstanbul'da binden fazla adayın katıldığı bu önemli seçme imtihanına biz, Beyazıt'ta üniversitenin anfili büyük salonunda girdik. Sorular, üç hafta önce karşılaştığımız Yüksek Mühendis Mektebi'nin giriş imtihanındaki seviye ve türde idi. Doğrusu, benzer başarıyı umuyordum. Mühendis Mektebi'ndeki pek hoşlandığım derslere ciddiyetle devam ederken Avrupa imtihanının üzerinden epey zaman geçtiği için neticelerini de merak etmeye başlamıştık. Gecikme, tedirginlik yaratmaktaydı ve mektepte imtihana girmemiş olanlar, neticeler hakkında alaylı yorumlarla biz adaylara takılıyorlardı. Nihayet bir gün, imtihan neticelerini açıklayan listenin Ankara'da neşredilen Ulus gazete-

Levent Şahverdi Arşivi

sinde ilan edildiği haberini aldık. Ancak gazeteyi, gün içinde İstanbul'da çok yerde aradıysak da bulamadık.

"Akşam yemeğinden sonra mektepten çıktık, Dolmabahçe'ye inip tramvayla Sirkeci'ye gittik, Babıali yokuşunu koşturarak çıktık; gazeteyi bulabileceğimiz Eminönü Halkevi Kütüphanesi'ne okuma salonu tam kapanmak üzere iken, 22.00'de girdik ve aradığımız Ulus gazetesini orada bulduk. İlanlar sayfasında 51 başarılı öğrenciyi içeren listeyi merakla taradım ve Bursa Erkek Lisesi'nden Yüksek Mühendis Mektebi'ne girmiş olan aynı dört kişinin isimlerinin bu liste içinde de olduğunu memnunlukla tespit ettim.

"Avrupa'ya gitme ihtimali üzerine, Yüksek Mühendis Mektebi'ndeki çalışmalarımız olumsuz etkilenir oldu. Derslerden başka şeyler de düşünmek zorundaydık. Yapılan yazılı yoklamalarda notlarımız belirli derecede düşük geldi.

"Mektep İdaresi, koridora astığı bir yazıda, Avrupa'ya gideceği bilinen öğrencilerin 15 Şubat 1943'te mekteple yatılı ilişkilerinin kesileceğini bildirdi. Şehirde, devamlı olarak Karaköy'deki Sümerbank Şubesi'ne uğruyor; fakat Avrupa seyahatine çıkacağımız tarih hususunda kesin bilgi alamıyorduk.

"Dünya Savaşı, karada Kuzey Afrika'da, Rusya'da ve bütün denizlerde şiddetle sürmekteydi. Avrupa, ülkemizin sınırlarına kadar tamamen Almanya'nın askeri işgali altında bulunuyordu. Biz ise, Avrupa'nın öbür ucunda, yüksek tahsile gideceğimiz İngiltere'den gelecek vizeyi beklemekteydik.

"Bu sırada Maarif Vekili Hasan Âli Yücel mektebimizi ziyaret etti. Bir ara fırsattan istifade edip iki arkadaş koridorda yanına yanaştık. Avrupa'ya tahsile gitmek üzere olduğumuzu, formalitelerin geciktiğini, bizi Mühendis Mektebi'nden hemen çıkarmak istediklerini, halbuki ailelerimizin İstanbul'dan çok uzakta olduğunu söyleyip yardımını istedik.

"'Buradakiler de sizin ebeveyniniz sayılır. Sizi sokağa atmazlar' cevabı ile birlikte büyüğümüzden ilave değerli nasihati aldık. Nitekim ertesi gün duvardaki ilan yenilendi ve mektepten çıkarılmamızın tarihi bir ay uzayarak 15 Mart 1943 olarak değişti. Hayatta ilk sözleşmemi Sümerbank ile,

Levent Şahverdi Arşivi

17 yaşında iken İstanbul'da yaptım. Noterde imzaladığım bu sözleşmede, 'İngiltere'de Yüksek Mühendislik eğitimi yaparken, her sınıfı iyi derece ile geçmeyi, yabancı uyruklu bir kimse ile evlenmemeyi, yüksek tahsilin tamamlanmasından sonra ülkeye dönüp iki misli süre, Sümerbank'ın vereceği görevleri yapmayı taahhüt ediyor; aksi takdirde bana yapılmış olacak bütün masrafı 10.100 TL'ye kadar geri ödemeyi' kabul ediyordum.

"Sözleşme için gösterdiğimiz kefiller yeterli bulunmadığı için yedi öğrenci birbirimize kefaletle bağlandık. Yani, yedi öğrenciden herhangi birisi Sümerbank'a karşı mükellefiyetini yerine getirmezse diğer altı kişi onun yerine tazminatını ödeyecek idi. Yüksek Mühendis Mektebi ile Mart ayı ortasında ilişkimiz kesildikten hemen sonra, Sümerbank'a müracaat edip yardım talep ettik. İsteyenleri, Defterdar Yünlü Fabrikası'na stajyer olarak aldılar. Verilen 2,5 TL yevmiye geçimimizi sağlayacaktı.

"İki ay kadar fabrikada staja devam ettik. Dokuma salonunda, boyahanede yapılmakta olan işleri takip edip notlar alıyor, bazı ölçmeler de yapıp daire şefine bildiriyorduk. Laboratuvar testleri de ilgi sahamızdaydı.

"Bu sırada, İsviçre'de okuyacak arkadaşlarımız, pasaport işlemleri tamamlandığından, trenle peyderpey gidiyorlardı.

"Nihayet bizim de İngiltere'ye hareket edeceğimize ait haber geldi. 1 Haziran 1943 akşamüzeri Toros Ekspresi yataklı treniyle ikinci kafile olarak dört kişi, Haydarpaşa'dan yola çıktık.

"Avrupa'da ve Akdeniz'de hüküm süren harp dolayısıyla İngiltere'ye seyahatimiz dolambaçlı bir yoldan olacaktı. 5 Haziran'da Suriye sınırından geçerek ülkemizi terk ettik. Trenimiz geceyarısı sınırda durdu. Pasaport kontrolü yapılırken dışarıdan gelen bir Fransız askerinin kulağımı tırmalayan yabancı melodili ıslığı, soğuk bir duş gibi içimi ürpertti. Vatanımdan ve alışık olduğum hayattan ayrılmış olduğumu ve artık yabancı bir diyarda bulunduğumu, sanki boşlukta sallandığımı, o zaman açıkça hissettim.

Levent Şahverdi Arşivi

"Suriye ve Filistin toprakları içinden işgalci Fransız ve İngiliz askerlerini, kısa pantolonlu üniformaları ve yerli Arapları değişik elbiseleri içinde ilk kez görüp geçerek, tren, taksi ve trenle yolculuk sonunda 8 Haziran günü Kahire'ye vardık.

"Harp şartları içinde İngiltere'ye kadar seyahatimizi üstlenen, The British Council idi. Kurumun Ortadoğu Bölge Müdürü Mr. P.J.M. Davies bizi Kahire İstasyonu'nda karşıladı. Şehrin merkezinde Soliman Başa Caddesi üzerindeki National Hotel'e yerleştirdi. Bizden bir hafta önce gelen diğer dört arkadaş da oradaydı.

"Altı öğrenciden oluşan son grup ise bir hafta sonra geldi ve İngiltere'ye gitmek için Kahire'de, otelde vasıta bekleyen kafilemiz 14 kişi oldu. Tam 100 gün, Kahire'de 1943 yılının en sıcak günlerini geçirdik. Boş vakitleri değerlendirmek için yeni öğrendiğimiz briç oyununa merak sardık. Sık sık şehrin hemen dışındaki Piramitlere ve yakınındaki Mena House adlı otelin havuzuna gittik. Kahire'nin görkemli opera binasını dolaştık. Bu binanın açılışı için G. Verdi'ye sipariş edilen meşhur Aida operasının öyküsünü yerinde dinledik.

"Kahire banliyösünün gösterişli bir semtinde bulunan özel tenis kulübünde tenis oynadık.

"*Gone with the Wind (Rüzgâr Gibi Geçti)* filmini, air-conditioned (klimalı) bir sinemada seyrettik. Dört arkadaşımız, temin edilen özel davetiye ile Kral Faruk'un gittiği camide bir Cuma namazına katıldılar.

"Bu arada Afif Erdemir adındaki arkadaşımız tifoya yakalandı, doktorun önerisi üzerine, İngiltere'ye seyahati engellendi ve Türkiye'ye geri gönderildi. Kaderin bu cilvesinden sonra öğrenci kafilemiz on üç kişiyle otelde beklemeye devam etti.

"İtalya'nın müttefikler ordusuna teslim olduğunu duyduğumuzun ertesi günü bizim de İngiltere'ye hareket haberimiz çıktı.

"15 Eylül 1943 sabahı apar topar bizi otelden alıp Kahire İstasyonu'na götürdüler. İngiliz askerleri ile dolu trenle birkaç saat sonra Port Tevfik'e geldik. Bu liman şehri Süveyş

Levent Şahverdi Arşivi

İngiltere'ye gitmek için Mısır'a geçen Turan Kural, Kahire'de beklerken arkadaşlarıyla, 1943 (Turan Kural Arşivi).

Kanalı'nın güney ucunda bulunuyormuş. Bir çatana bizi açıkta demirli bulunan büyük bir gemiye çıkarttı.

"Bindiğimiz gemi *Strathmore* adında, büyük görünen bir yolcu gemisiydi. Kamaralara dörder kişi yerleştik. Kaptanın emri gereğince derhal can yeleğini omzumuza taktık. Can yeleği 22 gün süren yolculuğumuz süresince hep yanımızda olacaktı; yatarken ranzanın başucunda, yemek yerken ve vapur içindeki gezintilerimizde daima omzumuzda asılı olarak bulunacaktı. Vapurda verilecek iki sinyale dikkat edecektik. Alarm zili devamlı çaldığında hava hücumu olduğunu anlayacak ve alt kamaralara inecektik. Kesikli çalan zil, denizaltı tehlikesinin işareti idi; duyunca güverteye çıkıp belirli kurtarma filikamızın yanına gidecektik. Ertesi günden itibaren bütün yolcuların katıldığı bu talim, seyahat süresince sabah ve öğleden sonra her gün uygulandı. Vapurda pek az sivil yolcu vardı, çoğunluk asker idi.

"İngiltere'ye rotamızın Akdeniz'den mi, yoksa Güney Afrika yoluyla mı olacağını hâlâ merak ediyorduk. Bizden iki hafta önce Kahire'ye gelen altı kişilik ilk Türk öğrenci kafilesinin, gemi ile Güney Afrika'yı dolaşarak İngiltere'ye gittiğini

Levent Şahverdi Arşivi

öğrenmiştik. Gemideki yolculardan sorularımıza cevap alamıyorduk. Ya hiç bilmiyorlardı ya da gizli tutuyorlardı. Gemide ilk gecemizi geçirdik. Ertesi sabah pervanenin sesiyle uyandım, lombozdan başımı dışarı çıkarıp baktığımda kuzeye doğru hareket halinde olduğumuzu fark ettim.

"'Akdeniz'den geçeceğiz' diye kamara arkadaşlarıma haberi ilettim.

"Gün boyunca gemimiz bazen iki kıyıya çok yakın dar kanaldan geçerek, bazen geniş bir alanda karşı yönden gelen bir gemiye yol vererek saat 15.00'te Süveyş Kanalı'nın kuzey ucundaki Port Said Limanı'na vardı.

"Limanda iki saat durduktan sonra Akdeniz'e açıldık. Bizim gemimizin sağında, solunda ve arkasında birçok gemi daha vardı. Onların da dışında irili ufaklı çok sayıda harp gemisi konvoy halinde seyreden yolcu gemilerini koruma altında tutuyordu. Harp gemilerinin çoğunda Yunan bayrağı dalgalanmakta idi. Söylendiğine göre, bizimki uzun zamandan beri Akdeniz'den geçen ilk konvoy imiş. Akdeniz'in mavi sularında batıya doğru seyrederken, harp gemilerinden gün boyu atış talimleri yapılmasını heyecanla izliyorduk.

"Port Said'den ayrıldıktan beş gün sonra salimen Cezayir Limanı'na girdik. Limanda gemimiz rıhtıma bağlı olarak altı gün geçirdik. Yolcuların karaya çıkmasına izin verilmediğinden zaman zaman küpeşteden şehre bakıp güvertede gezinerek vakit geçirmekteydik.

"Bu arada çok sayıda üniformalı askerin, herhalde ülkelerine izinli gitmek üzere, gemiye alınmasından sonra bir gün saat 15.00 sularında gemimiz harekete geçti. Tekrar oluşturulan konvoyda kırktan fazla gemi bulunduğu görünüyordu.

"Ertesi gün, sağda Cebelitarık kayalarını âdeta selamlar gibi yavaşça boğazdan süzülüp geçerek Atlas Okyanusu'na açıldık.

"Geceleri gökte yeni beliren hilalin ışığı denizde pırıltılar meydana getirmeye başlamıştı.

"İrlanda adasının kuzeyinden dolaşıp İrlanda Denizi'ne girdiğimiz gece büyük salonda eğlence tertip edilmişti. Ne de

Levent Şahverdi Arşivi

olsa artık deniz yolculuğunun tehlikesi atlatılmış, selamete kavuşmuş sayılırdık. Yolcular neşe içinde şarkılar söyledi. Bu arada koro halinde söylenen, Fransızların meşhur halk şarkısı, ' Alouette.., Gentille Alouette..'yi biz de öğrenip cümbüşe katıldık.

"Cebelitarık'tan Atlas Okyanusu'na açıldıktan tam sekiz gün sonra İngiltere'nin batı kıyısındaki Liverpool Limanı önünde demir attık. Bu durumda birkaç saat bekledik; nedeni med-cezir olayı imiş.

"Gemi yanaşırken rıhtımda bir askeri bando meşhur 'Roll out the Barrels' marşını çalarak, vatana dönen askerleri selamlıyordu. Bütün yolcular gibi biz de eşyalarımızı yüklendik; dağıtılan gaz maskelerini teslim alarak karaya ayak bastığımızda tarih 7 Ekim 1943 idi. Yani İstanbul'dan yola çıktıktan tam dört ay altı gün sonra İngiltere'ye varmıştık."

İngiltere'de şimdiye kadar alıştığımızdan farklı bir dünyaya gelmiştik. İçine girdiğimiz toplum ile aramızdaki başlıca ciddi duvar İngilizce idi. Günlük yaşamda dikkatimizi çeken önemli hususlar vardı.

"Örneğin her aile saat 18.00-19.00 arasında akşam yemeği için sofraya oturmuş oluyordu. Gündüzün şehirde dolaşırken kimse acele etmez görünüyordu. Birisi büfeden bile bir şey alırken, ikinci gelen hemen onun arkasında sıraya girip bekliyordu. Yağmur yağarken insanlar hiç de hızlı yürümüyor, şemsiye ve pardösülerinin koruyacağına adeta güveniyorlardı. Esasen yere inen yağmur suları da birikintiye sebep olmadan cadde üzerinde çabucak kayboluyordu.

"Saat 23.00'te şehrin merkezinden günün son otobüsü, tramvayı ve treni banliyöler yönünde kalkıyordu.

"Gıda dağıtımında herkese verilmiş olan karnelerin kullanılması ile eşitlik sağlanıyordu. Yağ, şeker, et, süt ve çay gibi başlıca gıda maddeleri karneye bağlı olmakla beraber, yeterli ve oldukça ucuzdu. Yumurta, kişi başına iki haftada bir tane düşüyordu.

"Elma dışında yaş meyve zaten yok gibiydi. Bir gün, yarım salkım üzümle bir şeftalinin pamuklar içinde sarılı olarak

Levent Şahverdi Arşivi

Manchester Üniversitesi'nden arkadaşlarıyyla 1945'te Göller Bölgesi tatil gezisinde (Turan Kural Arşivi).

eczane vitrininde teşhir edildiğini görmüş, hayretle ve biraz da hasretle seyretmiştik. Muz ise sadece 16 yaşından küçüklere verilmekteydi.

"Çikolata, şekerleme ve sigara da kısıtlanmıştı; ancak bizim yemeğe alıştığımız miktardan fazla ve fiyattan daha ucuz olduğundan dolayı hiç de şikâyetçi değildik.

"Lokantalarda yenecek yemek çeşitleri sınırlı olup azami ödenecek ücret de beş şilin (çeyrek Sterlin) olarak tespit edilmişti.

"Giyim eşyası da karneye bağlıydı. Kişi başına bir yıllık ihtiyaç için 48 kupon verilmişti. Takım elbise 26, gömlek yedi, kravat iki ve çorap iki kupon değerinde idi. Bir keresinde elbise alırken iki takım arasında kararsız kalmıştım.

"'İkisini de almak isterdim' deyince satıcı lafımı ciddiye alıp itiraz etti.

"'Kuponu olsa bile bir müşteriye iki takım elbise satamam.'

"Bu arada gazetede okumuştum. Bir vatandaş, Kraliyet Sarayı'na mektup yazıp iki prensesin (Elisabeth ve Margaret)

Levent Şahverdi Arşivi

sık sık değişik elbiseler içinde göründüğünü, elbise kuponlarını nereden tedarik ettiğini Kraliçe'den sormuş. Saraydan yapılan açıklamada, harpten önce Majeste Kraliçe'nin geniş bir gardıroba sahip olduğu, şimdi eski elbiselerini bozup bunlardan kızlarına elbiseler diktirdiği, kendilerinin de her vatandaş gibi sadece yılda 48 elbise kuponu aldığı bildirilmişti.

"Pub denen meyhaneler sadece öğle vakti bir buçuk saat, akşamları 19.00-22.30 arası içki satışı ve içmek için açıktı. Buraya reşit olan kadınlı, erkekli gruplar içki bahanesi ile sohbet etmek için gelirdi. Bizim eski kıraathaneler gibi sosyal müessese durumundaydı.

"Tirajları bir milyona varan milli ve daha küçük ebatlı, az sayıda basılan yerel gazeteler haftada altı gün çıkardı. Pazar gazeteleri ayrı olup içinde dört milyon tiraja ulaşanları vardı, fakat sadece bir gün basılırdı.

"Futbol maçları genellikle cumartesi günleri, nadiren hafta arası oynanır; fakat pazar günleri asla olmazdı.

"At yarışları, tazı yarışları ülkede çok yaygındı ve her gün yapılmaktaydı. Bu yarışların sonuçları gazetelerden izlenir ve kumar yasağı sebebiyle, paralı bahisler centilmenlik esası üzerinden yürütülürdü. Spor-Toto da öyle oynanır, bedeli peşin olmayıp bir hafta sonra ödenirdi.

"Ağustos sonunda futbol mevsimi başlar; mayıs başında, son lig maçları ve FA Kupası finali ile son bulurdu.

"Mayıs-ağustos yaz mevsiminde ise tenis ve kriket maçları oynanırdı. Günde yedi saatten üç gün süren kriket oyununu değil oynamak, izlemek için bile İngiliz sabrı gerekirdi; bize göre değildi. Bir oyuncunun 6-7 cm. çapındaki katı bir topu savurarak atması, 20 m. ilerideki karşı takım kalecisinin 70 cm. boyundaki çubukların önünde durarak, bunların üzerindeki parçanın vurulup düşürülmesini önlemek için, gelen topu enli bir sopa ile karşılaması ve sahada yayılmış on oyuncunun da gelecek topu tutmak için sabırla beklemesi, bize hiç cazip gelmedi. Sanki İngilizler de geniş çim sahada oynanan kriket maçlarına, daha ziyade güneşlenmek, sandviç yemek ve kitap okumak için gidiyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

"Şehir içinde gündüz ve gece devriye gezen polis, kıyafeti, ağırbaşlı tavrı ve kendisinden yardım isteyenlere yaklaşımı ile tam bir güvenlik timsaliydi.

"İngiltere'deki yaşantımızda beni en çok rahatsız eden şeylerden biri ülkem hakkında bilgi ve ilginin azlığı, hatta yokluğu idi. Türkiye var mıdır, yok mudur? Kimsenin ilgilenmediği aşikârdı.

"BBC'de ve basında Türkiye hakkında nadiren verilen çok kısa haber, ya vuku bulmuş bir deprem veya ne zaman savaşa gireceğimiz hususundaki tahminler olup başka hiçbir konu ile ilgili bulunmuyordu. Halbuki biz bu yaşa kadar eğitimimizde, Türklerin dünya tarihindeki yeri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin harpteki önemli durumu hakkında neler neler öğrenmiştik!

"Ülkemi İngilizlere tanıtmak amacı ile ilgili ilk konuşmamı Manchester civarındaki bir lisede, Chorlton High School for Boys'ta, 9 Mayıs 1944 günü, yani İngiltere'ye ayak bastığımızdan yedi ay sonra yaptım.

"Konu, Türkiye'de eğitim sistemi idi. Tekleyerek yaptığım konuşmayı öğrenciler ilgiyle izledi, sorular sordular; fakat bahsettiğim konudan çok, herhalde İngilizce konuşma çabamı takdir ettiler."

(Kendisiyle söyleşi, Mayıs 2004;
yayımlanmamış anıları)

Levent Şahverdi Arşivi

Sait Akpınar

Fizikçi
1934-1940, Almanya

Sait Akpınar, 28 Mart 1913 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası, kumaş ve fes imal edilen Feshane-i Âmire'nin imamı Yahya Efendi idi. Sait Akpınar, 1930 yılında Pertevniyal Lisesi'ne başladı. Buradaki öğreniminin ardından 1933 yılında, üniversite reformunun yapıldığı dönemde, İstanbul Üniversitesi Elektroteknik Bölümü'ne başladı. Bir yıl sonra, 1934'te

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Avrupa imtihanını kazanıp devlet burslusu olarak Almanya'ya, Goethe Üniversitesi'ne gitti. 1937'de Göttingen'e geçti.

Burada, Prof. Dr. R.W. Pohl ile yürüttüğü doktora çalışmalarını 1940 yılında tamamladı. 1943 yılında askerlikten terhis olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde fizik asistanı olarak çalışmaya başladı. 1956 yılında İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nden dörder kişinin katılımıyla, amacı Türkiye'de bir nükleer reaktör kurmak olan komiteye katıldı.

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin kuruluş çalışmalarını yürüten Akpınar, 1962-1969 yılları arasında buranın müdürlüğünü de yaptı. Bu merkez kuruluşundan kısa bir süre sonra çalışmalarıyla ünlendi ve Avrupa'da tanınmaya başladı. Sait Akpınar, aynı yıllarda TÜBİTAK Temel Bilimler Araştırma Grubu Yürütme Komitesi'nde de görev aldı. çneam'deki görevinden ise Nisan 1969 yılında, Atom Enerjisi Kurumu Genel Sekreterliği'yle anlaşamadığı için istifa etti. Gebze'de faaliyet gösteren TÜBİTAK Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü'nde haftada bir gün danışman olarak çalışmaya başlayan Akpınar, bu görevini 1993 yılına kadar sürdürdü. 27 Aralık 1983 tarihinde de TÜBİTAK Ödülü'nü aldı.

Fotoğraf: Avrupa sınavını kazanmış Türk öğrenciler 1937'de Göttingen'de. Sait Akpınar (önde sol başta), Cahit Arf, Fahri Domaniç, B. Davran, S. Aybar ve E. Zadil ile birlikte. (*Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı 350).

Levent Şahverdi Arşivi

"Bütün İyi Hocalar İstanbul'da, Sen Niye Buraya Geldin?"

Sait Akpınar Almanya'da öğrenim gördüğü yıllarda oradaki hocalarının, sınırdışı edilen Alman bilimadamlarıyla ilgili "En iyi hocalar zaten Türkiye'de" değerlendirmeleriyle geçen günlerini şöyle aktarıyor:

"İstanbul'da 1926 yılında ilk radyo kurulduğu zaman ben radyo yapmayı öğrendim. Kendime yaptığım gibi başkalarına da yapardım. Teknik Üniversite'de okutulan kalın bir kitap vardı, o bizde vardı. Abbas adında bir arkadaşım vardı, biz onunla bu konuları sürekli konuşur, tartışırdık. Bu merakımdan dolayı elektroteknik bölümüne girdim. Yabancı hocalar vardı, Von Mises adlı bir Alman matematik hocamız vardı örneğin. Von Mises, Alman olmasına rağmen Fransızca konuşurdu ve okuldaki bazı doçentler de söylediklerini bize tercüme ederlerdi. Ratip Berker ve Cahit Arf bunlardandı. Bir ders beni okumaktan neredeyse alıkoyacaktı: Teknik resim. Teknik resim dersinde bazı makine parçaları masanın üzerine konur ve bunların şekilleri çizilirdi, ben de gayet güzel çizerdim. Fakat sonra, teknik resmi mürekkeple yapacaksınız; hepinizin de bir pergel takımı olacak dendi. Pergel takımı 25 lira, babamın maaşı 15 lira. Ben bunu babama söylemem dedim kendi kendime, onun için bu tahsili bırakmak lazım. Ben böyle kararsızlık içindeyken eve bir mektup geldi: 'Siz Avrupa imtihanını kazandınız, İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne müracat ediniz.' Adeta havalara uçtum ve kısa sürede

Levent Şahverdi Arşivi

işlerimi hallettim. 1934 başında sekiz kişi Berlin'deydik. Pertevniyal'den benden başka kimse yoktu. Sınavlar sırasında bir kimya sorusu sormuşlardı, Van't Hoff Kanunu ile ilgiliydi. Biz okulda o konuyu görmediğimiz için hiçbirimiz yanıt yazamamıştık; ben de yazamamıştım. Fakat sınavdaki bir soruyu iyi cevaplandırmıştım: 'Radyo nedir, nasıl çalışır?' Sanırım o soru sayesinde ben sınavı kazanabildim."

Türk öğrenciler Almanya'ya gittikleri ilk yıl, Polonya sınırına on kilometre uzaktaki Züllichau'ya Almanca öğrenmek için gönderildi. Sait Akpınar, Pertevniyal Lisesi'nde bir yıl Almanca okuduğu için bir süre sonra Almanca öğrenmeyi bıraktı ve İngilizce dersleri aldı. 1934 yılının Eylül ayında dil öğrenimini tamamlayan Akpınar, fizik, kimya ve matemetik öğrenimine başlamak için Frankfurt'a geldi.

Goethe Üniversitesi'ndeki öğrenimini sürdürdüğü sıralarda Almanya'da başlayan Yahudi aleyhtarı tutum, üniversitelerdeki birçok bilim adamının yurtdışına, bu arada Türkiye'ye kaçmasıyla sonuçlandı. Bu durumdan Goethe Üniversitesi de etkilenmişti ki üniversitenin matematik bölümünde bir tek hoca kalmıştı; o da bir doçentti. Bir gün, öğretim görevlilerinden bir fizik asistanı Akpınar'a, 'Bütün iyi hocalar İstanbul'da. Sen niye buraya geldin?' dedi. Bu durum karşısında Akpınar, Almanya'da fiziğin en iyi okutulduğu Göttingen'e gitmeye karar verdi ve 1937'de Göttingen'e geçti.

"Ben, 1938 yılında doktora çalışmamın laboratuvar kısmını tamamlamıştım. Bir süre dinlenelim diye ben ve iki arkadaşım seyahate çıkmaya karar verdik, motosikletlerimizle Karaormanlar'a gittik. Orada bir süre kaldık. Bir gün bir yerde oturmuş bira içerken, 18 Ağustos'tu, yanımda oturan adam, diş doktoruydu ve orada ahbaplık ediyorduk; bir ara bana, 'Bu yaptıkları domuzluk değil mi?' dedi ve cebinden çıkardığı kırmızı bir kâğıdı masanın altından bana gösterdi. 'Kriegsbeordnung' yazıyordu kâğıdın üzerinde: Savaş emri. Kâğıtta 1 Eylül'de birliğinize katılın emri vardı. Böylece II. Dünya Savaşı'nın başlangıcını biz önceden öğrenmiş olduk. Ben hemen arkadaşlarımın yanına gittim ve onlara da haber

Levent Şahverdi Arşivi

Sait Akpınar (soldan üçüncü) yakın arkadaşı Cahit Arf ile birlikte Almanya'da bir tatil gezisi sırasında (TÜBİTAK, Bilim ve Teknik Dergisi, *Sayı 363, Cahit Arf Eki).*

verdim. Yola çıkmak için hazırlanmaya başladık. Benzin almaya gittiğimiz zaman bize, 'Yasak' dediler. 'Emir geldi, kimseye benzin veremeyiz. Ama siz anayoldan değil de köylerin arasından dolaşarak gidin. Onlara emir daha ulaşmamıştır, onlardan birinden benzin alabilirsiz.' Göttingen'e gelince bir de baktık ki bir sürü telgraf gelmiş, bizi Türkiye'ye çağırıyorlar. En son tren o akşam saat beşteymiş. Bu arada ben doktoramı düşünüyorum, daha doktora sınavına girmemiştim. Hemen gittim, hocamı buldum. Bana 'Sen bir hafta bekle' dedi; 'Ben fakülteye haber veririm, senin imtihanını yapalım. Sonra sen tezini İstanbul'da yazar gönderirsin.' Peki dedim, döndüm ve arkadaşlara vazgeçtim dedim, ben dönmüyorum. Ama kararsızlık içinde de bocalıyordum, en sonunda Türkiye'ye dönmeye karar verdim."

(*TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi,* Sayı 350)

Levent Şahverdi Arşivi

Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun

Kanun Numarası	:	1416
Kabul Tarihi	:	8/4/1929
Yayımlandığı R.Gazete	:	Tarih: 16/4/1929, Sayı: 1169
Yayımlandığı Düstur	:	Tertip: 3, Cilt: 10, Sayfa: 407

Bu Kanun ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yönetmelik için, 'Yönetmelikler Külliyatı'nın kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

Madde 1 - Umumi ve mülhak bütçe ile idare olunan Devlet devairi ve inhisar idarelerinin, vilayetlerin, şehremanetleri ile belediyelerin, ticaret odalarının ve mukavelenameleri mucibince talebe göndermeğe mecbur olan şirketlerin tahsil için ecnebi memleketlere gönderecekleri talebe bu kanun ahkamına tabidir.

Madde 2 - Birinci maddede sayılan makamlar tarafından ecnebi memleketlere gönderilecek talebe Maarif Vekâleti'nce müsabaka ile seçilir.

Bu makamlar göndermek istedikleri talebenin adedini, ihtisas zümresini ve bu talebede aradıkları evsafı ve okutmak istedikleri memleketleri ve takip etmesini arzu eyledikleri tahsil planının esaslı cihetlerini her sene Nisan nihayetine kadar Maarif Vekâleti'ne bildirirler.

Levent Şahverdi Arşivi

Maarif Vekâleti de o sene ecnebi memleketlere gönderilecek talebin evsafını, tahsil şartlarını alakadar tedris müesseselerine tebliğ ve gazetelerle ilan eder.

Madde 3 - Sene sonu imtihanlarını müteakip tedris müesseselerinin muallim veya müderris meclisleri toplanarak o senedeki mezunlarla başkaca daha yüksek bir müesseseden mezun olmamış evvelki seneler mezunlarından gerek malumat gerek zekâ ve seciye itibariyle aranan evsafı haiz olanları müsabakaya girebilmek üzere namzet olarak ayırırlar. Yalnız Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden tahsile gönderilmek istenen talebe için namzetler, imtihanları diğer (talebe) usul ve şartları dahilinde Maarif Vekâleti'nce yapılmak üzere, mezkur müdürlük tarafından seçilir.

Madde 4 - İmtihan merkezlerinde teşkil edilecek sıhhiye heyetleri namzetlerin muayenelerini yaparak ecnebi memleketinde tahsillerine mani olacak arızalardan salim bulunup bulunmadıklarını tayin ederler. Namzetler bu heyetin vereceği sıhhat raporlarını almadan müsabaka imtihanına giremezler.

Madde 5 - İmtihan sualleri Maarif Vekâleti'nce tayin edilecek mütehassıslardan mürekkep bir komisyon tarafından tertip olunur. Bu komisyon lüzum gördüğü takdirde sual tanzimini hariçteki mütehassıslara da havale edebilir. Ancak başka dairelerden gönderilecek mütehassıslar dahi aza sıfatiyle komisyona iştirak ederler.

Madde 6 - İmtihanların yapılacağı tarih, müessese ve merkez her sene Maarif Vekâleti tarafından tayin ve en az on beş gün evvel ilan olunur.

Madde 7 - İmtihanlar Maarif Vekâleti tarafından her merkezde teşkil edilecek heyetler huzurunda yapılır. Bu heyetlerin teşekkül ve çalışma usulleri bir talimatname ile tesbit olunur.

Madde 8 - İmtihan evrakı, sualleri tertip eden komisyon tarafından tetkik edilir. Her derse ait imtihan evrakı biri alakadar vekâletten memur edilmek üzere en az iki zat tarafından tetkik olunur. Ecnebi lisanı notu diğer derslerden musavi derecede not alanlar arasında tercih sebebi olarak nazarı iti-

Levent Şahverdi Arşivi

bara alınır. Sualleri tertip eden komisyon icabında ders zümrelerine emsal kabul edebilir.

Madde 9 - Elyevm tahsilde bulunan ve bundan böyle gönderilecek olan her talebeye Maarif Vekâleti'nce tahsil şartlarını gösteren etraflı birer plan verilir. Lüzum ve zaruret takdirinde bu planlar 2'nci madde hükmü nazarı dikkate alınarak Maarif Vekâleti tarafından tadil edilebilir.

Madde 10 - Müsabakada kazanan ve gönderilmeleri kararlaştırılan talebeden bu kanun ile kendilerine tahmil olunan mecburiyetleri ifa edeceklerine dair Maarif Vekâleti'nce birer taahhütname alınır ve bu taahhütnamelerin tasdikli birer sureti alakadar makamlara verilir.

Madde 11 - Bir talebenin tahsilini ikmal etmesi o talebenin tahsil planında gösterilen merhaleleri geçmesi demektir. Hastalık veya herhangi meşru ve fevkalade bir hal vakı olmadıkça talebenin tahsil planında gösterilen müddette tahsilini bitirmemesi o talebenin geriye çağırılmasını icap ettirir.

Madde 12 - Umumi ve mülhak bütçe ile idare olunan dairelerin tahsilde bulunan veya yeniden gönderecekleri talebe için her sene bütçeleriyle kabul olunacak tahsisat her daire namına ayrı ayrı maddeleri ihtiva etmek üzere Maarif Vekâleti bütçesinde açılacak bir fasılda cem olunur. Diğer makamlar kendi hesaplarına tahsilde bulunan ve yeniden gönderilecek olan talebenin Maarif Vekâleti'nden alacakları miktara göre senelik tahsisatının tediyesini her sene Nisan nihayetine kadar Maliye Vekâleti'ne tahriren taahhüt ederler. Bu taahhütler yekûnu bir taraftan varidat bütçesine ithal diğer taraftan da Maarif Vekâleti bütçesindeki talebe tahsisatı faslına bir madde olarak vazolunur.

Madde 13 - (Değişiklik : 4/7/1988 - KHK - 336/1 md.; Aynen kabul : 7/2/1990 - 3612/9 md.)

Öğrenci ödeneği, bütün öğrencileri kapsamak üzere her yıl Milli Eğitim Gençlik ve Spor, Maliye ve Gümrük bakanlıklarınca tespit edilecek aylık miktar ile zaruri giderler toplamından teşekkül eder.

Levent Şahverdi Arşivi

Madde 14 - Maarif Vekâleti ecnebi memleketlerde tahsilde bulunan talebenin daimi ve muntazam bir surette teftiş ve murakabesi vazifesi ile mükellef olmak üzere azami dört Maarif müfettişinden ve Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'ne mensup bir müfettişten mürekkep bir teftiş heyeti bulundurur.

Her müfettişe müteferrik ve müstacel masraflar için icra vekilleri karariyle üç bin liraya kadar avans vermeğe Maarif Vekâleti selahiyettardır.

Madde 15 - Müfettişler mühim ve müstacel sebepler dolayısiyle bir talebenin bulunduğu şehir veya müesseseyi tebdil edebilirler. Askeri Fabrikalar'a mensup talebeler sınıfını muhafaza etmek suretiyle bu ahkama tabidir. Bu takdirde azami bir hafta zarfında Vekâleti keyfiyetten haberdar ederler.

Madde 16 - Müfettişler kendi hesaplarına tahsilde bulunan Türk talebenin vaziyetini ve çalışmalarını aileleri tarafından vukubulacak müracaat üzerine teftiş ederler ve neticeden kendilerine malumat verirler. Bu talebeden milli şeref ve haysiyeti kıracak surette hareket ettikleri müfettişler tarafından tesbit edilenler, velileriyle talebenin tahsilde bulunduğu memleket elçiliğine ve Maarif Vekâleti'ne bildirilir.

Madde 17 - Maarif Vekâleti her talebenin tahsilini ikmal etmesinden altı ay evvel keyfiyeti ait olduğu makama bildirir.

Tahsilini ikmal ile avdet eden talebe üç ay zarfında taahhütname ile merbut olduğu makama müracaata mecburdur. Müracaatından itibaren mensup olduğu makamca bu talebeye bir vazifeye tayin edilmedikçe üç ay müddetle ecnebi memleketlerde tahsilde bulunan talebe için itası mukarrer asgari aylığının yarısı aylık tahsisat olarak verilir.

Madde 18 - Avdet ve müracaat etmiş olan bir talebe ihtisası dahilinde kendisine teklif olunacak hizmeti kabule mecburdur. Ancak bu mecburiyet müracaatından itibaren üç ay nihayetine kadar bir hizmete tayin edilmiyenler için sakıt olur.

Birinci maddede sayılı makamlardan belediyeler, ticaret odaları ve şirketler tarafından tahsile gönderilen talebe müstesna olmak şartiyle diğer makamlara ait talebe için 10'uncu

Levent Şahverdi Arşivi

maddeye tevfikan bu talebenin taahhütnameleri ahkamının tatbikı ile vazifedar olanlar avdet edecek talebeyi açıkta bırakmamak üzere zamanında bütçeleri ile tahsisat teklif etmemek veya münhal bir vazifeyi hazır bulundurmamak gibi tedabiri evveliyeyi ittihazda ve intihap ve tayin ile mükellef olanlar tahsilden avdet ve müracaat eden talebeyi ihtisasları dahilinde münhal bir hizmete kanuni sebepler olmaksızın tayin için muktazi muameleleri ifade ihmal ve terahi gösterdikleri takdirde o talebenin ecnebi memleketlerde tahsili uğrunda ihtiyar edilmiş masrafı ödemeğe mecburdurlar.

Taahhütname ile merbut olduğu makam tarafından kendisine müracaatından itibaren iki ay zarfında iş gösterilmeyen talebeyi üçüncü ay hitamına kadar Devletin herhangi bir dairesi hizmete tayin edebilir ve bu takdirde talebenin taahhütnamesindeki mecburiyeti kendisini hizmete tayin eden daireye intikal eder.

Madde 19 - Geriye çağrılan talebe ile tahsillerini bitirerek üç ay zarfında avdet eylemeyen ve 17 ve 18'inci maddeler mucibince müracaat ve teklif olunan hizmetleri kabul etmeyen talebe ile bunlardan mecburi hizmet müddeti içinde istifa eden veyahut memuriyetten ihraç cezasına uğrayanlar Memurin Kanunu'nun altmış dördüncü maddesine tevfikan tahsil masraflarını faizleriyle beraber ödemeğe mecburdurlar.

Madde 20 - Evvelce kendi hesaplarına tahsile gitmiş olan talebeden tahsillerine devam edemiyecek vaziyete düşmüş olanlar, bulundukları resmi müesseselerde imtihan geçirmiş ve bu imtihanlarda muvaffakiyet temin etmiş bulundukları takdirde müfettişliğin mütalaası alındıktan sonra zümresine ait tahsisat mevcut olmak ve dairesince muvafakat olunmak şartiyle bu kanun ahkamına tabi talebe arasına alınabilirler. Ecnebi memleketlerde resmi hiçbir imtihan geçirmemiş olanların bu kanun ahkamına tabi talebe meyanına alınabilmesi için Maarif Vekâleti'nce açılacak müsabaka imtihanlarına iştirak etmeleri şarttır.

Madde 21 - Birinci maddede sayılı makamlar tarafından tahsil için ecnebi memleketlere ayrıca memur gönderilmesi

Levent Şahverdi Arşivi

caiz değildir. Memurlardan tahsil için gitmek isteyenler bu kanun ahkamına tevfikan talebe sıfatını iktisaba ve gitmezden evvel memuriyetlerinden istifaya mecburdurlar. Dairelerince staj maksadiyle ecnebi memleketlere gönderilecek memurlara bu kanunun şümulü yoktur.

Madde 22 - Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 23 - Bu Kanunun ahkamını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynakça

1416 Sayılı Yasa (1929): *Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun* (Yabancı Ülkelere Gönderilecek Öğrenciler Hakkında Yasa)

A. Ferhan Oğuzkan, *H.Âli Yücel, Hayatı ve Hizmetleri*, Türk Eğitim Derneği, Ankara, 1993

A. Ferhan Oğuzkan, *Mustafa Necati, Hayatı ve Hizmetleri*, Türk Eğitim Derneği, Ankara, 1995

A.B. Palazoğlu, *Atatürk'ün Eğitimle İlgili Düşünceleri*, MEB Eğitim Araçları DDB Yayını

Adnan Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri*, TTK, 2004

Adnan Turani, "Atatürk ve Güzel Sanatlar", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1995

Afet İnan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Türk Tarih Kurumu, 1981

Arslan Terzioğlu, Mehmetçik Bayazıt, *Prof. Dr. Kâzım Çeçen Kitabı*, 1998

Aslan Kaynardağ, *Felsefecilerle Söyleşiler*, Elif Yayınları

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1989

Levent Şahverdi Arşivi

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, 1968
Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK, 2000
Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK, Sayı: 314, 329, 333, 338, 340, 350, 366, 369
Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK, Cahit Arf Özel Sayısı, 1998
Cahit Sıtkı Tarancı, *Ziya'ya Mektuplar*, Varlık Yayınları, 1957
Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938, 1945)*, Ankara, 1986
Cumhuriyet'in Aile Albümleri, Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998
Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999
Cumhuriyetin 75 Yılı, YKY, 1998
Cumhuriyet gazetesi, 19 Mart 1927, Sayı 1029
Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, TÜBA yayını, 1999
Emre Dölen - Nuran Yıldırım, *Dârülfünûn'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003
Eralp Özgen, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim Siyasetimiz*, 2000
Ernst E. Hirsch, *Anılarım-Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 1997
Evin İlyasoğlu, *Minyatürden Destana Bir Yolculuk, Necil Kâzım Akses*, YKY
Emre Aracı, *Ahmet Adnan Saygun/Doğu Batı Arası Müzik Köprüsü*, YKY, 2001
Faik Reşit Unat, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, 1964
Filiz Ali, *Sabahattin Ali'nin Objektifinden/Filiz Hiç Üzülmesin*, Sel Yayıncılık, 1995
Firdevs Gümüşoğlu, *Cumhuriyet'te İz Bırakanlar-10.Yıl Kuşağı*, Kaynak Yayınları, 2001
Güneş Kazdağlı, *Atatürk ve Bilim*, TÜBİTAK Yayınları, 2002

Levent Şahverdi Arşivi

H. Arıcı, *Sosyal Bilimler Alanında Bilim Adamı Yetiştirme*, TÜBA Yayını.
Halil Gökhan, Timour Mouhidine, *Türk Edebiyatı'nda Paris*, YKY, 2000
Hasan Refik Ertuğ, "Yurtdışında Eğitim", *Siyasi İlimler Mecmuası*, Ocak 1948
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Anıların İzinde*, Remzi Kitabevi, 1966
İlber Ortaylı, "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*
İsmail Güven, "M. Necati'nin Türk Eğitiminin Gelişimine Katkıları", *Milli Eğitim Dergisi*
B. Rahmi-Sabahattin Eyüboğlu, *Kardeş Mektupları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003
Kıymet Giray, *Cumhuriyet'in İlk Ressamları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004
Milli Eğitim Bakanlığı, *Türk Öğrencilerin Yabancı Ülkelerde Öğrenimleri Hakkında Yönetmelik*, Ankara.
Serhat Öztürk, *Muazzez İlmiye Çığ Kitabı-Çivi Çiviyi Söker*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002
Maarif Vekâleti Mecmuası, "Avrupa Meslek Mekteplerine Dair", Aralık 1925
Maarif Vekâleti Mecmuası, "Fransa'da Bulunan Talebe Hakkında", Ankara, Mayıs 1926
Mustafa Eski, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı, Mustafa Necati*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999
Mustafa Özodaşık, *Cumhuriyet Döneminde Yeni Nesil Yetiştirme Çalışmaları*, Çizgi Yay., 1999
Mustafa Koç, "Faruk Nafiz Çamlıbel'e Mektuplar", *Kitaplık* dergisi, Aralık 2003
Nadire Berker-Selim Yalçın, *Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü: O. Cevdet Çubukçu*, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, 2003
Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003

Levent Şahverdi Arşivi

Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi, 1991/Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1992
Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, 2002
Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, İletişim Yayınları, 1987
Oktay Aslanapa, "Atatürk'ün Kültür ve Sanat Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Eylül 1986
Olcay Yazıcı, *Tahsin Banguoğlu'ndan Hatıralar*, Marifet Yayınları, 2001
Orhan Koçak, "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, İletişim Yayınları, 2001
Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 5, İstanbul 1977
Ö. Çakar, *Fen Bilimleri Alanında Bilim Adamı Yetiştirme*, TÜBA Yayını.
Posta Kutusu dergisi, Dünya Yayıncılık
Sabahattin Ali, *Kürk Mantolu Madonna*, Remzi Kitabevi, 1943
Sadrettin Celal Antel, *Maarifimiz ve Meseleleri*, 1939
Sait Faik Abasıyanık, *Semaver*, Remzi Kitabevi, 1936
Samet Ağaoğlu, *Strassbourg Hatıraları*, Nebioğlu Yayınları, 1957
Samim Kocagöz, *Bu da Geçti Yahu*, Düşün Yayınevi, 1989
Selma Emiroğlu, "Tarık Emiroğlu Mektupları", *Posta Kutusu* dergisi, 2004
Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, San Matbaası, 1997
Tarih ve Toplum dergisi
Talat Sayın, *Yabancı Ülkelerde Öğrenim Yapan Öğrenciler*, Planlı Köye Doğru, 1966
TBMM Bütçe Komisyonu Görüşmeleri, Milli Eğitim Bakanlığı Ödenekleri, Ocak 1948
TBMM Zabıt Ceridesi, (Mustafa Necati'nin konuşması) D. II, C. 31, Ankara
Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, 2001
Turgut Akter, *Mahir Canova, Tiyatroda Yaşam ve Anılar*, Kültür Bakanlığı Yay., 1994

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), Kaynak Yayınları
Ülker Akkutay, *Milli Eğitimde Uzman Raporları*, Ankara, 1996
Vatan gazetesi, 8 Ocak 1925
Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1989
Yetmişbeş Yılda Eğitim, Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Zorlara Dağlar Dayanmaz*, Kültür Bakanlığı Yay., 1987
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Avrupa Talebesi Meselesi", *Ülkü* dergisi, Mart 1940
Zühtü Müridoğlu Kitabı, YKY, 1992 Kültür Bakanlığı Yay., 1994
Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), Kaynak Yayınları
Ülker Akkutay, *Milli Eğitimde Uzman Raporları*, Ankara, 1996
Vatan gazetesi, 8 Ocak 1925
Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1989
Yetmişbeş Yılda Eğitim, Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Zorlara Dağlar Dayanmaz*, Kültür Bakanlığı Yay., 1987
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Avrupa Talebesi Meselesi", *Ülkü* dergisi, Mart 1940
Zühtü Müridoğlu Kitabı, YKY, 1992
Kültür Bakanlığı Yay., 1994
Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), Kaynak Yayınları
Ülker Akkutay, *Milli Eğitimde Uzman Raporları*, Ankara, 1996
Vatan gazetesi, 8 Ocak 1925
Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1989
Yetmişbeş Yılda Eğitim, Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999

Levent Şahverdi Arşivi

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Zorlara Dağlar Dayanmaz*, Kültür Bakanlığı Yay., 1987
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Avrupa Talebesi Meselesi", *Ülkü* dergisi, Mart 1940
Zühtü Müridoğlu Kitabı, YKY, 1992

Levent Şahverdi Arşivi

Albüm

Bir bölümü kısa süre sonra Avrupa'da eğitim gören İstanbul Dârülfünûnu Felsefe ve Edebiyat Bölümü öğrencileri Anadolu gezilerinden birinde. Birinci sırada soldan birinci Sabahattin Ali, yanında Pertev Naili Boratav, Hayrünnisa Köni, Ekrem Reşat Uluç, ikinci sırada soldan üçüncü Macit Gökberk, Sıdıka İnankur, Zahide Gökberk, sağda başını uzatan Faik Dramaz ve arkasında bereli Reşat Ekrem Koçu.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

T. C.
Kültür Bakanlığı
Yüksek Öğretim Genel D.

sayı: 4/4168

19.T.Sani 1938

Ankara, / /19

Oktay Aslanapa (C.260 Mf.)
Edebiyat Fakültesi mezunu
İstanbul.

1. Buyıl açılmış olan seçme imtihanlarında kazanmış olduğunuzdan, dönüşünüzde Kültür Bakanlığı emrinde çalışmak üzere, sizi Almanya'da okumağa gönderiyoruz.

2. Okuma kolunuz Türk ve İslâm Sanatı/Okuma kolunun değiştirilmesi caiz değildir.

3. Okuma plânınız sonradan gönderilecektir/Okuma planında yazılı dersleri muntazam takip edip imtihanlarınızı vaktında vermeniz ve bu suretle okumanızı plânda saptanmış olan müddet içinde tamamlamanız gerektir. Okuma planı dışında herhangi bir hareketiniz görüyo çağrılmanızı ve Devlet hazinesinden size sarfedilmiş olan paranın faiziyle beraber sizden veya kefilinizden geri alınmasını icap ettirir.

4. Devam edeceğiniz okuma müesseselerinin talimatnamelerine temamiyle uyacaksınız.

5. Almanya'da okuma zamanınızda her hususta başvuracağınız orun İspekterlik olduğundan, İspekterliğin vereceği emir ve talimata tamamile uymak mecburiyetindesiniz. Herhangi bir hususta doğruden doğruya Bakanlığa başvurmayıp yazılarınızı İspekterliğe göndermeniz gerektir.

6. Talebe İspekterliği sizi gireceğiniz müesseselere yerleştirecektir.

7. Almanya'ya varır varmaz ilk işiniz adresinizi İspekterliğe ve doğrudan doğruya Bakanlığımıza bir mektupla bildirmek olacaktır. Adresinizi bildirmekte gecikirseniz aylıklarınızın vaktında size gönderilmesi kabil olamaz. Bakanlığımıza ilk defa adresinizi bildirdikten sonra, adresinizi değiştirmek icap ederse bu değişikliği İspekterliğe bildirmekle iktifa edersiniz. Adres değişikliğini İspekterliğe bildirirken (eski adresim şudur, yeni adresim budur) şeklinde her iki adresi de yazmalısınız.

8. Almanya'ya gitmek için gidiş yol parası olarak size 250 lira veriyoruz. Bu parayı son derece tasarrufa riayet ederek sarfetmenizi ve elinize varmasını temine çalıştığımız aylığınızı alıncaya kadar bu para ile idare etmenizi ehemmiyetle tavsiye ederiz.

9. Aylıklarınız size her ayın ağında peşin olarak verilecektir. Her mali yılı başlangıcında hesapların devri dolayısiyle çok vakit haziran aylıklarının bir az geç gönderildiği vakidir. Bundan dolayı aylıklarınızdan daima bir miktar para tasarruf ile bu gibi zaruri ihtimallere karşı ihtiyatlı bulunmanız lazımdır.

10. Okuduğunuz müessese veznesine ödemekle mükellef olduğunuz para ayrıca Talebe İspekteri adına açılan "tahsil masrafı kredisi"nden makbuz mukabilinde tediye edilecektir. Diğer kitap, ders levazımı

Maarif Vekâleti imtihanını kazanarak Almanya'da eğitime hak kazanan Edebiyat Fakültesi mezunu Oktay Aslanapa'ya verilen taahhütname ve talimatlar (Oktay Aslanapa Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Bescheinigung

Die Wohnung de... aus Luftschutzgründen vorsorglich umquartierten

Herrn/~~Frau~~/Frl. K. Çeçen, Kâzım in Berlin-Charlottenburg

Grolmannstr. Straße — Platz — Nr. 55, ist bei.

dem Fliegerangriff am 26. 11. 1943 ~~vom~~ ~~Tage~~ nachgegangen

~~schwer~~ — ~~mittel~~ — ~~leicht~~*) beschädigt worden.

Diese Bescheinigung berechtigt weder zum Einkauf von Mangelware noch zur Auftragserteilung an Gewerbetreibende. Sie ist bei dem Wirtschaftsamt des Aufnahmeortes abzugeben und dort der Haushalts-(Personal-)Karte beizufügen.

Berlin, den 28. 11. 1943.

Der Bezirksbürgermeister

des Verwaltungsbezirks Wilmersdorf.

Im Auftrage:

Hagemann

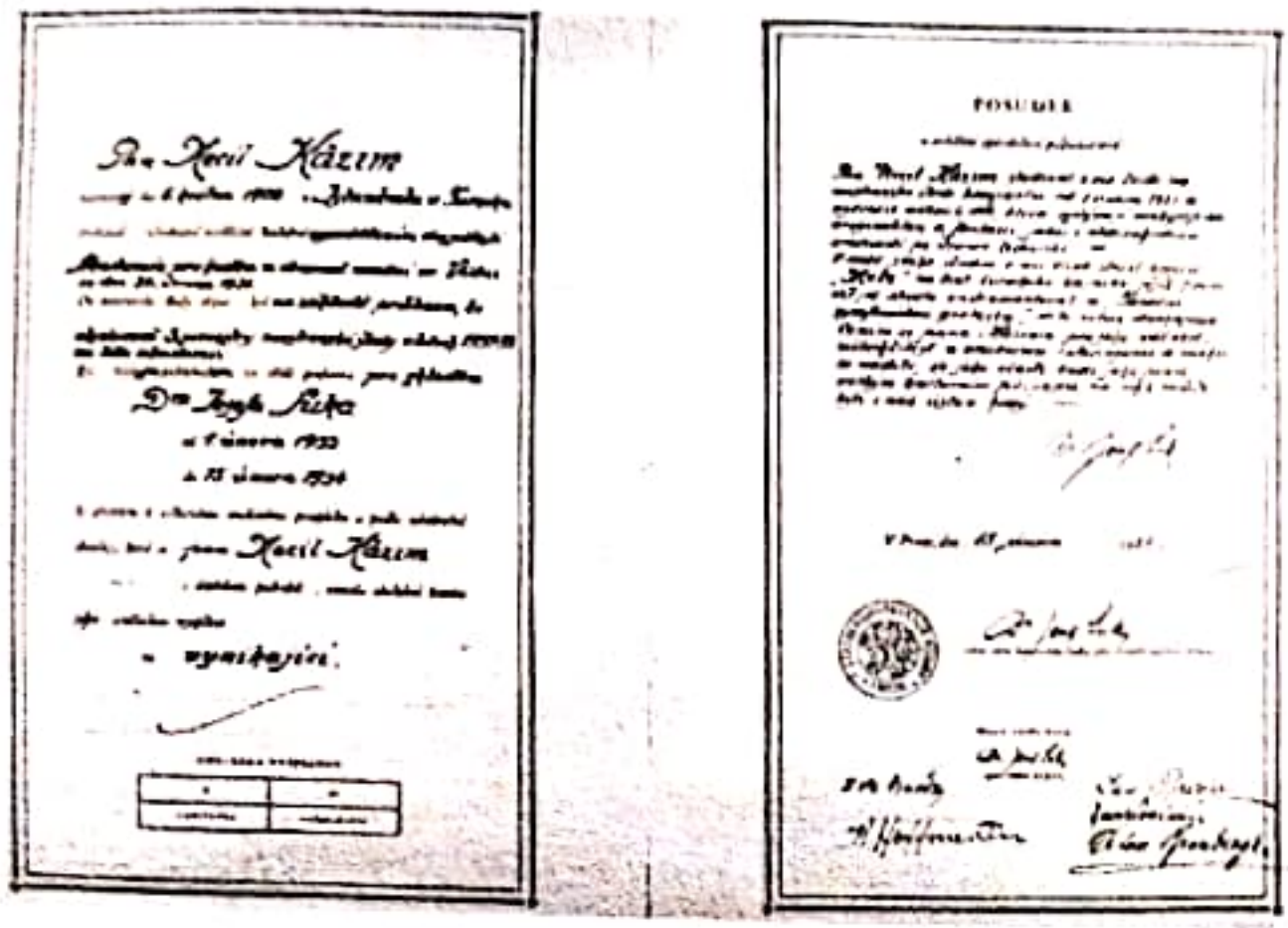
L.S.

*) Nichtzutreffendes ist zu streichen.

L. 48. Mat. 19382 - 200 000. Din A 6. 9.43. C/1555. 1142.

II. Dünya Savaşı günlerinde 26.11.1943 tarihindeki bombardıman sonucu Türk öğrenci Kâzım Çeçen'in Berlin, Charlottenburg, Grolmann Caddesi'ndeki evinin ağır hasar gördüğüne ilişkin mahalli belediye tarafından verilen belge (Ferhan Çeçen Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Viyana'da ve Prag'da müzik öğrenimi gören Necil Kâzım Akses'in aldığı diplomalar (Evin İlyasoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

Ailesinin parasıyla eğitim için Avrupa'ya giden, ancak eğitimini tamamlayamadan dönen ünlü öykücü Sait Faik Abasıyanık.

Levent Şahverdi Arşivi

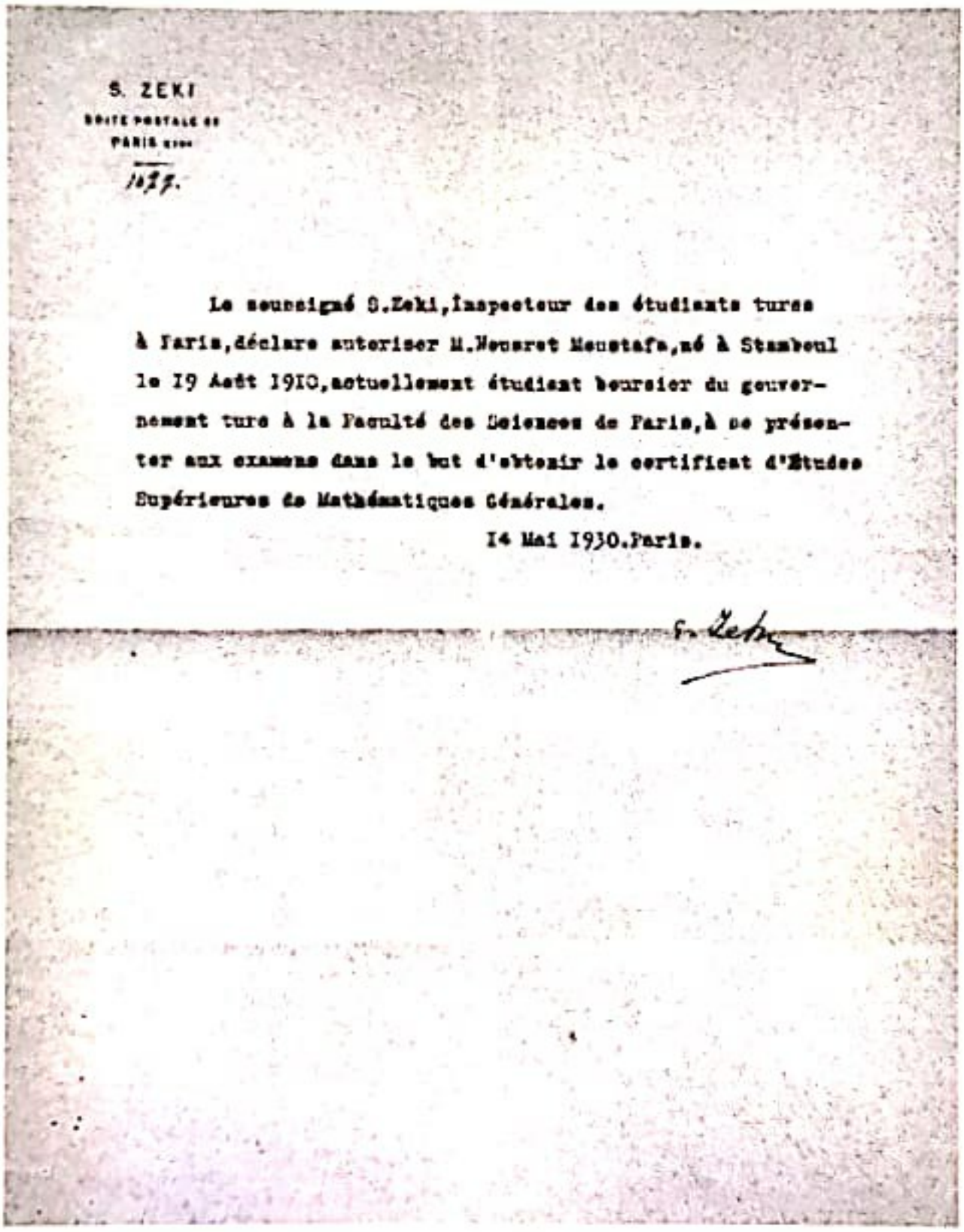

Fransa'da öğrenim gören Fizikçi Mustafa Nusret Kürkçüoğlu, Paris sokaklarında (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

Mustafa Nusret Kürkçüoğlu'nun Sorbonne Üniversitesi diploması (Feza Kürkçüoğlu Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

S. ZEKI
BOITE POSTALE 62
PARIS (VIme)

10 F.

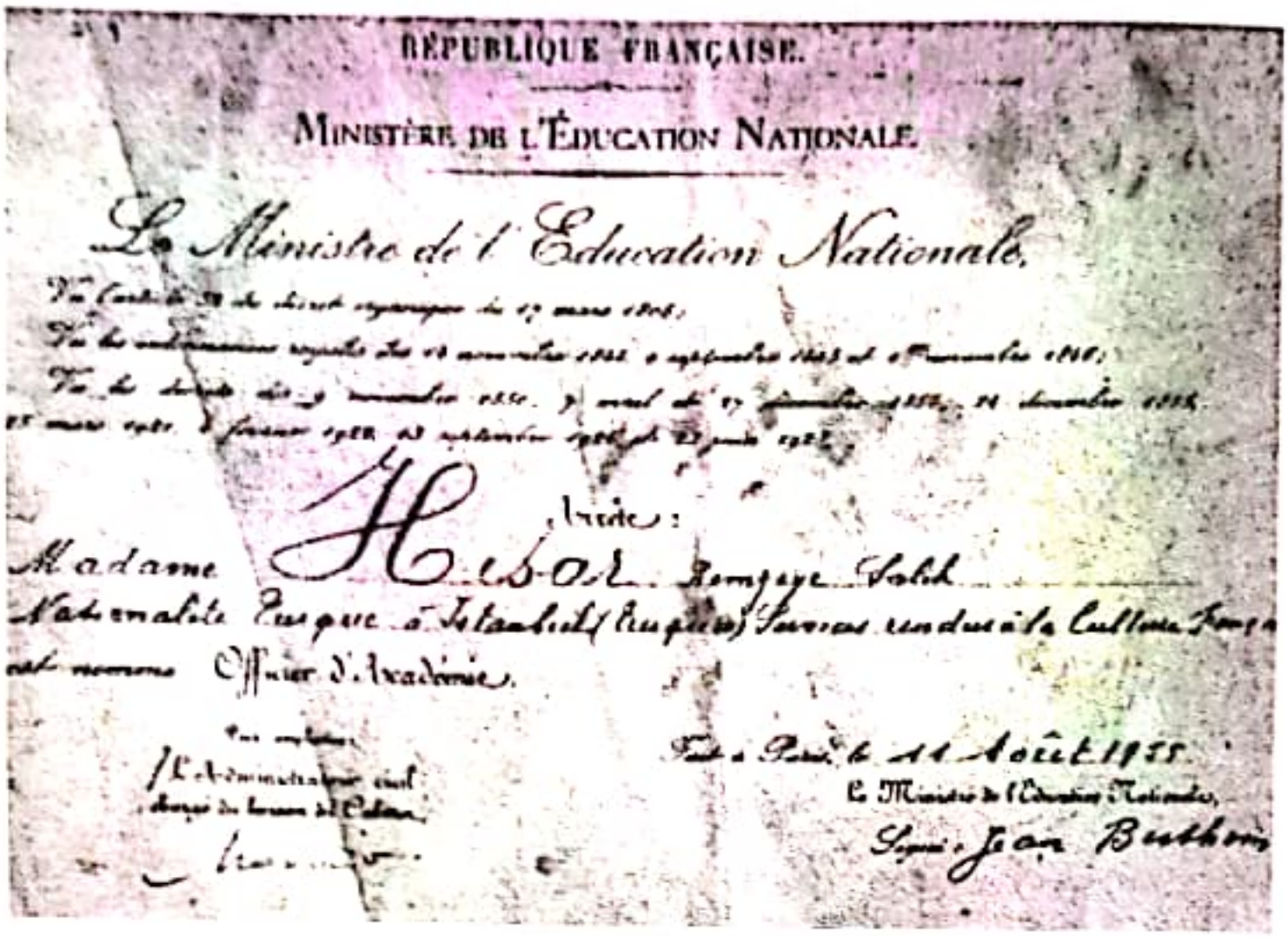
Le soussigné S.Zeki, Inspecteur des étudiants turcs à Paris, déclare autoriser M.Nevzret Mustafa, né à Stambeul le 19 Août 1910, actuellement étudiant boursier du gouvernement turc à la Faculté des Sciences de Paris, à se présenter aux examens dans le but d'obtenir le certificat d'Etudes Supérieures de Mathématiques Générales.

14 Mai 1930. Paris.

S. Zeki

Maarif Vekâleti Talebe Müfettişi S. Zeki'nin Mustafa Nusret Bey hakkında hazırladığı 14 Mayıs 1930 tarihli rapor.

Levent Şahverdi Arşivi

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE.

MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE.

Le Ministre de l'Education Nationale,

Vu ...

Vu ...

Vu ...

Arrête :

Madame Hisar Remziye Sabit

Nationalité Turque a Istanbul (Turquie) Suivra un cours de la Faculté

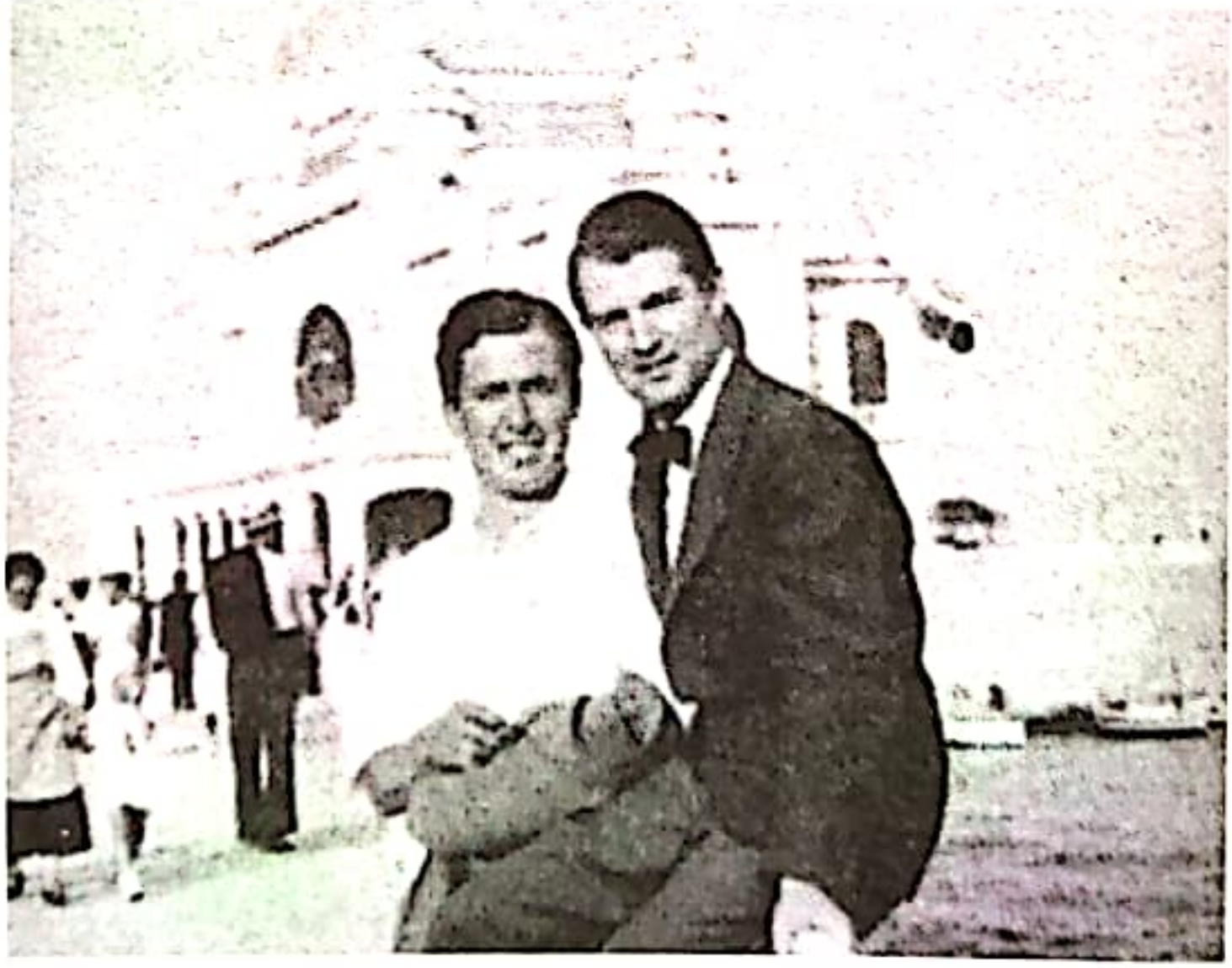
est nommée Officier d'Académie.

Fait à Paris le 11 Août 1928.

Le Ministre de l'Education Nationale,

Signé : Jean Bathou

Sorbonne Üniversitesi'nde okuyan ilk Türk kadın kimyacı Remziye Hisar'ın diploması. Remziye Hisar, ünlü biliminsanı Madam Curie'nin de öğrencisi olmuştu.

Avrupa'ya eğitime gönderilen Türk öğrencilerden Hititolog Sedat Alp (sağda) ve Arkeolog Ekrem Akurgal (Sedat Alp Arşivi).

Levent Şahverdi Arşivi

"Sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum, volkan olup dönünüz!"

Atatürk genç Cumhuriyet'in umudu olan genç öğrencileri bu sözlerle Avrupa'ya yolcu etmişti.

Amaç Cumhuriyet'in bilim, teknik, sanat ve yönetim kadrolarını oluşturacak, çağdaş eğitimden geçmiş yeni bir nesil yetiştirmektir.

Türk Promethe'ler, *bu yeni nesilden kendi alanlarında öncü olan 40 kişinin Avrupa'daki öğrencilik günlerine dair anıları ve tanıklıklarından oluşuyor.*

"Atatürk döneminde Avrupa'da öğrenim görüp sonradan yurdumuzda görev alan öğretim üyelerinin bazılarının öğrencisi, bazılarının da okuyucusu olmaktan hep kıvanç duydum. Enver Ziya Karal, Bedrettin Tuncel, Afet İnan ve Mahir Canova gibi bu kitapta tanıtılan birçok bilim, kültür ve sanat adamı, hem kişiliğimizi etkiledi, hem de Türkiye'nin öncü eğitmenleri olarak ufkumuzu açtılar. Kansu Şarman'ın bu değerli kişiler hakkında yaptığı çalışma önemli bir boşluğu dolduracak"
Sami Önal

Levent Şahverdi Arşivi
leventsahverdi@gmail.com

Kansu Şarman (1969) Samsun'da doğdu. Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğrenim görürken 1988'de gazeteciliğe başladı. *Hürriyet* gazetesinde, atv Haber Merkezi'nde ve Ulusal Basın Ajansı'nda muhabir ve editör olarak çalıştı. 1996'da NTV'de editör olarak göreve başladı, o dönemde kurum bünyesinde yayımlanan *Popüler Tarih* dergisinin editörlüğünü yaptı, NTV Radyo için tarih programları hazırladı. 2010'da *Atlas Tarih* dergisinin yayın yönetmeni oldu. Çeşitli dergilerdeki çok sayıda makalesinin yanı sıra, *Adamlı Torpidolar - Edip Şahsuvaroğlu'nun II. Dünya Savaşı Anıları* adlı bir çalışması vardır.

9 789754 587586

THG
0429348
NGV

KDV dahil fiyatı
24 TL

Levent Şahverdi Arşivi